

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ
LINGUISTIC STUDIES

МІЖНАРОДНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано в 1994 р.

Випуск 40
Том 2

Вінниця ДонНУ імені Василя Стуса 2020

Редакційна рада: Лариса Азарова, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Флорій Бацевич, доктор філологічних наук, професор (м. Львів, Україна); Алеш Бранднер, доктор філологічних наук, професор (м. Брно, Чеська Республіка); Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна); Наталія Іваницька, доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця, Україна); Олена Карпенко, доктор філологічних наук, професор (м. Одеса, Україна); Марія Конюшкевич, доктор філологічних наук, професор (м. Гродно, Республіка Білорусь); Ірина Кочан, доктор філологічних наук, професор (м. Львів, Україна); Анатолій Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна); Лариса Пісарек, доктор габілітований, професор (м. Вроцлав, Республіка Польща); Людмила Попович, доктор габілітований, професор (м. Белград, Республіка Сербія); Анатолій Приходько, доктор філологічних наук, професор (м. Запоріжжя, Україна); Ігор Проценко, доктор філософії, доцент (м. Асунсьйон, Парагвай); Міхал Сарновський, доктор габілітований, професор (м. Вроцлав, Республіка Польща); Мар'ян Скаб, доктор філологічних наук, професор (м. Чернівці, Україна).

Редакційна колегія: Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор (м. Оломоуц, Чеська Республіка); Ірина Гарбера, кандидат філологічних наук (відповідальний секретар) (м. Вінниця, Україна); Юлія Голоцукова, кандидат філологічних наук, доцент (м. Маріуполь, Україна); Ілля Данилюк, кандидат філологічних наук, доцент (веб-редактор) (м. Вінниця, Україна); Ірина Домрачева, кандидат філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Анатолій Загнітко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (заступник головного редактора) (м. Вінниця, Україна); Мілена Іванович, доктор габілітований, доцент (м. Белград, Сербія); Олександр Кіклевич, доктор філологічних наук, професор (м. Ольштин, Польща); Наталя Кобченко, доктор філологічних наук, доцент (м. Київ, Україна); Людмила Коваль, доктор філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор (м. Познань, Республіка Польща); Елла Кравченко, доктор філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Жанна Краснобаєва-Чорна, доктор філологічних наук, доцент (головний редактор) (м. Вінниця, Україна); Костянтин Мізін, доктор філологічних наук, професор (м. Переяслав, Україна); Мотокі Номаті, доктор філологічних наук, професор (м. Хокайдо, Японія); Мар'яна Оленяк, кандидат філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Ганна Ситар, доктор філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна); Пшемислав Юзвікевич, доктор габілітований, професор (м. Вроцлав, Польща).

Рецензенти:

Біскуб І. П., д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Грещук В. В., д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Олексенко В. П., д-р філол. наук, проф., декан факультету філології та журналістики Херсонського державного університету.

Видання затверджене Міністерством освіти і науки України як фахове («Перелік № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 1999. – № 4); («Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. 2009. № 12; затверджено постановою президії ВАК України від 18.11.2009 р. № 1-05/5; Наказ № 515 МОН України від 16.05.2016 р.); категорія «Б» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серії КВ № 22549-12449ПР від 20.02.2017 року.

Затверджено до друку Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 4 від 30 жовтня 2020 р.).

Засновник: Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.

Використання матеріалів серії «Лінгвістичні студії Linguistic Studies» передбачає обов'язкове покликання на них.

Офіційний сайт збірника: <http://www.linguisticstudies.org/>

Л 59 **Лінгвістичні студії Linguistic Studies:** зб. наук. праць / Донецький національний університет імені Василя Стуса; гол. ред. Ж. Краснобаєва-Чорна. – Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. Вип. 40: У 2-х т. Т. 2. 182 с.

Print ISSN 1815-3070

Online ISSN: 2308-0019

ISBN 966-7277-88-7

Том 2 випуску охоплює актуальні питання загального мовознавства, іноземної філології, перекладознавства; новітні тенденції у дослідженні світової літератури в контексті культури, перекладу художнього тексту, дискурсології й когнітивної лінгвістики; найсучасніші підходи до викладання іноземних мов та перекладу, які розглянуто на I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми іноземної філології та перекладознавства», присвяченій 90-річчю Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (12–13 жовтня 2020 року).

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

УДК 801.808.804.807

© Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020

© Автори статей, 2020

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF UKRAINE
VASYL' STUS DONETSK NATIONAL
UNIVERSITY

**LINHVISTYCHNI STUDIYI
LINGUISTIC STUDIES**

INTERNATIONAL COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

The collection was established in 1994

Volume 40
Part 2

Vinnytsia Vasyl' Stus DonNU 2020

Editorial Council: Larysa Azarova, Doctor of Philology, Professor (Vinnytsia, Ukraine); Floriy Batsevych, Doctor of Philology, Professor (Lviv, Ukraine); Alesh Brandner, Doctor of Philology, Professor (Brno, Czech Republic); Kateryna Horodenska, Doctor of Philology, Professor (Kyiv, Ukraine); Nataliia Ivanytska, Doctor of Philology, Professor (Vinnytsia, Ukraine); Olena Karpenko, Doctor of Philology, Professor (Odesa, Ukraine); Maria Koniushkevich, Doctor of Philology, Professor (Grodno, Belarus); Iryna Kochan, Doctor of Philology, Professor (Lviv, Ukraine); Anatoliy Moysiienko, Doctor of Philology, Professor (Kyiv, Ukraine); Larysa Pisarek, Doctor of Philology, Professor (Wroclaw, Poland); Lyudmyla Popovych, Doctor of Philology, Professor (Belgrade, Serbia); Anatoliy Prykhodko, Doctor of Philology, Professor (Zaporizhzhia, Ukraine); Igor Protsenko, Doctor of Philosophy, Associate Professor (Asunción, Paraguay); Michal Sarnowski, Doctor of Philology, Professor (Wroclaw, Poland); Marjan Skab, Doctor of Philology, Professor (Chernivtsi, Ukraine).

Editorial Board: Alla Arkhanhelska, Doctor of Philology, Professor (Olomouc, Czech Republic); Iryna Harbera, Candidate of Philology (Executive Secretary) (Vinnytsia, Ukraine); Yuliia Holotsukova, Candidate of Philology, Associate Professor (Mariupol, Ukraine); Illya Danyliuk, Candidate of Philology, Associate Professor (Web Editor) (Vinnytsia, Ukraine); Iryna Domracheva, Candidate of Philology, Associate Professor (Vinnytsia, Ukraine); Anatoliy Zahnitko, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine (Deputy of Editor-in-Chief) (Vinnytsia, Ukraine); Milena Ivanovych, Doctor of Philology, Associate Professor (Belgrade, Serbia); Oleksandr Kiklevych, Doctor of Philology, Professor (Olsztyn, Poland); Natalia Kobchenko, Doctor of Philology, Associate Professor (Kyiv, Ukraine); Liudmyla Koval, Doctor of Philology, Associate Professor (Vinnytsia, Ukraine); Tetiana Kosmeda, Doctor of Philology, Professor (Poznan, Poland); Ella Kravchenko, Doctor of Philology, Associate Professor (Vinnytsia, Ukraine); Zhanna Krasnobaieva-Chorna, Doctor of Philology, Associate Professor (Editor-in-Chief) (Vinnytsia, Ukraine); Kostiantyn Mizin, Doctor of Philology, Professor (Pereiaslav, Ukraine); Motoki Nomachi, Doctor of Philology, Professor (Hokkaido, Japan); Marjana Oleniak, Candidate of Philology, Associate Professor (Vinnytsia, Ukraine); Hanna Sytar, Doctor of Philology, Associate Professor (Vinnytsia, Ukraine); Przemysław Józwickiewicz, Doctor of Philology, Associate Professor (Wroclaw, Poland).

Reviewers:

Biskub I., Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Applied Linguistics at Lesya Ukrainka Eastern European National University;

Greshchuk V., Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Ukrainian Language at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

Oleksenko V., Doctor of Philology, Professor, Dean of the Faculty of Philology and Journalism at Kherson State University.

Publication is approved by HAC of Ukraine as a special ("The List No 1 of Ukrainian Scientific Special Publications, in Which the Results of PhD and Doctoral Theses May Be Published" // Bulletin of HAC of Ukraine. – 1999. – No 4); ("The List of Ukrainian Scientific Special Publications, in Which the Results of PhD and Doctoral Theses May Be Published" // Bulletin of HAC of Ukraine. – 2009. – No 12; approved by the Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine No 1-05/5 dated 18.11.2009; Decree No 515 of MES of Ukraine dated 16.05.2016); Category "B" (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 409 of 17.03.2020). Certificate of State Registration of Printing Mass Media of Series KB № 22549-12449IPP dated 20.02.2017. The collection was approved for publication by the Academic Council of Vasyl' Stus Donetsk National University (Proceedings No 4 dated October 30th, 2020).

Founder: Vasyl' Stus Donetsk National University of MES of Ukraine.

At use the materials of the series reference to "Linhvistychni Studiyi Linguistic Studies" is obligatory.

Official website of the Collection: <http://www.linguisticstudies.org/>.

JI 59 **Linhvistychni Studiyi Linguistic Studies** : collection of scientific papers / Vasyl' Stus Donetsk National University; Ed. by Zh. Krasnobaieva-Chorna. – Vinnytsia : Vasyl' Stus Donetsk National University, 2020. – Vol. 40: In 2 p. P. 2. 182 pp.

Print ISSN 1815-3070

Online ISSN: 2308-0019

ISBN 966-7277-88-7

Part 2 of the collection covers current issues of general linguistics, foreign philology, translation studies, the latest trends in the study of the world literature in the context of culture, as well as the translation of literary texts, discourse and cognitive linguistics, the most topical approaches to teaching foreign languages and translation, considered at the I International Scientific and Practical Conference "Current Problems of Foreign Philology and Translation Studies", dedicated to the 90th anniversary of National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic" (October 12–13, 2020).

The collection is intended for scientists, lecturers, post-graduate students and students-philologists.

UDC 801.808.804.807

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I Новітні тенденції в германській, романській та слов'янській лінгвістиці	7
<i>Балацька Олена, Федоренко Юлія.</i> Лінгвокультурна специфіка експліцитних лексико-граматичних аксіологічних засобів у критиці в англomовній науковій статті	7
<i>Безугла Лілія.</i> Концептуальні типи іконічності поетичного тексту	15
<i>Болотнікова Алла, Гунченко Юлія.</i> Кличний відмінок як мовний індикатор увічливої адресатності	25
<i>Воробйова Оксана, Лазебник Ангеліна.</i> Телескопічні неологізми сучасної англійської мови: структура і семантика	33
<i>Галаур Світлана, Якубенко Ірина.</i> Художній політичний дискурс і його регулятивний вплив	41
<i>Дмитренко Олена, Кохан Сергій.</i> Вплив англiцизмів на сучасний український молодіжний сленг	49
<i>Костенко Вікторія, Беляєва Олена, Сологор Ірина.</i> Граматичні засоби вираження модальності в текстах поінформованої згоди на стоматологічне лікування	57
<i>Прийма Лада.</i> Граматичне освоєння англiцизмів у сучасній українській мові	71
<i>Сідак Олеся.</i> Особливості передачі підмета "It" українською мовою	81
<i>Чернишов Віктор, Москаленко Марина.</i> Сучасні теоретичні підходи в когнітивній лінгвістиці	89
РОЗДІЛ II Сучасні перекладознавчі студії: проблеми і перспективи	97
<i>Агейчева Анна, Роженко Інеса.</i> Деякі аспекти перекладу англійської науково-технічної термінології	97
<i>Кушнірова Тетяна, Домаренко Максим.</i> Особливості перекладу власних назв у відеогрі «Dota 2»	108
<i>Мангура Світлана, Руденко Яна.</i> Особливості перекладу англomовних технічних термінів українською мовою (на матеріалі термінології нафтогазової галузі)	116
РОЗДІЛ III Світова література в контексті культури	124
<i>Палій Катерина, Астахова Світлана.</i> Стародавній Рим у художньому пізнанні В. Брюсова	124
<i>Шерстюк Наталія.</i> Мотив божевілля як невід'ємний чинник хронотопу в новелі «Система доктора Смолла і професора Пірія» Е. А. По	133
РОЗДІЛ IV Проблеми перекладу художнього тексту	141
<i>Павельєва Анна, Шиян Аліна.</i> Переклад назв предметів одягу у повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою	141
РОЗДІЛ V Інноваційні підходи до викладання іноземних мов	149
<i>Кальнік Олександр.</i> Коректувальний контроль у навчанні іноземним мовам	149
<i>Колос Юлія, Купар Майя.</i> Організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час вивчення іноземної мови в умовах дистанційного навчання	157
<i>Шаркова Наталія, Шаркова Світлана.</i> Інтегрування інформаційних технологій у навчальні програми підготовки майбутніх фахівців із технічного перекладу	165
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	174
ВІДОМОСТІ ПРО РЕЦЕНЗЕНТІВ	179

CONTENTS

SECTION I Latest Trends in Germanic, Romanic and Slavonic Linguistics	7
<i>Balatska Olena, Fedorenko Yuliia.</i> Linguocultural Specificity of Explicit Lexical and Grammatical Axiological Means in Criticism in the English-language Research Paper.....	7
<i>Bezuhla Liliia.</i> Conceptual Types of Iconicity of Poetic Text	15
<i>Bolotnikova Alla, Hunchenko Yuliia.</i> Vocative Case as a Language Indicator of Polite Addressability	25
<i>Vorobiova Oksana, Lazebnyk Anhelina.</i> Telescopic Neologisms of Modern English: Structure and Semantics.....	33
<i>Halaur Svitlana, Yakubenko Iryna.</i> Artistic Political Discourse and its Regulatory Impact.....	41
<i>Dmytrenko Olena, Kokhan Serhii.</i> Influence of English Loan Words on Modern Ukrainian Youth Slang.....	49
<i>Kostenko Viktoriia, Bieliaieva Olena, Solohor Iryna.</i> Grammatical Means of Expressing Modality in the Texts of Informed Consent for Dental Treatment	57
<i>Pryima Lada.</i> Grammatical Assimilation of English Loan Words in Modern Ukrainian	71
<i>Sidak Olesia.</i> Rendering Subject “It” into Ukrainian.....	81
<i>Chernyshov Victor, Moskalenko Maryna.</i> Contemporary Theoretical Approaches in Cognitive Linguistics	89
SECTION II Current Translation Studies: Problems and Prospects	97
<i>Aheicheva Anna, Rozhenko Inesa.</i> Some Aspects of Rendering English Scientific and Technical Terminology	97
<i>Kushnirova Tetiana, Domarenko Maksym.</i> Peculiarities of Rendering Proper Names in the Video Game «Dota 2».....	108
<i>Manhura Svitlana, Rudenko Yana.</i> Peculiarities of Translating Technical Terms from English into Ukrainian (on the material of Oil and Gas Terminology).....	116
SECTION III World Literature in the Context of Culture	124
<i>Palii Kateryna, Astakhova Svitlana.</i> Ancient Rome in the Artistic Cognition of V. Bryusov	124
<i>Sherstiuk Nataliia.</i> The Motive of Madness as an Integral Part of the Chronotope in the Story “The system of Dr. Tarr and Professor Fether” by E.A. Poe.....	133
SECTION IV Translation Peculiarities of Literary Texts	141
<i>Pavelieva Anna, Shyian Alina.</i> Translating into English the Names of Clothing in the Story by M. Gogol “Evening on the Eve of Ivan Kupala”	141
SECTION V Innovative Approaches to Teaching Foreign Languages	149
<i>Kalnik Oleksandr.</i> Corrective Control in Foreign Language Teaching	149
<i>Kolos Yuliia, Kupar Maiia.</i> Organization of Subject-to-Subject Interaction while Studying a Foreign Language in the Conditions of Distance Learning	157
<i>Sharkova Nataliia, Sharkova Svitlana.</i> Integration of Information Technologies into Syllabuses for Future Technical Translation Specialists.....	165
CONTRIBUTING AUTHORS	174
CONTRIBUTING REVIEWERS	179

РОЗДІЛ I
НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ
В ГЕРМАНСЬКІЙ, РОМАНСЬКІЙ ТА СЛОВ'ЯНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Олена Балацька

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8909-2324>

Юлія Федоренко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9561-5475>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.1

УДК 811.111'42

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ЕКСПЛІЦИТНИХ
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У КРИТИЦІ
В АНГЛОМОВНІЙ НАУКОВІЙ СТАТТІ**

Статтю присвячено дослідженню лінгвокультурних особливостей використання експліцитних лексико-граматичних засобів вираження негативної оцінки у критичних зауваженнях у провідному жанрі англомовного наукового дискурсу – статті. Охарактеризовано типові експліцитні лексико-граматичні засоби актуалізації аксіологічного змісту у критиці. Встановлено, що їхнє застосування підпадає під вплив групового чинника.

Ключові слова: англомовний науковий дискурс, жанр, стаття, критика, критичне зауваження, негативна оцінка, експліцитні лексико-граматичні засоби, лінгвокультурні особливості.

Здобуття англійською мовою статусу *lingua franca*, а також велике значення науки для сучасного суспільства сприяють посиленню уваги лінгвістів до наукового дискурсу, його жанрів (Hyland, Swales та ін.), провідним серед яких вважають наукову статтю (Swales 95). До обов'язкових компонентів наукової статті варто віднести наукову критику, яка вербалізується у вигляді критичного зауваження.

Лінгвальні особливості наукової критики вже поставали об'єктом досліджень науковців (Salager-Meyer, Martin Martin, Giannoni, «Crossed words»), у науковій літературі проінвентаризовано експліцитні лексико-граматичні засоби актуалізації аксіологічного змісту у критиці (Балацька «Експліцитні лексико-граматичні засоби»), проте поза увагою залишилися лінгвокультурні особливості експліцитних лексико-граматичних засобів актуалізації аксіологічного змісту у критиці в англомовних наукових статтях з різних дисциплін.

Метою цієї статті є дослідження лінгвокультурної специфіки експліцитних лексико-граматичних засобів вираження негативної оцінки в критиці в англомовній науковій статті.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: окреслити експліцитні лексико-граматичні засоби актуалізації аксіологічного змісту у критиці та дослідити вплив групового чинника на частотність їхнього застосування у статтях з різних дисциплін.

Об'єктом дослідження є критичне зауваження в англомовній науковій статті.

Предмет дослідження – лінгвокультурні особливості застосування експліцитних лексико-граматичних засобів вираження негативної оцінки у критичних зауваженнях в англомовній науковій статті.

Матеріалом цього дослідження є 1 027 критичних зауважень, отриманих з 350 статей з антропології, економіки, історії, лінгвістики, літературознавства, педагогіки, політології, правознавства, психології та соціології, котрі були опубліковані в електронних наукових журналах Великої Британії та США за 2009–2011 рр.

Для проведення дослідження було застосовано: інтерпретаційно-текстовий метод та метод когнітивно-дискурсивної інтерпретації, щоб з'ясувати предметний зміст критичних зауважень, та кількісний аналіз, щоб отримати дані про типові способи та засоби вербального втілення критики.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній уперше досліджуються лінгвокультурні особливості застосування експліцитних лексико-граматичних засобів вираження негативної оцінки в критиці в англомовній науковій статті.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати та висновки є внеском у дискурсологію, лінгвістичну генологію наукової комунікації, лінгвокультурологію та соціолінгвістику.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані у спецкурсах із дискурсології, лінгвокультурології, соціолінгвістики, проблем наукової комунікації, а також у дослідженнях студентів та аспірантів.

Критика / критичне зауваження (КЗ) – вербально виражене негативне ставлення автора до певного (фрагмента) наукового дослідження (Балацька «Дискурсивні властивості критики» 1).

Аксіологічний зміст КЗ може бути поданий прямо (експліцитний спосіб) чи непрямо (імпліцитний спосіб).

Експліцитне вираження оцінки, яке є прямим способом об'єктивації ставлення суб'єкта до об'єкта, здійснюється за допомогою лексичних або лексико-граматичних засобів.

КЗ, в яких негативна оцінка виражена експліцитно, можна поділити на два типи.

Перший тип КЗ утворений висловленнями негативної оцінки, що містять *лексичні* засоби, котрі є об'єктиваторами негативної оцінки.

Також негативна оцінка в КЗ може вербалізуватися експліцитно за допомогою граматичних засобів – операторів заперечення – негаторів у поєднанні з лексичними одиницями позитивної чи нейтральної семантики, утворюючи другий – *лексико-граматичний* – тип у межах експліцитного вираження оцінки в КЗ (Балацька «Дискурсивні властивості критики» 11).

Аналіз фактичного матеріалу показав, що використання експліцитних лексико-граматичних засобів у критиці у статтях з усіх проаналізованих дисциплін є менш поширеним, ніж використання експліцитних лексичних засобів або імпліцитних. Найбільшого поширення використання експліцитних лексико-граматичних засобів набуло в англомовних наукових статтях (АНС) з психології

(23,07 % від усіх засобів вираження негативної оцінки), лінгвістики (22,49 %) та літературознавства (20,35 %). Менше їх не застосування зафіксовано в АНС з політології (17,19 %), антропології (15,88 %), історії (13,77 %), правознавства (13,65 %) та соціології (13,19 %). Найменша кількість експліцитних лексико-граматичних засобів була виявлена в АНС з економіки (10,48 %) та педагогіки (9,81 %).

Виявлено, що для актуалізації аксіологічного змісту в КЗ в АНС може використовуватися заперечення присудка, додатка, підмета та обставини.

Проведене дослідження показало, що найбільшу питому вагу в КЗ має заперечення *присудка*, яке здійснюється за допомогою застосування негатора – заперечної частки *not (n't)* (у КЗ в АНС з антропології заперечення присудка складає 81,45 % від усіх експліцитних лексико-граматичних засобів, педагогіки – 81,25 %, соціології – 78,95 %, психології – 77,76 %, літературознавства – 76,41 %, лінгвістики – 71,55 %, правознавства – 67,77 %, політології – 66,26 %, історії – 64,27 %, економіки – 46,15 %).

Заперечення присудка в КЗ в АНС можна представити у вигляді двох моделей.

Перша модель – заперечення складеного дієслівного присудка (Compound Verbal Predicate) реалізується в КЗ в АНС у трьох модифікаціях, а саме:

- допоміжне дієслово *do* у формі теперішнього чи минулого часу + *not* + основне дієслово (частотність застосування таких засобів в КЗ в АНС з історії – 23,8 %, лінгвістики – 23,58 %, літературознавства – 23,52 %, психології – 22,2 %, політології – 19,28 %, педагогіки – 18,75 %, антропології – 18,52 %, правознавства – 18,6 %):

(1) *Studies conducted to investigate the validity of this stereotyping did not produce consistent results* (ВІ 4.2:313);

- допоміжне дієслово *have* у формі теперішнього часу (Present Perfect) + *not* + основне дієслово (КЗ в АНС з соціології містять 18,42 % таких засобів, психології – 12,7 %, правознавства – 11,63 %, економіки – 7,69 %, історії – 7,14 %, педагогіки – 6,25 %, літературознавства – 5,88 %, лінгвістики – 5,69 %; у КЗ в АНС з антропології не зафіксовано), наприклад:

(2) *Although previous studies have generally found no sex differences in altruism, the current study shows that there are certain facets of altruism that have not yet been studied – such as violent altruistic situations – which have left an incomplete picture of inclusive fitness theory* (ЕР 7.3:474);

- модальне дієслово (зазвичай *can* або *may*) + *not* + основне дієслово (Compound Modal Predicate) (таких засобів у КЗ в АНС з педагогіки 31,25 %, антропології – 29,63 %, психології – 25,4 %, лінгвістики – 17,89 %, соціології – 13,16 %, політології – 12,05 %, літературознавства – 11,76 %, економіки – 7,69 %, правознавства – 6,98 %, історії – 4,76 %):

(3) *Putting this differently, the cross-sectional measurement strategy may not reflect a clean source of exogenous variation in market size* (МТТЛР 15.2:339).

Перша модель заперечення присудка набула найбільшого поширення в КЗ в АНС з психології (60,3 % від усіх лексико-граматичних засобів вираження негативної оцінки) та педагогіки (56,25 %). Меншого поширення зазначена мо-

дель отримала в АНС з антропології (48,15 %), лінгвістики (47,16 %), соціології (42,11 %), правознавства (37,21 %) та історії (35,7 %). Натомість в АНС з економіки (23,07 %) застосування цієї моделі має найменшу питому вагу.

Друга модель – заперечення складеного іменного присудка (Compound Nominative Predicate) – в КЗ в АНС має такий вигляд: дієслово *be* у формі теперішнього або минулого часу + *not* + іменна частина, подана прикметником (приклад 4) або пасивним дієприкметником (приклад 5):

(4) *The data was collected and tested for the small and medium size organization of the industry so, this model is **not** applicable for the large organization in the sector* (AJBM 3.4:291).

(5) *While the emotions of participants prior to their veterans' deployment were **not** specifically explored, there appears to be a downward spiral, whereby the stress of having a loved one deployed to war and the resultant diminished relationship functioning between all family members leads to less social support for both veterans and their loved ones, increasing everyone's vulnerability to mental health problems* (IJMH 6.1).

Друга модель заперечення присудка виявилася найбільш частотною у КЗ в АНС з соціології (36,84 % від усіх експліцитних лексико-граматичних засобів), літературознавства (35,25 %), політології (33,73 %), антропології (33,3 %), правознавства (32,56 %). Рідше вона застосовується у КЗ в АНС з історії (28,57 %), педагогіки (25 %), лінгвістики (24,39 %), економіки (23,08 %) та психології (17,46 %).

У КЗ в АНС зареєстровано також заперечення *додатка*, що здійснюється із використанням заперечних займенників *no* та *nothing*. У результаті проведеного дослідження було виявлено *дві моделі* КЗ, в яких заперечується додаток:

- (формальний) підмет + *be, etc.* + *no* + додаток (у КЗ в АНС з економіки частотність використання таких засобів складає 30,77 % від усіх експліцитних лексико-граматичних засобів, історії – 19,04 %, соціології – 15,78 %, правознавства – 13,96 %, політології – 13,25 %, педагогіки – 12,5 %, лінгвістики – 12,19 %, літературознавства – 8,82 %, антропології – 7,4 %, психології – 7,93 %), наприклад:

(6) *Although there is **no** literature on sex differences in feedback specifically for the WCST, one study found that following employee evaluations, females expressed that they intended to change job performance more so than males after receiving feedback, although job status (males higher, females lower) accounted for findings* (IJMH 6.2);

- (формальний) підмет + *be, etc.* + додаток із семантикою заперечення (*nothing*) (у КЗ в АНС з економіки таких засобів 15,38 %, педагогіки – 6,25 %, історії – 2,38 %, лінгвістики – 1,62 %, політології – 1,2 %; у КЗ в АНС з антропології, літературознавства, правознавства, психології, соціології модель не зафіксовано):

(7) *But such attempts to justify the non-public nature of language documentation do **nothing** to change the end result* (LDC 5:166).

Заперечення додатка має найбільшу питому вагу в КЗ в АНС з економіки (46,15 %), помітно менш поширене у КЗ в АНС з історії (21,42 %), педагогіки (18,75 %), соціології (15,78 %), політології (14,45 %), правознавства (13,96 %) та лінгвістики (13,81 %). Найрідше заперечення додатка використовується в КЗ в АНС з літературознавства (8,82 %), психології (7,93 %) та антропології (7,4 %).

У КЗ в АНС застосовується заперечення *підмета* за допомогою використання таких негаторів, як заперечні займенники (*no, none, nobody, nothing*), заперечні сполучники (*neither, nor*) та заперечна частка *not*.

Було виявлено *дві моделі* КЗ, в яких заперечується підмет та які аналогічні до моделей заперечення додатка:

- негатор (*no, neither, not*) + підмет (у КЗ в АНС з психології кількість таких засобів складає 11,11 %, економіки – 7,69 %, політології – 7,22 %, історії – 7,14 %, соціології – 5,26 %, лінгвістики – 4,88 %, правознавства – 4,65 %, антропології – 3,7 %, літературознавства – 2,94 %, у КЗ в АНС з педагогіки модель не зафіксовано), наприклад:

(8) *Furthermore, no distinction was made between the various types of medication such as major and minor tranquilizers or antipsychotics or anxiolytics, which limits further investigation into factors that predict use of particular medication subgroups* (ІМН 6.2);

- підмет-негатор (підмет, виражений мовною одиницею із семантикою заперечення (*none, nobody, nothing*)) (цих засобів у КЗ в АНС з історії 4,76 %, політології – 2,4 %, лінгвістики – 1,62 %, психології – 1,59 %; у КЗ в АНС з антропології, економіки, літературознавства педагогіки, правознавства, соціології модель не зареєстровано):

(9) *But there has been little serious testing of their robustness across cultures <...>, and next to nothing is known of their cultural permeability (i. e. whether differences in cultural setting may affect the development of such capacities in children)* (JP 41:66).

Загалом, заперечення підмета за допомогою експліцитних лексико-граматичних засобів об'єктивації негативної оцінки найчастіше реєструвалося у КЗ в АНС з психології (11,11 %), досить часто воно представлено у КЗ в АНС з економіки (7,69 %), політології (7,22 %), історії (7,14 %), лінгвістики (6,5 %), соціології (5,26 %) та правознавства (4,65 %), оказіонально – в КЗ в АНС з антропології (3,7 %) та літературознавства (2,94 %), натомість у КЗ в АНС з педагогіки модель не зафіксована.

Для заперечення *обставини* застосовуються заперечні прислівники (*never, nowhere, in no way*) та заперечна частка *not*. Було зареєстровано *дві моделі* заперечення обставини:

- негатор (*not*) + обставина (у КЗ в АНС з політології подібних засобів 7,22 % від усіх експліцитних лексико-граматичних засобів вираження негативної оцінки, правознавства – 6,98 %, педагогіки – 6,25 %, історії – 4,76 %, літературознавства – 2,94 %, соціології – 2,63 %, лінгвістики – 1,63 %, психології – 1,59 %; у КЗ в АНС з економіки та антропології модель зареєстрована не була), наприклад:

(10) *Moreover, 'customary' should be conceived of as including 'modern custom' and be seen as something dynamic, **not in the static** and rather traditional way in which it often tends to be interpreted (LGD 1);*

• обставина-негатор (обставина, виражена мовною одиницею із семантикою заперечення (*never, nowhere, in no way*)) (у КЗ в АНС з економіки цих засобів 7,69 %, антропології – 7,4 %, літературознавства – 2,94 %, лінгвістики – 2,44 %, історії – 2,38 %, психології – 1,59 %, політології – 1,2 %; у КЗ в АНС з педагогіки, соціології, правознавства модель не зареєстровано):

(11) *By contrast, many judgments about deception **never** receive any feedback whatsoever. Lastly, in the past, professionals responsible for detecting deception have been trained with incorrect and inaccurate procedures that continue to circulate within the unique cultures of these professions (Stromwall, Granhag, and Hartwig, 2004) (CRSP 14.9:136).*

КЗ із запереченням обставини вживається частіше в АНС з політології (8,42 %), економіки (7,69 %), антропології (7,4 %), історії (7,14 %), правознавства (6,98 %), педагогіки (6,25 %) та літературознавства (5,88 %), аніж в АНС з лінгвістики (4,07 %), психології (3,17 %) та соціології (2,63 %).

Отже, загальні кількісні характеристики застосування експліцитних лексико-граматичних засобів для вербалізації негативної оцінки в критичних зауваженнях англomовних наукових статей дещо варіюють залежно від наукової дисципліни, тобто вплив групового чинника можемо вважати значним.

Перспективою роботи є компаративні дослідження специфіки експліцитних лексико-граматичних засобів актуалізації аксіологічного змісту у критичних зауваженнях англomовних та україномовних наукових статей.

Література

1. Балацька О. Л. Дискурсивні властивості критики в англomовній науковій статті: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – германські мови. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2013. 20 с.
2. Балацька О. Л. Експліцитні лексико-граматичні засоби актуалізації аксіологічного змісту у критичних зауваженнях англomовної наукової статті. *Наукові записки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 130. Серія: Філологічні науки (мовознавство). С. 218–221.
3. *Crossed Words: Criticism in Scholarly Writing* / Ed. Françoise Salager-Meyer, Beverly A Lewin. Peter Lang Publishing, Incorporated, 2011. 371 p.
4. Fagan A., Martin Martin P. The use of critical speech acts in psychology and chemistry research papers. *Iberica*. 2004. No. 8. P. 125–137.
5. Giannoni S. Negative Evaluation in Academic Discourse. A Comparison of English and Italian Research Articles. *Linguistica e Filologia*. 2005. No. 20. P. 71–99.
6. Hyland K. *Academic Discourse: English In A Global Context*. Bloomsbury, 2009. 256 p.
7. Salager-Meyer F. From Self-Highlightedness to Self-Effacement: A Genre-Based Study of the Socio-Pragmatic Function of Criticism in Medical Discourse. *LSP & Professional Communication*. 2001. Volume 1, Number 2. P. 63–84.
8. Swales J. M. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1990. 260 p.

Список джерел

1. Asian Journal of Business Management. 2011, vol. 3, is. 4. URL: <http://www.maxwell-sci.com/jp/archives.php?jid=AJBM> (last accessed: 11.12.2012).
2. Business Intelligence Journal. 2011, July, vol. 4, № 2. URL: http://www.saycocorporativo.com/saycoUK/BIJ/previous_num.html (last accessed: 15.01.2013).
3. Current research in social psychology. 2009, vol. 14, № 9. URL: <http://www.uiowa.edu/~grpproc/crisp/> (last accessed: 21.01.2012).
4. Evolutionary Psychology. 2009, vol. 7, is. 3, is. 4. URL: <http://www.epjournal.net/archive/2009/> (last accessed: 18.01.2012).
5. Journal of Pragmatics. 2009, vol. 41. URL: www.elsevier.com/locate/pragma (last accessed: 17.09.2012).
6. Language Documentation & Conservation. 2011, vol. 5. URL: <http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/19894/browse?type=dateissued> (last accessed: 27.02.2012).
7. LGD. Law Social Justice and Global Development Journal. 2010, vol. 1. URL: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/lgd/> (last accessed: 18.02.2013).
8. Michigan Telecommunications and Technology Law Review. 2009, vol. 15, is. 2. URL: <http://www.mtlr.org/html/archive.html> (last accessed: 19.11.2012).
9. The Internet Journal of Mental Health. 2009, vol. 6, num. 1. URL: www.ispub.com/ostia/index.php (last accessed: 10.11.2012).

References

1. Balatska, Olena. “Dyskursyvni vlastyvoli krytyky v anhlomovni naukovi statti” (*Discursive Properties of Criticism in Research Articles in English*). Diss. Kharkiv National U, 2013. Abstract. Print
2. Balatska, Olena. “Eksplitsytni leksyko-hramatychni zasoby aktualizatsii aksiolohichnoho zmistu u krytychnykh zauvazhenniakh anhlomovnoi naukovi statti (Explicit lexicogrammatical means of negative evaluation in critical remarks in the English-language research article)”. *Naukovi zapysky (Scientific proceedings)*. 130 (2014): 218–221. Print.
3. *Crossed Words: Criticism in Scholarly Writing* / Ed. by Françoise Salager-Meyer, and Beverly A Lewin. Peter Lang Publishing, Incorporated. 2011. Print.
4. Fagan, Anna and Martin Martin, Pedro. “The use of critical speech acts in psychology and chemistry research papers”. *Iberica*. 8 (2004): 125–137. Print.
5. Giannoni, Simone. “Negative Evaluation in Academic Discourse. A Comparison of English and Italian Research Articles”. *Linguistica e Filologia*. 20 (2005): 71–99. Print.
6. Hyland, Ken. *Academic Discourse: English In A Global Context*. Bloomsbury. 2009. Print.
7. Salager-Meyer, Françoise. “From Self-Highlightedness to Self-Effacement: A Genre-Based Study of the Socio-Pragmatic Function of Criticism in Medical Discourse”. *LSP & Professional Communication*. 1.2 (2001): 63–84. Print.
8. Swales, John Malcolm. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1990. Print.

List of Sources

1. Asian Journal of Business Management, 2011, vol. 3, is. 4. Web. 11 Dec. 2012.
2. Business Intelligence Journal, 2011, July, vol. 4, № 2. Web. 15 Jan. 2013.
3. Current research in social psychology, 2009, vol. 14, № 9. Web. 21 Jan. 2012.
4. Evolutionary Psychology, 2009, vol. 7, is. 3, is. 4. Web. 18 Jan. 2012.
5. Journal of Pragmatics, 2009, vol. 41. Web. 17 Sep. 2012.
6. Language Documentation & Conservation, 2011, vol. 5. Web. 27 Feb. 2012.
7. LGD. Law Social Justice and Global Development Journal, 2010, vol. 1. Web. 18 Feb. 2013.

8. Michigan Telecommunications and Technology Law Review, 2009, vol. 15, is. 2. Web. 19 Nov. 2012.
9. The Internet Journal of Mental Health, 2009, vol. 6, num. 1. Web. 10 Nov. 2012.

List of Abbreviations

АНС – англомовна наукова стаття

КЗ – критичне зауваження

LINGUOCULTURAL PECULIARITIES OF EXPLICIT LEXICO-GRAMMATICAL MEANS OF NEGATIVE EVALUATION IN CRITICISM IN THE ENGLISH-LANGUAGE RESEARCH ARTICLE

Olena Balatska

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Yuliia Fedorenko

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: Notwithstanding the English language has acquired the status of *lingua franca*, the role of science has been increasing, and scholars have been focusing their attention on English-language scientific discourse and various aspects of its genres, there is still a need for studying criticism in the English-language research articles, in particular characteristics of their explicit lexicogrammatical means of negative evaluation.

Purpose: The purpose of the research is to study linguocultural peculiarities of explicit lexicogrammatical means of negative evaluation in critical remarks in the English-language research articles.

Results: Most critical remarks with explicit lexicogrammatical means of negative evaluation use predicate negation in the English-language research articles from all the analyzed academic disciplines. Object negation and subject negation are less numerous, whereas adverbial modifier negation is rare. The article shows negation of every part of sentence in the form of several models. However, the percentage of using them depends on the academic discipline.

Discussion: The general quantitative characteristics of using explicit lexicogrammatical means in order to verbalize negative evaluation in the critical remarks of English-language research articles vary somewhat depending on the academic discipline, i. e. the impact of the group factor is considerable. Comparative studies should focus on specifics of explicit lexicogrammatical means of negative evaluation in critical remarks of English-language and Ukrainian-language research articles.

Keywords: English-language scientific discourse, genre, article, criticism, critical remark, negative evaluation, explicit lexicogrammatical means, linguocultural peculiarities.

Vitae. Olena Balatska is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interest include discourse studies and pragmalinguistics.

Correspondence: balatska.olen@gmail.com

Vitae. Yuliia Fedorenko is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include theory and practice of foreign language teaching, general linguistics, theory and practice of translation.

Correspondence: everest388@gmail.com

Надійшла до редакції 22 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 12 жовтня 2020 року.

Лілія Безугла

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7102-7337>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.2

УДК 81'371-1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТИПИ ІКОНІЧНОСТІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

Проаналізовано англійсько-, українсько- і російськомовні поетичні тексти, які мають властивості образної та схемної іконічності на всіх рівнях мовної системи як у глобальному, так і в локальному і локалізованому вияві, на предмет когнітивних характеристик. Розглянуто символно-іконічний семіозис – процес взаємодії символного й іконічного смислотворення мовними знаками, які в такому разі становлять симбіоз символів та ікон. За критерієм означуваного смислу, який підлягає уподібненню, виокремлено чотири концептуальні типи іконічності поетичного тексту – номінальну, ознакову, подієву і геіштальтну іконічність.

Ключові слова: іконічність, концепт, поетичний текст, семіозис, типологія, уподібнення.

Поезія завжди приваблювала лінгвістів. У сучасній мовознавчій парадигмі вона надає нові виклики й можливості щодо виявлення закономірностей взаємодії когнітивної, комунікативної і поетичної функцій мови. Дослідження по езії відбувається із застосуванням когнітивної методології у царині когнітивної лінгвопоетики, завданням якої є встановлення чинників, способів і засобів емоційно-естетичного впливу поетичного тексту на реципієнта. Характерні ознаки поетичного тексту – естетичність, емотивність, фікціональність, автореферентивність, іконічність, музичність, змістова ємність, нелінійність і множинна інтерпретація – розглядаються у когнітивному ключі, з акцентуванням мисленнєвих засад і механізмів творення тексту автором і його сприйняття читачем / інтерпретатором.

Серед основних ознак поетичного тексту чи не найскладнішою для аналізу є іконічність, що зумовлено залученням теоретичного інструментарію лінгво-семіотики. Одним із основних структурних протиріч поетичного тексту визнається «напруга між умовною природою знаків у мові та іконічною в поезії» (Лотман 117). Мовні знаки, які за природою є символами, мають, за Ч. С. Пірсом, найбільший ступінь конвенційності, оскільки ґрунтуються на умовному, немотивованому зв'язку з позначуванним об'єктом (Пірс 91–92). Найменший ступінь конвенційності демонструють індекси, які ґрунтуються на каузальному зв'язку. Ікони ж, займаючи проміжну позицію у цій класифікації, з одного боку, протистоять символам, а з іншого, можуть взаємодіяти з ними, що має місце насамперед у поетичному тексті.

Сучасна когнітивна лінгвопоетика зміщує аналіз іконічності в когнітивну площину, розглядаючи її як аналогію між знаком і втіленням об'єкта в свідомості людини. За такого підходу іконічність постає як така, що створюється специфікою сприйняття та мисленнєвою репрезентацією об'єкта людиною, а іконічний знак або ікона (від гр. *eikon* 'зображення, образ, подібність') – як знак, що має ізоморфічну схожість певного ступеня з ментальним утіленням об'єкта, репрезентованого ним у свідомості людини (Белехова; Белицкая; Воробйова «Ідея РЕЗОНАНСУ»; Hiraga).

Отже, виявлення специфіки іконічності поетичного тексту з позицій когнітивної лінгвопоетики є наразі актуальним завданням сучасного мовознавства. Необхідність звернення до іконічності підсилюється загальною тенденцією сучасної поезії до семіотизації, що зумовлює посилення іконічної функції різнорівневих елементів системи віршування.

Найважливішим питанням, яке постає перед дослідником іконічності, є питання її типології. Найчастіше застосовується критерій рівневої диференціації мовних засобів, що здатні породжувати іконічність, за яким виокремлюють фонологічну (фоносемантичну і фонографемну), синтаксичну, лексичну, лексико-граматичну та композиційну іконічність. Відповідно, вивчається іконічний потенціал та іконічна функція різноманітних мовних засобів: звукового повтору та онома-топеї (Fischer), графіки (Elleström), лексики (Белицкая), синтаксичних фігур (Просянікова), граматичних категорій (Haiman), техніки монтажу (Burger, Grimm) тощо.

Іконічність розглядають і з огляду на обсяг тексту, в якому вона створюється, розрізняючи три її типи: глобальну (породжувану текстом як макрознаком), локальну (сформовану значущими конфігураціями текстових елементів одного чи різних рівнів) і локалізовану (створену окремими іконічними виявами мовних засобів) (Воробйова, «Ідея РЕЗОНАНСУ» 74). На ґрунті емотивно-іконічної концепції Майкла Берка (Burke 34) за критерієм проміжного способу, в який досягається імітація значення семіотичною формою, говорять про «зорієнтованість на форму (форма імітує форму), на концепт (форма імітує структуру думки) або на сенсоріку (форма імітує вияви емоції й емотивних станів)» (Воробйова, «Когнітивна поетика» 21).

Окрім того, сучасні дослідження іконічності поетичного тексту послуговуються типологією Ч. С. Пірса, яка передбачає виокремлення трьох її типів за критерієм уподібнення: образної (імітація знаком спостережуваних фізичних властивостей об'єкта), схемну / діаграмну (уподібнення знака й об'єкта за структурою) та метафоричну (репрезентація іншого, паралельного уподібнення) (Пирс 77).

Однак часто дослідники обмежуються першими двома типами, виокремлюючи їхні підтипи (Freeman 171), оскільки саме вони безпосередньо стосуються іконічного відношення між знаком і об'єктом. Засобами образної іконічності є онома-топейя, звуко-символізм, графіка тощо, схемної – порядок слів як відбиток послідовності подій, синтаксичні фігури, апокопа тощо. Метафорична іконічність залучається до виявлення засобів створення словесного поетичного образу (Белєхова; Просянікова; Hiraga).

Вочевидь, критерії існуючих класифікацій корелюють із визначенням іконічності як властивості мовного знака, яка полягає в наявності відношення уподібнення «між знаком і об'єктом, який він денотує» (Пирс 58). Критерії проміжного способу імітації та відношення подібності між сторонами знака відбивають власне уподібнення. Критерії рівневої диференціації і обсягу тексту відповідають власне знаку; в термінах семіології – це означаюче (план вираження, форма, репрезентамен, *Signans, Signifiant, Significant*).

Хоча іконічний знак репрезентує через уподібнення свій об'єкт (Пирс 77), «знак є Репрезентамен з Інтерпретантом, який виробляється у свідомості» (Пирс 76). Тобто з когнітивного погляду маємо визначати ікону як уподібнення не між знаком і об'єктом (денотатом, десигнатом, референтом, екстенсіоналом, значенням, *Denotatum*), а між означаючим і означуваним (планом змісту, змістом, інтерпретантом, інтенсіоналом, смислом, *Signatum, Signifié, Significatum*).

Інтерпретант (означуване) активується у свідомості реципієнта поетичного тексту у вигляді ментальних репрезентацій (концептів, пропозицій, асоціацій тощо). Отож, вочевидь, означуване теж може виступати критерієм класифікації іконічності у поетичному тексті.

Метою цієї статті є встановлення типів іконічності поетичного тексту за критерієм означуваного смислу, котрому уподібнюється мовний знак, який у такому разі є симбіозом символу та ікони.

Об'єктом дослідження є англійсько-, українсько- і російськомовні поетичні тексти, які мають властивості образної та схемної іконічності на всіх рівнях мовної системи як у глобальному, так і в локальному й локалізованому вимірі. Вони досліджуються на предмет когнітивних характеристик, які зумовлюють виокремлення концептуальних типів іконічності за критерієм означуваного смислу, що підлягає уподібненню.

Наукова новизна дослідження полягає у застосуванні нового критерію до класифікації іконічності поетичного тексту, його **теоретична значущість** – у внеску, який воно робить у розвиток когнітивної лінгвопоетики, дискурсології та лінгвосеміотики. Результати дослідження можуть бути застосовані у викладанні відповідних спецкурсів, а також у науковій роботі студентів і аспірантів, що визначає його **практичну цінність**.

Когнітивний погляд на означуваний знаком смисл передбачає розгляд його як певної ментальної репрезентації. У разі іконічного знака такою ментальною репрезентацією постає концепт, адже саме певний концепт активується у свідомості реципієнта поетичного тексту в процесі іконічного смислотворення. Тож якщо ми намагаємося класифікувати іконічність за типом означуваного, маємо звернутися до типології концептів.

Зазвичай виокремлюють різноманітні типи концептів безвідносно до загальної типології, говорять про такі типи, як образ, уявлення, поняття, схема, схема дій, фрейм, сценарій, картина, гештальт, інсайт, прототип, пропозиція (Болдырев 36–38). Спроба систематизувати ці різновиди результується у розмежуванні двох великих типів концептів – номінальних і остенсивних. Концепти номінального типу – це сутності, пояснення яких надається через номінальне визначення (ХОЛОСТЯК, БУР'ЯН). До остенсивних концептів належать сутності, пояснення яких може бути надано лише через вказівки на відповідний референт. Остенсивні концепти поділяються на образи (СИНІЙ КОЛІР, ЗАПАХ БУЗКУ), гештальти (ОБЛИЧЧЯ, БУДІВЛЯ) і схеми дій (ПОКУПКА СУКНІ, ЗМАГАННЯ) (Жаботинская 256).

Схожий підхід спостерігаємо в іншій класифікації: предметні концепти протиставляються концептам комунікативної поведінки. Останні поділяються

на подієві та ознакові концепти. Предметні концепти є ментальними уявленнями про певну сутність (предмет), подієві концепти – ментальними уявленнями про вербальні та / або невербальні дії / процеси (ПОДЯКА, ПРОХАННЯ, ВИБАЧЕННЯ), ознакові – ментальними уявленнями про характеристику предметів та дій (ДОБРО, ЗЛО, ВВІЧЛИВІСТЬ) (Шевченко 125–126). Предметні концепти відповідають номінальним, концепти комунікативної поведінки – остенсивним.

Не вдаючись до ретельного аналізу вказаних термінів, беремо за основу концептуальної класифікації іконічності розподіл концептів на номінальні, ознакові, подієві та гештальтні. Відповідно, виокремлюємо номінальну, ознакову, подієву і гештальтну іконічність поетичного тексту.

Процес взаємодії символного й іконічного смислотворення називаємо символно-іконічним семіозисом – створенням смислу мовним знаком, який становить симбіоз символу та ікони. Іконічний семіозис відбувається у комплексі із символічним, тобто іконічно зображується саме той об'єкт, який позначається словесно (експліцитно або імпліцитно). У прикладах мовні засоби, які зображують смисл в іконічний спосіб (ікони), підкреслюємо суцільною лінією, а слова, які позначають цей смисл (символи), виділяємо напівжирним шрифтом.

Номінальна іконічність передбачає активацію в свідомості реципієнта поетичного тексту номінального концепту. У процесі символно-іконічного семіозису мовна одиниця репрезентує предмет або явище.

Яскравим виразником цього типу іконічності є оноματοпоетизми – звуконаслідувальні слова. Використані у поетичному тексті, вони реферують до об'єктів, що пов'язані з певним звуком, активуючи у свідомості реципієнта відповідний концепт, наприклад, концепт ЛОШАТКО: *Біжить лошатко по асфальту. / Цок-цок копитцями, цок-цок* (Костенко 181).

Окрім прямої оноματοпейї, у символно-іконічному семіозисі беруть участь засоби непрямой оноματοпейї – звукопису, які належать до дієвих іконічних засобів глобального виміру, що ілюструє поетичний текст Гільди Дулітл «Oread», активується концепт МОРЕ:

*Whirl up, sea –
whirl your pointed pines,
splash your great pines
on our rocks,
hurl you green over us,
cover us with your pools of fir.* (The Norton Anthology 1231).

Слуховий образ моря виникає завдяки алітерації [r] (рокіт моря) та [p] (хлюпання хвиль), асонансу [ə:] (шум хвиль) та оноματοпоетизму *splash* (хлюп).

Великий іконічний потенціал має такий фоностилістичний прийом, як кругомет, винайдений Андрієм Вознесенським, – складовий повтор, у якому початок одного слова є кінцем іншого. Наприклад, кругомет *шаланды – ландыша* іконічно відтворює шум шаланди: *Шаланда уходит. С шаландой неладно. / Шаланда желаний кричит / в одиночестве. / послушайте зов сумасшедшей шаланды, / шаланды – / шаландышаландышаландыша – / ландыша хочется!* (Вознесенский 138).

Будь-який повтор є ефективним іконічним засобом, але звукові повтори зазвичай створюють образну іконічність, а лексичні й синтаксичні – схемну. Номінальну схемну іконічність у глобальному вимірі ілюструє поетичний текст Лариси Вировець «М'ячик». Із рівномірним рухом м'яча авторка співвідносить природні явища в лютому та свої почуття, передаючи змінність на пряму руху м'яча за допомогою синтаксичного паралелізму:

*Лютий котиться, мов м'ячик
по брудних кавалках криги –
і не клятий, і не м'ятый,
від відлиги до відлиги.
Я ж – від вірша і до вірша,
як від неба і до неба –
і не менше, і не більше:
знов – від тебе і до тебе.* (Вировець 52).

Ознакова іконічність створюється в процесі символно-іконічного семіозису мовною одиницею, яка репрезентує ознаку, характеристику певного референта. Тож відповідний концепт активується разом із концептом-референтом. Наприклад, ознаку довжини вулиці у поетичному тексті Й. Бродського «На Виа Джуліа» передано довжиною тонічного вірша (схемна глобальна іконічність): *С дальнороркостью отпрыска джулий, октавий, ливий / город смотрит тебе вдогонку, точно распутный витязь: / чем длиннее улицы, тем города счастливей* (Бродский 191).

Щодо кругомета, то наразі цей винахід А. Вознесенського розвиває Олександр Кабанов, зображаючи, наприклад, ознаку спіралеподібності, звивистості самогонного апарата, що підсилюється семантикою (*основ – снова*): *тело извилистое, с накипью снов, / как змеевик самогонного аппарата / или основа основ* (Кабанов 33).

Новаторством відзначається лексична іконічність у О. Кабанова: віконну шибку він зображує як запітнілу за допомогою англіцизму *window*: *а бессмертие – нет, не вопрос, / запотевшие windows* (Кабанов 212), або як подвійну – дублюванням відповідної лексеми: *это бьется шершень в тигровой шкуре / о стекло-стекло (угадал – двойное)* (Кабанов 92).

Відсутність рими (білий вірш) у комплексі з лексичним повтором працює на схемну іконічну активацію концепту СВОБОДА у такому тексті Бориса Слуцького (глобальний вимір):

*Не отвечаем за родителей,
зато вольны в учителях.
Вольны усвоить и отвергнуть,
вольны запомнить и забыть.
Оценки те, что нам поставят,
и те, что мы поставим им –
учившим нас и научившим,
от нас зависят и от них.* (Слуцкий 111).

Подієва іконічність має місце, коли в свідомості реципієнта поетичного тексту в процесі символно-іконічного семіозису активується подієвий кон-

цепт – ментальна сутність, що відбиває подію / дію / діяльність. Розрізняємо зображення власне дії – дуративної, закінченої, повторюваної – і стану (як результату дії).

Яскравим прикладом зображення стану є вірш з «Римських елегій» Й. Бродського, де антиевритмія (скупчення приголосних на суміжних межах слів) іконічно передає результат зледеніння: *Север! в огромный айсберг вмерзшее пианино* (Бродский 118).

Дуративними діями, що найчастіше репрезентуються іконічними засобами, є природні явища – дощ, сніг, листопад. У поетичному тексті Л. Костенко «Листопад» падіння листя зображується графічно – переносом морфеми *-пад* у назві на наступний рядок, лексичним повтором, складовим повтором ВО / ОВ, алітерацією Л, асонансом О та відсутністю пунктуаційних знаків, відбиває хаотичність падіння (глобальний вимір):

Листо

пад

*почервоніли яблука-циганки
високе небо проворонив дах
і вогнища мов кинуті цигарки
щоночі дотлівають по садах
сади стоять обдмухані вітрами
листки летять киваючи гідлю
і хто тут я статист цієї драми
зрїбаю їх зрїбаю і палю
вони горять нічого не питають
німим городам руку золотять
минуло літо от і облітають (Костенко 28).*

Звуконаслідування може породжуватися не оноματοпоезизмом, а звичайним словом, але з емпазою – інтонаційним і графічним виділенням: *Фанерні журавлі не полетять у вирій / Хіба що оживуть... але коли, коли? / Над ними ключ летить, і щось у небі квилить: / а ми ж вас, ми ж вас, ми – / а ми вас кли-ка-ли!* (Костенко 35). У комплексі з повтором і анжамбеманом емпаза створює звуковий образ курликання журавлів.

Закінченість дії яскраво зображує апокопа – штучне скорочення слова без втрати його значення: *В будущем цифры рассеют мрак. / Цифры не умира. / Только манит порядок, как / телефонные номера* (Бродский 23); *идешь и не плачешь, не плачешь, не плачешь, не пла...* (Кабанов 370). Поряд із акопопою О. Кабанов застосовує в іконічних цілях і аферезу – опущення початкових звуків слова: «...и Лета – олны едленно есла...» – / *от крыс библиотека не спасла / ни классику, ни местные таланты.* (Кабанов 358). Смісл, який зображено іконічно, виражено в імплікатурі: + > *Крысы погрызли книги.*

У іншому тексті О. Кабанов витончено обіграє оноματοпейну властивість повторюваного скорочення *и др.*, що імітує звук мотора, який намагаються завести: *Ходили друг у друга в двойниках, / впадали в сумасбродство и немилость, / в прокисший сидр, и др., и др. – никак / сожженное такси не заводилось* (Кабанов 309).

А Л. Костенко іконічно передає семантику дієслова *спинятися* розривом вірша: *Спинюся я / і довго буду слухать, / як бродить серпень по землі моїй* (Костенко 229).

Іконічна репрезентація повторюваності (відновлюваності) дії створюється повторами. У наступному фрагменті з поетичного тексту Ліни Костенко це повтор слова *дощі*, морфема *-дощ-* в оказіональному прикметнику та алітерація Щ: *Ти вчора поїхав, ти ж тільки поїхав учора, / а вже мені будень диктує дощі та й дощі. / І де ж мені взяти для дум зрівноважені чола, / для смутків сутулих – непродощими плащі?* (Костенко 72).

Гештальтна іконічність виникає внаслідок створення в процесі символно-іконічного семіозису в свідомості реципієнта поетичного тексту складної сутності – гештальта, що постає як концептуальна система, поєднуючи різні типи концептів, які поступово виокремлюються в процесі пізнання (Болдырев 38).

Концепт-гештальт ХІРОСІМА активується у свідомості читача поетичного тексту Пола Шміда «Hiroshima», із суміжними концептами ЯДЕРНИЙ ВИБУХ, ПОКАРАННЯ, СМЕРТЬ, ЖИТТЯ (ЧАША ЖИТТЯ):

**LIFE IS A CUP UPSIDE DOWN
SENTENCE IS HANGING OVER ME**

Drink it!

COMEDY IS OUT
LIGHT FADES

The END (Ecstatic Occasions 48)

Картину жахливого вибуху в Хіросімі створено контамінацією метафор, алюзією і візуальними образами. Засобами іконічності є, передусім, графічні: абрис тексту нагадує або перевернутий келих (CUP OF LIFE), або ядерний вибух (ХІРОСІМА), напівжирний шрифт відбиває темну хмару, що спричиняє радіоактивні опади, курсивом виділено ніжку ядерного гриба. Номінацію *The END* теж можна вважати іконічним засобом, оскільки вона стоїть наприкінці тексту. П. Шмідт – представник концептуального напряму американської поезії, де візуальний образ є жанротвірною ознакою.

Засоби іконічності набувають вагомості у поетичних текстах з вільними ритмами – у верлібрах, поезії імажизму, концептуальній, конкретній, візуальній поезії, де відсутність вторинних ознак віршування (рими і метрики) компенсується іконічними засобами різних мовних рівнів.

Отже, напруга між умовною природою знаків у мові та іконічною в поезії, про яку писав Ю. М. Лотман, здатна породжувати оригінальні, експресивні, вражаючі поетичні прийоми, підвищуючи художню цінність поетичного тексту, його естетичне, емоційне, асоціативне і смислове навантаження. Це відбувається завдяки символно-іконічному семіозису – взаємодії символного та іконічного смислотворення різнорівневими засобами мови, які презентують у такому разі симбіоз символів та ікон. Ця взаємодія уможлиблює виокремлення чотирьох концептуальних типів іконічності поетичного тексту за критерієм означеного смислу, який підлягає уподібненню, – номінальну, ознакову, подієву і

гештальтну іконічність. Кожний тип створюється у глобальному, локальному та локалізованому вимірі тексту.

Перспективи дослідження полягають у поглибленні аналізу виявлених типів іконічності поетичного тексту на матеріалі різних мов для встановлення їхніх структурно-семантичних, лінгвокогнітивних і дискурсивних характеристик.

Література

1. Белицкая Е. Н. Когнитивная иконичность и динамическая семантика онима. *Universum: Филология и искусствознание*: электрон. научн. журн. 2014. № 6(8). URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1397>
2. Белехова Л. І. Іконічність в американських поетичних текстах. *Вісник КЛТУ. Серія Філологія*. 2004. Т. 7. № 2. С. 60–65.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Тамбов: ТГУ, 2001. 123 с.
4. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2004. Вип. № 635. С. 18–22.
5. Воробйова О. П. Ідея РЕЗОНАНСУ в лінгвістичних дослідженнях. *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. П. Кочергана*. Київ: Вид. центр КНЛУ. 2006. С. 72–86.
6. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 168. Т. 1. С. 254–259.
7. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста. Санкт-Петербург: Искусство, 1996. 846 с.
8. Пирс Ч. Начала прагматизма / пер. с англ. Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. 352 с.
9. Просяннікова Я. Особливості синтаксичної реалізації принципу іконічності (на матеріалі художніх порівнянь в англійських канадських поетичних текстах). *Південний архів (філологічні науки)*. 2017. Вип. LXVI. С. 149–152.
10. Шевченко І. С. Концептуалізація комунікативного поведіння в дискурсе. *Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка*. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2017. С. 106–147.
11. Burger H. O., Grimm R. *Evokation und Montage*. Göttingen: Sachse & Pohl, 1961. 204 p.
12. Burke M. Iconicity and literary emotion. *European Journal of English Studies*. 2001. Vol. 5. № 1. P. 31–46.
13. Elleström L. Spatiotemporal aspects of iconicity. *Iconic Investigations*. Vol. 12. Amsterdam: Benjamins, 2013. P. 95–117.
14. Fischer A. What, if anything, is phonological iconicity? *Form Miming Meaning: Iconicity in Language and Literature*. Amsterdam; Benjamins, 1999. P. 123–134.
15. Freeman M. H. Minding: feeling, form, and meaning in the creation of poetic iconicity. *Cognitive poetics: goals, gains, and gaps*. Berlin: De Gruyter, 2009. P. 169–197.
16. Hiraga M. K. *Metaphor and iconicity. A cognitive approach to analyzing texts*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan, 2005. 262 p.
17. Haiman J. The iconicity of grammar: Isomorphism and motivation. *Language*. 1980. Vol. 56(3). P. 515–540.

Список джерел

1. Бродский И. Уралия. Санкт-Петербург: Пушкинский фонд, 2000. 203 с.
2. Вировець Л. Маскувальна сітка. Харків: Контраст, 2019. 80 с.
3. Кабанов А. М. Волхвы в планетарии. Харьков: Фолио, 2014. 542 с.
4. Костенко Л. Річка Геракліта. Київ: Либідь, 2016. 288 с.
5. Слуцкий Б. А. Избранное. (1944–1977). Москва: Худож. лит., 1980. 366 с.
6. *Ecstatic Occasions: 85 Leading Contemporary Poets* / Ed. by D. Lehman. The University of Michigan Press, 1996. 268 p.

7. The Norton Anthology of Modern Poetry: Second Edition / Ed. by Richard Ellmann and Robert O'Clair. N.Y.; L.: W. W. Norton & Company, 1988. 1865 p.

References

1. Belickaja, Evgenija. "Kognitivnaja ikonichnost' i dinamicheskaja semantika onima (Cognitive iconicity and dynamic semantics of an onym)". *Universum: Filologija i iskusstvovedenie: jelektron. nauchn. zhurn. (Universum: Philology and art history: electron. scientific. journal)*. 6(8) (2014). Web. 12 Sep. 2020.
2. Bieliexhova, Larysa. "Ikonichnist v amerykanskykh poetychnykh tekstakh (Iconicity in American poetry texts)". *Visnyk KLU. Serii Filolohiia (Bulletin of Kiev Linguistic University. Series Philology)*. 7 (2) (2004): 60–65. Print.
3. Boldyrev, Nikolaj. *Kognitivnaja semantika*. Tambov: Univ. Press, 2001. Print.
4. Vorobiova, Olha. "Kohnityvna poetyka: zdotuky i perspektyvy (Cognitive poetics: achievements and prospects)". *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina (Bulletin of Kharkiv Vasyl' Karazin National University)*. 635 (2004): 18–22. Print.
5. Vorobiova, Olha. "Ideia REZONANSU v linhvistychnykh doslidzhenniakh (Idea for RESONANCE in linguistic research)". *Mova. Liudyna. Svit. Do 70-richchia profesora M. P. Kocherhana (Language. Human. World. To the 70th anniversary of Professor Mykhailo Kochergan)*. Kyiv: Kyiv Linguistic Univ. Press, 2006. 72–86. Print.
6. Zhabotinskaja, Svetlana. "Koncept / domen: matrichnaja i setevaja modeli (Concept / Domain: Matrix and Network Models)". *Kul'tura narodov Prichernomor'ja (Culture of the peoples of the Black Sea region)*. 168(1) (2009): 254–259. Print.
7. Lotman, Jurij. *O pojetah i poezii: Analiz pojeticheskogo teksta (On poets and poetry: Analysis of the poetic text)*. St-Petersburg: Iskusstvo, 1996. Print.
8. Peirce, Charles Sanders. *Nachala pragmatizma / Perevod s anglijskogo (Issues of Pragmatism / Translation from English)*. St-Petersburg: Aletejja, 2000. Print.
9. Prosiannikova, Yana. "Osoblyvosti syntaksychnoi realizatsii pryntsyphu ikonichnosti (na materialy khudozhnykh porivnian v anhlomovnykh kanadskykh poetychnykh tekstakh) (Peculiarities of syntactic realization of the principle of iconicity (on the material of artistic comparisons in English-language Canadian poetic texts))". *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky) (Southern Archive (philological sciences))*. LXVI (2017): 149–152. Print.
10. Shevchenko, Irina. "Konceptualizacija kommunikativnogo povedenija v diskurse (Conceptualization of communicative behavior in discourse)". *Kak narisovat' portret pticy: metodologija kognitivno-kommunikativnogo analiza jazyka (How to draw a bird portrait: methodology of cognitive-communicative analysis of language)*. Kharkiv: Vasil' Karazin Univ. Press, 2017. 106–147. Print.
11. Burger, Heinz Otto, and Reinhold Grimm. *Evokation und Montage*. Göttingen: Sachse & Pohl, 1961. Print.
12. Burke, Michael. "Iconicity and literary emotion". *European Journal of English Studies*. 5(1) (2001): 31–46. Print.
13. Elleström, Lars. "Spatiotemporal aspects of iconicity". *Iconic Investigations 12*. Amsterdam: Benjamins, 2013. 95–117. Print.
14. Fischer, Andreas. "What, if anything, is phonological iconicity?". *Form Miming Meaning: Iconicity in Language and Literature*. Amsterdam; Benjamins, 1999. 123–134. Print.
15. Freeman, Margaret. "Minding: feeling, form, and meaning in the creation of poetic iconicity". *Cognitive poetics: goals, gains, and gaps*. Berlin: De Gruyter, 2009. 169–197. Print.
16. Hiraga, Masako K. *Metaphor and iconicity. A cognitive approach to analyzing texts*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan 2005. Print.
17. Haiman, John. "The iconicity of grammar: Isomorphism and motivation". *Language*. 56(3) (1980): 515–540. Print.

List of Sources

1. Brodskij, Iosif. *Uranija (Urania)*. St-Petersburg: Pushkinskij fond, 2000. Print.
2. Vyrovets, Larysa. *Maskovalna sitka (Camouflage net)*. Kharkiv: Kontrast. Print.
3. Kabanov, Aleksandr. *Volhvy v planetarii (Magians in the planetarium)*. Kharkov: Folio, 2014. Print.
4. Kostenko, Lina. *Richka Heraklita (Heraclitus River)*. Kyiv: Lybid, 2016. Print.
5. Sluckij, Boris. *Izbrannoe. (1944–1977) (Favorites. (1944–1977))*. Moskow: Hudozh. lit., 1980. Print.
6. *Ecstatic Occasions: 85 Leading Contemporary Poets* / Ed. by D. Lehman. The University of Michigan Press, 1996. Print.
8. *The Norton Anthology of Modern Poetry: Second Edition* / Ed. by Richard Ellmann and Robert O'Clair. N.Y.; L.: W. W. Norton & Company, 1988. Print.

CONCEPTUAL TYPES OF ICONICITY IN POETIC TEXT

Liliia Bezugla

Department of German Philology and Translation, Vasyl' Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine.

Abstract

Background: The iconicity of poetic text has challenged modern linguistic studies, raising the question of how the iconic function of the poetic text is realized through language means in terms of cognitive poetics.

Purpose: The purpose of the analysis is to determine types of iconicity in poetic text by the criterion of the signified meaning which the language sign mimics.

Results: The conceptual classification of iconicity rests on concept division into nominal, characteristic, event and gestalt ones. Consequently, there is nominal, characteristic, action and gestalt iconicity of poetic text. The relations between symbolic and iconic meaning creation are symbolic iconic semiosis, i. e. the meaning is created through the language sign that in this case presents a symbiosis of symbol and icon. Iconic semiosis goes together with symbolic semiosis, iconically depicting the object, which is denoted verbally (explicitly or implicitly).

Discussion: Through the means of different language levels, symbolic iconic semiosis helps to distinguish four conceptual types of iconicity in poetic text by the criterion of the signified meaning. Each type is created in the global, local and localized dimension of the text. Future research suggests a deeper analysis of iconicity types of the poetic text with the aim to determine their structural, linguistic cognitive and discursive characteristics.

Keywords: concept, iconicity, poetic text, semiosis, typology, mimicry.

Vitae. Liliia Bezugla is Doctor of Philology, Professor, Professor of Department of German Philology and Translation at Vasyl' Karazin Kharkiv National University. Her areas of research interests include linguistic pragmatics, cognitive linguistics, historical linguistics, linguistic poetics, and discourse studies.

Correspondence: liliia.bezugla@karazin.ua

Надійшла до редакції 25 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Алла Болотнікова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4781-7475>

Юлія Гунченко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1980-137X>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.3

УДК 81'26:177.1

КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК ЯК МОВНИЙ ІНДИКАТОР ВВІЧЛИВОЇ АДРЕСАТНОСТІ

У статті розглянуто комунікативно-прагматичні особливості вживання кличного відмінка як мовного індикатора вираження категорії ввічливості в українській мові. Доведено, що кличний відмінок виражає значення привернення й підтримання уваги. Обґрунтовано вживання кличного відмінка, зумовленого реалізацією стратегій позитивної й негативної ввічливості та комунікативно-прагматичними пресупозиціями. Окреслено, що кличний відмінок є особливим засобом репрезентації адресата: демонстрування поваги та респекту, а також солідарності, паритетності, доброзичливості, щирості, емоційності та інтимності.

Ключові слова: кличний відмінок, категорія ввічливості, пресупозиція, гоноративні адресиви, партикулярні адресиви.

Дослідження вербальної поведінки комунікантів демонструє, що мовні індикатори репрезентують різноманітні зразки мовленнєвих актів, зокрема кличний відмінок. Перспективним видається аналіз субстантивної індикації адресатності, вираженої кличним відмінком. У сучасній мовленнєвій комунікації відбуваються зміни не тільки форми адресатності, але і її вираження – кличного відмінка. На думку В. Є. Гольдіна «у процесі зміни суспільного устрою, коли з'являються нові соціальні стосунки, звертання не можуть не змінюватися, адже багато з них покликані відбити власне структуру суспільства, склад його соціальних ролей. На політичній арені суспільства з'являються нові суспільні зразки, нові соціальні прошарки стають стражами норм поведінки. Відбувається укріплення нових звертань, і навколо них розгортається наполеглива боротьба» (Гольдин 91). Зокрема, в українській мові О. Єсперсен у своїй фундаментальній праці «Філософія граматики» зазначає, що кличний відмінок «має особливу форму, а тому повинен вважатися окремим відмінком. Проте в більшості мов він збігається з називним відмінком, і тому не потребує окремої назви. Кличний відмінок там, де він існує, вказує на те, що іменник ужитий як друга особа і що він стоїть поза реченням або сам утворює речення. Він має точки перетину з наказовим способом; про нього можна також сказати, що він виражає спонукання» (Єсперсен 211).

Кличний відмінок у відмінковій парадигмі української мови досліджували О. К. Безпояско, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, Н. С. Костусяк, М. Я. Плющ, В. М. Русанівський, М. С. Скаб та інші. І. Р. Вихованець зауважує, що аналізована грамема перебуває у складних відношеннях із категорійним відмінковим значенням, оскільки «первинне індивідуальне значення кличного становить склад-

не об'єднання первинних індивідуальних значень інших відмінків і супровідного невідмінкового значення» (Вихованець 166). Український дослідник апелював М. С. Скаб опрацював ідею двох найважливіших типів вживання вокатива, що «найповніше втілюють семантичні і синтаксичні особливості грамеми» (Скаб 62). Перший тип за допомогою кличного відмінка і наказового способу дієслова індикує ввічливу адресатність, наприклад: *Заспівай (заспівайте) нам, Тарасе! Зроби (зробіть) кави, Ольго! Напиши (напишіть) листа мамі, Тетяно!* тощо. Другий тип вживання вокатива ґрунтується на апелюванні як засобові підтримання уваги співрозмовника (Скаб 62). Н. С. Костусяк здійснила комплексне дослідження грамеми кличного відмінка, вокатив розглядає на тлі синтаксичного рівня мови, обґрунтувала його первинні та вторинні семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні й комунікативні ознаки, вказала на внутрішню та зовнішню транспозицію кличного відмінка (Костусяк). На сьогодні актуальним є ґрунтовний аналіз статусу й функціонування кличного відмінка як мовного індикатора ввічливої адресатності.

Мета статті полягає в аналізі специфіки вживання кличного відмінка як індикатора вираження ввічливої адресатності. Мета статті передбачає розв'язання завдання характеризувати кличний відмінок в межах категорії ввічливості та з огляду на прагматичні пресупозиції.

Об'єктом дослідження є кличний відмінок як індикатор вираження ввічливості, **предметом** – реалізація ввічливої адресатності в українській мові.

Джерелом фактичного матеріалу були твори української літератури, епістолярій, контент ЗМІ, довідники з етикету, розмовники. Мета статті й специфіка об'єкта зумовили вибір **методів** і прийомів дослідження, які поєднують власне лінгвістичний аналіз з інтерпретуванням специфіки одиниць як прагмем: описовий метод для визначення функційного навантаження кличного відмінка загалом та його граматичних значень зокрема.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що з'ясовано роль кличного відмінка у вираженні ввічливості адресатності. **Теоретичне значення** дослідження виявляється в тому, що його узагальнення поглиблюють засади комунікативної та функційної граматики. **Практичну цінність** статті визначає те, що її результати можуть бути використані під час викладання таких нормативних курсів: «Основи теорії мовленнєвої комунікації», «Міжкультурна комунікація», «Лінгвокультурологія».

Кличний відмінок є виразною українською словоформою, хоча і належить до «периферійних граем морфолого-синтаксичної категорії відмінка, що в морфологічному плані входить як сьомий компонент до відмінкової парадигми однини і множини з її диференційованою сукупністю флексій і валентно поєднана з дієслівними формами наказового способу другої особи та виражає первинну семантико-синтаксичну ускладнену функцію адресата мовлення – потенційного суб'єкта дії» (Теоретична морфологія української мови 79).

У сучасній українській мові є іменникові форми, які характеризуються загальною адресатною семантикою і мають специфічне функційне навантаження – позначають адресата мовлення, тобто на семантичному рівні є виразником

відношення мовець–адресат. Ці відношення репрезентує кличний відмінок, який реалізує волю мовця у сфері комунікативної дистрибуції, відповідно до якої комунікативний суб'єкт наділений статусом прагмасемантичного адресата. Функціонування кличного відмінка, як зазначає О. К. Беспояско, «пов'язане з формуванням особливого типу адресатно-суб'єктної функції, що поєднує в собі нетипові для семантико-синтаксичної організації речення ознаки семантики адресата – потенційного суб'єкта дії» (Беспояско 27). В українській мові саме кличний відмінок є мовним індикатором увічливої адресатності. Граматичне значення кличного відмінка реалізується властивою йому особливою синтаксичною функцією – звертання, яке «посідає одне з провідних місць у комунікативній співпраці адресанта й адресата і виражає високу прагматичну спрямованість на адресата, створюючи ефект його присутності» (Баландіна 80): *Вам ось тут кава, Олеже Юрійовичу, Вас це підбадьорить*. Тобто, звертаючись до адресата, мовець імплікує встановлення контакту саме з ним, уживаючи відповідні мовні індикатори.

Увічливі адресиви в процесі комунікації маркують соціальні й міжособистісні взаємини співрозмовників. Вибір індикаторів увічливої адресатності в різних сферах мовленнєвих контактів зумовлений прагматичними пресупозиціями. Такими пресупозиціями, на думку В. І. Карасика, є соціальна приналежність учасників спілкування, їхній соціальний статус, який виражається у значенні слів, що вживаються у функції звертання і вказують на позицію особи в соціальній ієрархії (Карасик 94). Вибір тієї чи іншої форми звертання сигналізує про те, у яких взаєминах перебувають комуніканти: офіційних, дружніх, родинних тощо. На вибір форми спілкування впливають ситуація (офіційна, неофіційна, напівофіційна); рівень знайомства співрозмовників (незнайомі, малознайомі, знайомі); ставлення до співрозмовника (увічливе, шанобливе, нейтрально-увічливе, фамільярне, товарисько-неофіційне тощо); характеристика мовця і адресата; місце (удома, на вулиці, на зборах) і час спілкування. В. Д. Шинкарук з-поміж пресупозицій виокремлює роль мовців у мовленнєвому акті, ступінь психологічної близькості чи соціальну дистанцію (Шинкарук 6). Н. Ф. Баландіна зазначає: «пресупозицію вживання прагматичного кліше звертання формує: а) намір мовця привернути увагу адресата шляхом його відбору тієї чи іншої предметної ситуації на роль референта, б) він знає, що, якщо цього не зробити, увага не буде привернена або, хоч і вдасться її привернути, то в когось іншого, а не в обраного спеціально» (Баландіна 81): *Шановна пані, пройдіть, будь ласка, вперед!* Отже, суть адресивів полягає у виокремленні адресата з групи осіб, привернення його уваги, установлення з ним контакту і можливе подальше його підтримання. Л. П. Рижова наголошує, що важлива роль належить «віковим і позиційним пресупозиціям. На основі цих пресупозицій виокремлюють нейтральні і неофіційні форми звертання, що зумовлює реалізацію звертанням соціально-регулятивної функції» (Рижова 116). Отже, під час вибору мовного індикатора мовець керується соціологічним «паспортом» адресата: а) соціальний статус («вищий» – «нижчий», «нижчий» – «вищий», «рівний» – «рівний»); б) ситуація спілкування (офіційна – неофіційна); в) рівень знайомства (знайомий – малознайомий – незнайомий); г) вік; г) стать; д) тональність спілкування (висока – нейтральна – фамільярна).

Залежно від соціо-біологічного «паспорту» до однієї і тієї самої особи можна звертатися *шановний пане, пане директор* тощо. Урахування мовцем «моделі адресата» (за Н. Д. Арутюновою) уможлиблює вибір мовних індикаторів, які дають йому право задовольнити пресупозицію адресата, налагодити взаємодію або підтримувати її на відповідно встановленому рівні. Виявлення розбіжностей у соціальному й ситуативно-рольовому статусі учасників інтеракції є комунікативно значимим і фіксується в мові та мовленні (Карасик). Ознака рольової рівності / нерівності знаходить яскраве віддзеркалення в способі апеляції до однієї особи та в лінгвальній індикації адресатності. Знання прагматичних пресупозицій, конвенцій і правил спілкування та національної специфіки мовного етикету дають змогу адресантові досягти бажаного результату комунікації: *Пане Олександр, підготуйте будь ласка звіт* (я – Вам – тут – тепер адресую повідомлення, знайомому, шанованому, в офіційній обстановці та ввічливій тональності). За кожною такою ситуацією закріплені відповідні мовні індикатори, які репрезентують увічливу адресатність та маркують реакцію на поведінку інших людей. Ситуація спілкування (офіційна – неофіційна) і рольові атрибути мають найбільший вплив на функціонування мовних індикаторів адресатності (Баландіна, Болотнікова, О'з'ог та інші). Офіційна ситуація спілкування передбачає вживання конвенціональних мовних індикаторів, тоді як нейтральна, а ще більшою мірою фамільярна, передбачають варіювання індикаторів адресатності, створення певних ситуативно визначених моделей, позначених емоційністю, індивідуальністю, оказіональністю. Запропоновано систематизувати адресиви за такими критеріями: 1) ситуація спілкування (від офіційної до неофіційної); 2) рівень ідентифікації адресата (від загального до конкретного); 3) сфера і частота вживання мовного індикатора (від вузької до ширшої). Тобто чим більше мовець знайомий з адресатом, тим він послуговується більшим вибором мовних засобів вираження ввічливої адресатності.

Отже, до факторів, які впливають на вибір увічливого адресива, зараховано: характеристику позиції мовця й адресата, постійні соціальні ролі (соціальний статус, вік), характер комунікативної взаємодії, симетричність / асиметричність рольової ситуації, рівень знайомства, рівень освіти і культури спілкування. Отже, важливою для дослідження є відповідь на питання, яка існує кореляція між соціо-біологічним «паспортом» і ввічливим адресивом. Фонові знання є важливим фактором та орієнтиром для мовця в межах увічливої адресатності. Крім того, вони переплітаються зі знанням національно-культурної особливості категорії ввічливості. Саме це суттєво впливає на вибір мовного індикатора вираження ввічливої адресатності. За переконливим твердженням Я. К. Радевича-Винницького, «у мовах існують загальні іменники, що вживаються для називання та / або звернення. Ці іменники або словосполучення, у яких іменник є головним словом – семантичним і граматичним центром. Такі іменники поділяються на дві категорії: слова-індекси і слова-регулятиви» (Радевич-Винницький 98–100). До слів-індексів учений зараховує слова, що вказують на соціальний статус мовця (вік, стать, рід занять, вчений ступінь, знання, ранг, сан, титул), до слів-регулятивів – адресиви *пан/пані, добродій/добродійко, колега* тощо. Саме вони

«регулюють взаємини між співрозмовниками відповідно до мовно-етикетних стандартів і норм, узвичаєних у певному суспільстві, його територіальній чи соціальній складовій» (там само). О. М. Миронюк здійснила комплексне дослідження лексичних засобів вираження ввічливості в українській мові, зокрема проаналізувала звертання в сучасній українській мові, з-поміж яких виокремлює: терміни спорідненості та свояцтва; звертання *пан / пані / панове*; звертання *добродію / добродійко / добродію*; звертання *товаришу / товаришко / товариші*; звертання *колега / колеги*; розглянула функціонування звертань *громадянине, друже* та звертання на ім'я та по батькові (Миронюк). К. Ожуг на матеріалі польської мови виокремлює дві групи адресивів: ужиті в офіційній ситуації та неофіційній ситуації (Ożóg 62–64). Уміння використовувати ввічливі адресиви відповідно до мовленнєвої ситуації є виявом комунікативної компетентності. У межах ввічливої адресатності виокремлюємо гоноративні адресиви й партикулярні адресиви.

Гоноративні адресиви кваліфікуємо як стійкі кодифіковані засоби, цілісні й неподільні одиниці у відповідному контексті, що виконують специфічну гоноративну функцію. У межах увічливої адресатності мовець подекуди не може їх замінити іншими лінгвальними одиницями без порушення інтенції, вони є більш стереотипними, клішованими: а) *пан / пані / панно / добродій / добродійка*; б) *пан / пані + ім'я / прізвище: пане Степане, пані Маріє*; в) *пан / пані + титулатура: пане Президенте, пане міністре*; г) *ім'я та по батькові Надіє Петрівно, Уляно Петрівно*. Гоноративні адресиви полегшують процес встановлення, підтримання комунікативного контакту в офіційній / неофіційній сфері мовленнєвої взаємодії та вживаються у звертанні до незнайомого чи малознайомого адресата і вказують на нейтральні, ввічливі, можливо, відчужені стосунки.

Партикулярні адресиви розглядаємо як найменування осіб, взаємини яких позначені спільними інтересами, дружбою, родинними зв'язками. Важливою є думка Н. Ф. Баландіної про те, що за таких обставин «комуніканти діють у двох напрямках: з одного боку, вони вживають стереотипне звертання, а з іншого – створюють за допомогою різних мовних засобів індивідуально марковане» (Баландіна 90). На вибір мовної формули впливає симпатія, уподобання, конкретна ситуація або мета. З-поміж таких висловлень: а) адресив власне ім'я; б) адресиви родинного зразка: *мамо, ненько, тату, брате, сестро, сину* та інші; в) адресиви дружнього зразка: *друже, подруго, приятелю, приятелько* та інші; г) гендерні адресиви: *хлопче, дівчино, жінко, чоловіче*; г) адресиви okazіонально марковані: *ювілярє, переможцю, земляче* та інші; д) афектоніми: *жабенятко, соколицу* та інші.

Отже, комунікативно-прагматичний аналіз мовних індикаторів вираження ввічливої адресатності дає змогу зарахувати адресиви до мовних універсалій, які регулюються соціальними нормами, національно-культурною приналежністю. У дослідженні ввічливі адресиви розглянуто у двох планах: з одного боку, як висловлення, що репрезентує мовленнєвий акт звертання, з другого боку, як мовний індикатор, що здійснює цей мовленнєвий акт. Перспективним видається детальний аналіз виокремлених груп увічливих адресивів.

Література

1. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті: монографія. Київ: АСМІ, 2002. 332 с.
2. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) / відп. ред.: Й. Ф. Андерш; АН Української РСР; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1991. 171 с.
3. Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2018. 257 с.
4. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови. Київ: Наукова думка, 1987. 231 с.
5. Гольдин В. Е. Этикет и речь. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1978. 112 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики / пер. с англ. Москва: Изд-во иностр. лит., 1958. 404 с.
7. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва: Ин-т языкознания РАН; Волгоградский государственный педагогический институт, 1992. 330 с.
8. Костусьяк Н. М., Межов О. Г. Семантико-синтаксичні ознаки кличного відмінка. *XII Международная конференция по функциональной лингвистике «Функционализм как основа лингвистических исследований»*: сб. научн. докладов, Ялта, 3–7 октября, 2005 г. Симферополь, 2005. С. 159–161.
9. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання. Київ: Логос, 2006. 167 с.
10. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування: навч. посіб. Львів: СПОЛОМ, 2001. 224 с.
11. Рыжова Л. П. Речевой этикет и языковая норма. *Языковое общение: единицы и регулятивы*: межвузовский сб. науч. трудов / Калининский гос. ун-т. Калинин, 1987. С. 52–57.
12. Скаб М. С. Семантико-синтаксичні функції українського вокатива. *Мовознавство*. 1987. № 5. С. 62–65.
13. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 398 с.
14. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму в структурі речення: монографія. Чернівці: Рута, 2002. 272 с.
15. Ożóg K. Zwroty grzecznościowe współczesnej Polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CM XIII. Prace Językoznawcze*. Zeszyt 98. Kraków, 1990. 92 s.

References

1. Balandina, Nadiia. *Funktsii i Znachennia Cheskykh Prahmatychnykh Klishe v Komunikativnomu Konteksti. (Functions and Meanings of Czech Pragmatic Clichés In A Communicative Context)*. Kyiv: ASMI, 2002. 332. Print.
2. Bezpoiasko, Olena. *Imenni Hramatychni Katehorii (Funktsionalnyi Analiz) (Nominal Grammatical Categories (Functional Analysis))*. Kyiv: Naukova Dumka, 1991. 171. Print.
3. Bolotnikova, Alla. *Hramatychni Indykatory Vyrzhennia Katehorii Vvichlyvosti v Ukrainiskii Movi (Grammatical Indicators of Expression of the Category of Politeness in the Ukrainian Language)*. Diss. Zaporizhzhia, 2018. 257. Print.
4. Vykhovanets, Ivan. *Systema Vidminkiv Ukrainskoi Movy. (The System of Cases of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Naukova Dumka, 1987. 231. Print.
5. Goldin, Valentin. *Etiket I Rech. (Etiquette and Language)*. Saratov: Saratov U, 1978. 112. Print.
6. Jespersen, Otto. *Filosofia Hramatyky (Philosophy of Grammar)*. Moscow: 1958. 404. Print.
7. Karasik, Vladimir. *Yazyik Sotsialnogo Statusa. (The Language of Social Status)*. Moscow: RAN U; Volgograd State U, 1992. 330. Print.
8. Kostusiak, Nataliia and Mezhov, Oleksandr. “Semantyko-syntaksyschni oznaky klychnoho vidminka. (Semantic and syntactic features of the accusative case)”. Семантико-синтаксичні ознаки кличного відмінка. *XII Mezhdunarodnaya konferentsiya po funktsionalnoy lingvistike*

- “*Funktionalizm kak osnova lingvisticheskikh issledovaniy*”: sb. nauchn. dokladov, Yalta, October 3–7, 2005. Simferopol, 2005. 159–161. Print.
9. Myroniuk, Olha. *Istoriia Ukrainskoho Movnoho Etyketu. Zvertannia. (History of Ukrainian Language Etiquette. Vocative)*. Kyiv: Lohos, 2006. 167. Print.
 10. Radevych-Vynnytskyi, Yaroslav. *Etyket i Kkultura Spilkuvannia. (Etiquette and Culture of Communication)*. Lviv: SPOLOM, 2001. 224. Print.
 11. Ryzhova, Liudmila. *Rechevoy Etiket i Yazykovaya Norma. (Language communication)*. Kalinin. Kalinin U, 1987. 52–57. Print.
 12. Skab, Marian. *Semantyko-Syntaksychni Funktsii Ukrainskoho Vokatyva. (Semantic and Syntactic Functions of Ukrainian Vocative)*. Movoznavstvo. 1987. № 5. 62–65. Print.
 13. Vykhoanets, Ivan and Horodenska, Kateryna. *Teoretychna Morfolohiia Ukrainskoi Movy. (Theoretical Morphology of Ukrainian Language)*. Kyiv: Pylsary, 2004. 398. Print.
 14. Shynkaryk, Vasyl. *Katehorii Modusu I Dyktumu v Strukturi Rechennia. (Categories of Mode and Dictum in Sentence Structure)*. Chernivtsi: Ruta, 2002. 272. Print.
 15. Ożóg K. Zwroty grzecznościowe współczesnej Polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CM XIII. Prace Językoznawcze. Zeszyt 98. Kraków, 1990. 92 s.*

VOCATIVE AS A LANGUAGE INDICATOR OF POLITE ADRESSIVENESS

Alla Bolotnikova

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Yuliia Hunchenko

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: Language indicators represent various patterns of speech acts, including vocative. Analysis of the substantive indication of targeting, expressed by vocative is a promising topic for research.

Purpose: The purpose of the article is to analyze the specifics of vocative use as an indicator of polite addressability expression.

Results: The article considers the communicative and pragmatic features of the use vocative as a linguistic indicator of the expression of the politeness category in the Ukrainian language. It is proved that the vocative expresses the importance of attracting and maintaining attention. The authors emphasize the ability of the speaker to control the communicative process through the vocative, implementing a pragmatic strategy of influencing the intellectual, volitional and emotional spheres of the addressee. The use of the vocative due to implementation of strategies of positive and negative politeness and communicative-pragmatic presuppositions is substantiated. It is emphasized that vocative is a special means of representation of the addressee: demonstration of respect and esteem, as well as solidarity, parity, friendliness, sincerity, emotionality and intimacy.

Discussion: Communicative-pragmatic analysis of language indicators of expression of polite addressability allows to include addresses to language universals, which are regulated by social norms, national and cultural affiliation.

Keywords: vocative, politeness category, presupposition, honorary addressives, particular addressives.

Vitae. Alla Bolotnikova is a Candidate of Philology, Head of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include functional linguistics and text linguistics.

Correspondence: a.p.bolotnikova@gmail.com.

Vitae. Yuliia Hunchenko is a Senior Lecturer of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include functional linguistics and text linguistics.

Correspondence: yuliyagunchenko@gmail.com.

Надійшла до редакції 30 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Oksana Vorobiova

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9426-7184>

Anhelina Lazebnyk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7746-2428>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.10

УДК 81.373.43

TELESCOPIC NEOLOGISMS OF MODERN ENGLISH: STRUCTURE AND SEMANTICS

Досліджено структурні та семантичні особливості неологізмів сучасної англійської мови, утворених за допомогою телескопії як особливого різновиду компресивного словотвору; виділено основні структурні типи, підтипи й структурні моделі телескопічних неологізмів; складено семантичну класифікацію телескопічних лексем, що розглядаються, з огляду на їхню частиномовну приналежність; проілюстровано зазначені структурні та семантичні типи, визначено їхню продуктивність; доведено наявність чіткої кореляції між «гібридною» структурою та «гібридною» семантикою досліджуваних лексем.

Ключові слова: компресивний словотвір, телескопія, телескопізм, телескопічний неологізм, структурна / семантична «гібридність».

The most variable aspect of any language is its vocabulary, which has the ability to constantly expand due to the emergence of new words (neologisms).

The study of neologisms, among the ways of formation of which a special place is given to such a way of word formation, as *telescopy* (a kind of compressive word formation, which involves the combination of two or more truncated word bases) (Ostrovska 130, Cannon 725–726), is engaged in a special section of lexicology – neology, the increased interest to which, especially recently, is due to the important role of neologisms as the so called “mirrors” of language development.

Neologisms, including those created by *telescopy* (also widely known as *telescopic neologisms*), e. g. *Brexit*, *Engnet* etc., have long attracted the attention of many linguists who have tried to comprehensively cover issues, related to the structure of these lexical units (Galyshyn, Yenikieieva, Korobova, Omelchenko, Tymoshenko, Zatsnyi), their semantics (Ostrovska, Chernikova, Chumak, Cannon), functioning (Andrusiak, Antiufeeva, Shutova, Bryant, Lehrer, Warren and others).

As early as the middle of the twentieth century, most linguists did not recognize *telescopy* as a separate way of word formation, pointing to its borderline nature in relation to other ways of forming new lexical units (Korobova 102). It was believed that *telescopy* to a certain extent tended towards one of the traditionally existing ways of word formation, namely, compounding or shortening (Shutova 81).

The most characteristic structural feature of the *telescopic word* is that at least one of its components is represented not by a whole, but by a truncated base, its fragment. This is the main difference between *telescoping* and *compounding* (Ostrovska).

Referring *telescopic words* to abbreviations is also controversial, as most *telescopisms*, unlike abbreviations, have no equivalents among “free” phrases, and are

formed as a result of establishing associative connections between two syntactically separated words (Kizil 148).

However, despite the existing studies, the above mentioned aspects of dealing with telescopic neologisms in the English language have not been fully dwelt on, including the lack of detailed description of the structural models of these units and their detailed semantic classification. Moreover, neologisms appear to be a lexical layer of any language which is constantly developing and extending and, therefore, needs a constant attention to.

The topicality of this study, hence, is due to the need for further more detailed description of the word-forming and semantic peculiarities of such productive lexical units, as telescopic neologisms of modern English are.

The *purpose* of the work, which presupposes a comprehensive study of the neologisms under consideration (telescopic neologisms) in terms of word formation and semantics, involves carrying out the following *tasks*: 1) to determine the theoretical basis for the study of lexical units under analysis; 2) to single out and illustrate the basic structural types of the telescopic lexemes studied; 3) to compile a semantic classification of the telescopic units, taking into account their part-of-speech reference; 4) to establish a correlation between structural and semantic types of these units.

The *object* of the study is telescopic neologisms of modern English, the *subject* being structural and semantic features of neologisms suggested.

The *empirical material* of the research consists of 305 telescopic neologisms, selected by the method of continuous sampling from such lexicographic sources as the English-Ukrainian dictionary of neologisms “Innovations in the vocabulary of the English language at the beginning of the XXI century: English-Ukrainian dictionary” as well as definition dictionary of the English-language neologisms (Oxford Essential Dictionary of New Words).

The *research methods* are predetermined by the purpose and the tasks of the paper and are as follows: the method of analyzing dictionary definitions, the method of paraphrasing, the method of word-building analysis, the descriptive method and the method of quantitative calculations.

The *scientific novelty* of the work lies in the fact that it dwells on further study of such an actively developing layer of vocabulary as neologisms. For the first time an attempt is made to comprehensively analyze the structural and semantic features of telescopic neologisms of modern English.

The *theoretical* and *practical significance* of the research is accounted for by the development of principles and criteria for a complex analysis of the semantics and word-forming potential of the telescopic units under study, which arouse a permanent scientific interest, representing a constantly developing and extending lexical layer of any natural language.

Neologisms of modern English, which are an integral part of its dynamically developing lexical system, can be formed by means of compressive word formation, presupposing the reduction of one or two or more source bases. Compressive word formation, in turn, can be manifested through such a word-building method as *telescopy*.

The versatility and terminological novelty of this linguistic phenomenon predetermine the existence of the whole range of terminological synonyms to define the language units formed by it, including, among others, “*telescopic words / names*” (Omelchenko), “*ingot words*”, “*hybrid words*” (Antiufeeva), “*blends*” (Cannon), which, in turn, indicates the relevance of studying *telescopy*, which is also known as *contamination* in modern linguistics.

It should be noted that the research works, which have already been performed on the material of telescopic lexemes of English and other languages, were related exclusively to the structure of the units under consideration. The study suggested is an attempt to perform a comprehensive structural and semantic analysis, which involves singling out structural types of these language units, describing and illustrating specific structural models, determining their productivity; the semantics of telescopic neologisms is studied in the direction of compiling the semantic classification of these lexical units, taking into account their part-of-speech reference. Particular attention in the current research is paid to the establishment of correlations between structural and semantic aspects of the analysis, as well as to the confirmation of the “hybrid” nature of these words, both at the structural and semantic levels.

In this paper, on the material of 305 telescopic neologisms, selected by continuous sampling from definition and translation lexicographic sources, the basic among which being the English-Ukrainian dictionary of neologisms “Innovations in the English-language vocabulary at the beginning of the 21st century” and Oxford Essential Dictionary of New Words, an attempt was made to comprehensively study the structure and semantics of modern English telescopic neologisms.

As a result of the study of word-forming peculiarities of the neologisms under analysis, 4 main structural types of them have been identified, namely:

1) telescopic neologisms formed by imposing fragments at the junction of two or more truncated word bases (131 units, 43 %), e. g.: *acrobsession* ‘excessive use of acronyms’ (from *acronym* ‘a word made up from the first letters of the names of smth., usually pronounced as a single word’ + *obsession* ‘a fixed and often unreasonable idea with which the mind is continually concerned’; mutual component is *-o-*); *jargonaut* ‘a person who uses jargon excessively’ ← *jargon* + *Argonaut* (mutual element is *-argon-*); *deskfast* ‘breakfast eaten while working at the computer’ ← *desk* + *breakfast* (mutual component is *-k-*); *netizen* ‘a person who spends a lot of time in the Internet’ ← *Internet* + *citizen* (mutual element is *-t-*);

2) telescopic neologisms consisting of two or more truncated components without imposition of the fragments (74 units, 24 %), e. g.: *rumint* ‘intelligence data, obtained from unreliable sources’ ← *rumour* ‘gossip’ + *intelligence*; *bleen* ‘of blue and green colour (about water colour)’ (*blue* + *green*’);

3) telescopic neologisms consisting of a full (complete) first and a truncated second components without imposition of the fragments (62 units, 20 %), e. g.: *awfulsome* ‘combining terrible with divine’ (*awful* + *awesome*);

4) telescopic neologisms consisting of a truncated first and a full (complete) second components without imposition of the fragments (38 units, 13 %), e. g.: *Engnet* ‘English sector on the Internet’ ← *English* + *net* ‘network’, *langsign* ‘a word, which substitutes for or defines an object or a notion’ ← *language* + *sign*.

As a result of the semantic classification of the units under consideration, taking account their part-of-speech reference, the following typical meanings of them have been singled out:

1) for substantival telescopic neologisms:

a) names of phenomena and concepts (in various spheres of human activity), e. g. *femachism* ‘persuasion that women achieve more success than men’, *menoporsche* ‘fear and anxiety some middle-aged men can have with regard to younger girls’; *glo-bish* ‘a kind of special English, spoken by non-native speakers’, *envirocrime* ‘human activities, which are extremely dangerous for the environment’;

b) living beings (humans and animals), e. g.: *blandlubber* ‘the one fond of bland, unsavory food (without spices)’; *yakow* ‘a hybrid of yak and cow’;

c) objects and substances, e. g.: *spork* ‘plastic spoon with blunt teeth on the hand which can also be used as a fork’; *glasphalt* ‘substance for covering roads (glass + asphalt)’;

d) places, e. g.: *boatel* ‘a hotel for boaters on a river bank’, *megaversity* ‘a large university with thousands of students enrolled’;

e) states, e. g.: *diabesity* ‘physical state of a person, who suffers from diabetes and has excessive weight’, *ringxiety* ‘confusion that a group of people feel when a mobile telephone rings’;

2) for adjectival telescopic neologisms:

a) characteristics of people (by social status, psychological and emotional characteristics), e. g.: *divorserated* ‘the one divorced or living separately from the family’, *annonymouse* ‘an anonymous person who constantly annoys with numerous, usu. fussy actions’;

b) characteristics of substances (by external features), e. g.: *bleen* ‘of blue and green colour’;

c) characteristics of concepts and phenomena, e. g.: *interamous* ‘known through the Internet’, *tradigital* ‘created by combining traditional and modern technology’;

3) for verbal telescopic neologisms:

a) movement in space, e. g.: *to jalk* ‘to exercise, combining jogging with walking’;

b) physical impact, e. g.: *to smothercate* ‘to smother, to suffocate’;

c) mental perception, e. g.: *to memberlect* ‘to recollect smb. / smth.’;

d) interpersonal communication, e. g.: *to politickle* ‘to be engaged in political discussions, displaying a good sense of humor’.

Semantic heterogeneity of telescopic neologisms of the English language, which is a consequence of their structural heterogeneity, is expressed in the presence in the system of these units of the so-called “hybrid” names, combining in their semantics different spheres of human activity, e. g.:

1) educational and scientific-technical spheres, e. g.: *webucation* ‘virtual education, online education’;

2) social and physiological spheres, e. g.: *globesity* ‘worldwide obesity epidemic’;

3) aesthetic (art) and scientific-technical spheres, e. g.: *weblication* ‘literary work online’;

4) social and political spheres, e. g.: *popaganda* ‘exploitation of pop music, pop literature, pop art to promote certain political ideas’;

5) economic and scientific-technical / cultural / environmental spheres, e. g.: *infonomics* ‘information technology related economy’, *culturnomics* ‘the economy dependent on the characteristics of a particular country’s culture (history, mentality, religion, and politics)’; *ecolonomics* ‘a lifestyle related to vital activities that do not interfere with the conservation of the environment’.

The present study enables to draw the following conclusions and generalizations, to put forward some research prospects.

As a result of studying the word-forming peculiarities of telescopic neologisms of modern English, 4 main structural types of them have been singled out, namely: 1) telescopic neologisms formed by imposing fragments at the junction of two or more truncated word bases; 2) telescopic neologisms consisting of two or more truncated components without imposition of the fragments; 3) telescopic neologisms consisting of a full (complete) first and a truncated second components without imposition of the fragments; 4) telescopic neologisms consisting of a truncated first and a full (complete) second components without imposition of the fragments. It was found out that the most productive in quantitative terms are the telescopisms, which appear to be a combination of two original truncated bases with the additional imposition of certain fragments at their junction.

The analysis of the part-of-speech reference of the studied units shows the predominance of telescopic nouns, which, in turn, once again confirms the common belief that the expansion of the vocabulary of the language is mainly due to the names of objects and phenomena. However, the units in question are not limited exclusively to substantival telescopisms, and less productive in quantitative terms adjectival and verbal telescopic units also function alongside them.

As a result of the semantic classification of telescopic nouns, 5 lexical-semantic groups have been identified, which include the names of phenomena and concepts (in various spheres of human activity), living beings (humans and animals), objects, places, states. Semantic classification of adjectival telescopisms involves their division into units that characterize a person on certain grounds (social status, psychological and emotional characteristics), substances (on the basis of their external features), as well as concepts and phenomena (belonging to some particular fields of human activity).

Semantic heterogeneity is also inherent in a small number of verbal telescopisms, which imply in the verbal taxonomy of modern English movement in space, physical impact, mental perception and interpersonal communication.

Semantic heterogeneity of telescopic neologisms of the English language, which is a consequence of their structural heterogeneity, is expressed in the presence within the system of these units of the so-called “hybrid” names that combine in their semantics the meanings of their immediate constituents.

References

1. Andrusiak, Iryna. “Anhliiski neolohizmy kintsia XX stolittia yak skladova movnoi kartyny svitu (*English Neologisms of the late XXth Century as a Part of the Linguistic Picture of the World*)”. Diss. Taras Shevchenko National U of Kyiv, 2003. Abstract. Print.
2. Antyufeyeva, Yuliana. “Angliyskiye novoobrazovaniya v razvitii: potentsialnoye slovo, okkazionalizm, neologism (*Newly formed English-language Units in Development: Potential word, Occasionalism, Neologism*)”. Diss. Belgorod State U, 2004. Abstract. Print.
3. Chernikova, Nataliya. “Metafora i metonimiya v aspekte sovremennoy neologii (*Metaphor and Metonymy in terms of Modern Neology*)”. *Filologicheskiye nauki (Philological Sciences)*. 1 (2001): 82–90. Print.
4. Chumak, Liudmyla. “Strukturno-semantychni kharakterystyky teleskopichnykh sliv (*Structural and Semantic Characteristics of Telescopic Words*)”. *Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu (Bulletin of Zhytomyr Pedagogical University)*. 1 (2000): 11–14. Print.
5. Halyshyn, Ivan. “Teleskopiia yak sposib iz novitnykh sposobiv slovotvoru v anhliiskii movi (*Telescopy as a Way of Innovative Ways in English Word-building*)”. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky (Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University)*. 3 (2011): 82–87. Print.
6. Ienikieieva, Svitlana. “Rol teleskopii u zbahachenni arsenalu slovotvirnykh zasobiv suchasnoi anhliiskoi movy (*The Role of Telescopy in the Enrichment of the Arsenal of Word-forming Means in Modern English*)”. *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky (Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn State University)* 5 (2007): 264–270. Print.
7. Kizil, Maryna. “Strukturni osoblyvosti anhliiskyykh teleskopichnykh terminiv sfery kompiuternykh tekhnolohii (*Structural Features of English Telescopic Terms in the Field of Computer Technology*)”. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky. (Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics)*. 27 (2015): 144–152. Print.
8. Korobova, Iryna. “Novitni teleskopizmy suchasnoi ukrainskoi movy (*Innovative Telescopisms of Modern Ukrainian*)”. *Visnyk KNLU. Seriiia Filolohiia (Bulletin of Kyiv National Linguistic University. Philology Series)*. 2 (2016): 101–106. Print.
9. Omelchenko, Larysa. “Teleskopni slova suchasnoi anhliiskoi movy ta yikh strukturno-semantychna kharakterystyka (*Telescopic Words of Modern English and their Structural and Semantic Characteristics*)”. *Zbirnyk Lvivskoho universytetu (Lviv University Collection of Research Papers)*. 15 (2003): 49 p. Print.
10. Ostrovska, Yuliia. “Teleskopizmy yak zasoby otsinnoi nominatsii v anhliiskii ta ukrainskii movakh ostannoho desiatyrichchia XX – pochatku XXI stolittia (*Telescopisms as Means of Evaluation Nomination in the English and Ukrainian Languages of the Last Decade of the XXth – early XXIst Century*)”. *IX Mizhvuzivska naukova konferentsiia “Suchasni problemy ta perspektyvy doslidzhennia romanskykh i hermanskykh mov i literature”, 26–27 sichnia 2011, Donetsk (Interuniversity Scientific Conference “Current Problems and Prospects of Studying Romanic and Germanic Languages and Literatures”)*. Donetsk: DonNU, 2011. 130–132. Print.
11. Shutova, Maryna. “Neolohizmy v suchasni anhliiskii movi (*Neologisms in Modern English*)”. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seriiia Filolohiia. Pedahohika. Psykholohiia (Scientific Bulletin of the UNESCO Department of KNLU. Philology Series. Pedagogy. Psychology)*. 21 (2010): 79–85. Print.
12. Tymoshenko, Olena. “Yavlyshche teleskopii yak sposib slovotvorennia tekhnichnoi leksyky (*The Phenomenon of Telescopy as a Way of Forming Technical Vocabulary*)”. *Naukovyi visnyk kafedry UNESCO Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu (Scientific Bulletin of UNESCO Department of Kyiv National Linguistic University)*. 27 (2013): 163–168. Print.
13. Zatsnyi, Yurii. *Mova i suspilstvo: zbahachennia slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy (Language and Society: Enriching the Vocabulary of Modern English)*. Zaporizhzhia: Zaporizkyi derzhavnyi universytet, 2001. Print.

14. Bryant, Margaret. Blends are increasing. *American Speech*. 3/4, Vol. 49 (1974): 163–184.
15. Cannon, Garland. Blends in English Word-formation. *Linguistics*. 24 (1986): 725–753.
16. Lehrer, Adrienne. Why neologisms are important to study. *Lexicology*. 2.1. (1996): 63–73.
17. Warren, Beatrice. The Importance of Combining Forms. *Contemporary Morphology* (1990): 111–132.

List of Sources

1. *Innovatsii u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy pochatku XXI stolittia: anhlo-ukrainskyi slovnyk (Innovations in the English-language Vocabulary at the Beginning of the 21st Century: English-Ukrainian Dictionary)*. Vinnytsia: Nova Knyha, 2008. Print.
2. *The Oxford Essential Dictionary of New Words*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003. Print.

TELESCOPIC NEOLOGISMS OF MODERN ENGLISH: STRUCTURE AND SEMANTICS

Oksana Vorobiova

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Anhelina Lazebnyk

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The study of neologisms, among the ways of formation of which a special place is given to such a way of word formation, as *telescoping* (a kind of compressive word formation, which involves the combination of two or more truncated word bases) is engaged in a special section of lexicology – neology, the increased interest to which, especially recently, is due to the important role of neologisms as the so called “mirrors” of language development. The topicality of the study is accounted for by the need for further, more detailed description of word-forming and semantic peculiarities of modern English neologisms, formed through telescoping as a special kind of compressive word-formation (telescopic neologisms or telescopisms).

Purpose: The purpose of the research presupposes a comprehensive complex study of the telescopic neologisms in terms of their structural and semantic features.

Results: As a result of the research, structural types, subtypes and models of the studied telescopic neologisms are established, their productivity being identified – the most productive in quantitative terms appear to be the telescopisms, which are a combination of two truncated bases with the additional imposition of certain fragments at their junction (e. g.: *acrobssession* (acronym + obsession), *slanguist* (slang + linguist)).

The analysis of the part-of-speech reference of the units under consideration shows the predominance of telescopic nouns, which, in turn, once again confirms the common belief that the expansion of the vocabulary of the language is mainly due to the names of objects and phenomena (e. g.: *Engnet* (English + Internet)). However, the units in question are not limited exclusively to substantival telescopisms, and less productive in quantitative terms adjectival (e. g.: *tradigital* (traditional + digital)) and verbal (e. g.: *to jalk* (to jog + to walk)) telescopic units also function alongside them.

Discussion: Structural “hybridity” of English telescopic neologisms, is correlated with their semantic “hybridity”, which, in turn, is manifested through combining the meanings of their immediate constituents.

Keywords: compressive word formation, telescoping, telescopism, telescopic neologism, structural / semantic “hybridity”.

Vitae. Oksana Vorobiova is a Candidate of Philology, Associate Professor, Head of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”.

Her areas of research interests include contrastive linguistics, translation studies, derivational semantics, lexicology, linguocultural studies.

Correspondence: vorobyovaoksana27@gmail.com

Vitae. Anhelina Lazebyk is a Bachelor's student of Germanic Philology and Translation Department at National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". Her areas of research interests include lexicology, translation studies, contrastive linguistics.

Correspondence: lazebnik.apple@icloud.com

Надійшла до редакції 05 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 20 жовтня 2020 року.

Світлана Галаур

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9333-3052>

Ірина Якубенко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3907-9249>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.4

УДК 81'42-028.61

ХУДОЖНІЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС І ЙОГО РЕГУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ

Порушено проблему політичного різновиду дискурсу, який інтенсивно завойовує позиції пріоритетного в житті суспільства й навіть репрезентує себе в художній літературі. Розглянуто регулятивність як особливий вплив у художньому політичному дискурсі. Установлено регулятивні засоби, що стимулюють мовно-мисленнєву діяльність читача та стають основою для майбутнього моделювання концептів. Особливу увагу звернено на суспільно-політичну лексику, дисфемізми, суспільно-політичні метафори, антитезу.

Ключові слова: дискурс, художній політичний дискурс, категорія впливу, регулятивність, регулятивні засоби художнього політичного дискурсу.

Поняття дискурсу як складного комунікативного явища є домінантним у різних сферах сучасної лінгвістики. З-поміж багатьох дискурсних проблем мовознавство розв'язує і ту, що демонструє соціальну варіативність дискурсу, один із різновидів якого – політичний – інтенсивно завойовує позиції пріоритетного в житті суспільства, ба навіть репрезентує себе в художній літературі.

Політичний дискурс загалом достатньо студійований у світовому мовознавстві (О. Баранов, Р. Барт, Ю. Габермас, Т. ван Дейк, Г. Почепцов, Н. Ферклоу, О. Шейгал). Особливої уваги нині потребують його різновиди, з-поміж них і зактивізований в останні роки художній політичний дискурс. У вітчизняних наукових джерелах про нього лише спорадично згадують (М. Голіченко, Т. Шарова, Д. Шевчук та інші), спроб установити його структурно-функційні параметри не зафіксовано. Для усвідомлення специфіки цього різновиду політичного дискурсу важливим видається дослідження в ньому однієї із центральних категорій – впливу, що вибудовує «соціальність» комунікації, розгорненої як передбачувана реакція на виклик адресанта.

Метою дослідження є опис регулятивності як особливого впливу в художньому політичному дискурсі. Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі конкретні **завдання**: описати регулятивний вплив художнього політичного дискурсу, порівняти його з маніпулятивним впливом політичного дискурсу; виявити конкретні регулятивні засоби в сучасному художньому політичному дискурсі. **Об'єктом** дослідження є художній політичний дискурс, а **предметом** – засоби його впливу на читача. **Фактичним матеріалом** послуговували приклади із сучасної української художньої літератури політичного змісту. Дослідження ґрунтується на сучасних **методах** аналізу художніх текстів – *лінгвопоетичній інтерпретації*, що передбачає тлумачення змісту тексту на тлі системно-семан-

тичних відношень різнорівневих мовних одиниць, *регулятивному структуруванні*, зорієнтованому на спостереження за стимуляторами різних комунікативних ефектів, *інформаційно-змістовому*, спрямованому на аналіз змістового розгортання тексту. **Науковою новизною** дослідження є аналіз одного з типів політичного дискурсу, що через свою периферійність не став предметом цілеспрямованої уваги лінгвістів. **Теоретичною цінністю** роботи може стати уточнення класифікаційних параметрів політичного дискурсу, **практичною** – застосування її результатів в освітній практиці для громадянського виховання молоді засобами художньої літератури.

Важливою категорією як художнього, так і політичного дискурсів є категорія впливу. Вплив здійснюється за способом коректного добору арсеналу ментальних одиниць, їхнього вдалого стилістичного оформлення. Вплив пов'язаний із реалізацією комунікативної інтенції – «різновиду ментальної репрезентації людини, що становить намір мовця донести до адресата певну спрямованість своєї свідомості на об'єкти та стани речей зовнішнього світу й у такий спосіб вплинути на нього» (Безугла 95).

Категорія впливу має дві субкатегорії – переконання (вплив на раціональну сферу свідомості реципієнта) та навіювання, або сугестії (вплив на підсвідомість, почуття й емоції адресата). І політичний, і художній тексти активно використовують другу субкатегорію, але по-різному.

Для політичних текстів характерний прихований психологічний вплив, «цілі якого <...> маскуються під цілі відкритої взаємодії, і адресат приймає рішення (чи виконує дію), заплановане ініціатором впливу» (Гребінь 84). Художні тексти частіше апелюють до відкритого психологічного впливу, мета якого не приховується.

Прихований вплив найчастіше виявляється в егоїстичному різновиді (на відміну від асертивного та альтруїстичного), коли продуцент висловлення маніпулює свідомістю адресата задля досягнення власної мети. Мета маніпуляції – викликати в адресата необхідне для маніпулятора ставлення до об'єкта незалежно від бажання та інтересів самого адресата. Останній, зі свого боку, не повинен розпізнати цю комунікативну настанову. Нині маніпуляцію розглядають як мистецтво керувати поведінкою за допомогою цілеспрямованого впливу на психіку, свідомість та інстинкти людини, як духовне управління, як примус, інструментом якого є ірраціональні засоби. У процесі маніпуляції адресат не усвідомлює вплив, майже не має можливості критично аналізувати інформацію, визнає її морально прийнятною (Самборська 35), отже, маніпуляція має деструктивний характер, цей вплив шкодить особам, на яких спрямований.

Відкритий психологічний вплив у художній літературі відрізняється від маніпуляції в політичному дискурсі за параметрами моральності, усвідомленості, критичності та соціальної автономності. Письменник використовує високодуховні потреби й мотиви для формування поглядів у читача, зорієнтований на двобічну партнерську взаємодію, вибудовує підґрунтя для прийняття рішень адресата.

Вплив у художньому тексті асоціюють із регулятивністю, що «процес спілкування <...> організовує, оперуючи лінгвальними одиницями навмисного впли-

ву та зображувальності як засобом керування пізнавально-естетичною діяльністю адресата, а потенційно в майбутньому – і його поведінкою у процесі позатекстової комунікації» (Галаур 147). Під час ознайомлення з художнім текстом, у якому реалізується політичний дискурс, читач отримує завдання правильного тлумачення розгортання образів, послідовностей. Цю процедуру він здійснює за допомогою регулятивних мовних засобів, що стимулюють мовно-мисленнєву діяльність читача й стають основою для майбутнього моделювання концептів.

Регулятивні засоби функціують у конкретній художній текстовій системі й створюють соціально-політичне тло. Регулятивними засобами зазвичай стають стилістично маркована лексика, тропи, стилістичні фігури, прийоми, інтертекстуальні елементи, ключові слова тощо. Регулятивні засоби експліцитні, вони чітко помітні на поверхневому рівні й змушують читача реагувати. Про аналізуємо найчіткіше окреслені регулятивні засоби в художньому політичному дискурсі.

Суспільно-політичною лексикою номінуємо особливу лексико-семантичну підсистему, яку становить «найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних та інших громадських організацій і закладів, соціальних інститутів, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн» (Снісаренко 139). Суспільно-політична лексика – це широкий багатоплановий корпус слів, різних за понятійною та функційною сферою, але об'єднаних із соціолінгвістичного погляду в один потік вербалізації подій, феноменів державного та громадського життя суспільства в динамічних процесах розвитку мови, в оцінювальних, критичних, дискусійних і зрештою актуальних положеннях, властивих певному соціуму в конкретну історичну добу. Організація політичного простору того чи того суспільства детермінує обсяг та структуру суспільно-політичної лексики, у якій ословеснюються суспільно-політичні реалії. Якщо в державі спостережено суспільне та економічне будівництво, суспільно-політична лексика поповнюється новими словами. Ядром суспільно-політичної лексики постають суспільно-політичні терміни – різні за походженням номінативні одиниці, «спеціалізовані лексично (створені або запозичені терміни), семантично (загальноновживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені словосполучення номінативного характеру)» (Карабута 56). Загальним критерієм приналежності лексичної одиниці до категорії суспільно-політичної лексики є «поняттєво-сміслового співвіднесеність із суспільно-політичною сферою» (Снісаренко 145).

Ознаками суспільно-політичної лексики є: відкритість (постійне поповнення одиницями інших лексичних розрядів), нечітка стильова належність (участь широких верств населення в політичному житті, громадській діяльності досить часто спричинює перехід цієї маркованої лексики в загальноновживану), соціально-ідеологічна аксіологічність (загалом оцінка є основним складником конотації політичного тексту), реалізація значення в межах двох контекстів – лінгвального та екстралінгвального (декодування семантики з опорою на соціальні мотиви комунікантів, їхні системи цінностей, фонові знання тощо). Суспільно-політична лексика, найактивніше вживана в текстах сучасної української художньої літератури, містить лексико-семантичні групи слів – номенів фактів та явищ:

1) національно-державного та національно-територіального устрою (*держава, унітарна держава, незалежна держава, великодержава, супердержава, імперія, федерація, автономія*), 2) державних перетворень (*суверенітет, незалежність, самостійність, соборність, реформування, правова держава*), 3) міжнародних відносин, зовнішньої політики й дипломатичної практики (*дестабілізація, євроінтеграція, інтегрування, роззброєння, озброєння, стабілізація, безвізовий режим, гуманітарна місія, еміграція, нейтралітет, протекціонізм, спостережна місія, саміт, форум, біженець*), 4) громадських рухів усередині держави (*акції протесту, мітинг, народний контроль*). Поширені найменування світоглядних понять, що відбивають інтереси, ідеали, настрої людей, суспільства загалом (*патріотизм, ментальність, солідарність, толерантність, шовінізм*), суб'єктів політики за характером і способами діяльності, за партійною належністю чи прихильністю до певної ідеології (*західник, лідер, опозиціонер, політв'язень, правозахисник, сепаратист, націоналіст, бютівець, комуніст, радикал*), політичних, філософських поглядів суб'єктів політики (*геополітика, європеїзація, націоналізм, фашизм, неофашизм, нацизм, радикалізм*). У сучасній художній літературі зафіксовано високий ступінь концентрації сленгової й колоквіальної лексики, здебільшого соціально-ідеологічно-оцінної. Ці слова пов'язані з політичними та громадськими рухами, політичними поглядами й особливо з таким параметром контексту, як ціннісні орієнтації суб'єктів суспільно-політичної комунікації (*регулюція, майданутий, правосек, укроп, бандерлог, бандерштат, бандеризм, тітушки*).

Евфемізми та дисфемізми є активними одиницями політичної мови й виконують роль функційно-стилістичних синонімів.

Евфемізація є безперервним процесом заміни деяких найменувань на інші, «пом'якшувальні», заснованим на постійній орієнтації на успішне спілкування. Роль евфемії в політичному дискурсі – нейтралізація істинного змісту суспільно-політичних найменувань, небажаних з етичних чи політичних причин: *А коли підійшли досвідчені (говорили, що це російські гереушники), то саме й то ді почалася ота бісова гра, ми її називали боулінгом: тепер уже нафаршировані цвяхами гранати вони кидали низом, котили по землі, як ото збивають кеглі пластмасовими кулями* («Літературна Україна 2016»). Використовуючись для приховування або часткового вуалювання діяльності влади, армії, поліції, розвідки та деяких інших структур, здатні до полярного трансформування змісту висловлення, а отже, програмування необхідного результату комунікативної взаємодії, евфемізми постають ідеологічними ключами, ефективними засобами формування суспільної свідомості.

Оскільки евфемізми приховують дійсність, вони є інструментами впливу, можливо, навіть маніпулятивного. Такі одиниці зручні для політичного дискурсу, у художньому та політичному ж як більш продуктивні зафіксовані дисфемізми. Останні, на відміну від евфемізмів, мають знижене стилістичне забарвлення, висловлюють негативну оцінку експліцитно, а не імпліцитно: *Це небезпечний московський собацюра, котрий понівечив не одну людську долю; Ми взяли курс на Європу, до Європейського Союзу, відірвавшись від кайданів Путіна і від його*

імперського мракобісся, що нависло над нашою Батьківщиною («Літературна Україна 2019»).

Сучасна українська література відбиває активний процес дисфемізації мови. Більшість сфер нашого життя, на жаль, зазнали вульгаризації, мовної агресії. Письменники досить часто демонструють невимушений психологічний стан мовця, що спонукає його діяти наперекір суспільним нормам і заборонам, використовуючи тактики дискримінації. Художня література найчастіше репрезентує суспільно-політичні дисфемізми, які маркують національну належність та політичні погляди. Автори художніх творів можуть показувати, що дисфемізми є наслідком дотримання мовної моди для створення іміджу «своєї», простої, людини, звичайного робітника чи воїна, що розмовляє зрозумілою для всіх мовою, навіть із лайливими виразами.

На тлі фразеологізованих суспільно-політичних термінів особливо вирізняються суспільно-політичні метафори, які, на думку Л. Климанської, можна вважати «ресурсом у формуванні громадської думки, і не тільки в процесі вибудови іміджу кандидата на ту чи ту посаду на політичному Олімпі, а й у створенні іміджу соціальної проблеми» (Климанська 20). Метафора дає змогу репрезентувати щось не до кінця усвідомлене за допомогою зрозумілої форми, отже, виконує інформаційну функцію. Крім того, важливою є і її прагматична функція, оскільки цей троп є потужним інструментом трансформації наявної у свідомості реципієнта політичної картини світу, заохочення його до конкретних політичних дій, формування в нього необхідного емоційного стану. Сучасний художній політичний дискурс характеризується високим ступенем метафоричності, серед різних моделей метафоризації в художній політичній мові превалюють метафори стану країни, війни: *Чи загину під час стрілянини на вулиці, бо випадково потраплю на лінію вогню* (Дашвар Люко).

Активне вживання суспільно-політичної лексики в художній мові сприяє її переосмисленню й розвитку нових значень, що постають унаслідок не лише метафоричних, але й метонімічних перенесень. Останні вказують на особливе суб'єктивно-оцінне ставлення автора до явища, події: *Приїхав Сорос, каже, що Україна у світі має дуже погану репутацію, а до чого тут Україна, нам же її підмінили, а куди ж ми дивилися, так нам і треба! – я не помітив, що говорю сам з собою* (Костенко Л.).

Найпопулярнішою стилістичною фігурою в художньому політичному дискурсі варто вважати антитезу, яка вибудовується за допомогою підкресленого протиставлення протилежних понять, явищ, думок, образів та почуттів. В основі антитези художнього політичного дискурсу покладено антонімічну пару суспільно-політичних понять, які формують бінарні образи. Висловлення протиріччя в бінарній структурі виявляє високий ступінь сугестивності, оскільки відношення протилежності легко сприймаються та обробляються людською свідомістю. Антитеза сучасного художнього політичного дискурсу залучає ідеологічно орієнтовані слова, що відбивають поляризацію між групами «свій / чужий», «позитивний / негативний», «правильний / хибний»: *Мовляв, то погані українці – фашисти, бандерівці та русофоби – розпочали громадянську війну проти*

хороших українців, а хорошие украинцы всегда были за Россию. Хорошие украинцы – братный нам народ, и этих хороших украинцев треба рятувати (Кідрук Макс). Прийом антитези допомагає «підкреслити парадоксальність ситуації, яка склалася» (Моркотун 40).

Категорія впливу в художньому політичному дискурсі реалізується в субкатегорії регулятивного впливу. Її маркерами постають регулятивні засоби, за допомогою яких письменник установлює тісний контакт із читачем. Останній легко помічає їх у тексті, через них намагається зрозуміти намір автора. Перспективами дослідження можуть стати комунікативні стратегії, реалізовані конкретними регулятивними мовними засобами.

Література

1. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
2. Галаур С. П. Регулятивність та її місце в системі категорій художнього тексту. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 48. С. 145–152.
3. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 80–93.
4. Карабута О. Сучасна суспільно-політична лексика: семантико-структурний аспект. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Лінгвістика*, 2013. Вип. 19. С. 54–57.
5. Климанська Л. Потенціал метафори в політиці вирішення соціальних проблем. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. 2010. Вип. 14. С. 18–24.
6. Моркотун С. Відтворення експресивності образних засобів при перекладі текстів політичного дискурсу. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2017. № 3(19). С. 39–47.
7. Самборська О. В. Соціально-психологічні механізми переконуючого впливу: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 1997. 190 с.
8. Снісаренко Я. Суспільно-політична лексика як специфічна лексична категорія. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. Вип. 26. С. 136–149.

References

1. Bezuhla, Liliia. *Verbalizatsiia implitsytnykh smysliv u nimetskomovnomu dialohichnomu dyskursi (Verbalization of implicit meanings in German dialogic discourse)*. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, 2007. Print.
2. Halaur, Svitlana. “Rehuliatyvnyist ta yii mistse v systemi katehorii khudozhnoho tekstu (Regulativity and its place in the system of categories of artistic text)”. *Linhvistychni doslidzhennia (Linguistic researches)*. 48 (2008): 145–152. Print.
3. Hrebin, Nataliia. “Zmist manipuliatsii yak riznovydu prykhovanoho psykhologichnoho vplyvu (The content of manipulation as a kind of hidden psychological influence)”. *Problemy suchasnoi psykhologii (Problems of modern psychology)*. 21 (2013): 80–93. Print.
4. Karabuta, Olena. “Suchasna suspilno-politychna leksyka: semantyko-strukturnyi aspekt (Modern socio-political vocabulary: semantic-structural aspect)”. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Linhvistyka (Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Linguistics)*. 19 (2013): 54–57. Print.
5. Klymanska, Larysa. “Potentsial metafory v politytsi vyrishennia sotsialnykh problem (The potential of metaphor in the policy of solving social problems)”. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Politolohiia, Sotsiolohiia, Filosofiia (Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Political Science, Sociology, Philosophy)*. 14 (2010): 18–24. Print.

6. Morkotun, Serhii. “Vidtvorennia ekspresyvnosti obraznykh zasobiv pry perekladi tekstiv politychnoho dyskursu (The reproduction of figurative means expressivity in the process of translation the political discourse texts)”. *Synopsys: tekst, kontekst, media (Synopsis: text, context, media)*. 3 (19) (2017): 39–47. Print.
7. Samborska, Olenara. *Sotsialno-psykholohichni mekhanizmy perekonuiuchoho vplyvu (Social and psychological mechanism of persuasive influence)*. Diss. Shevchenko University of Kyiv, 1997. Print.
8. Snisarenko, Yana. “Suspilno-politychna leksyka yak spetsyfichna leksychna katehoriia (Social and political vocabulary as a specific lexical category)”. *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh (Humanitarian education in technical institutions of higher education)*. 26 (2012): 136–149. Print.

Список джерел

1. Дашвар Люко. Ініціація. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 416 с.
2. Кідрук Макс. Небратні. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 304 с.
3. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. 416 с.
4. Літературна Україна. № 48. 15 грудня 2016. С. 8–9.
5. Літературна Україна. № 31–32. 31 серпня 2019. С. 16–17.

List of Sources

1. Dashvar, Lyuko. *Iniatsiyya (Initiation)*. Kharkiv: Klub Simeynoho Dozvillya, 2018. Print.
2. Kidruk, Maks. *Nebratni (Not fraternal)*. Kharkiv: Klub Simeynoho Dozvillya, 2015. Print.
3. Kostenko, Lina. *Zapysky ukrayins'koho samashedshoho (Notes of the crazy Ukrainian)*. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2010. Print.
4. *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)*, 48 (2016): 8–9. Print.
5. *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)*, 31–32 (2019): 16–17. Print.

POLITICAL DISCOURSE IN FICTION AND ITS REGULATIVITY INFLUENCE

Svitlana Halaur

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Iryna Yakubenko

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The concept of discourse as a complex communicative phenomenon dominates in various fields of modern linguistics. Nowadays, the problem of political discourse that is intensively gaining its priority in the life of society and even manifests itself in fiction is important.

Purpose: The aim of the paper is to analyze regulativity as a special influence in political discourse in fiction.

Results: Regulativity is a subcategory of the category of influence and actively manifests itself in political discourse in fiction. The regulativity tools facilitate correct interpretation of political images by stimulating the language and thought activity of the reader and becoming the basis for future modeling of concepts. Regulativity means are always explicit and represented in the analyzed texts of fiction in sociopolitical vocabulary, dysphemisms, metaphor, and antithesis.

Sociopolitical vocabulary verbalizes sociopolitical realities in the political discourse in fiction. This vocabulary most often nominates phenomena and facts of the national-state and national-territorial system, state transformations, foreign policy and diplomatic practice, and social movements throughout the country. The presence of dysphemisms in the literary text indicates the process of language aggression in all spheres of human life. Sociopolitical metaphors are perhaps the

most powerful resource in shaping public opinion. Antithesis as a simple way of expressing contradictions shows a high degree of suggestibility.

Discussion: The category of influence in political discourse in fiction requires a more detailed study of the writer-addressee's communicative strategies represented by regulativity means.

Keywords: discourse, political discourse in fiction, category of influence, regulativity, regulativity means of political discourse in fiction.

Vitae. Svitlana Halaur is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". Her areas of research interests include functional linguistics, text linguistics, and linguistic pragmatics.

Correspondence: svitlana.galaur@gmail.com

Vitae. Iryna Yakubenko is a Candidate of Philology, Senior lecturer of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". Her areas of research interests include German syntax, text linguistics, communicative linguistics, linguistic stylistics, linguopragmatics, psycholinguistics.

Correspondence: iryna.yakubenko1@gmail.com

Надійшла до редакції 23 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Олена Дмитренко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9954-7660>

Сергій Кохан

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5743-6516>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.5

УДК 811.161.2'267.3-053.6:811.111

ВПЛИВ АНГЛІЦИЗМІВ НА СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ

У статті здійснено спробу дослідити сучасний молодіжний український сленг з урахуванням лексичних запозичень з англійської мови. Автори розглядають поняття «молодіжний сленг» як окремий пласт національної мови, що певною мірою відбиває рівень культури, освіченості, розвитку суспільства на сучасному етапі. Наголошено, що сьогодні молодіжний сленг контролюється маскультурою, під вплив якої потрапляють різні категорії молоді. Окреслено позитивні та негативні риси цього впливу, а також названі основні причини зазначеного явища. порушується питання про доцільність використання іноземних запозичень у сучасному українському лексиконі.

Ключові слова: *англіцизми, компаративний аналіз, лексичні засоби, молодіжний сленг, функціональний стиль.*

Мова – це живе, динамічне явище, що постійно розвивається. Курс на інтеграцію України до ЄС, процеси глобалізації та перебудови економіки, орієнтація на країни Заходу спричинили тісну культурну, політичну та соціально-економічну взаємодію українського соціуму з народами світу, яка не могла не відбитися на мовному рівні. Лише за кілька років до складу активної лексики української мови увійшли слова англійського походження, що не тільки позначають нові явища культурного та суспільного життя, а й витісняють власні елементи з аналогічним чи близьким значенням. На сучасному етапі англійська мова є засобом міжнародного спілкування, це – мова провідних засобів масової інформації: великих теле- і радіокомпаній, світової мережі Internet, популярних газет і журналів. Отже, не можна ігнорувати її вплив на інші національні мови, особливо – на молодіжний сленг. Адже молодіжний сленг – це окремий пласт національної мови, що певною мірою відбиває рівень культури, освіченості та розвитку суспільства.

Питання про доцільність використання запозичень різними категоріями молоді пов'язане із закріпленням лексичних засобів за певними функціональними стилями мови. Потік запозичених слів і термінів з англійської мови до українського ужитку сьогодні стрімко зростає та є джерелом збагачення лексичного складу рідної мови. Особливо ця проблема стосується молодіжного сленгу і пов'язана, передусім, з прискореними темпами розвитку інформаційних технологій. З огляду на це тема дослідження є актуальною.

Питання молодіжного сленгу та збагачення лексичного складу рідної мови англіцизмами порушувалося у багатьох дослідженнях вітчизняних та зарубіжних фахівців. Серед них наукові доробки Ажнюк Б. М., Баранника Д. Х., Білодіда І. К., Василенко Ю. А., Воскресенської А. А., Грабового П. Н., Задорожного Б., Зорівчан Р. Г., Караванського С., Чучки П. П. та інших. Ажнюк Б. М. досліджує мовні зміни у світі на тлі глобалізації (Ажнюк). Предметом наукових студій Баранника Д. Х стала українська мова на межі століть (Баранник). Доробки Василенко Ю. А. стосуються сучасного українського молодіжного сленгу з погляду поширення так званого комп'ютерного сленгу, збагаченого англіцизмами (Василенко). Науковець вбачає у ньому своєрідну «мову» сучасного світу. Грабовий П. Н. вказує на кілька причин виникнення та існування молодіжного сленгу: експресивність номінативних засобів молодіжного сленгу, прагнення до відмежування, самоствердження молоді (Грабовий). Дослідник вважає, що молодіжний сленг дає змогу констатувати розбіжності в особливостях світобачення членів соціуму залежно від їхніх вікових та соціокультурних параметрів, до чого саме прагнуть Інтернет-користувачі. Зорівчан Р. Г. розглядає іноземну мову як засіб глибшого пізнання рідної мови (Зорівчан). Нікітіною Т. Г. укладений словник сленгу «Так говорить молодь» (Нікітіна). Караванський С. здійснює пошук українського слова у боротьбі за національне «Я» (Караванський). Дослідник вбачає у запозиченнях небезпеку для рідного лексикону. Він вважає, що англіцизми починають витискати власну рідну лексику. Коломинський Я. Л. досліджував психологію взаємовідносин у малих групах (загальні та вікові особливості) (Коломинський). Радчук В. А. аналізує мову в Україні з погляду її стану, функцій та перспектив розвитку як живої категорії (Радчук).

Відсутність наукового підходу до проблеми освоєння іншомовної лексики проявляється у тому, що її вживання часом розглядається у відриві від функціонально-стильового закріплення мовних засобів. Процес виокремлення слів англійського походження у лексичному складі української мови є достатньо нелегким завданням, що пов'язано з факторами теоретичного, історичного, етимологічного та методологічного характеру. Не зважаючи на значну кількість наукових студій, присвячених аналізу цієї проблематики, питання впливу англіцизмів на український молодіжний сленг потребує подальшого усебічного дослідження.

У час активних міграційних процесів у Європі та світі, стрімкого розвитку науково-технічного прогресу проблема потрапляння у вітчизняний лексичний простір іншомовної лексики та її вживання в україномовному соціумі є важливою й актуальною. Саме цьому ми ставимо за мету дослідити, яку роль відіграють англіцизми у сучасній українській молодіжній мові. Відповідно до поставленої мети основними завданнями вважаємо: з'ясувати основні причини цього явища та окреслити позитивні й негативні риси такого впливу.

Об'єктом нашого дослідження є сучасний український молодіжний сленг.

Предмет наукової студії – елементи запозиченої з англійської мови лексики, що потрапляють до вітчизняного молодіжного мовного простору.

Вирішення поставлених завдань зумовило вибір **методів**. А саме: метод словникових дефініцій (для визначення понять «сленг» та «англійцизм»), семантичний метод (для уточнення значень одиниць молодіжного сленгу), індуктив-

ний метод (під час формулювання особливостей використання англіцизмів у мові сучасної молоді), а також компаративний аналіз. За допомогою останнього було встановлено використання та поширення англіцизмів в українській мові та їхній вплив на неї.

У статті проаналізовано вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг; зафіксовано результати досліджень авторів щодо застосування в сучасному українському молодіжному слензі англіцизмів; простежено походження та шляхи проникнення іноземної лексики до словникового складу української мови; окреслено негативні й позитивні наслідки впливу іноземних слів на рідну мову; досліджено специфіку вживання англіцизмів у різних сферах спілкування.

Матеріал статті може стати ланкою для подальшого дослідження із зазначеної проблематики. Особливо це стосується дослідження Інтернет-сленгу та вживання англіцизмів у ньому.

Зміст терміна «сленг» є доволі широким: «Сленг (від англ. slang – жаргон) – це:

1. Розмовний варіант професійного мовлення; жаргон.
2. Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення» (Словник української мови 350).

Інше визначення: «Сленг – міський соціолект, що виник з арго різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків, інтернет-спільноти) як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю, поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст» (Лингвистический энциклопедический словарь 417).

Наголосимо на причинах вживання сучасною молоддю сленгу. Це, передусім, невдоволення традиційними словами і виразами; виникнення нових обставин, для яких наявна лексика виявляється «бідною»; прагнення вразити суспільство; бажання «правдивого, непідробного» спілкування; намагання досягти певного комічного ефекту тощо.

Доволі часто сленг називає поняття, які вже мають словесне оформлення в літературній мові. Це говорить про його субхарактер, орієнтацію на систему літературної мови. Зазвичай певна кількість сленгових лексем запозичується з іноземної мови внаслідок змістового і дослівного перекладу. Прикладом останнього може виступати слово «танцпол», що походить від англійського слова «dance floor». Але найчастіше слова відтворюються через транскрипцію, зберігаючи своє звучання, порівняно з оригінальним словом. Як приклад можна навести лексему паті – від англійського слова «party» (вечірка, свято). Слова, що виникають у такий спосіб, через масову вживаність та поширеність швидко входять до обігу користувача. Погоджуємося з думкою науковців, які вважають, що сленг найімовірніше підпадає під вплив англіцизмів (Караванський).

У контексті зазначеного варто розглянути власне поняття «англіцизм».

Енциклопедія української мови дає таке визначення: «Англіцизм – різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів тощо, які запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком. Англіцизми переважно усвідомлюються мовцями як чужорідний елемент і зберігають ознаки свого походження: фонетичні (джем, імідж), словотвірні (смокінг, маркетинг), семантичні (яструби – політики, прихильники жорстокого агресивного курсу у різних країнах). Низка англіцизмів позначає національні (англійські та американські) реалії: Скотланд-Ярд (англійська реалія), діснейленд (американська реалія), а також предмети і явища у галузі спорту, техніки, економіки, політики» (Словник української мови).

Аналізуючи зазначену проблематику, необхідно назвати шляхи проникнення англіцизмів до української мови. Адже запозичення слів іншомовного походження є невід’ємною частиною української лексики і пов’язане з історією нашого народу, що на різних етапах формування та розвитку власної державності вступав у багатоманітні політичні, соціально-економічні та культурні відносини з іншими народами світу і, у такий спосіб, збагачував та змінював свою мову.

Історія потрапляння англіцизмів в українську мову тісно пов’язана з історією розвитку російської мови, оскільки Україна тривалий час була частиною Російської імперії. У XVI столітті разом з успіхами зовнішньої торгівлі у російській лексиці з’являються іншомовні слова англійського походження, що потрапляли разом з новими товарами та поняттями. Саме в цей період було закладено основи професійного вивчення англійської мови з науковою та практичною метою.

Другий період активного проникнення англіцизмів спочатку у російську, а згодом і в українську мову починається за часів правління Петра I. Спостерігається активізація запозичень попереднього періоду, а також подальше збагачення лексики за рахунок англійських запозичень з різних галузей побуту, торгівлі, наук (математичних, загальноінженерних тощо).

Пік потрапляння англійських слів до російського й українського лексикону припадає на 20-ті роки XIX століття. Основними причинами стали послаблення впливу французької мови через війну з Францією в 1812 році та зростаючий престиж англійської мови в імперській Росії, що звільнило простір для англійських запозичень. У суспільстві сформувався погляд на англійську мову як на мову прогресу, оскільки збільшилася кількість англійської літератури, що сприяло її виходу із замкненого кола верхівки до широких верств населення.

Два наступні етапи впровадження англомовного матеріалу відбуваються у 20-ті роки минулого століття – період оформлення України як незалежної держави. Хоча частка англійських запозичень загальної кількості іншомовних слів у перші два десятиліття XX століття була мінімальною, саме тоді у мові з’явилися такі слова: boom – бум; film – фільм; stand – стенд; jazz – джаз; dancing – дансінг; service – сервіс; foxtrot – фокстрот та інші. Англійська мова почала відігравати головну роль як лінгвістичний донор (Мартос 39).

Кінець XX століття вважається переломним моментом в історії розвитку рідної мови і характеризується двома процесами: розширенням сфер вживання

української мови з огляду на набуття нею реального статусу державної та збільшення питомої ваги іншомовних елементів в активній лексиці, причиною якого є посилення взаємодії з країнами Заходу.

У сучасному мовному середовищі дослідники виокремлюють такі підгрупи англіцизмів, що вживають підлітки під час спілкування. Це:

1) слова, що позначають стилі музики: попса (від амер. Pop music – популярна музика), транс (від англ. Trance), хаус (від англ. House), техно (від англ. Techno – техно (стиль у музиці)), репер (від англ. Rapper) (Заводна 52);

2) лексеми на позначення кіно, музики, телебачення: шоу-біз (від англ. Show biz), супер стар (від англ. Super star), юкрейніан фешн вік (від англ. Ukrainian fashion week), файна Юкрайна (від англ. Fine i Ukraine), камеді клуб (від англ. Comedy club), муві (від амер. Movie), фейк (від англ. Fake – підробка), стайл (від англ. Style);

3) слова, які застосовуються у спортивній сфері спілкування: пофітнеситися (від англ. Fitness – фітнес), бодібілдинг (від англ. Body building – культуризм), армреслінг (від англ. Armwrestling), квест (від англ. Quest – пошук), пейнтбол (від англ. Paintball), сноуборд (від англ. Snowboard);

4) слова, що позначають предмети вжитку (одяг, взуття, харчові продукти): шузи, айс-ті, фаст-фуд, найк;

5) лексеми для позначення грошових одиниць: мані (від англ. Money), бакси (від амер. Bucks);

б) слова для вираження емоцій, подяки, привітання, вибачення, тощо: сорі (від англ. Sorry), сенк ю (від англ. Thank you), окей (від амер. Okay), Хеппі Бьоздей (від англ. Happy Birthday), бай (від англ. Bye), ес (від англ. Yes), бест (від англ. Best), крейзі (від англ. Crazy) (Заводна 53).

Ще одну велику групу англіцизмів охоплює інтернет-сленг. Причиною швидкої появи нових слів з цієї сфери є стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, популяризація соціальних мереж та відеоігор. Порівняно молодий вік фахівців, зайнятих у цій сфері професійної діяльності, а також популярність комп'ютерів серед молоді, схильної до вживання сленгових висловів, визначають моду на них серед користувачів.

Отже, англіцизми, якими послуговуються молоді люди для спілкування в мережі Інтернет переходять до щоденного мовлення. Серед іншого, це слова: і-нет (від англ. Internet – інтернет), погуглити (від англ. Google – браузер), вебка (Web-camera – веб-камера), вінда (Windows – комп'ютерна програма), забанити (toban – банити), лайкнути (Like – подобатися), вотс ап (What's up – що трапилось?), юзер (від англ. User – користувач) (Заводна 53).

Дослідники зазначають, що процес потрапляння англіцизмів неоднозначно впливає на розвиток рідної мови і має позитивні й негативні наслідки. З одного боку, відбувається її збагачення, але, з іншого боку, витісняються власні елементи, що замінюються на слова з подібним значенням. В. А. Радчук переконаний: «...англійські слова і звороти останнім часом активніше поповнюють наш лексикон, ніж російські; наша вимова, морфологія й синтаксис зазнають з боку англійської мови чималого впливу. Причини цього очевидні: комп'ютеризація, потяг до міжнародних стандартів ділового партнерства, до науки й освіти Заходу,

передове товаровиробництво в англomовних країнах, лідерство англійської мови як міжнародної тощо. Проте чимало англіцизмів насамперед витісняє з обігу власне українські слова, а це вже мовна агресія» (Радчук).

Такої ж думки щодо засилля запозичень дотримується С. Караванський. Він стверджує, що «явища, які простежуються останні 10–15 років не зовсім добре впливають на розвиток української мови, нівелюють її індивідуально-національні риси, знижують виражальні та естетичні якості. Насамперед, викликає стурбованість процес тотального заміщення української мови англійськими словами, і це при тому, що існують українські назви для передачі відповідних понять: брифінг (зустріч), дивідент (прибуток, зиск), презентація (показ, ознайомлення), шоп (магазин) та багато інших» (Караванський 72–73).

Отже, мова кожного народу функціонує й розвивається у контексті мов світу і під його впливом, оскільки людство перебуває у постійних взаєминах економічного, політичного, наукового й культурного характеру. Сучасна українська термінологія активно поповнюється новими одиницями – переважно запозиченнями з англійської мови. Процес запозичення відбувається постійно, віддзеркалюючи нові реалії нашого життя, даючи їм нові найменування. Усі спроби штучної ізоляції національної мови від іншомовного впливу суперечать об'єктивним законам розвитку людства і його найдивовижнішого феномена – мови. Необхідно відзначити велику роль, що відіграють англіцизми у процесі формування словника сучасної молоді людини. Щодо перспектив, вважаємо можливим і необхідним у подальшому продовжити дослідження з окресленої проблематики у сфері комп'ютерних технологій.

Література

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 45–47.
2. Баранник Д. Х. Українська мова на межі століть. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 17–20.
3. Василенко Ю. А. Сучасний український молодіжний сленг. *Львівський національний університет імені Івана Франка*. 2009. С. 8–13.
4. Воскресенська А. А. Вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг. Національний авіаційний університет, Україна. 15–16 травня 2002 р. Бердянськ, 2002. С. 23–29.
5. Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2010. 20 с.
6. Заводна Л. М. Сучасний погляд на молодіжний сленг. *Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал*. 2014. № 1. С. 52–55.
7. Зорівчан Р. Г. Іноземна мова як засіб глибшого пізнання мови. *Рідне слово*. Вип. 7. Київ, 1973. С. 58–62.
8. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». Київ, 2001. 140 с.
9. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в маленьких группах (общие и возрастные особенности): учеб. пособ. Минск: ТетраСистемс, 2000. 432 с.
10. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Советская энциклопедия. 1990. 509 с.
11. Мартос С. А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? *Культура слова*. Вип. 62. Київ, 2003. С. 39–45.
12. Радчук В. А. Мовна політика: від слів до діла. *Урядовий кур'єр*. 2001. 15 березня. С. 15–17.

13. Словник української мови: в 11 томах. К. Т. 9. 1978.
14. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Англицизм/Сленг>

References

1. Azhnyuk B. "Movni zminy na tli dekolonizatsiyi ta hlobalizatsiyi (Linguistic changes against the background of decolonization and globalization)". *Movoznavstvo*. 3. (2001). 45–47. Print.
2. Barannyk D. "Ukrainska mova na mezhi stolit (Ukrainian language at the turn of the century)". *Movoznavstvo*. 3. (2001). 17–20. Print.
3. Vasylenko Yu. "Suchasnyy ukrayins'kyy molodizhnyy slenkh (Ukrainian youth modern slang)". *Ivan Franko National University of Lviv*. (2009). 8–13. Print.
4. Voskresenska A. "Vplyv anhlytsyzmiv na suchasnyy ukrayins'kyy molodizhnyy slenkh (Influence of Anglicism on modern Ukrainian youth slang)" *Ukraine*. 15–16. Berdyansk. (2002). 23–29 Print.
5. Hrabovyy P. Kohnityvni parametry ukrayins'koho molodizhnoho slenhu: Diss. Taras Shevchenko National U of Kyiv, 2010. Abstract. Print.
6. Zavodna L. "Suchasnyy pohlyad na molodizhnyy slenkh (Modern view on youth slang)". *Nova pedagogichna dumka: naukovo-metod. zhurnal* 1. (2014). 52–55. Print.
7. Zorivchan R. "Inozemna mova yak zasib hlybshoho piznannia movy (Foreign language as a means of deeper knowledge of the language)". *Ridne slovo*. 7 (1973). 58–62. Print.
8. Karavansky S. Poshuk ukrayinskoho slova, abo borotba za natsionalne "Ya" (Search for the Ukrainian word, or the struggle for the national "I"). Kyiv. (2001). 140. Print.
9. Kolomynsky Y. Psykholohyya vzaymootnoshenny v malykh hruppakh (obshchye y vozrastnye osobennosti) (Psychology of relationships in small groups (general and age features): Mynsk, TetraSystems, (2000). 432. Print.
10. Lynhvystycheskyi entsyklopedycheskyi slovar (Linguistic Encyclopedic Dictionary). Moskva: Sov. Entsyklopedyia, (1990). 509. Print.
11. Martos S. "Molodizhnyi slenkh: mif chy realnist? (Youth slang: myth or reality?)" *Kultura slova*. 62. Kyiv, (2003). 39–45. Print.
12. Radchuk V. Movna polityka: vid sliv do dila. *Uryadovyy kur"yer*. (2001). 15 bereznia. 15–17. Print.
13. Slovnyk ukrainskoy movy (Dictionary of the Ukrainian language). Vol. 9. Print.
14. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Briticism/Slang>

THE INFLUENCE OF ANGLICISMS ON MODERN UKRAINIAN YOUTH SLANG

Olena Dmytrenko

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Serhiy Kokhan

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Background: Humankind exists in constant relations of economic, political, scientific and cultural nature. The flow of borrowed words and terms from the English language into Ukrainian has been growing rapidly recently. It is a source that enriches the lexicon of our native language. As of today, there exists the necessity for a comprehensive research of Ukrainian youth slang as a separate layer of the national language, which would take into the account English borrowings. This is especially true of the computer technology field. The other important task would be to clarify the expediency of using English originated words in the modern Ukrainian youth lexicon.

The purpose: to study the role played by anglicisms in modern Ukrainian youth language.

Results: The study outlines the positive and negative features of influence created by anglicisms on modern Ukrainian youth slang as well as indicates the main causes behind such linguistic phenomenon. It also clarifies the crucial role played by anglicisms in the formation of vocabulary of modern young man and provides examples of anglicisms that have become an intrinsic part of

Ukrainian everyday youth lexicon. The authors emphasize the importance of careful and reasonable selection of foreign borrowings and warn against excessive use of anglicisms, which can lead to the impoverishment of the native language and the loss of its identity.

Discussion. Alongside that, it should be taken into the account that the language of every nation functions and develops in the context other languages and is influenced by the world as the whole. This, in turn, makes it impossible to isolate certain particular language from other languages.

Keywords: anglicisms, comparative analysis, lexical means, youth slang, functional style.

Vitae. Olena Dmytrenko is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include lexicology, stylistics, German language teaching.

Correspondence: edmitrenko@rambler.ru

Vitae. Serhiy Kokhan is a Master’s student of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. His areas of research interests include lexicology, contrastive linguistics, translation studies.

Correspondence: ioserhiy@gmail.com

Надійшла до редакції 29 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 16 жовтня 2020 року.

Вікторія Костенко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9077-2191>

Олена Беляєва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9060-4753>

Ірина Сологор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9899-6552>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.6

УДК 811.111.659 (3)

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Розглянуто граматичні засоби вираження модальності у текстах форм поінформованої згоди на стоматологічне лікування. Жанрова специфіка таких документів визначає дійсний спосіб, теперішній та майбутній граматичні часи основними виразниками реальних та потенційно реальних модальних значень. Відношення висловлювання до дійсності збігається з відношенням суб'єкта мовлення до змісту висловлювання, тому актуалізація модальності об'єктивної реальності не потребує експліцитних засобів вираження. У межах одного висловлювання також можуть нашаровуватися різні типи модальності, що зумовлено поліаспектністю референтної ситуації отримання поінформованої згоди.

Ключові слова: жанр, поінформована згода на стоматологічне лікування, категорія модальності, граматична категорія, спосіб дієслова, час, аспект.

Значущість професійної діяльності у контексті соціальних практик зумовила потребу всебічного детального дослідження особливостей фахового спілкування, зокрема у тих сферах, які є ключовими як для окремої людини, так і суспільства загалом. Медицина, з погляду багатьох сучасних учених (Bradby, Stearns et al, Young), належить саме до таких.

Професійний медичний дискурс – це складний багатоплановий соціокультурний і лінгвістичний феномен, виникнення і розвиток якого зумовлені не лише специфікою галузі, а й низкою морально-етичних, соціально-економічних, культурно-релігійних та інших чинників. У сучасній медичній практиці добровільна поінформована згода на медичне втручання, тобто на застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних з істотним впливом на організм, – це документ, що надає пацієнтові інформацію про характер медичного втручання, відбиває основні етапи комунікації між ним та лікарем та фіксує добровільне компетентне рішення пацієнта погодитися на певне втручання чи відхилити його (Костенко, Беляєва, Сологор). Цей документ двосторонньої дії є невід'ємною частиною сучасної системи правового регулювання надання медичної допомоги та соціального забезпечення (Ліщинська, Сенюта, del Carmen, Mazur). Існує значна кількість праць українських та зарубіжних дослідників, присвячених вивченню різних аспектів поінформованої згоди, переважно з позицій біоетики, медичного права, історії медицини. Проте лінгвістичні аспекти цього типу медичних документів, які втілюють та відбивають складну

мовленнєво-мисленнєву діяльність учасників у процесі створення документа та прийняття відповідного рішення, здебільшого залишаються поза увагою мовознавців. У цьому контексті особливо актуальними є дослідження морфологічних і граматичних явищ у комунікативному вимірі: такий підхід дає можливість простежити закономірності планування мовленнєвих дій для досягнення певних комунікативних цілей і вибору оптимальних мовних засобів для їхнього втілення.

Поінформована добровільна згода на медичне втручання є самостійним жанром передусім професійного медичного дискурсу, що склався історично і використовується для організації, упорядкування та керування соціальними зв'язками між інститутом та суспільством, між агентом дискурсу – лікарем та клієнтом дискурсу – пацієнтом, між агентами всередині інституту та, іноді, між іншими інститутами (інститут медицини – інститут права) (Carmen, Mazur). Поінформована згода містить низку елементів, характерних для дискурсу права, оскільки є юридичним документом і може виступати основною для експертної оцінки якості медичної допомоги, об'єктом судової експертизи тощо. Прагматична настанова жанру поінформованої згоди на медичне лікування полягає в обміні інформацією між агентом та клієнтом дискурсу про характер рекомендованого втручання, спричинений певним станом чи хворобою, в узгодженні та регламентації пов'язаних з цим необхідних дій з боку пацієнта, щоб спонукати його до ухвалення зваженого рішення (Костенко, Сологор 92). Процес отримання поінформованої згоди медичним закладом і прийняття рішення пацієнтом не може бути однобічно охарактеризований як «ситуація передачі інформації, або як ситуація розуміння / нерозуміння» (Милевская 91): це складна спільна дискурсивна діяльність. Тексти поінформованої згоди фіксують медичну за своїм основним змістом інформацію, яка репрезентує спеціальні знання: предмет обговорення, правила та стандарти, що регулюють медичну діяльність, комунікативні установки, ролі (Поворознюк 68). Безперешкодне розуміння тексту форм інформованої згоди як продукту дискурсивної діяльності може посприяти ухваленню зваженого компетентного рішення з боку пацієнта. Задля цього суб'єкт мовлення вибудовує повідомлення відповідно до концептуальної моделі адресата – особи з базовою чи повною середньою освітою відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (Barro, Lee). Вивченню арсеналу мовних засобів, покликаних сприяти повному й безперешкодному сприйняттю пацієнтами інформації щодо лікування, присвячено небагато праць українських та зарубіжних дослідників (Поворознюк; Костенко «Жанрові параметри»).

До найважливіших мовних універсалій, комунікативно-значущих категорій дискурсу й тексту належить модальність, яка формується на рівні судження і актуалізується в мовленні, відбиваючи інтелектуальну та емоційно-вольову оцінку мовцями змісту висловлювання (Доценко 48). Аналіз наукової літератури говорить про надзвичайно широке і різноаспектне трактування цього феномена. Бачення модальності як комплексної і багатоаспектної категорії, яка активно взаємодіє з цілою системою інших функціонально-семантичних категорій мови і тісно пов'язана з категоріями прагматичного рівня (Арутюнова, Доценко), у якій втілюються «складні взаємовідносини між чотирма чинниками комуніка-

ції: адресантом, адресатом, змістом висловлювання і дійсністю» (Рудоман 662), стало підґрунтям для подальшого вивчення модальності в рамках антропоцентричної парадигми, коли модальність також почали розглядати як комунікативну категорію (Ваулова, Калашнян, Lillian). За комунікативного підходу модальність трактують як різнорівневу систему вираження відношення суб'єкта мовлення до змісту його висловлювання, цільової настанови, відношення змісту висловлювання до дійсності, що визначається інтенціями суб'єкта мовлення щодо «дієвості й активізації мовленнєвої комунікації» (Петров 147). Для вираження складного репертуару модальних значень використовують мовні засоби різного рівня, серед яких лексичні у різних мовах описані найдетальніше.

Мета запропонованої розвідки – дослідити граматичні засоби вираження модальності та проаналізувати їхню комунікативну зумовленість і прагматичну доцільність у текстах форм поінформованої згоди на стоматологічне лікування, оскільки без ретельного аналізу граматичного рівня тексту неможливо створити документи, які б сприяли досягненню бажаних намірів адресанта, а у разі отримання поінформованої згоди – кооперативного результату.

Матеріалом дослідження були 60 типових форм поінформованої згоди, що їх використовують у медичних установах США, які мають ліцензію на виконання різних видів стоматологічних послуг (New York City Metropolitan Hospital Center, Alliance for Dental Care PLLC (Rochester, NH)), а також надають страхові медичні компанії (Dentists Benefits Insurance Company (DBIC), MedPro Group). Корпус досліджуваних форм був складений з використанням онлайн-ресурсів Open Dental Software, American Dental Association dental records reference, Delta Dental Incorporation.

Методи, використані в дослідженні, охоплювали лінгвістичне спостереження, елементи дискурс-аналізу – для дослідження соціального контексту створення досліджуваного документного жанру, жанровий аналіз, спрямований на виявлення зв'язку форми і функції, що сприяє розумінню когнітивного структування інформації; морфолого-синтаксичний аналіз та комунікативно-функціональний аналіз.

Трактування терміна «модальність» в сучасному мовознавстві надзвичайно широке. Спільним же є те, що в осмисленні цього явища обов'язковим є елемент оцінки інформації, яку повідомляють, «об'єктивно-суб'єктивований смисл пропозиції» (Palmer «Mood and Modality»).

Модальність та особливості її актуалізації значною мірою визначаються комунікативними намірами мовця, стилістичними, жанровими рамками. У кожному типі модальності, як зазначає Л. Шнуровська, точка зору мовця виступає в особливому аспекті актуалізації (Шнуровська 72). Отже, коли йдеться про відношення сказаного до дійсності, передусім мають на увазі дійсність в уявленні мовця: адресант сприймає те, що повідомляється, як реальний та вірогідний факт, на підставі того, що він знає. Адресантом форм текстів поінформованої згоди на стоматологічне лікування виступає колективна мовна особистість (працівники галузі охорони здоров'я, юристи), чиєю головною метою є інформувати, раціонально передати спеціальне знання. Принагідно варто зазначити, що вна-

слідок статусної нерівності адресата та адресанта виникає комунікативна асиметрія, яка посилює комунікативну роль та соціальну відповідальність останнього.

Оцінка суб'єктом мовлення пропозиції, втіленої у висловлюванні, з погляду її істинності або фактичного статусу у загальних рисах визначають як епістемічну модальність (Доценко, Шнуровська, Lyons, Simpson). Дж. Лайонз, зокрема, кваліфікує епістемічну модальність як «будь-яке висловлювання, в якому мовець чітко визначає правдивість свого висловлення, одночасно виступаючи її гарантом» (Lyons 52). На думку Шнуровської, Рудоман, Нордлінгер, Волд, епістемічні висловлювання свідчать про ставлення суб'єкта мовлення до інформації, яку він повідомляє, і ступінь його відповідальності за пропозиційний зміст, що може варіювати від достовірності, впевненості, до сумніву (Шнуровська, Рудоман, Nordlinger et al, Vold). Ситуація, за якої зміст висловлювання мовець сприймає як реальний та вірогідний факт, що відповідає об'єктивній дійсності, визначається як об'єктивно-суб'єктивована модальність (Доценко, Шнуровська, Nordlinger, Palmer «Mood and Modality», Pique-Angordans et al). Г. В. Колшанський підкреслює, що «ступінь об'єктивної достовірності висловлювання залежить від ступеня пізнання конкретного явища» (Колшанский 96). Медична інформація, представлена у текстах поінформованої згоди, спирається на наукове знання, факти доказової медицини і, відповідно, має «статус об'єктивної достовірності» (Баранов 106), «об'єктивно-модальний статус» (Шнуровська 72).

Одним із основних граматичних засобів актуалізації об'єктивної модальності є спосіб дієслова – морфологічна категорія, яка, у найзагальнішому тлумаченні, виражає відношення позначуваної дії до позамовної дійсності як реальної чи ірреальної. Співвідношення модальності та способу дієслова, попри окремі ґрунтовні праці, залишається малодослідженим, зважаючи на складність та різноплановість у підходах до вивчення. А. П. Загнітко зазначає, що «граматичні значення способу співвідносяться з комунікативними типами мовлення. В актуально-комунікативному різновиді репрезентований індикатив, а потенційно-комунікативному – кон'юнктив та імператив, реалізація яких співвідноситься з реальністю / ірреальністю дії і типами речень за відношенням до дійсності» (Загнітко 210).

У досліджуваних текстах поінформованої згоди на стоматологічне лікування присудок, представлений дієсловом дійсного способу, виражає (стверджує або заперечує) дію, мислиму адресантом як реальну. Прикладом може бути практично будь-який текст у нашій вибірці: *The nature of root canal therapy has been explained to me and I have had a chance to have all of my questions answered.* («Root canal treatment»). *These risks include possible unsuccessful results and / or failure of the filling associated with, but not limited to, the following: ... < ... >* («Composite Filling»).

Endodontic (root canal) therapy is performed in order to save a tooth which otherwise might need to be removed. This is accomplished by conservative root canal therapy, or when needed, endodontic surgery («Concent Form for Endodontic»).

Модальність також пов'язана з категорією часу (Comrie; Depraetere, Reeds; Hopper, Palmer «Mood and Modality»), яка є специфічним мовним відбиттям об'єктивного часу, що служить для тимчасової локалізації дії, про яку йдеться в

реченні. П. Дж. Хоппер стверджує, що «в будь-якому висловленні особливе значення відіграє часовий контур дії та відношення до нього мовця», граматичними корелятами яких є категорії часу, аспекту і модальності (Hopper 96). У досліджуваних текстах часові форми дієслів дійсного способу є важливим засобом реалізації об'єктивної модальності. Цілком передбачувано найбільш представленими виявилися дієслова в формі *Present Simple*, яка, на думку лінгвістів, є найбільш узагальненою та немаркованою категорією (Palmer «The English verb»; Comrie; Depraetere, Reeds). Дієслова у *Present Simple* можуть означати теперішній актуальний, теперішній постійний або теперішній абстрактний час (П'ятничка 109) і використовуються для вираження загальних наукових фактів, релевантних для пацієнта, зокрема, наприклад, під час опису виникнення захворювання, його перебігу, лікування чи профілактики, наприклад: *Symptoms of TMJ associated with dental treatment are usually transitory in nature and well tolerated by most patients* («General Dental Procedure»).

Для позначення теперішнього актуального часу як одного з маркерів об'єктивної модальності у текстах поінформованої згоди також широко застосовують дієслова у формі *Present Perfect*, яка, на думку І. Депраетере, «вказує на суттєву значимість раніше отриманих результатів, незмінну істинність чи дійсну актуальність наслідків попередніх подій, надійність висновків, які впливають з попередніх дій» (Depraetere «On the resultative character of present perfect»). Наприклад: *My doctor has carefully examined my mouth. Alternatives to this treatment have been explained* («Informed consent for Bone»). *I have been educated and informed regarding the root canal treatment for which I am giving my consent* («Consent form for Endodontic»). Дієслова у формі *Present Perfect* досліджуваних текстів актуалізують важливість результатів діалогу між лікарем і пацієнтом, який передував заповненню та підписанню документа. Отже, системне вживання *Present Simple* та *Present Perfect* у текстах поінформованої згоди є імпліцитним засобом вираження об'єктивної реальної модальності.

Контекст ситуації прийняття рішення щодо лікування – це процес, більшою мірою орієнтований на майбутнє, тому спостерігаються лише поодинокі випадки вживання дієслів у формі *Past Simple* для узагальнення чи посилення об'єктивності висловлювання: *The United States Food and Drug Association, along with the manufacturer of one of these drugs (Fosamax) issued a warning to health care professionals on this issue on September 24th, 2004* («General Dental Procedure»). Дієслова у формі *Future Simple* дійсного способу, що за уживаністю у досліджуваних текстах слідують за *Present Simple* та *Present Perfect*, використовують для позначення послідовних чи типових дій, характерних для певної ситуації, наприклад, окремих процедурних моментів: *Your dentist will design a treatment plan in which he / she will recommend that you undergo specific dental procedures* («Informed Consent for General Dental»). *You will be presented with the optimum treatment for your particular dental needs. During the procedure, my gums will be opened to permit better access to the roots and jaw bone. Inflamed and infected gum tissue will be removed and the root surfaces will be thoroughly cleaned* («Informed Consent for Crown»).

І хоча об'єктивна реальна модальність найчастіше виражається у двох часових площинах – теперішньому і минулому, проте, як впливає з прикладів, наведених вище, майбутній час, зокрема *Future Simple*, також може виступати одним із засобів її вираження, позначаючи не просто майбутню дію, а об'єктивну необхідність її виконання, упевненість у її виконанні. Чергування форм теперішнього, минулого та майбутнього часу у формах поінформованої згоди також вказує на логічну послідовність подій, демонструє відповідність інформації, представленої в тексті, дійсному стану речей, реальним зв'язкам між предметами та явищами, забезпечує його зв'язність на фактологічно-реальному рівні.

Отже, у випадках, коли відношення висловлювання до дійсності збігається з відношенням суб'єкта мовлення до змісту висловлення, актуалізація об'єктивності не потребує експліцитних засобів вираження: у таких висловлюваннях об'єктивність підкреслюється саме відсутністю показників упевненості / невпевненості, категоричності тощо. Побідні висловлювання оцінюють як такі, що мають «фактологічну силу впливу» на адресата (Трищук 119), оскільки нейтральність викладу спонукає пацієнта до самостійності та відповідальності в ухваленні важливого рішення стосовно свого здоров'я.

На думку Л. С. Єрмолаєвої, «реальними виступають дії не лише такі, що здійснилися, а й такі, які відбуваються в певний відрізок часу, а також дії, реальність здійснення яких можлива, бажана, необхідна або ж тільки припускається» (Єрмолаєва 98). Для втілення передбачуваних дій, станів, процесів вживаються умовні речення. У текстах, що досліджувалися, для вираження закономірностей або часто повторюваних подій, що стали правилами ведення клінічної практики, використовують умовні речення нульового типу (*Zero Conditionals*): *If unexpected problems arise during the procedure, the doctor has my permission to do what is deemed necessary to correct the condition* («Oral Surgery»). *When fillings are placed or replaced, the preparation of the teeth often requires the removal of tooth structures adequate to ensure that the diseased or otherwise compromised tooth structure provides sound tooth structure for placement of the restoration* («Restorative treatment consent form»). *If I fail to show up for a scheduled appointment, I take full responsibility for any serious consequences, such as hospitalization or death from infection, and hold the dentist harmless for my own acts* («Root canal treatment»). У розглянутих прикладах реальна умова виражає дійсну залежність однієї дії від іншої і передбачає обов'язкове її здійснення.

Для передачі реальної або потенційно вірогідної ситуації в теперішньому або майбутньому часі, яка найчастіше пов'язана з процедурою лікування чи можливими ускладненнями, використовують умовні речення 1-го типу (*First Conditionals*): *If such sensitivity is persistent or lasts for an extended period of time, I will notify the dentist because this can be a sign of more serious problems. When a composite filling is placed, effort will be made to closely approximate the appearance of natural tooth colour* («Informed Consent Composite Filling»).

First Conditional з модальними дієсловами в складі присудків головної частини також є досить вживаними в текстах поінформованої згоди на стоматологічне лікування, водночас мовець за допомогою модальних дієслів вдається до

хеджування, відбиваючи ймовірнісний характер медичних знань: *If the root canal fails, I may need additional treatment or the tooth may need to be removed* («Root canal treatment»). *An impacted wisdom tooth can cause a number of problems if not removed* («Wisdom teeth removal»). У розглянутих прикладах за допомогою прийому хеджування досягають зниження категоричності висловлювання, водночас його об'єктивність зберігається. Також хеджинг є одним із засобів актуалізації епістемічної модальності, та, загалом, свідчить про складну багатшарову структуру модальності досліджуваних текстів.

Типовою ознакою жанру поінформованої згоди на стоматологічне лікування є вживання *Zero Conditionals*, щоб надати вказівки чи інструкції пацієнтам: *If there is anything raised that concerns you or you do not understand please ask or inform your operator prior to undertaking the procedure* («Consent for Filling»). *If you have any questions about these alternatives, or about any other treatments you have heard or thought about, please ask* («Patient Consent to Begin Orthodontics»). *If your procedure is being performed under general anaesthesia or sedation, do not take any medications used to treat diabetes on the day of surgery*. Ці речення мають футуральну перспективу, оскільки у них розглядаються можливі потенційні випадки. Умовні частини розглянутих складнопідрядних речень вказують на об'єктивну ірреальності, яка входить до поля епістемічної модальності, а головні частини виражають дію, що позначається імперативною формою, з семантичними ознаками наказу, спонукання, тобто експлікують значення модальності спонукання, яка входить до поля деонтичної модальності.

У процесі дослідження текстів поінформованої згоди заслуговує на увагу і той факт, що колективний адресант документа поінформованої згоди формує та втілює своє бачення бажаної моделі поведінки узагальненого пацієнта, створюючи окремі фрагменти тексту, створені, так би мовити, від його імені: *After that, I understand that I will require a filling or a restoration which may consist of a simple filling and/or a crown* («Informed Consent for Endodontic Treatment»). Отже, у таких випадках до значень об'єктивної модальності нашаровуються імпліцитні суб'єктивно-оцінні значення.

Отже, модальність текстів поінформованої згоди на стоматологічне лікування значною мірою зумовлена низкою екстралінгвістичних чинників, зокрема типом дискурсу, жанровою природою, складністю референтної ситуації, відношеннями між суб'єктом мовлення і адресатом та комунікативною настановою тексту. Комунікативна стратегія інформування, що є ключовою у досліджуваних текстах, охоплює сукупність мовленнєвих дій адресанта, спрямованих на подання інформації об'єктивного характеру для впливу на модель світосприйняття адресата. Медична інформація у текстах поінформованої згоди представлена як реальний та достовірний факт, що відповідає об'єктивній дійсності, спирається на наукове знання, факти доказової медицини. Для втілення наміру надати достатню і об'єктивну інформацію про стоматологічне втручання, альтернативи лікуванню, наслідки тощо суб'єкт мовлення добирає мовні засоби, які можуть не мати прямої експлікації модальності в поверхневій структурі тексту. Основними граматичними засобами вираження об'єктивної епістемічної модальності

у досліджуваних текстах традиційно виступає дійсний спосіб дієслова. Модальність також пов'язана і з категорією часу, водночас найуживанішими формами є *Present Simple*, *Present Perfect* та *Future Simple*. Оскільки референтна ситуація має футуральну спрямованість, тому майже відсутні форми минулого часу. Для вираження закономірностей, часто повторюваних подій, які стали правилами ведення клінічної практики, використовують також умовні речення нульового типу. Реальна або потенційно вірогідна ситуація в майбутньому часі, яка найчастіше пов'язана з процедурою лікування чи виникненням передбачуваних / непередбачуваних ускладнень, есплікується з використанням умовних речень 1-го типу.

Характерною ознакою текстів поінформованої згоди є те, що у межах одного висловлювання можуть нашаровуватися та взаємодіяти різні типи модальності, що, очевидно, зумовлено поліаспектністю референтної ситуації отримання / прийняття зваженого рішення щодо лікування, складністю спеціальної інформації.

Перспективним видається дослідження модальності тексту поінформованої згоди з позиції адресата, що зумовлено відсутністю опису інтерпретаційного потенціалу експлікаторів модальності. Звернення до сфери документації розширює знання про професійний дискурс та дискурсивну спільноту, сприяє підвищенню ефективності професійної комунікації.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека: монографія. Москва: Языки русской культуры, 1998. 896 с.
2. Ваулова С. С. Модальность как коммуникативная категория: некоторые дискуссионные аспекты исследования. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Филология, педагогика, психология*. 2013. Вып. 8. С. 7–13. Web. 3 Sept. 2020.
3. Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста. Ростов н/Д: Изд-во РГУ, 1993. 182 с.
4. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: монографія. Киев: Міленіум, 2006. 226 с.
5. Ермолаева Л. С. Типология системы склонения в современных германских языках. *Вопр. языкознания*. 1977. № 4. С. 97–106.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Морфологія: монографія. Донецьк: ДонДУ, 1996. 435 с.
7. Калашян А. П. Коммуникативные аспекты категории модальности: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ереван, 1992. 22 с. Web. 18 Aug. 2020.
8. Костенко В. Г., Беяева О. М., Сологор І. М. Жанрові параметри англомовного документа інформованої згоди на виконання стоматологічного втручання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія, 2019. Вип. 6(74). С. 69–73.
9. Костенко В. Г., Сологор І. М. Актуалізація комунікативної стратегії інформування в текстах документів інформованої згоди на стоматологічне втручання. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 7. С. 92–97.
10. Колшанский Г. В. К вопросу о содержании языковой категории модальности. *Вопр. языкознания*. 1961. № 1. С. 94–98.
11. Ліщинська О. І. Цінність життя як аксіологічний орієнтир етико-прикладного знання. *Університетська кафедра*. 2013. № 2. С. 57–73.

12. Милевская Т. В. Дискурс, речевая деятельность, текст. *Теория коммуникации и прикладная коммуникация. Вестник Российской коммуникативной ассоциации*: сб. науч. тр. Вып. 1. Ростов-на-Дону: ИУБиП, 2002. С. 88–91. Web. 6 June 2020.
13. Петров Н. Е. О содержании и объеме языковой модальности. Новосибирск: Наука, 1982. 160 с.
14. Поворознюк Р. В. Інформована згода як об'єкт перекладознавчих студій. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 2. С. 67–75. Web. 12 Sept. 2020.
15. П'ятничка Т. В. Темпоральна специфікація теперішності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Філологія*. Вінниця: 2012. Вип. 15. С. 106–112.
16. Рудоман О. А. Епістемічна модальність як мовна категорія дискурсу. *Молодий вчений*. 2017. № 10(50). С. 660–664.
17. Сенюта І. Я. Захист прав суб'єктів медичних правовідносин: деякі теоретико-правові аспекти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 4. С. 11–18.
18. Тріщук О. В. Модальність реферативного тексту. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2007. С. 116–122. Web. 20 Aug. 2020.
19. Шнуровська Л. Класифікація типів модальності: функціонально-семантичний підхід. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2(28), 2017. С. 70–75.
20. Barro R., Lee J.-W. 2013. Educational Attainment Dataset. 17 June 2013. Web. 15 May 2020.
21. Bradby, H. *Medicine, Health and Society: A Critical Sociology*. SAGE Publications Ltd, 2012. 200 p.
22. Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. *The evolution of grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago: University of Chicago Press. 1994. 398 p.
23. Carmen M. G., del Joffe S. Informed consent for medical treatment and research: a review. *Oncologist*. 2005. Vol. 10(8). P. 636–641. Web. 04. Feb. 2020.
24. Comrie B. *Tense (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press. 1985. 139 p.
25. Depraetere I. On the resultative character of present perfect sentences. *Journal of Pragmatics*, Elsevier, 1998. 29(5). Pp. 597–613. Web. 20. Aug. 2020.
26. Depraetere I., Reed S. Mood and Modality in English. *The Handbook of English Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd., 2006. P. 270–290.
27. Hopper P. J. Discourse and the category Verb in English. *Language and Communication. Special Issue: The Importance of Theory in Discourse Analysis*. 1997. Vol. 17(2). P. 93–102. Web. 10 March 2020.
28. Lillian D. L. Modality, Persuasion and Manipulation in Canadian Conservative Discourse. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*. 2008. Vol. 2(1). P. 1–16. Web. 10. Apr. 2020.
29. Lyons J. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. Vol. II. 897 p.
30. Mazur D. J. Informed Consent in the Twenty First Century: What It Is, What It Isn't, and Future Challenges in Informed Consent and Shared Decision Making. *Sociology Compass*, 2013, vol. 7, is. 9. P. 762–774. Web. 20. Dec. 2019.
31. Nordlinger R. and Traugott E. C. Scope and the development of epistemic modality: evidence from ought to. *English Language and Linguistics*. 1997. Is. 1. P. 295–317.
32. Palmer F. R. *The English Verb*. London: Longman Group Ltd. 1988. 288 p.
33. Palmer F. R. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 236 p.
34. Piqué-Angordans J., Posteguillo S., Andreu-Besó J. V. Epistemic and deontic modality: A linguistic indicator of disciplinary variation in academic English. *LSP & Professional Communication*. 2002. 2(2). P. 49–65.
35. Simpson P. *Language, Ideology and Point of View*. London: Routledge, 1993. 198 p.
36. Stearns S., Nesse R., Govindaraju D. Evolutionary perspectives on health and medicine, PNAS of the USA, 2010. 107 (suppl. 1). P. 1691–1695. Web. 15 March 2020.

37. Vold E. T. Epistemic Modality Markers in Research Articles. *Applied Linguistics*. 2006. Vol. 16, № 1. P. 61–87. Web. 16. Apr. 2020.
38. Young A. The Anthropologies of Illness and Sickness. *Annual Review of Anthropology*. Vol. 11, 1982. P. 257–285.

Список джерел

1. Consent for Filling. <https://www.halfmoondental.com/pdf/Filling%20consent.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.
2. Consent Form for Endodontic Treatment: URL: <https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf>. Web. 20 Oct. 2019.
3. Informed Consent for Bone Grafting Procedure. https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent_for_Bone_Grafting_Procedure.pdf. Web. 10 March 2020.
4. Informed Consent for Crown Lengthening Surgery: <http://www.denver-perio.com/Portals/11/Documents/P%20CONSENT%20CROWN%20LENGTHENING.pdf>. Web. 10 March 2020.
5. Informed Consent Composite (Tooth-Colored) Fillings. <https://newtowndental.com/wp-content/uploads/2020/02/CompositeConsent.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.
6. Informed consent for composite fillings: <http://absolutdent.com/wp-content/themes/biznizz/images/pdf/Informed%20Consent%20for%20Composite%20Fillings.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
7. Informed Consent for Endodontic Treatment. URL: <https://www.endoexperience.com/filecabinet/Consent%20Forms%20and%20Printouts/Consent%20Form%20Examples/informed%20consent%20double%20004-20-02.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
8. Informed Consent for General Dental Procedure. <https://www.arlingtondentalcenter.org/wp-content/uploads/2013/05/arlington-dental-center-new-patient-forms-2014.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.
9. Oral Surgery Patient Informed Consent. <https://www.unridgedental.ca/uploads/coQwCS0J/ConsentforOralSurgeryFebruary2018.pdf>. Web. 10 March 2020.
10. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: <https://www.tdicinsuranentsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf>. Web. 10 March 2020.
11. Restorative treatment consent form. <https://www.fatemifamilydentistry.com/docs/Restorative%20consent.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
12. Root canal treatment and informed consent <http://theparkfamilydental.com/onlineforms/forms/ROOTCANALTREATMENTANDINFORMEDCONSENT.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
13. Wisdom teeth removal: written informed consent. <https://queensroaddental.co.uk/wp-content/uploads/2017/04/QRDC-Wisdom-Tooth-Extraction-Consent.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.

References

1. Arutyunova, Nina. *Yazyk i mir cheloveka (Human language and world)*. Moskva: Yazyki russkoj kultury, 1998. Print.
2. Vaulova, Svetlana. “Modalnost kak kommunikativnaya kategoriya: nekotorye diskussionnye aspekty issledovaniya (Modality as a communicative category: some disputable issues of research)”. *Vestnik Baltijskogo federalnogo universiteta im. I. Kanta. (Herald of I. Kant Baltic Federal University)*. 8 (2013): 7–13. Web. 3 Sept. 2020.
3. Baranov, Anatoliy. *Funkcionalno-pragmaticheskaya koncepciya teksta (Functional and pragmatic conceptions of the text)*. Rostov n/D: Izd-vo RGU, 1993. Print.
4. Dotsenko, Olena. *Semantiko-prahmatychnyi syntaksys: osoblyvosti vyrazhennia modalnosti (Semantic and pragmatic syntax)*. Kyiv: Milenium, 2006. Print.
5. Ermolaeva, Lubov. “Tipologiya sistemy nakloneniya v sovremennyh germanskih yazykah (Typology of mood system in modern Germanic languages)”. *Voprosy Yazykoznavaniya (Topics in the study of language)*. (4) 1977: 97–106. Print.
6. Zahnitko, Anatoliy. *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy: Morfolohiia (Theoretical grammar of Ukrainian language)*. Donetsk: DonDU, 1996. Print.

7. Kalashyan, Asmik. *Kommunikativnye aspekty kategorii modalnosti (Communicative issues of the category of modality)*: Diss. Yrevan, Acharyan Language Institute. 2006. Web. 18 Aug. 2020.
8. Kostenko, Viktoriia, Bieliaieva Olena and Iryna Solohor. “Zhanrovi parametry anhlomovnoho dokumenta informovanoi zghody na vykonannya stomatolohichnoho vtruchannia (Genre parameters of documents of informed consent for dental treatment)”. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia” (Scientific Notes of Ostroh Academy National University)*. 6 (74). (2019): 69–73. Print.
9. Kostenko, Viktoriia, and Iryna Solohor. “Aktualizatsiia komunikatyvnoi stratehii informuvannia v tekstakh dokumentiv informovanoi zghody na stomatolohichne vtruchannia (Implementation of informing strategy of communication in texts of informed consent for dental treatment)”. *Zakarpatski filolohichni studii (Transcarpathian philological studies)*. 7 (2019): 92–97. Print.
10. Kolshanskij, Hennadiy. “K voprosu o sodержanii yazykovoy kategorii modalnosti (To the issues on the content of linguistic category of modality)”. *Voprosy Yazykoznaniiya (Topics in the study of language)*. 1 (1961): 94–98. Print.
11. Lishchynska, Olha. “Tsinnist zhyttia yak aksiolohichniy oriientyr etyko-prykladnoho znannia (Value of the life as axiological landmark for ethic-applied knowledge)”. *Universytetska kafedra (University Platform)*. 2 (2013): 57–73. Print.
12. Milevskaya, Tatiana. “Diskurs, rechevaya deyatelnost, tekst (Discourse, speech, text)”. *Teoriya kommunikacii i prikladnaya kommunikaciya (Theory of communication and applied communication)*. *Vestnik Rossijskoj komunikativnoj asociacii (Herald of Russian Communication Association)*. 1 (2002): 88–91. Web. 6 June 2020.
13. Petrov, Nikolaiy. *O sodержanii i obyeme yazykovoy modalnosti (On the content and extension of language modality)*. Novosibirsk: Nauka, 1982. Print.
14. Povorozniuk, Roksolana. “Informovana zghoda yak ob'ekt perekladoznavchykh studii (Informed consent as a subject of translation studies)”. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. (Scientific notes of M. Gogol Nizhyn State University)*. 2 (2016): 67–75. Web. 12 Sept. 2020.
15. Piatnychka, Tetiana. “Temporalna spetsyfikatsiia teperishnosti (Temporal Specification of Present Tense)”. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu (Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University)*. 15 (2012): 106–112. Print.
16. Rudoman, Olena. “Epistemichna modalnist yak movna katehoriia dyskursu (Epistemic modality as a linguistics category of the discourse)”. *Molodyi vchenyi (Young scientist)*. 10 (50). (2017): 660–664. Print.
17. Seniuta, Iryna. “Zakhyst prav subiektiv medychnykh pravovidnosyn: deiaki teoretyko-pravovi aspekty (Protection of rights of participants in medical legal interaction: some theoretical aspects)”. *Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy (Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine)*. 4 (2011): 11–18. Print.
18. Trishchuk, Olha. “Modalnist referatyvnoho tekstu (Modality of abstracts)”. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky (Scientific Notes of Institute of Journalism)*. 2007: 116–122. Web. 20 Aug. 2020. Web. 20 Aug. 2020.
19. Shnurovska, Lubov. “Klasyfikatsiia typiv modalnosti: funktsionalno-semantychnyi pidkhid (Classification of the types of modality: functional and semantic approach)”. *Naukovi zapysky TNPU (Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University)*. 2 (28). 2017: 70–75. Print.
20. Barro, Robert, and Jong-Wha Lee. *Educational Attainment Dataset*. 17 June 2013. Web. 15 May 2020.
21. Bradby, Hannah. *Medicine, Health and Society: A Critical Sociology*. SAGE Publications Ltd., 2012. Print.
22. Bybee, Joan, Perkins, Rever, and William Pagliuca. *The evolution of grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago: University of Chicago Press, 1994. Print.
23. Carmen, Marcele, and Steven, del Joffee. Informed consent for medical treatment and research: a review. *Oncologist*. 10 (8). (2005): 636–641. Web. 04 Feb. 2020.

24. Comrie, Bernard. *Tense (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. Print.
25. Depraetere, Ilse. On the resultative character of present perfect sentences. *Journal of Pragmatics*, Elsevier, 29(5). (1998): 597–613. Web. 20 Aug. 2020. Print.
26. Depraetere, Ilse, and Susan Reed. Mood and Modality in English. *The Handbook of English Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd., 2006: 270–290. Print.
27. Hopper, Paul. Discourse and the category Verb in English. *Language and Communication. Special Issue: The Importance of Theory in Discourse Analysis*. 17(2) (1997): 93–102. Web. 10 March 2020.
28. Lillian, Donna. Modality, Persuasion and Manipulation in Canadian Conservative Discourse. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*. 2(1). (2008): 1–16. Web. 10 Apr. 2020.
29. Lyons, John. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, II. (1977). Print.
30. Mazur, Dennis. Informed Consent in the Twenty First Century: What It Is, What It Isn't, and Future Challenges in Informed Consent and Shared Decision Making. *Sociology Compass*, 7(9). (2013): 762–774. Web. 20 Dec. 2019.
31. Nordlinger, Rahel, and Elizabeth Traugott. Scope and the development of epistemic modality: evidence from ought to. *English Language and Linguistics*. 1 (1997): 295–317. Print.
32. Palmer, Frank. *The English Verb*. London: Longman Group Ltd., 1988. Print.
33. Palmer, Frank. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Print.
34. Piqué-Angordans, Jordi. Posteguillo, Santiago, and J.-Vicent Andreu-Besó. Epistemic and deontic modality: A linguistic indicator of disciplinary variation in academic English. *LSP & Professional Communication*. 2(2). (2002): 49–65. Print.
35. Simpson, Paul. *Language, Ideology and Point of View*. London: Routledge, 1993. Print.
36. Stearns, Stephen, Nesse, Randolph, and Diddahally Govindaraju. Evolutionary perspectives on health and medicine, PNAS of the USA, 107 (suppl. 1). (2010): 1691–1695. Web. 15 March 2020. Print.
37. Vold, Eva. Epistemic Modality Markers in Research Articles. *Applied Linguistics*. 16(1). (2006): 61–87. Web. 16 Apr. 2020.
38. Young, Allan. The Anthropologies of Illness and Sickness. *Annual Review of Anthropology*. 11 (1982): 257–285. Print.

List of Sources

1. Consent for Filling. <https://www.halfmoondental.com/pdf/Filling%20consent.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.
2. Consent Form for Endodontic Treatment: URL: <https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf>. Web. 20 Oct. 2019.
3. Informed Consent for Bone Grafting Procedure. https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent_for_Bone_Grafting_Procedure.pdf. Web. 10 March 2020.
4. Informed Consent for Crown Lengthening Surgery: <http://www.denver-perio.com/Portals/11/Documents/P%20CONSENT%20CROWN%20LENGTHENING.pdf>. Web. 10 March 2020.
5. Informed Consent Composite (Tooth-Colored) Fillings. <https://newtowndental.com/wp-content/uploads/2020/02/CompositeConsent.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.
6. Informed consent for composite fillings: <http://absolutdent.com/wp-content/themes/biznizz/images/pdf/Informed%20Consent%20for%20Composite%20Fillings.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
7. Informed Consent for Endodontic Treatment. URL: <https://www.endoexperience.com/filecabinet/Consent%20Forms%20and%20Printouts/Consent%20Form%20Examples/informed%20consent%20double%20004-20-02.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
8. Informed Consent for General Dental Procedure. <https://www.arlingtondentalcenter.org/wp-content/uploads/2013/05/arlington-dental-center-new-patient-forms-2014.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.

9. Oral Surgery Patient Informed Consent. <https://www.unridgedental.ca/uploads/coQwCS0J/ConsentforOralSurgeryFebruary2018.pdf>. Web. 10 March 2020.
10. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: <https://www.tdicinsuranentsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf>. Web. 10 March 2020.
11. Restorative treatment consent form. <https://www.fatemifamilydentistry.com/docs/Restorative%20consent.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
12. Root canal treatment and informed consent <http://theparkfamilydental.com/onlineforms/forms/ROOTCANALTREATMENTANDINFORMEDCONSENT.pdf>. Web. 27 Aug. 2020.
13. Wisdom teeth removal: written informed consent. <https://queensroadental.co.uk/wp-content/uploads/2017/04/QRDC-Wisdom-Tooth-Extraction-Consent.pdf>. Web. 15 Nov. 2019.

GRAMMATICAL DEVICES FOR EXPRESSING MODALITY IN TEMPLATES OF INFORMED CONSENT FOR DENTAL TREATMENT

Viktoriia Kostenko

Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology, Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine.

Olena Bieliaieva

Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology, Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine.

Iryna Solohor

Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology, Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: There have been few reports clarifying the selection of the language devices and paraverbal means in order to facilitate patients' complete and unhindered comprehension of the information in informed consent template for dental treatment and to influence them in making right decision. Modality, being one of the main linguistic universals, an anthropocentric category, plays an important role in text generation: derived from the judgment on based on conceiving or imagining a situation, it is then expressed through the language, and reflects intellectual, emotional, and volitional evaluation whether the premises are justified.

Purpose: to study grammatical devices for modality expression in the informed consent templates and to analyze their communicative role. 60 original templates used as research material were retrieved from the sites of the USA healthcare settings authorized to provide oral and dental services.

Results: The modality of the texts studied is considerably predetermined by the number of extralinguistic factors, including the discourse type, genre nature, complexity of the reference situation, the relationship between the addressor and addressee, and communicative purposes of the text. Informing is the key communication strategy of the texts that implies the selection of addressor's speech actions aimed to provide the addressees with sufficient and objective information thus influencing their world view and enabling them to make a decision. To realize this intention, the addressor selects language tools that may not directly explicate the modalities in the structures of the text. The indicative mood has been found out as the most typical grammatical means to express epistemic objective modality in the texts studies. Tense and aspect can also be used to express modal meaning of epistemic objective modality, and *Present Simple*, *Present Perfect* and *Future Simple* are the most extensively exploited tense forms. Since informed consent for dental treatment is future-oriented, the Past Simple is rarely used. *Zero Conditionals* express regularities, frequent found as quite frequent are used to denote recurrent events becoming the rules of clinical practice. The actual or potentially probable situation in the future, which is most often related to the treatment procedure or the occurrence of foreseeable / unforeseen complications, is expressed by *First Conditionals*.

Discussion: The study has demonstrated that different types of modality can overlap within one statement that is due to the multidimensional nature of the reference situation and the complexity

of special medical information. Studying the modality of the informed consent templates from the position of the addressee seems to be promising because of the scanty reports on the interpretive potential of the modality markers.

Keywords: genre, informed consent for dental treatment, category of modality, grammatical category, mood, aspect, tense.

Vitae. Viktoriia Kostenko is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology at Ukrainian Medical Stomatological Academy. Her areas of research interests include professional communication, professional discourse (dentistry), medical terminology, issues on academic literacy and academic writing, ESP teaching.

Correspondence: viktoriakost20@gmail.com

Vitae. Olena Bieliaieva is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology at Ukrainian Medical Stomatological Academy. Her areas of research interests include pedagogy of higher education, theory of communication, quality of medical educational system, linguodidactics, terminology studies, history of medicine.

Correspondence: elenablanch69@gmail.com

Vitae. Iryna Solohor is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology at Ukrainian Medical Stomatological Academy. The scope of her research interests includes professional discourse (German language), linguistics of the text, terminology studies, linguodidactics, teaching Latin for Special Purposes (medicine).

Correspondence: plantagoalpina@gmail.com

Надійшла до редакції 28 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 19 жовтня 2020 року.

Лада Прийма

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8956-2389>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.7

УДК: 378=161.2

ГРАМАТИЧНЕ ОСВОЄННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються основні особливості граматичної адаптації англіцизмів на сучасному етапі розвитку української мови. З'ясовано конкретні особливості входження іменників, прикметників та дієслів англійського походження до різних граматичних парадигм. Обґрунтовано зв'язок між приналежністю англіцизма до певної граматичної категорії, структурно-словотвірними моделями й деякими семантико-стилістичними особливостями функціонування англійських запозичень.

Ключові слова: запозичення, англіцизми, адаптація, граматична адаптація, грамати́ка, морфологія.

Як відомо, процес запозичення слів з інших мов є характерним для розвитку кожної мови. Запозичення збагачує лексичну систему мови, є джерелом нових коренів, словотвірних елементів і наслідком змін, що відбуваються в житті суспільства.

На початку ХХІ століття запозичення лексем, зокрема з англійської мови, стало важливим чинником розвитку української мови.

На сьогодні англійська мова набула статусу міжнародної мови спілкування людей, які не є носіями мови (*lingua franca*). На це вплинули передусім такі екстралінгвальні чинники, як розширення торгових та економічних зв'язків, панування Сполучених Штатів Америки у світовій економіці й політиці, розвиток міжнародного туризму тощо.

Англомовні запозичення в українській мові вказують на активні економічні, політичні, культурні та суспільні зв'язки і взаємовідносини України з Європою та Америкою. Сучасний період запозичення англіцизмів позначений, з одного боку, найінтенсивнішим за всі часи розвитку української мови всебічним екстралінгвальним та лінгвальним англо-американським впливом, а з іншого боку, надзвичайним прискоренням інформаційних процесів за участю глобалізаційного впливу поп-культури, мас-медіа та реклами. Розроблення новітніх інформаційних і комп'ютерних технологій, поява глобальної мережі Інтернет також вплинули на популярність англійської мови, отже, і на входження її до різних стратумів української мови.

Функціонування іншомовної лексики в сучасній українській мові ставить перед дослідниками нові завдання: з одного боку, усебічно дослідити вплив нової іншомовної лексики мови-донора на систему мови-реципієнта, а з іншого – виявити закономірності інтеграції англіцизмів, зокрема особливості їхнього граматичного освоєння.

Варто зазначити, що граматичне освоєння запозичень має низку специфічних особливостей, що зумовлене нестабільністю функціонування лексичної си-

стеми української мови на початку ХХІ століття через інтенсивне надходження до неї англіцизмів, неусталеністю функціонування та різним ступенем освоєння мовою цих одиниць. Передусім означені проблеми і становлять актуальність пропонованого дослідження.

На сучасному етапі вивчення запозичень як прояву взаємодії різних мов посідає не останнє місце з-поміж проблем сучасної лінгвістики, з огляду на що до цього питання прикута увага багатьох відомих науковців, зокрема Ю. Жлуктенка, Г. Сергєєвої, А. Олійника, О. Ткаченко, Л. Чурсіної, Д. Мазурика, О. Стишова, О. Тодора, С. Федорець, Н. Попової, Л. Архипенко, А. Ломовцевої та інших. Більшість досліджень присвячені вивченню тематичних лексичних груп англіцизмів, входженню їх до терміносистеми (роботи Ю. Безрукова, О. Бершова, Л. Кислюк, А. Наумовець).

За останні роки з'явилася низка публікацій, у яких охарактеризовано особливості вживання англіцизмів у різних дискурсах. Зокрема, Н. Босак, В. Печерська, В. Лєснова, О. Йолкіна та інші досліджують функціонування англіцизмів в українських ЗМІ; вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг є предметом вивчення А. Воскресенської; І. Василяйко розглядає лексико-семантичні відношення в українському науковому дискурсі; новітні англіцизми в українському художньому дискурсі аналізує О. Гурко.

У контрастивній лінгвістиці з'явилось чимало робіт, присвячених порівнянню мовних особливостей англійської мови з українською мовою, проте лише в окремих із них розглянуто відмінності на рівні граматичної будови мов (праці Н. Іванової, Л. Архипенко, Г. Сергєєвої, І. Воловенко, В. Товстенко та ін.).

Метою цієї розвідки є з'ясування особливостей граматичної адаптації англомовних запозичень в українській мові початку ХХІ століття.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) визначити категорію засвоєності-незасвоєності англомовного запозичення українською мовою;
- 2) з'ясувати особливості граматичної адаптації іменників, прикметників та дієслів;
- 3) простежити особливості граматичного освоєння англійських запозичень з урахуванням структурно-словотвірних моделей;
- 4) установити зв'язок семантико-стилістичних особливостей функціонування англійських запозичень у сучасній українській мові з їхніми граматичними характеристиками.

Об'єктом дослідження є лексичні англійські запозичення в українській мові ХХІ століття, **предметом** – особливості граматичної адаптації англійських запозичень в українській мові початку ХХІ століття.

Джерельною базою дослідження виступили наукові, офіційно-ділові, публіцистичні дискурси, а також тексти, розміщені в соціальних мережах з 2001 до 2020 року (Facebook, VK, Instagram).

Методологічна база дослідження зумовлена специфікою об'єкта аналізу, а також конкретними завданнями роботи. У роботі використано такі **методи**: компаративний метод – для зіставлення граматичних особливостей лексичних одиниць в англійській та українській мовах; метод прямого лінгвістичного сп-

стерезення – для встановлення особливостей функціонування англіцизмів у певному мовному оточенні. Метод компонентного аналізу сприяв з'ясуванню структурних характеристик англомовних запозичень, статистичний метод – підрахунок частотності явищ, що описувалися.

Наукова новизна дослідження полягає в дослідженні актуальної та не розв'язаної на сьогодні проблеми граматичної адаптації англійських запозичень в українській мові, у представленні теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми, в обґрунтуванні взаємозв'язку між структурно-словотвірними моделями та граматичними характеристиками запозичених лексичних одиниць й у фіксуванні нового лексичного матеріалу.

Теоретичне значення дослідження становить те, що аналіз процесу входження англійських лексем до сучасної української мови сприяє глибшому та системнішому висвітленню проблеми зв'язку української й англійської мов, механізму освоєння запозичень.

Практичне значення дослідження визначає те, що її результати можуть бути використані в роботі наукових семінарів і в процесі викладання курсів із загального й зіставного мовознавства, лексикології та граматики української мови, теорії і практики перекладу тощо.

Процес запозичення іншомовної лексики неодмінно супроводжує її пристосуванням до лінгвостистеми мови-реципієнта. Найчастіше для позначення цього процесу дослідники використовують терміни «освоєння» чи «адаптація» й виокремлюють різні ознаки, рівні та етапи цього явища. Зокрема дослідники Л. Крисін та Ю. Сорокін виокремлюють такі ознаки освоєння іншомовної лексики:

- 1) фонетична передача іншомовної лексики засобами мови-реципієнта;
- 2) співвіднесення іншомовної лексики з певними граматичними категоріями мови-реципієнта;
- 3) самостійне функціонування запозиченого слова як самостійної лексико-семантичної одиниці;
- 4) словотвірна активність іншомовного запозичення (Афонина 327).

Досліджуючи перебіг освоєння іншомовних запозичень, Л. Архипенко виділяє початковий та поглиблений етапи, а також етап повного освоєння, кожному з яких відповідає певний ступінь адаптації: низький, середній та найвищий (Архипенко 6–7). Структуруючи кожен з етапів, учений виділив ознаки запозиченого слова, характерні для всіх рівнів мови-реципієнта – 1) фонетичного, 2) лексико-семантичного, 3) морфологічного, зокрема й словотвірного, 4) семантичного, 5) комунікативного.

М. Брейтер вичленовує чотири рівні освоєності іншомовного слова: 1) фонетична і графічна асиміляція; 2) морфологічне освоєння; 3) словотворча інтеграція й 4) семантичне освоєння (Брейтер 60).

Г. Сергєєва поділяє процедуру адаптації на два основні типи: формальна адаптація, що охоплює фонетичне й морфологічне оформлення запозичення, та функціональна адаптація, що передбачає входження іншомовної лексичної одиниці до лексико-семантичної системи мови-реципієнта, становлення й подальшу еволюцію значення іншомовного слова на новому лінгвоґрунті (Сергєєва 149).

Органічним складником процесу освоєння іншомовної лексичної одиниці є морфологічна адаптація, суть якої – підпорядкування запозиченого слова правилам, властивим відповідній частині мови у граматичній системі мови-реципієнта, та занесення нової лексичної одиниці іншомовного походження до парадигматичного ряду, характерного для відповідної частини мови в системі цієї мови. У разі адаптації, наприклад, іменника, слово набуває категорії роду, числа, відміни, а також входить до певної відмінкової парадигми.

Морфологічна адаптація іменникових запозичень в українській мові як мові флективній передбачає оформлення відповідними флексіями-показниками роду, числа й відмінка. Сучасній українській мові властиві три способи оформлення іншомовних іменникових основ: 1) приєднання словозмінної морфемі (закінчення) у разі консонантних основ; вокалічні основи поповнюють розряд невідмінюваних субстантивів; 2) суфіксація та змішаний спосіб (суфікс + закінчення); 3) заміна суфікса запозичуваної назви на питомий (Мазурик 52).

Більшість англійських іменників, асимільованих за першим способом, належать до чоловічого роду та мають характерні відмінкові парадигми, притаманні іменникам другої відміни: *автоквест, баг, бінер, венчур, стрім, трейлер, каупер, гаджет*. Другий та третій способи асиміляції передбачають не лише приєднання типових для певних іменників флексій, але й суфіксацію або заміну іншомовного суфікса на власне український, пор.: *gaming – геймерство, dealership – дилерство, density – денситина, option – опція*.

Набуття іншомовним іменником родової приналежності на українському ґрунті детерміноване низкою чинників. Варто зазначити, що в українській мові категорія роду іменника – несловозмінна самостійна морфологічна категорія, для якої характерні відповідні афікси (флексії і суфікси) і яка поєднує семантико-граматичний зміст назв істот на ґрунті їхньої приналежності до біологічної статі та формально-граматичний зміст назв неістот (Вихованець 85). Певні труднощі виникають з огляду на те, що рід англійських іменників не визначається за артиклем, як, наприклад, у німецькій мові. Д. Шельпер розрізняє основні принципи ідентифікування роду в англійських запозиченнях. За прагматичним принципом рід іменника визначають згідно зі статтю або з найменуванням родового поняття: *babe – бейба, gigolo – жиголо*. За семантичним принципом іменник отримує рід відповідно до синоніма в українській мові: наприклад, слово *селфі* належить до середнього роду, адже є синонімом до українського відповідника *фото*. За морфологічним принципом рід іменника встановлюють за суфіксом: *блотер* (суфікс -ер є типовим для іменників чоловічого роду) (Schelper 227).

Вирішальну роль у процесі визначення категорії роду запозичуваного слова відіграє кінцевий звук слова: якщо відмінюваний іменник-неістота закінчується на голосний, він належить до жіночого роду (*вінда, інста, поп-діва, диспесація, супервізія*), якщо на приголосний – до чоловічого (*блогер, вокмен, гів, гугл, денс, дисконт, зум*). Вагоме значення для встановлення роду англіцизма має його загальне формально-граматичне вираження, зокрема флексія.

Домінантною для жіночого роду є перша відміна з типовою в називному відмінку флексією -а: *капча, манга, омаха*. На належність до іменників жіночого роду вказують деякі суфікси, зокрема -ість у відприкметникових іменниках

(офшорність, рентабельність); -ацій-, -ізацій- / -изацій-, -фікацій – у назвах дій, процесів, станів (контрактація, інститутизація, парцелізація, диджиталізація, інтенсифікація).

Як демонструє статистика, найбільша кількість англіцизмів в українській мові належить до чоловічого роду. Здебільшого це англіцизми, які закінчуються на твердий приголосний з нульовим закінченням: *ентертейнер, терабайт, банер, бот, блог, чопер, чек-лист*. Характерно, що більшість із цих іменників не змінила свого формально-фонетичного наповнення, властивого їм в англійській мові, і набула в українській мові значення чоловічого роду. Отже, їхнє освоєння як іменників чоловічого роду є цілком логічним і повністю відповідає граматичним нормам української мови. До цієї групи уналежнено також запозичення, які закінчуються на невимовний голосний -е в англійській мові, наприклад: *нюейдж* – англ. *New age*; *гедж* – англ. *hedge*; *прайм-рейт* – англ. *prime rate*. Основна частина запозичених слів початково має нульову флексію, тому асимільована за парадигмою чоловічого роду.

Запозичені одиниці із закінченням -а (-я), переважно, зараховують до жіночого роду та відмінюють за парадигмою першої відміни в однині: *шедула – шедули – шедулі – шедулу – шедулою – на шедулі*. Чимало запозичень асимілюються за парадигмою жіночого роду через наявність типового суфікса -ція: *інсталяція* – англ. *installation*, *бартеризація* – англ. *barterization*, *біодеградація* – англ. *biodegradation*, *адикція* – англ. *addiction*, *віктимізація* – англ. *victimization*, *глобалізація* – англ. *Globalization*.

Запозичені англійські іменники-неістоти, що закінчуються на голосний, в українській мові асимільовані за парадигмою середнього роду: *мультимедіа, слайд-шоу, сафарі, джерсі*. Найпродуктивнішими суфіксами-маркерами середнього роду серед англіцизмів є: -нн- (*хеджування, хештегування, хонінгування, чіпування, брендування*) та -ств- (*лайфхакерство, рейдерство, спікерство, хакерство*). Аналізовані англіцизми регулярно позначають певну абстрактну дію чи сферу діяльності.

Щодо повноти парадигм відмінювання іменників усі англіцизми можна диференціювати на три групи: 1) лексеми, що мають повну відмінково-числову парадигму; 2) лексеми, що мають часткові парадигми в однині або лише в множині; 3) «невідмінювані» лексеми, що функціонують в українській мові з нульовою флексією (*б'юті, вікілікс, делівері, смузі*) (Кравченко 36).

Англіцизми чоловічого та жіночого роду утворюють форму множини за допомогою закінчень -и, -і, -ї, наприклад: *лузер – лузери; органайзер – органайзери; рента – ренти; скріншот – скріншоти; капча – капчі; стрікер – стрікери* та ін.

Г. Сергєєва зафіксувала ряд випадків «запозичення з англійської мови іменників у значенні одиничності, але зі збереженням формальних показників множини – закінчення множини -s» (*ф'ючерс, грос-термс, «пені стокс»*) (Сергєєва 99–100).

Досить цікавою є така трансформація категорії числа, коли запозичення в українській мові набуває нових елементів часової парадигми (пор.: *futures* –

ф'ючерс / ф'ючерси) або ж, навпаки, звужує свою числову парадигму (пор.: *export / exports – експорт*) (Сергеєва 100).

Прикметники-англіцизми в українській мові вживаються зазвичай з українськими продуктивними суфіксами -ськ-, -ов-, -н-: *флешівський, байкерський, мегапксельний, бекпекерський, дисковий, дігерський, інсайдерський, кліринговий, консалтинговий* і відмінюються відповідно до правил української граматики за тими або тими граматичними парадигмами.

Проблемним питанням є калькування англійських ад'єктивних сполук на зразок *бізнес-планування, бізнес-партнер, піар-акція, піар-менеджер; інтернет-адикація, інтернет-ліміт, медіа-проект, гугл-аналітика*. Значна кількість цих іменників уже зафіксована в орфографічних словниках, вони деформують граматичну норму української мови, тобто негативно впливають на вираження атрибутивності за допомогою прикметника та обмежують відіменникове творення прикметників. На нашу думку, більш влучними еквівалентами компонентів *бізнес-, піар-, інтернет-, медіа-* є прикметники *бізнесовий, піарівській, піарний, інтернетний, інтернетовий, медійний* тощо. Тяжіння до власне англійських ад'єктивних сполук можна пояснити прагненням до економії мовних засобів (пор.: *телеформат – телевізійний формат, аудіоформат – звуковий формат* тощо) (Карпіловська 349).

Дієслова-англіцизми з'являються в українській мові у два способи: завдяки власне запозиченню дієслів англійської мови (*стрімити, спойлерити, тролити, хайпити, хайрити*), а також завдяки відіменниковому творенню дієслів (*тізерити, твітерити, шопінгувати*). Найчастіше дієслова-англіцизми поповнюють парадигму II дієвідміни: *репостити, атачити, пруфрідити, копірайтити, бутити, газлайтити, голівудити, гуглити, скрінити* тощо, проте подекуди трапляються й приклади I дієвідміни: *лайкати, експортувати, клінчувати, конвертувати*. Утворені дієслова відмінюються згідно з правилами відповідного типу дієвідмінювання. Найпродуктивнішими дієслівними суфіксами серед англіцизмів є -ува- та -юва-: *інстальювати, лінкувати, моніторувати, програмувати, найтувати, оптимізувати, переконекчувати* тощо.

Примітно, що дієслова-англіцизми вирізняються експліцитною стилістичною маркованістю, ніж, наприклад, іменники, оскільки майже завжди мають повноцінні власне українські відповідники: *лайкнути – уподобати, релаксувати – відпочивати, зафрендитися – подружитися, апдейтнути – оновити, перформити – виступати, юзати – користуватися*.

Що ж до ступеня граматичної освоєності англіцизмів, то потрібно відзначити варіативність деяких граматичних характеристик. Це виражається у нестабільності роду, числа, структури слова, закінчення тощо. Інколи спостерігається вживання паралельних форм (*грін-кард – зелена карта, мас-медіа – засоби масової інформації*).

Традиційно вважається, що характерною рисою недавніх запозичень є збереження ними невідмінюваності або незвичного для української мови сполучення звуків. наприклад: *флорі, флеш, караоке, кантрі, сек'юриті, барбекю* тощо. (Ажнюк 204). Такі граматично неадаптовані англіцизми не набули жодної з

граматичних категорій, що відповідають іменнику, наприклад: *б'юті, ноу-хау, роялті, прайвесі, ком'юніті* та ін. Проте у більшості випадків новітні англіцизми мають ознаки відмінюваності: *лайфхак – лайфхаками, лендинг – лендингом, принти – принтів* тощо.

Процес запозичення іншомовної лексики супроводжується її адаптацією на фонетичному, графічному, граматичному, лексичному та стилістичному рівнях мови. Характер граматичної адаптації залежить від відповідності формальної структури запозиченого слова морфологічним моделям мови-реципієнта.

Грамматична адаптація англіцизмів в українській мові найчастіше пов'язана з набуттям категорії роду та залученням до певної числової й відмінкової парадигми (або до парадигми дієвідмінювання, якщо йдеться про запозичення дієслів).

Оскільки українська мова належить до флективних мов, кінцеві елементи слів, що визначають їхню приналежність до роду, типу відмінювання й беруть участь в синтаксичному узгодженні, набувають особливого значення в процесі адаптації. Наприклад, іменники, що закінчуються на *-і* або *-у*, входять до розряду невідмінюваних, а іменники з флексією *-а* належать до жіночого роду.

Запозичене слово сприймається в мові-реципієнті здебільшого як ціла непохідна основа. Запозичені слова частково втрачають здатність членуватися на морфеми, проте за умови входження до мови-реципієнта однорідних за структурою і схожих за семантикою слів більшість нечленованих основ у процесі адаптації стають членованими, що активізує словотвірні процеси.

Як засвідчив наш аналіз, у системі відмінювання переважна кількість англійських запозичень функціонує відповідно до норм української мови та відмінюється за моделями питомої лексики: *фейл – фейла – фейлу – фейл – фейлом – (на) фейлі; геймер – геймера – геймеру – геймера – геймером – (на) геймері*. Винятком є невідмінювані англіцизми, що утворюють окрему морфологічну групу запозичень і перебувають на периферії граматичної системи (*ноу-хау, роялті, ескроу, б'юті* тощо).

За даними нашого дослідження, близько 87 % запозичених з англійської іменників належать до чоловічого роду, 9 % – жіночого, 4 % – до середнього. Числова парадигма представлена у 76 % іменників повною мірою, у 24 % – частково. Близько 12 % англіцизмів не відмінюються в українській мові. Наведені показники вказують на високий рівень граматичної освоєності англіцизмів в українській мові.

Перспективними напрямками дослідження вважаємо поглиблене вивчення у сукупності відмінкових, числових та інших парадигм з урахуванням структурно-словотвірних моделей, а також з'ясування особливостей функціонування англіцизмів у різних дискурсах для детальнішого аналізу їхніх лексико-семантичних та стилістичних характеристик.

Література

1. Ажнюк Б. М. Англiзми в сучасній українській, російській і чеській мовах. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С 190–207.
2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англiцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 230 с.
3. Афонин П. Н., Афонина Ю. Н. Адаптация заимствованной лексики в рекламном слогане. *Ученые записки Санкт-Петербургского имени В. Б. Бобкова филиала Российской таможенной академии*. 2008. № 1(30). С. 325–338.
4. Барнич І. І. Англійські запозичення в комп'ютерній термінології німецької та української мов. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 7. С. 13–18.
5. Брейтер М. А. Англицизмы в русском языке: история и перспективы: пособие для иностранных студентов-русистов. Владивосток: Диалог-МГУ, 1997. 156 с.
6. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: монографія. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
7. Горобець С. В. Деякі спостереження щодо граматичної адаптації англiцизмів-запозичень зі сфери інформаційних та комп'ютерних технологій у слов'янських мовах. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 2012. № 24. С. 89–96.
8. Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики. 2014.
9. Кислюк Л. П. Освоєння англiзмів в українській інтернет-комунікації. *Термінологічний вісник*. 2017. № 4. С 245–252.
10. Кравченко Т. П. Морфологічна адаптація запозичених термінів економіки АПК. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 27. С. 35–38.
11. Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник-довідник. Львів: Світ, 2002. 33 с.
12. Schelper D. *Anglizismen in der Pressesprache der BRD, der DDR, Österreich und der Schweiz: eine vergleichende, typologische und chronologische Studie*. Diss. Universität Laval, Quebec, Kanada, 1995. 227 S.
13. Сергєєва Г. А. Морфемна адаптація правничих термінів англомовного походження в системі української мови. *Мова. Наука. Культура: Збірник наукових праць за матеріалами міждисциплінарної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. Харків: Міськдрук, 2015. С. 128–140.

References

1. Azhnyuk, B. M. "Anhlizmy v Suchasniy Ukrayins'kiy, Rosiys'kiy i Ches'kiy Movakh (Anglicisms in the Modern Ukrainian, Russian and Czech Languages)". Kyiv: Movoznavstvo 2–3 (2008): 190–207. Print.
2. Arkhynpenko L. M. *Inshomovni Leksychni Zapozychennya v Ukrayins'kiy Movi: Etapy i Stupeni Adaptatsiyi (na Materiali Anhlitsyzmiv u Presi Kintsya XX – Pochatku XXI St.) (Foreign Language Borrowings in the Ukrainian Language: Adaptation Stages and Levels (as Exemplified by English Borrowings in the Press of the End of the XXth – the Beginning of the XXIst century))*. Kharkivs'kyu natsional'nyu un-t im. V. N. Karazina (2005). Print.
3. Afonyna, YU. N., and Petr Nykolaevych Afonyn. "Adaptatsyya Zaymstvovannoy Leksyky v Reklamnom Slohane. (Borrowed Lexis Adaptation in the Advertising Slogan)". *Uchenye zapysky Sankt-Peterburhskoho ymeny VB Bobkova fylyala Rossyyskoy tamozhennoy akademyyi* 1(30) (2008): 325–338. Print.
4. Barnych, I. I. "Anhliys'ki Zapozychennya v Komp'yuterniy Terminolohiyi Nimets'koyi ta Ukrayins'koyi Mov. (English Borrowings in Computer Terminology of German and Ukrainian Languages)". *L'vivs'kyu filolohichnyy chasopys* 7 (2020): 13–18. Print.

5. Breyter, M. A. *Anglitsizmy v russkom yazyke: istoriya i perspektivy: Posobiye dlya inostrannykh studentov-rusistov (Anglicisms in the Russian Language: History and Prospects: A guide for Foreign students of Russian Studies)*. Vladivostok: Dialog-MGU, 1997.
6. Vykhoanets', Ivan, and Kateryna Horodens'ka. *Teoretychna Morfolohiya Ukrayins'koyi Movy (Theoretical Morphology of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Pul'sary, 2004. Print.
7. Horobets', S. V. "Deyaki Sposterezhennya shchodo Hramatychnoyi Adaptatsiyi Anhlitsyzmiv-Zapozychen' zi Sfery Informatsiynykh ta Komp'yuternykh Tekhnolohiy u Slov'yans'kykh Movakh (some Observations on the Grammatical Adaptation of English Borrowings in the Field of Information and Computer Technology in The Slavic Languages)". *Naukovyy visnyk kafedry YUNESKO Kyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Filolohiya, pedahohika, psykholohiya* 24 (2012): 89–96. Print.
8. Karpilovs'ka, YE. A., Kyslyuk, L. P. and Klymenko, N. F. *Aktivni Resursy Suchasnoyi Ukrayins'koyi Nominatsiyi: Ideohrafichnyy Slovnyk Novoyi Leksyky (Active Resources of Modern Ukrainian Nomination: Ideographic Dictionary of New Vocabulary)*, (2014). Print.
9. Kyslyuk, L. P. "Osvoyennya anhlizmiv v ukrayins'kiy internet-komunikatsiyi (Anglicism Adaptation in Ukrainian Internet Communication)". *Terminolohichnyy visnyk* 4 (2017): 245–252. Print.
10. Kravchenko, T. P. "Morfolohichna Adaptatsiya Zapozychenykh Terminiv Ekonomiky APK. (Morphological Adaptation of Borrowed Terms of Agro-industrial Economy)". (2012): 35–38. Print.
11. Mazuryk, Danuta. "Nove v Ukrayins'kiy Leksytsi: Slovnyk-dovidnyk. (The New in Ukrainian vocabulary: Dictionary-reference book)". L'viv: Svit (2002). Print.
12. Schelper D. *Anglizismen in der Pressesprache der BRD, der DDR, Österreich und der Schweiz: eine Vergleichende, Typologische und Chronologische Studie (Anglicisms in the Media Language of the FRG, the GDR, Austria and Switzerland: a Comparative, Typological and Chronological study)*. Diss. Universität Laval, Qebec, Kanada, 1995. 227 S. Print.
13. Serhyeyeva, H. A. *Morfemna Adaptatsiya Pravnychykh Terminiv Anhlovnoho Pokhodzhennya v Systemi Ukrayins'koyi Movy (Morpheme Adaptation of Legal Terms of English Origin in the Ukrainian Language System)*. Kharkiv, 2015: 128–140. Print.

THE GRAMMATIC ADAPTATION ENGLISH BORROWINGS IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Lada Pryima

Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology, Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The author studies the notion of borrowing adaptation, its main forms, levels and stages. Grammatical adaptation is viewed as a critical part of integrating a new loan word into the recipient language. The key features of the grammatic adaptation of nouns, adjectives, and verbs have been discussed extensively.

Purpose: to examine the peculiarities of grammatic adaptation of English borrowings in the modern Ukrainian language.

Results: One of the key characteristics of noun adaptation is acquiring a grammatical gender which is associated with the terminal sound of the word stem (namely, a vowel or a consonant) as well as its lexical meaning. Another key point is the inclusion of an English borrowing into the grammatical paradigm of number (i.e., forming singular and plural forms). Finally, the representation of the category of case in nominal English borrowings has been studied in the paper. A special category of nouns that do not produce inflected forms has been identified and explained.

The adjectival borrowings are considered from the point of view of their principal morphological and structural characteristics. Some challenging issues concerning adjectival structures in English and Ukrainian have been discussed. It has been suggested that using English adjectival

structures undermines the purity of the Ukrainian language from a grammatical standpoint. Some examples of such constructions have been provided and explained.

Finally, some morphological features of grammar adaptation of verbs have been considered in great detail such as verb conjunction types and main word building components that correspond to borrowed English verbs. A dominant conjunction type and most productive verb suffixes have been identified.

Some rare cases of partially adaptable English borrowings as well as non-adaptable ones have been examined at the end of the article.

Discussion: In conclusion it can be said that the process of grammatical adaptation of borrowings involves them taking on proper grammatical characteristics such as gender, case, number, conjunction type, and many others. While most English borrowings have been successfully integrated into the grammatical system of the Ukrainian language, some partially adapted ones still remain due to their intrinsic properties. The further research may involve studying structural and derivational patterns of English borrowings as well as their lexical and stylistic features in different discourse types.

Keywords: English borrowings, loan words, adaptation, grammar, morphology.

Vitae. Lada Pryima is a Lecturer of Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology at Ukrainian Medical Stomatological Academy. Her areas of research interests include text linguistics, grammar studies, ESL teaching strategies, English borrowings, phraseology and cognitive linguistics.

Correspondence: lada993@ukr.net

Надійшла до редакції 01 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Olesia Sidak

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1750-1162>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.9

УДК 81`373.612.2=111-029:32

RENDERING SUBJECT “IT” INTO UKRAINIAN

Розглянуто функції займенника It в сучасному англомовному дискурсі. Встановлено місце займенника It у бізнес-дискурсі, охарактеризовані граматичні трансформації займенників англійської мови у процесі їхнього перекладу українською мовою. Виявлено тенденції до спрощення видів передачі безособових займенників в усному та писемному мовленні.

Ключові слова: дискурс, займенник, переклад, перекладацьке перетворення, граматична трансформація.

The article is devoted to study of English *it* as ‘dummy’ subject in the professional discourse, and its rendering into Ukrainian language.

In order to explain dissimilarities of using ‘dummy’ subjects in English and Ukrainian languages we consider the following levels: syntax, pragmatics, semantics and general discourse functions of ‘dummy’ subjects.

Ukrainian and foreign linguists have already approached ‘dummy’ subject constructions. It was demonstrated by the scientific articles and works written around the topic. The study of ‘dummy’ subject constructions historically gives an insight into syntactic change and evolution, as well as into present-day language typology. Some accounts of ‘dummy’ subjects have been presented from a diachronic perspective. “It” as a ‘dummy’ subject in English has been discussed, in particular, by Breivik (Breivik 1989) and Jorgensen (*Jorgensen* 1996) in their works.

There is a tendency to research different parts of a sentence and their translation into different languages (Korsun, Shvets, Karamysheva, Hogg, Bennis, Kroeger). They explored the transformation of English pronouns into the Ukrainian language.

The *scientific novelty* of the work is accounted for by the fact that the rendering of subject “it” into Ukrainian professional discourse has not been studied in great detail yet.

The *theoretical* and *practical significance* of the research is in its accordance to the tendencies of modern English discourse research.

The *purpose* of the research is to find out and illustrate the ways of rendering the ‘dummy’ subject “it” in the Ukrainian discourse.

The *object* of our research is the ‘dummy’ subject “it” in the English discourse, the *subject* being the ways of rendering “it” into Ukrainian.

This research focuses on the description of pronoun *it* on the one hand and that of the use of dummy pronoun *it* in professional discourse on the other hand. Both these have to be related with one another in order to condition the occurrence of pronoun forms in linguistic as well as social contexts. So, the following two methods have been chosen to analyze the data and accomplish the research work undertaken.

The Descriptive Structural Linguistic Methodology shows the possibility of a descriptive study to present the structure of the pronoun “it”. This kind of study will present the occurrence of pronouns in the professional discourse.

‘Dummy’ words are fairly common in analytic languages.

Most of the theoretical contrastive studies stem from the generative linguistic tradition and require a high level of formalization. They discuss dummy subjects in a perspective which concentrates on the formal possibilities and constraints. In order to attain objectives, we consider and contrast a wider selection of construction types, and often rely on data generated by the linguists’ mind.

English speakers usually use the pronoun “it” to talk about the weather. The “it” that we use to denote weather conditions (“it was drizzling...”, “it’s hot...”).

The Cambridge Grammar of the English Language says that “it” in such cases has no semantic meaning and serves “the purely syntactic function of filling the obligatory subject position.” (*The Cambridge Grammar of the English Language* 200).

Oxford English Dictionary (OED) describes dummy “it” as “a semantically empty or non-referential subject” that dates back to Old English, where it was frequently used in statements about the weather (OED 7).

“It” is used in *Oxford English Dictionary*’s citation and given a modern English translation: “as if you at feasting should sit with your lords and subjects in winter-time, and a fire be lit and your hall warmed, and it should rain and snow and storm outside.” (OED 7).

These usages would include statements about the time or the season (“it was about noon” ... “it was winter”); about space, distance, or time (“it was long ago” ... “it’s too far”); and about other kinds of conditions (“how is it going?” ... “it was awkward” ... “if it weren’t for the inconvenience”).

The Cambridge Grammar doesn’t use the term “dummy subject” to describe most of these non-weather usages. In its view, a dummy subject “cannot be replaced by any other noun phrase.”

So, *The Cambridge Grammar* regards the *it* in a sentence like “It is five o’clock” or “It is July 1” as a predicative complement rather than a dummy subject, because “it” could be replaced by “the time” or “the date”.

An important account of dummy subject constructions English and Ukrainian has been presented by Karamysheva I. D. (Karamysheva 137), who draws her attention on the comparison of “it” position in English and Ukrainian sentences. The study focuses on the deep thematic structure of two languages, but also considers the pragmatic aspect of the topological arrangement of the individual sentence elements in the individual language systems.

Some constructions require a semantically empty dummy subject to be used. According to Barbosa “it” can also be called a non-referential subject (Barbosa, 21). Such a subject does not convey any semantic content. It is used to complete the sentence in a grammatical way. Dummy subject is most commonly used in clauses expressing information about weather, distance or time.

1. It is windy.
2. It’s ten o’clock.

3. It's 2 kilometers to the nearest bus station.

According to David Cole the dummy elements are semantically empty (Cole 560–561).

H. Bennis writes that subject position is important in English and must be filled even if it doesn't have any semantic relevance (Bennis, 354):

It seems that we are always late.

It was believed that everybody was ill.

R. Carter claimed that the “weather *it*” refers to a general state of affairs in the context of the utterance. In this case, it would not be a dummy word at all [18, 173]. Possible evidence for this claim includes exchanges such as:

“Was it nice yesterday?”

“No, it rained.”

The word *referential* literally means “with a referent.” Referential sentences, then, are sentences whose subjects refer to everything in the world very clearly. Such examples are the sentences:

1. It's raining.

2. It's my birthday.

If a pronoun is referential, we are able to come up with a noun or noun phrase to stick in as a substitute for the pronoun. We can see the referential use easily in the following: *I broke my leg, and it hurts*. In this sentence, the word *it* is a clear substitute for the leg of the speaker, and we can switch back and forth between saying *it* and *my leg* at will.

In example sentences 1, 2 the referent is much less definite naturally. If someone asks, *What's the weather like?* and there is an answer *it's raining*, the meaning is perfectly clear, but saying *the weather* instead of *it*, and we end up with the strange sounding sentence *the weather is raining*. This singularity is caused by the fact that the subject “it” is a nonreferential subject rather than a referential subject.

When looking to identify the subject of such sentences, we identify the word “*it*” as the subject. The word “*it*” fulfills the grammatical role of subject for the sentence. It lacks a semantic role. A word “*it*” means either the weather, or the day or the time, but that we always like to just say *it* for these sentences because rain is always about the weather, and birthdays are always about days, and hours are always about time. We don't need to say the longer noun phrase, and we just always say *it* in these kinds of sentences. This explanation is satisfactory for quite a long while for most learners.

“*It*” is used as a dummy subject when the postponed subject is a clause. The postponed subject may be either a finite or a non-finite clause (typically a *to*-infinitival clause or an *ing*-participial clause).

It does not matter what you say; she will still leave.

It worries me that he brought a real gun to the party.

I think it would be fun to host the Academy Awards.

“*It*” is used as a pure dummy without a related postponed subject with verbs and predicative adjective phrases denoting weather conditions, distance, and time. In these expressions *it* is a true dummy, which is semantically empty and just fulfills the subject requirement in English.

It is used as a dummy with verbs and predicative adjective phrases denoting weather and other similar conditions (light, noise, etc).

It is raining.

It's freezing outside.

It gets dark much earlier in October.

When the weather condition is expressed in a postponed noun phrase, "*it*" is used in accordance with the general rule.

We would expect expressions involving specific temperatures to behave like other weather conditions with respect to the possibility of using *there* as a dummy subject. However, *it* is used even with the head noun *degree*.

It was eighty degrees in the shade.

"*It*" is used as a dummy with verbs and predicative adjective phrases denoting distance.

How far is it from here to London?

"*It*" is used as a dummy with verbs and predicative adjective phrases denoting time. As with expressions denoting distance and temperature, even if time is expressed in a noun phrase, *it* is used.

It is only three days since I got here.

It was late in the noon, and the sun was beginning to set.

In Ukrainian sentence the subject can be used without predicate. It is not possible in English, so when translating such sentences we should use the pronoun as a subject. However, it is not always clear which kind of pronoun to use, for example, *Дивлюся – хтось їде. Підходить ближче та й каже...* At first it is not clear which pronoun – he or she – must be used here. Of course, further context clarifies this issue, and the problem will be resolved for a translator. However, the oral translator will find himself in a more difficult situation here because he has to deal with it instantly.

Although the Ukrainian pronoun, which is also often used to refer to anything unrelated to the term person, cannot be considered to be a subject pronoun, it is used to refer to animals, creatures of small age – animals and humans – whereas in English it can only be used for animals, indefinite creatures or pejorative.

An impersonal sentence is a sentence which predicate refers to neither person nor subject or the abstract concept. Impersonal sentences describe the events of the environment that occur regardless of the will or desire of people and are the result of the development of abstract thinking. The significance of impersonality is shown differently by linguists, but most often it is defined by the feature of personality. In Ukrainian language the impersonal sentence do not need to have a subject, but there is always a formal subject in English, expressed by the pronoun *it*, which is placed at the beginning of the sentence.

Split of a sentence is associated with a number of objective difficulties stemming from the fact that sometimes there is a mixture of grammatical, logical and psychological relationships. The most striking example is constructions with an expletive words *it*, *this*, *there* because there is a contradiction between the grammatical subtext being semantically insignificant.

The expletive word usually has limited meaning. If you take such examples as: *It is my book, It is he who ... , It is curious to know ...*, then in each of these sentences the expletive word expresses the directionality of thought on the subject. Denotation begins with a definition that immediately precedes the denotation of an object. In each case, the speaker seems to define extensional constraints and set the starting position for the object to be marked. This contributes to the fact that it is not only an expletive and insignificant element, but, on the contrary, it is a means of defining certain extensional relationships.

“*It*” has no lexical meaning in impersonal sentences, it just has grammatical function of formal subject and is not translated into Ukrainian. W. Chafe calls the type of sentence *It is raining* ambient and claims that the verb is represented here as a compelling element. According to R. Carter, it is only an external element (Chafe 182–184).

Kroeger expresses the view that the pronoun “*it*” provides some abstract content of the type of general atmosphere that contributes to the perception of the situation.

According to N. Irteneva, the main difference of the impersonal sentences is to fill in the position of the subject in English, as opposed to zero expressing it in sentences in Ukrainian. The element *it*, which occupies the position of subject, with the impersonal content of the English sentence, loses the actual essence of its etymon – the personal pronoun *it* – and thus acts as the homonym of the latter. The impersonal content of this type of sentence is determined by the object of the message (Irteneva 43–45):

The pronoun “*it*” is used in the sentence as a formal subject in:

The messages about a state of nature:

It is getting dark. – ‘Сутеніє’.

to rain, to snow, to freeze тощо:

It often snows in February. – ‘У лютому часто йде сніг’.

It has been raining since three o'clock. – ‘Дощ іде з третьої години’.

The pronoun “*it*” in the function of formal subject is used with some verbs in a passive voice. Such passive constructions are translated into Ukrainian by impersonal constructions: *it is said that* – Кажуть, що ..., *it is believed that* ... – Вважають, що ..., *it is expected that* ... – Чекають, що ... *It is said that power corrupts* – ‘Кажуть, що влада корупційна’.

It is believed that the winter will be cold. – ‘Вважають, що зима буде холодною’.

It is expected that the products will be cheaper – ‘Очікується, що продукти будуть дешевшими’.

Pronoun *it* in the function of formal subject is also used with subject denominated by infinitive, gerund or subordinate clause and is located after the predicate:

It was difficult to find a suitable steamer. – ‘Було важко знайти зручний пароплав’.

In conclusion, the main distinguishing feature of the impersonal sentence of the English language is that the grammatical subject, expressed by the impersonal pronoun *it* is lexically inferior. A personal verb can perform only the function of predicate.

Pronouns do not express a specific meaning, but act as substitutes for the sentence members, pointing to a person or object, so they should be carefully entered into the text. This is especially true of the third person pronoun “it”. It may be unclear if this pronoun is related by gender and number to several nouns. The most common mistake is that it is not clear from the text which word the pronoun refers to, which adds ambiguity to the text.

Business papers are issued on behalf of the institution, enterprise, organization. However, the pronoun in this situation is omitted. Documents usually begin with verbs in the first person of the scissors: please ..., send ..., inform ... The pronoun *it* is used in the management request, the plant reports, the firm sends, management reports, the dean’s obliges, to emphasize respect, courtesy in oral and written professional language.

It is believed that a key to saving the world’s economy from recession is ... – ‘Вважається, що ключем до порятунку світової економіки від кризи є ...’.

It is reported that virtual worlds can be important places where children practice what they will do in real life. – ‘Повідомляється, що віртуальні світи можуть бути важливими місцями, де діти займаються тим, чим будуть займатися в реальному житті’.

Therefore, in order to achieve adequacy in the translation of the dummy subject *it* at the lexical, grammatical and syntactic level, analyzed in our study the sentences with impersonal pronouns, impersonal constructions, passive voice were considered.

In the following sentences, there is a grammatical replacement during the translating from English into Ukrainian, because in English, constructions of *it is said, it is essential* type are common in a sentence.

It is not generally known, but more coal lies west of the Mississippi River. – ‘Зазвичай невідомо, що більше вугілля знаходиться західніше річки Місісіпі’.

It is essential to protect endangered species. – ‘Необхідно захищати види, що знаходяться під загрозою зникнення’.

In these sentences it is necessary to use grammatical replacement of the full English construction into Ukrainian.

It can be said that more specialized computer programs were developed for detailed linguistic analyses of specific types of structural elaboration. – ‘Можна сказати, що були розроблені більш спеціалізовані комп’ютерні програми для детального лінгвістичного аналізу конкретних видів структурної розробки’.

It might be suggested that our modern life style has led to dirtier air over the years. – ‘Можна припустити, що наш сучасний спосіб життя призвів до більш забрудненого повітря протягом багатьох років’.

As a result of the research suggested it has been concluded that rendering “it” into the Ukrainian language can be associated with some problems which, in turn, are mostly accounted for by the different grammatical structure of the language involved in the process of translation – English being an analytical language, Ukrainian – a synthetic one.

Therefore, in order to achieve adequacy in the translation of the dummy subject *it* at the lexical, grammatical and syntactic level, analyzed in our study the sentences with impersonal pronouns, impersonal constructions, passive voice were considered.

Further prospects of the research are meant to study the peculiarities of rendering “it” in different types of oral/writing professional discourse.

References

1. Beylinson, Lyubov. “*Professionalnyy diskurs: priznaki. funktsii. normy (na materiale kommunikativnoy praktiki logopedov) (Professional Discourse: Signs, Functions, Norms (based on the material of the Communicative Practice of Speech Therapists))*” Diss. Volgograd, 2009. Abstract. Print.
2. Vorobyova, Olga. “Pro potriinyi pidkhid do tekstu ta yoho katehorii (About the Triple Approach to the Text and its Categories)”. *Inozemna filolohiia (Foreign Philology)*. 106 (1993): 46–53. Print.
3. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen (Discourse as a Cognitive-Communicative Phenomenon)*. Kharkiv: Konstanta, 2005. Print.
4. Ieshchenko, Tetiana. *Rol tekstu i dyskursu u formuvanni profesiinoho movlennia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei (The Role of Text and Discourse in the Formation of Professional Speech of Students of Technical Specialities)*. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJ
5. Irtenyeva, Natalia. *Teoreticheskaya grammatika angliyskogo yazyka (Theoretical Grammar of the English language)*. Moskva: Vysshaya shkola, 1969. Print.
6. Karamysheva, Iryna. *Kontrastyvna hramatyka anhliiskoi ta ukrainskoi mov (Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages)*. Lviv: Nova knyha, 2017. Print.
7. Kybryk, A. *Novoye v zarubezhnoy lingvistike. Sovremennyye sintaksicheskiye teorii v amerikanskoj lingvistike (New in Foreign Linguistics. Contemporary Syntactic Theories in American Linguistics)*. 11 (1982): 460 pp. Print.
8. Kuzmenkova, Yuliia. *Anhlyiskyi yazyk dlia tekhnicheskyykh napravleniy (English for Technical Areas)*. Moskva: Yurayt, 2019. Print.
9. Levytskyi, Andriy. *Porivnialna hramatyka anhliiskoi ta ukrainskoi mov (Comparative Grammar of English and Ukrainian languages)*. Kyiv: Osvita Ukrainy, 2007. Print.
10. Ponomarenko, O. “Utochnennia linhvistychnoi terminolohii doslidzhen suchasnoho dyplomatychnoho dyskursu (Clarification of the Linguistic Terminology of Research of Modern Diplomatic Discourse)”. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiia (Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv). Inozemna filolohiia (Foreign Philology)*. 1 (2015): 38–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_If_2015_1_12
11. Fedorenko, O. *Hramatyka anhliiskoi movy. Teoretychnyi kurs (English Grammar. Theoretical Course)*. Lviv: Vydavnychy tsestr LNU I. Franka, 2006. Print.
12. Shvets, O. “Typolohiia nominatyvnykh rechen v anhliiskii, frantsuzkii ta ukrainskii movakh (Typology of Nominative Sentences in English, French and Ukrainian)”. *Molodyi vchenyi (Young Scientist)*. № 5 (2017): 189–192.
13. Barbosa, Pilar. *Null Subjects*. Cambridge, 1995.
14. Baker, M. Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications. In: M. Baker, G. Francis and E. Tognini-Bonelli [eds]. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins (1993): 233–250. Print.
15. Bennis H. *Gaps and Dummies*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005. Print.
16. Biber, D., Johansson, G., Leech, S., Conrad, E. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman, 1999. Print.
17. Birgitta, Svensson. *Form-function Relations in Narrative Development: How Anna became a writer*. Amsterdam / Philadelphian: John Benjamins Publishing Company, 2018. Print.
18. *The Cambridge Grammar of the English Language*, 2020.
19. <https://www.oed.com/>

List of Abbreviations

OED – Oxford English Dictionary

RENDERING SUBJECT “IT” INTO UKRAINIAN

Olesia Sidak

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The work is devoted to study of English “it” as ‘dummy’ subject in the professional discourse, and its rendering into Ukrainian language. Syntax, pragmatics, semantics and general discourse function of dummy subjects are considered. The originality of the research is connected to the fact that the rendering of subject **it** into Ukrainian professional discourse has not been studied. This shows the relevance of the research in its accordance to the tendencies of modern professional discourse research. This paper is also useful for English and Ukrainian translators.

Purpose: to find out the place of the dummy subject “it” in Ukrainian professional discourse.

Results: Dummy subject **it** is widely considered by Ukrainian and foreign linguists because of systemic differences in the discussion of impersonal constructions. It is referential and its meaning is understood from the context or intonation. Subject “it” is obligatory for English sentence and can be missed in Ukrainian sentence because of grammar differences of these languages. The word **it** fulfills the grammatical role of subject for the sentence. The purpose of the work is achieved, its tasks being performed in full.

Discussion: The practical significance of the research is that its results can be used in training courses in language theory, linguistics of text, translation, philological analysis of text. Imperical material of the study can be used in the creation of communicatively-pragmatically oriented manuals designed to improve language proficiency.

Keywords: discourse, pronoun, rendering, translation, subject.

Vitae. Olesia Sidak is a Candidate of Philology, Senior Teacher of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include cognitive linguistics, comparative linguistics, discourse linguistics.

Correspondence: olesiasidak@gmail.com

Надійшла до редакції 29 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Victor Chernyshov

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0960-8464>

Maryna Moskalenko

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-5652>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.8

УДК 81

CONTEMPORARY THEORETICAL APPROACHES IN COGNITIVE LINGUISTICS

Розглянуто сучасні теоретичні підходи у когнітивній лінгвістиці. Засобами історичного, концептуального та порівняльного аналізу автори досліджують процес становлення та внутрішньої еволюції сучасних теоретичних підходів у когнітивній лінгвістиці. Узагальнюючи результати дослідження, автори доходять думки про те, що у процесі становлення та еволюції когнітивної лінгвістики існує тенденція до розширення досліджуваної сфери, що реалізується за допомогою поступового звільнення від рудиментів модульного підходу, характерного для традиційної лінгвістики, та поступового поглиблення міждисциплінарних зв'язків з суміжними дисциплінами – природничими та соціальними науками, психологією, філософією, тощо.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, міждисциплінарність, семантика, сучасні теоретичні підходи, філософія мови.

Cognitive linguistics is a relatively recent, but quickly expanding field of linguistic (and interdisciplinary) studies that produces a growing body of entirely new linguistic (and interdisciplinary) knowledge. Arrival of new researches inevitably brings new approaches to the field. An increasing number of new approaches, however, require their examination, generalisation, and mapping in order to specify as much their particular place in the field as their function and their possible future contribution to the field in a broader scope.

A number of studies have already been carried out to cover the topic during a few last decades. Among those that contributed immensely to the present study should be mentioned the works of William Croft, Alan Cruse, Hubert Cuycken, Vyvyan Evans, Gilles Fauconnier, Dirk Geeraerts, Melanie Green, Stefan Th. Gries, Randy A. Harris, Laura A. Janda, Ronald W. Langacker, George Lakoff, and some others.

The paper's main *purpose* is providing a comprehensive study of theoretical approaches in contemporary cognitive linguistics.

The logic and framework of present study require the use of the following *methods*: analysis (historical, conceptual (subject-matter), and comparative analyses) as well as synthesis and generalisation. The analytics allows distinguishing the specific features (and structures) in the examined data with respect to their historical, essential, and common or individual features as the generalisation enables the general picture of the examined subject-matter in order to create its conceptual model.

Almost any historical phenomenon has at least two dimensions: one, representing its external situation and another that refers to its internal evolution, and cognitive linguistics is of no exception in this respect. Its appearance and external historical development, though having been caused by a number of external, and mostly acci-

dental factors, started the process of its internal becoming and evolution, which, in contrast, appears to be a subject to strict (cause-and-effect) regularities, determining its inner structure and the very logic of its evolution even today.

Historical development of cognitive linguistics. It is universally acknowledged that cognitive linguistics originally emerged in the early 1970s. Its appearance, on the one hand, was a result of the crisis of generative linguistics and general dissatisfaction with formal approach to language, as on the other hand it originated as one of the branches of rising cognitive science, introducing, in contrast, the functional tradition. In 1960s–1970s, its appearance preceded a period of “linguistic wars” that brought in a new linguistic approach, emphasising the primordial importance of semantics, rather than syntax (see Harris).

Internal evolution of cognitive linguistics. “Cognitive linguistics has become explicit by the introduction of the notion of a usage-based theory of grammar” (Geeraerts “Ten Lectures” 12). Since that moment it seems we can speak of cognitive linguistics as an explicit phenomenon, which also makes possible, alongside with tracing its development, the examination of its “internal evolution” (Geeraerts “Ten Lectures” 11).

Internal evolution of cognitive linguistics went a long way from modular cognitive semantics and cognitive grammar to more general (for not to say *holistic*), interdisciplinary approach of later researches. Sometimes it is said about the “*quantitative turn*” (Janda) or “*social turn*” (Geeraerts “Ten Lectures” 1–30) in cognitive linguistics, which is certainly true.

In 1950s, Noam Chomsky, in order to overrun the limitations of the old-school linguistics, had to found his Generative Linguistics project on the principles rather similar to biology than to formal sciences (mathematics, logic), which affected methods: deduction replaced induction (like induction came to replaced descriptive method in structuralism). In the case of cognitive linguistics, one should rather speak of a variety of methods in different approaches: there is no such thing as the only method of cognitive linguistics. Moreover, it seems that each new approach tried to build its constructions on a new foundation: biological approach gave way to psychological one, and the later was replaced by either sociobiological or sociopsychological approaches.

In a notable book of theirs Vyvyan Evans and Melanie Green explain that “Cognitive linguistics is described as a ‘movement’ or an ‘enterprise’ because it is not a specific theory. Instead, it is an approach that has adopted a common set of guiding principles, assumptions and perspectives which have led to a diverse range of complementary, overlapping (and sometimes competing) theories” (Evans 3).

It is well known that the conceptual development of cognitive linguistics begins with “three major hypotheses as guiding the cognitive linguistic approach to language:

- language is not an autonomous cognitive faculty;
- grammar is conceptualization;
- knowledge of language emerges from language use” (Croft 1).

However, looking closer to the matter it is easy to notice that there is not such a thing as a general “Cognitive Linguistics approach”, but a number of theoretical approaches conceptualised in more or less distinct and different way by different scholars or groups of scholars, which coincide only in parts, but almost never in

whole. Further we would like represent the main conceptual positions that have laid the foundations to different theoretical approaches in cognitive linguistics.

Cognitive grammar. Since early, Ronald Langacker's *cognitive grammar* was one of the two main principal theoretical approaches in cognitive linguistics. The basic principles of this approach were developed in contrast to Noam Chomsky's *generative linguistics*, and first formulated at length in 1987 by Langacker in his two-volume set, titled *Foundations of Cognitive Grammar*. Although before the book appeared in 1987 his experience in the field counted more than a decade, yet in his own words, "Earlier, more limited publications have offered only fragmentary glimpses of the total framework" (Langacker "Foundations" 3).

As a theoretical approach, cognitive grammar stems from Langacker's hypothesis on *a continuum of symbolic structures*. According to Langacker, the language is a system of symbols, the semantic aspect of which is expressed rather in *image schemas* (which are patterns of mental activity) and *conceptual archetypes* than in *propositions*: "the world we live in and talk about is mentally constructed through processes involving abstraction, conceptual integration, and subjectification. These means of disengagement are clearly reflected in grammar". (Langacker "Cognitive Grammar" 540). Later, Langacker (and some others, e. g. Goldberg, Croft) developed an "applied version" of *cognitive grammar*, also known as *construction grammars*, which was "in a sense a lexicalist approach to syntax" (Geeraerts "Ten Lectures" 12).

Iconic models approach. Today we can hear sometimes of *iconic models approach* in Cognitive Linguistics, which, on our opinion, is an attempt introducing Peirce's terminology within the framework of Cognitive Linguistics. Willy Van Langendonck in the *Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* (2007) says on this account: "Explanations in cognitive linguistics tend to be cognitive, functional, pragmatic, or experiential. The notion of iconicity fits perfectly in this view, since it assumes that a number of linguistic structures reflect the world's structure and not the brain's" (Geeraerts, Cuyckens 396–397)

Cognitive semantics. George Lakoff is the author who developed another fundamental theoretical approach in cognitive linguistics, having laid a foundation stone to a theoretical approach that came to be known under the name of *cognitive semantics*. As it has already mentioned above, in the 1950s–1960s, Lakoff was one of the initiators and active participants of the "language wars" that eventually enabled the appearance of cognitive linguistics. Being at first an adherent of generative grammar, in the early 1960s Lakoff began to fill disillusioned with its promises, wishing "to bring Logic" and "to develop empirical methodologies to the study" (Oliveira 88). This effort also resulted in the denial maintaining the traditional division of linguistics into morphology, syntax, pragmatics, and phonology.

Lakoff's cognitive semantics project was heralded by his book *Metaphors We Live By* (1980); earlier works, such as e. g. *Irregularity of Syntax* (1970) or the article "Instrumental Adverbs and the Concept of Deep Structure" (1968) rather belong to previous period. However, the most seminal work of his that contributed to the field – *Women, Fire, And Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind* – appeared only in 1987.

Starting the project, his initial aim, in his own words, was to bring together whatever results he could find that supported an experientialist view of mind (see Lakoff “Women” 587) as well as to reopen debates on central philosophical questions: “The mind is inherently embodied. Thought is mostly unconscious. Abstract concepts are largely metaphorical” (Lakoff “Philosophy” 1). Thus, at its very beginning his project had at least three defining features, distinguishing it from the rest: (1) aspirations for bringing the empirical element in linguistics; (2) understanding the philosophical depth of the questions (and willingness to push them far deeper); (3) understanding the primordial role of semantics in language. Over years, to these three points Lakoff added the idea of “embodied mind”, obviously borrowed from George Berkeley’s idea of a human as a “neural being” (see Brockman).

Other authors, who one or another time have been associating themselves with cognitive semantics and contributed immensely to this approach are Dirk Geeraerts, Brice Wayne Hawkins, Postal, John Robert Ross, Leonard Talmy, and some others.

Corpus Linguistics. Another cognitive linguistics theoretical approach is known as *corpus linguistics*. Although it is sometimes considered to be a set of methods, a number of authors treat the corpus linguistics as a particular theory. However if we acknowledge it to be a theory, another question remains: whether corpus linguistics belongs to cognitive linguistics, or it is but a separate field of research and study? Whatever it is, it is often considered to be a theory that belongs to cognitive linguistics, and it seems it is now the third in popularity among researches after cognitive grammar and cognitive semantics.

Corpus linguistics uses the methods of *annotation, abstraction, and analysis*. The key-text for this approach is a paper “*Knowledge Discovery in Grammatically Analysed Corpora*” (2001) by Sean Wallis and Gerald Nelson. The authors directly explain that “Corpus linguistics attempts to gain linguistic knowledge through the analysis of collections of samples of naturally-occurring texts and transcribed recordings. Corpora are composed of selections of material, usually of a normalised extent, taken from a variety of written and spoken genres. Material may be sampled over time, geography or language. Corpus texts (henceforth we take ‘texts’ to include transcriptions) are usually annotated by augmenting further levels of description that illustrate specific aspects of language production. In particular, it is common to provide some kind of grammatical annotation” (Wallis, Nelson 305–306).

It is also notable that recently Stefan Gries (who himself does not consider corpus linguistics as a theoretical approach, but a set of methods in cognitive linguistics) delivered ten lectures on corpus linguistics as a part of *Distinguished Lectures in Cognitive Linguistics* series given by prominent international scholars at the China International Forum on cognitive linguistics since 2004 (see Gries).

Mental Models and Mental Space Approach. Another cognitive linguistics theoretical approach is known as *mental models* approach or *mental spaces* approach. In fact these two can be rightfully considered as two separate approaches, but as far as the present study allows us but to trace general outlines of them, we consider it permissible to put these two together. The author of *mental model* approach is Philip Nicholas Johnson-Laird, as the author of *mental spaces* approach is Gilles Fauconnier.

Philip Nicholas Johnson-Laird's *opus magnum* is the book, bearing the same title as the approach it was coining, i. e. *Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference and Consciousness* (1983). A number of later works have been written by Johnson-Laird in cooperation with Ruth M.J. Byrne. The main contribution to the field is the assumption that reasoning is determined by mental models rather than by logical form of it. It should also be noted a considerable impact of psychology in this approach. The foundation stone of mental models is *fundamental assumptions* or *axioms* which distinguish them from mere representations in the psychology of reasoning. Each mental model is a possibility, founded on what different ways have in common, so it can be said that they are based on the principle of truth, since they represent only that which is truly possible. In their later works Johnson-Laird and Byrne state that iconic character of mental models that bridges them with the *iconic approach* of which we have already said above.

Gilles Fauconnier is one who introduced *mental space* approach in cognitive linguistics. Fauconnier's *opus magnum* is *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language* (1994). Fauconnier continues in tradition introduced by Lakoff, but applies it to solve the problems that appeared within the framework of truth-conditional semantics (normally associated with Donald Davidson and his book *Truth and Meaning* (1967)). Truth-cognitive semantics represents the statuses of situations as possible worlds. It is said that alongside the real world there are worlds with situations that are possible, but lack actual existence. "Fauconnier proposes an alternative model of representing the status of knowledge that is metaphysically more attractive and allows for elegant solutions to a number of problems in semantic and pragmatic analysis. Fauconnier replaces the notion of a possible world with that of a **mental space**, and argues that the mental space is a cognitive structure" (Croft 8). According to Fauconnier, *mental spaces* are *idealised cognitive models* (Fauconnier 240), which does not necessarily coincide with the actual state of affairs in the real world.

Later transformations of Fauconnier's mental space approach in collaboration with Mark Turner brought to developing a theory known as the *theory of conceptual blending*. According to which different elements of conceptual space "blended" in a subconscious process to become the matter of everyday thought and language (see Ritchie 31–50).

Conceptual analysis has demonstrated a variety of theoretical approaches in cognitive linguistics. However, it remains unclear how all these different approaches come together under the same title of cognitive linguistics. In order to answer this question we are going to carry out a brief comparative analysis with respect to three basic categories: *aim*, *subject-matter*, and *method*.

Cognitive grammar aims at investigating "a continuum symbolic structure" in order to rediscover the *language* as a part of cognitive structure that can only be found beyond grammar: that is why Langacker needed *image schemas* as the patterns of mental activities (Langacker "Cognitive Grammar" 540), which latter found their application in *construction grammar* or *iconic models* approach.

Starting his *cognitive semantics* project Lakoff's goal was purely tentative: he wished to solve a number of puzzling philosophical (metaphysical) questions. He believed he could do this referring to empirical data, and with the methods characteristic for empirical rather than formal sciences.

Corpus linguistics aims at understanding texts: everything is a text, and the text is nearly everything. As for methods it tries to combine annotation, abstraction and analysis, which are analytical and descriptive/prescriptive methods.

Mental models approach aims at discovering the fundamentals of human reasoning, using psychological procedures and the work of imagination.

Mental spaces approach purposes revealing the inner, subconscious mechanisms of our language and thinking as far as they differ from any common realities of the actual world, but constantly affecting the later through subconscious process of blending.

All aforesaid enables us to draw a *conclusion*.

Historical development and the internal evolution of cognitive linguistics witness a strict tendency for contextualisation and holistic knowledge of language. Previous tendency for narrowing and specialising linguistic knowledge that was characteristic for formal linguistics approach gave way to a bold effort of cognitivists for functional and (though usage-based but) universalised linguistic knowledge. The same tendency eventually makes cognitive linguistics to go beyond its own limits to undertake an interdisciplinary effort, making a contribution to knowledge about human cognition as a whole. Thus, it has turned from modular approaches, characteristic for traditional linguistics, to holistic ones; or, in other words, from more or less narrow (exclusive) specialisation to a broader (inclusive) interdisciplinary researches in area of cognitive science. Contemporary theoretical approaches in cognitive linguistics are mostly considered to claim their interdisciplinarity at the intersection of linguistics, psychology, social sciences, and philosophy.

References

1. Brockman, John. "Philosophy in the Flesh" A Talk with George Lakoff". *A Parte Rei: revista de filosofia*, 14, (2001), source: http://www.edge.org/3rd_culture/lakoff/lakoff_p1.html
2. Croft, William and D. Alan Cruse. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Print.
3. Evans, Vyvyan and Melanie Green. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. Print.
4. Fauconnier, Gilles. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. New York: Cambridge University Press, 1994. Print.
5. Geeraerts, Dirk. *Ten Lectures on Cognitive Sociolinguistics*. Leiden; Boston: Brill, 2018. Print.
6. Geeraerts, Dirk and Hubert Cuyckens (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007. Print.
7. Gries, Stefan Th. *Ten Lectures on Corpus Linguistics with R. Applications for Usage-Based and Psycholinguistic Research*. Leiden; Boston: Brill, 2020. Print.
8. Harris, Randy A. *The Linguistic Wars*. New York: Oxford University Press, 1993. Print.
9. Janda, Laura A. *Cognitive Linguistics: The Quantitative Turn. The Essential Reader*. Berlin; Boston: De Gruyter Mouton, 2013. Print.

10. Langacker, Ronald W. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1: *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. Print.
11. Langacker, Ronald W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2008. Print.
12. Lakoff, George and Mark Johnson. *Philosophy In The Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, 1999.
13. Lakoff, George. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. Print.
14. Oliveira, Roberta Pieras de. "Cognitive Semantics: In the Heart of Language. An Interview with George Lakoff". *Forum Linguistico, Fpolis*, 1 (1998), 83–119.
15. Ritchie, David. "Lost in space: metaphors in conceptual integration theory". *Metaphor and Symbol*, 19 (2004), 31–50. Print.
16. Wallis, Sean and Gerald Nelson. "Knowledge Discovery in Grammatically Analysed Corpora". *Data Mining and Knowledge Discovery*, 5 (2001), 305–335. Print.

CONTEMPORARY THEORETICAL APPROACHES IN COGNITIVE LINGUISTICS

Viktor Chernyshov

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Maryna Moskalenko

General Linguistics and Foreign Languages Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: Cognitive Linguistics is a relatively recent, but quickly expanding field of linguistic (and interdisciplinary) studies that produces a growing body of entirely new linguistic (and interdisciplinary) knowledge. Arrival of new researches inevitably brings new approaches to the field. An emerging number of new approaches, however, require their examination, generalisation, and mapping in order to specify as much their particular place in the field as their function and their possible future contribution to the field in a broader scope.

Purpose: is to provide a comprehensive study of theoretical approaches in contemporary Cognitive Linguistics.

Results: Historical development and the internal evolution of Cognitive Linguistics witness a strict tendency for contextualisation and holistic knowledge of language. Previous tendency for narrowing and specialising linguistic knowledge that was characteristic for formal linguistics approach gave way to a bold effort of cognitivists for functional and (though usage-based but) universalised linguistic knowledge. The same tendency eventually makes Cognitive Linguistics to go beyond its own limits to undertake an interdisciplinary effort, making a contribution to knowledge about human cognition as a whole.

Discussion: Thus, it has turned from modular approaches, characteristic for traditional linguistics, to holistic ones; or, in other words, from more or less narrow (exclusive) specialisation to a broader (inclusive) interdisciplinary researches in area of Cognitive Science. Contemporary theoretical approaches in Cognitive Linguistics are mostly considered to claim their interdisciplinarity at the intersection of linguistics, psychology, social sciences, and philosophy.

Keywords: Cognitive Linguistics, contemporary theoretical approaches, interdisciplinary approach, philosophy of language, semantics.

Vitae. Victor is a Candidate of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". Areas of his research interests include philosophy of language, cognitive linguistics, comparative linguistics, applied linguistics, theory of translation.

Correspondence: prepod.pntu@gmail.com

Vitae. Maryna Moskalenko is a Lecturer of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Areas of her research interests includes cognitive linguistics, comparative linguistics, applied linguistics, theory of translation.

Correspondence: triksi1309@gmail.com

Надійшла до редакції 02 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 19 жовтня 2020 року.

РОЗДІЛ II. СУЧАСНІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ СТУДІЇ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Анна Агейчева

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2184-8820>

Інеса Роженко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8334-5087>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.11

УДК 378.018.43.02:004

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Статтю присвячено огляду найбільш значних досліджень з проблем перекладу англійської науково-технічної термінології. Представлені класифікація та аналіз труднощів, що виникають у процесі перекладу, пояснення їхніх основних причин. Визначаються та ілюструються основні різновиди мовної інтерференції, термінологічної омонімії. Пропонуються шляхи вирішення проблем перекладу науково-технічних термінів.

Ключові слова: науково-технічна термінологія, граматичні трансформації, мовна інтерференція, інтерферент, «хибні друзі перекладача».

Сучасна термінологія – досить складний і неоднорідний лексичний пласт. Попри твердження про однозначність, конкретність, чіткість і ясність термінів, багато з них не можуть вважатися такими, оскільки вони є багатозначними і мають синоніми. Межі між термінологічною і не-термінологічною лексикою часто розмиті. Водночас, стрімкий розвиток термінологічних сфер практично всіх наук призводить до того, що в сучасній термінології з'являється велика кількість нових лексичних одиниць. Подібні терміни починають широким використанням, проте їхня фіксація в словниках дещо спізнюється, що створює необхідність знання та вмілого застосування перекладацьких прийомів під час їхнього перекладу.

Оскільки основними рисами українського технічного стилю є суворість викладу, чіткість визначень, лаконічність форми, А. В. Федоров визначає повноцінність перекладу як «вичерпну передачу смислового змісту оригіналу і повну функціонально-стилістичну відповідність йому» (Федоров). Отже, працюючи зі спеціальними текстами, перекладач зобов'язаний правильно зрозуміти і адекватно передати мовою перекладу всю інформацію, закладену в оригіналі.

Щоб вичерпно передати зміст, необхідно правильно зрозуміти сенс термінологічної одиниці, а також «співвідношення між змістом і формою» оригіналу (Нелюбин 30), а також підібрати відповідний еквівалент у мові перекладу. Водночас Ю. Н. Марчук закликає не протиставляти синтаксис і семантику у визначенні частин мови і членів речення, а «розглядати ці два аспекти у тісному зв'язку і в їхній маніфестації у контексті» (Марчук). Перешкодою для розуміння може стати як форма терміна, так і зміст укладеного в зовнішньо зрозумілій

формі поняття. Нерідко підбір відповідного еквівалента в мові перекладу також є нелегким завданням для перекладача-початківця.

Вирішальне значення у технічному перекладі має правильна інтерпретація термінів, які містять ключову інформацію. Теоретично переклад термінів не повинен викликати будь-яких ускладнень. Однак, оскільки сучасна термінологія є досить складним і неоднозначним пластом лексики, на практиці ми переконалися, що термінологічні одиниці часто є серйозною перешкодою для правильного розуміння і перекладу спеціальних текстів.

Метою дослідження є виявлення основних труднощів науково-технічного перекладу і розкриття методичних підходів під час перекладу термінології. Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі конкретні **завдання**: класифікувати та проаналізувати труднощі, що виникають під час перекладу науково-технічної літератури, пояснити їхні основні причини; визначити й проілюструвати основні різновиди мовної інтерференції, термінологічної омонімії; запропонувати шляхи вирішення основних проблем перекладу науково-технічних термінів.

Об'єктом дослідження є науково-технічний переклад текстів різних жанрів, **предметом** – науково-технічна термінологія, специфічні граматичні структури, що використовуються у науково-технічному дискурсі.

Для вирішення завдань, поставлених у роботі, використовується ряд методів лінгвістичного аналізу, а саме порівняльний метод, за допомогою якого визначаються спільні та відмінні ознаки у мовній реалізації технічного документа в англійській і українській мовах; метод дистрибутивного аналізу, який дає можливість визначити синтагматичні і парадигматичні зв'язки слів у реченні, що є необхідним для більш адекватного аналізу особливостей їхнього перекладу в рамках технічного дискурсу; метод перекладацького аналізу, за допомогою якого можна детально вивчити різні перекладацькі трансформації, які використовуються для досягнення еквівалентності під час перекладу англійської технічної документації українською мовою.

Наукова новизна цієї роботи полягає в тому, що були виявлені, систематизовані та проілюстровані основні лексичні та граматичні труднощі, що виникають під час перекладу англійської технічної документації з огляду на явища мовної інтерференції, міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії.

Теоретична і практична цінність отриманих результатів проведеного дослідження визначається можливістю використання отриманих результатів в процесі практичної перекладацької діяльності, а також під час викладання теоретичних дисциплін перекладознавчого циклу і на практичних заняттях з проблем перекладу науково-технічної літератури.

По-перше, зупинимось детально на деяких стилістично-граматичних особливостях англійського тексту, невласливих стилю української технічної літератури.

1. В англійському тексті переважають *особові форми дієслова*, тоді як українському науковому стилю більш властиві *безособові або невизначено-особові* звороти, наприклад:

(1) *You might ask why engineers have generally chosen to supply us with a. c. rather than d. c. for our household needs.* – ‘Можна запитати, чому для домашніх потреб зазвичай використовується змінний, а не постійний ток’.

(2) *We know the primary coil in the ordinary transformer to have more turns than the secondary one.* – ‘Відомо, що первинна обмотка звичайного трансформатора має більше витків, ніж вторинна’.

2. В англійських текстах описового характеру нерідко вживається майбутній час для вираження теперішньої дії.

Керуючись контекстом, варто перекладати такі пропозиції не майбутнім, а теперішнім часом, іноді з модальним відтінком:

(3) *The zinc in the dry cell accumulates a great many excess electrons which will move to the carbon electrode.* – ‘Цинк в сухому елементі акумулює велике число надлишкових електронів, що *рухаються* до вугільного електрода’.

(4) *Fig. 10 gives a drawing of a bulb; the filament will be seen in the centre.* – ‘На рис. 10 наводиться креслення електричної лампи; нитку розжарення *видно* в центрі’.

3. В англійських технічних текстах особливо часто зустрічаються *пасивні звороти*, тоді як в українській мові пасивний стан вживається значно рідше.

Отже, під час перекладу нам часто доводиться вдаватися до заміни пасивних конструкцій іншими засобами вираження, більш властивими українській мові (Ковтун 184):

(5) *This question was discussed at the conference.* – ‘Це питання було *обговорено* на конференції’. – ‘Це питання *обговорювалося* на конференції’. – ‘Це питання *обговорювали* на конференції’. – ‘Конференція *обговорювала* (або: *обговорила*) це питання’.

4. Автори англійської технічної літератури широко використовують різні *скорочення*, які абсолютно не вживаються в українській мові, наприклад: **d. c.** (*Direct current*) – *постійний струм*; **a. c.** (*Alternating current*) – *змінний струм*; **s. a.** (*Sectional area*) – *площа перерізу*; **b. p.** (*Boiling point*) – *точка кипіння* та ін.

Такі скорочення в перекладі повинні розшифровуватися і даватися в повному позначенні.

5. Деякі слова або вирази в англійському тексті містять чужий нашій мові образ. Під час перекладу вони повинні замінюватися аналогами, тобто виразами, відповідними за змістом, але більш звичними для українського тексту, наприклад:

(6) *We have learned to manufacture dozens of construction materials to substitute iron.*

Замість *dozen* в українській мові звичайно в таких випадках вживається слово *десяток*, тому це речення ми перекладаємо так: ‘Ми навчилися виробляти десятки будівельних матеріалів, що замінюють залізо’.

Форма терміна є важливим елементом для його розуміння. Розглянемо труднощі, пов’язані з формою терміна. Форма є невід’ємною частиною семантичної структури будь-якого слова. Без назви предмети і поняття не можуть бути включені до системи мови. Будь-який предмет або явище асоціюються у нас з їхнім вербальним позначенням у рідній мові. Стосовно іноземної мови, ми можемо не

знати якогось слова, проте його форма часто допомагає нам за асоціацією з рідною мовою, або ж на основі вже відомих нам слів іноземною мовою ми можемо зрозуміти його без словника. Н. І. Шахова, вивчаючи питання розуміння слів у процесі читання, виділила три їхні категорії (Шахова):

- слова, розуміння яких відбувається через усвідомлення їхньої *графіки*;
- слова, розуміння яких відбувається через усвідомлення їхньої *структури*;
- слова, розуміння яких відбувається через розуміння їхнього *контексту* (Шахова 124).

Подібна класифікація повною мірою стосується термінів. Зокрема, до першої групи можна віднести весь комплекс *інтернаціональних* термінів, форми яких у мовах оригіналу та перекладу схожі. Наприклад, схожа графічна форма терміна *process* – *процес* допомагає зрозуміти його значення в тексті. Щодо терміна *expert*, то хоча для його перекладу краще використовувати український еквівалент «*спеціаліст*», замість запозичення «*експерт*», форма англійського терміна є і в цьому разі ключем для правильного трактування (Рябцева 27).

До термінів, розуміння яких відбувається через контекст, належать багато-значні слова і словосполучення, реалії, терміни та слова, які набули нового значення у спеціальному контексті, так звані *конотовані* терміни. Аналіз контексту у процесі роботи з подібними термінами необхідний для їхнього правильного перекладу (Кучман 31).

Під час перекладу термінів важливо враховувати багато факторів, однак якщо правильно виділено той елемент, який допомагає встановити послідовність між відомим і новим, це можна вважати першим кроком до правильного розуміння. Усі види аналізу терміна – компонентний, словотвірний, морфологічний, контекстуальний – полегшують розуміння терміна. Щодо термінів, що належать до перших двох груп, грамотно проведений аналіз форми терміна в цьому разі найчастіше призводить до його розуміння і правильного перекладу (Корбут 38).

На жаль, зовнішня форма не завжди допомагає зрозуміти термін, а іноді навіть є джерелом помилок. Бувають випадки, коли аналіз форми терміна, його структурної організації не тільки не сприяв, а, навпаки, ускладнював розуміння, призводив до неправильної інтерпретації. Причиною труднощів у процесі аналізу зовнішньої форми і структурної організації терміна може стати:

- *інтерференція* рідної мови;
- внутрішньомовна *омонімія*;
- чужорідна для мови перекладу форма терміна;
- складна структурна організація терміна.

Коли людина вчить іноземну мову, вона підсвідомо порівнює її з рідною, намагається виявити подібність одиниць в обох мовах. Іноді таке зіставлення корисне, воно допомагає швидше засвоїти інтернаціональну лексику. Однак досить часто інтерференція рідної мови сильно заважає роботі перекладача (Смірнова 7).

В. В. Алімов називає «дві будь-які значущі одиниці (морфеми, слова, вирази, речення), які за звучанням / написанням та функціями в одній мові нагадують відповідні одиниці і функції в іншій мові (Алімов 15) *інтерферентами* і виділяє як *позитивні*, так і *негативні* інтерференти. «Мовна інтерференція ви-

значається як взаємодія мовних систем в умовах двомовності, що формується або за взаємодії різномовних соціумів, або у разі індивідуального білінгвізму». «Основною причиною *деструктивної інтерференції* у технічному перекладі є недостатня або надмірна ідентифікація якихось лінгвістичних і спеціальних явищ і функцій в одній мові і їхня компенсація схожими, на думку перекладача, явищами і функціями в іншій мові» (Алимов 22).

Подібні слова створюють значні труднощі під час перекладу, вони отримали назву «*хибних друзів перекладача*». Л. І. Борисова характеризує цю категорію слів як велику і різномірну, «що містить інтернаціональну лексику, псевдоінтернаціональні слова, пароніми та інші типи міжмовних аналогізмів» (Борисова 8). Оскільки вони збігаються з українськими паралелями у своїх інтернаціональних значеннях, то легко ототожнюються з ними під час перекладу, оскільки міжмовні аналогізми мають деяку графічну (або фонетичну), граматичну, а часом і семантичну спільність. «Вживання термінів, що неправильно відбивають предметно-логічні відносини між поняттями, може бути причиною зсуву понять, що зі свого боку порушує достовірність інформації, що отримується» (Дубичинский 79).

У більшості випадків українське слово збігається з англійським не у всіх значеннях, а лише в одному-двох. «Зазвичай це відбувається, коли англійське слово було запозичене в українській мові лише в частині своїх значень» (Бондар).

Нерідко схожість форми українського та англійського терміна має випадковий характер і може обмежуватися збігом фонетичної чи графічної форми. Існує також *фонетико-графічна омонімія*, за зовнішньою формою і звучанням вони нагадують лексичні одиниці української мови, що мають зовсім інше значення: *ФІО* (*free in and out* – *навантаження і розвантаження за рахунок фрахтувальника*) – скорочення, подібне за формою і звучанням з російським *ФІО* (*ПІБ*) – *прізвище, ім'я, по батькові*. І хоча цей удаваний збіг стосується не української, а російської мови, на підсвідомому рівні він нерідко викликає відповідні асоціації у перекладача навіть під час перекладу українською мовою. Термін «*гар*» є графічним омонімом, оскільки його зовнішня форма схожа з українським словом «*дар*».

У результаті взаємовпливу мов, рідше через випадкові зовнішні збіги, терміни, «будучи елементами відповідної терміносистеми, мають водночас досить “прозору” внутрішню форму, щоб ввести перекладача в оману» (Влахов 276), тому що «“прозора внутрішня форма” має мало спільного з їхнім дійсним значенням» (Казимира 55).

Перекладачі-початківці мають бути гранично обережними під час аналізу термінологічних одиниць. Треба уважно вивчити семантичні зв'язки такого терміна з іншими членами речення, спираючись на контекст, не поспішати дати переклад здавалося б знайомого слова. «Налаштованість на семантичні параметри дає змогу перекладачеві позбутися надмірного впливу внутрішньої форми перекладеної лексичної одиниці, і у такий спосіб уникнути буквалізму» (Givon 100).

Людина, яка певною мірою знає іноземну мову, відчуває також вплив іноземної мови, «звичайно, читаючи тексти нерідною мовою ми подумки перекла-

даємо їх, хоча і не помічаємо цього» (Гвишиани 68). Такий неявний переклад виражається в ідентифікації зовнішнього або звукового образу іноземного слова з тим поняттям, яке воно позначає. Оскільки інтерференція «може бути міжмовною і внутрішньомовною» (Коваленко 209), зіставлення образу і поняття може бути неправильним.

Нерідко проблема перекладу полягає в утриманні закладеного у терміні поняття. У процесі перекладу «невід’ємну частину становить з’ясування змісту оригіналу, що підлягає передачі засобами іншої мови» (Зражевская 6), оскільки саме зміст має залишитися незмінним під час перекладу, неправильне трактування змісту може призвести до повного або часткового спотворення всього висловлювання. Причиною труднощів, пов’язаних з інтерпретацією образу, закладеного в терміні, може бути:

- недостатнє знання системи понять тієї галузі науки, у якій здійснюється переклад;

- національна специфіка терміна;

- неоднорідність термінології.

Як висловився А. А. Реформатський, «термінологія як сукупність слів – слуга двох хазяїв: системи лексики і системи наукових понять» (Кияк 122). Отже, «розуміння і тлумачення термінів засноване на знанні не тільки відповідних визначень, а й тих метамовних кондицій, у яких ці терміни реалізуються; зміст терміна не обмежується його дефініцією, а визначається поняттям, яке він позначає, а також тим місцем, яке це поняття посідає в загальній системі наукових понять певної теорії або напряму» (Гвишиани 38). Термінологія «як сукупність термінів має національний характер, тому що це – частина лексичного складу конкретної національної мови, вона формується на основі загальнонародної мови, обумовлена нею». (Звегинцев 94). «Терміни, що позначають один і той самий предмет чи явище, але утворені з використанням різних ознак номінації, підкреслюють специфіку національного інформаційно-мовного відбиття дійсності і по-своєму доповнюють один одного, семантично інформуючи, які сторони об’єктивної реальності в них фіксуються. Кожна мова впорядковує дійсність по-своєму», «лексичне поняття супроводжується певним культурним компонентом, власне дійсність може не повністю збігатися у різних народів» (Казимира 12). Крім того, як абсолютно правильно помітила В. В. Ощепкова, «країнознавчий культурний компонент у смисловій структурі слова може змінюватися в різних періоди історії під впливом таких екстралінгвістичних факторів, як правові та соціальні установки, звичаї, традиції, побут тощо» (Ощепкова 145).

У процесі перекладу подібних термінів спостерігається явище, що називається «культурною інтерференцією», коли система понять рідної мови переноситься в іноземну, призводячи до змішування понять. Все це створює необхідність «під час вивчення іноземної мови засвоювати не лише нову звукову форму слів, але і нову систему понять, що лежить в їхній основі, реалії іншої мови, іншу систему номінації та засобів образності, інший тип мислення і лад мови» (Абабілова, Білокамінська 127).

А. Г. Голодов відносить фонові знання, а також мотивуючі ознаки, покладені в основу найменувань, до властивостей, що перешкоджають правильній інтерпретації термінів іноземною мовою. У пошуках позначення для нового поняття люди керуються своїми уявленнями про предмет або явище, що позначаються, які можуть сильно відрізнятися у різних народів. Очевидно, що людина, незнайома з дійсністю і звичаями Великобританії, часто не може зрозуміти логіки, згідно з якою явище отримало свою назву, оскільки **«національно-культурна специфіка** слова окремо в словниках, здебільшого, не відбивається і **присутня імпліцитно**, пронизує всі компоненти значення слова, відбивається екстралінгвістично, висвічується стилістичними, комбінаторними та іншими різновидами слововживання» (Гільченко 77).

Національно-культурні особливості притаманні, в основному, термінованій лексиці (перейшла із суспільної мови в термінологію), вона не позбавляється образності, що не пориває з тими культурно-історичними асоціаціями, які є у вихідного слова. Так сталося з терміном «blue-collar» – «*робітник*». Подібна назва виникла, оскільки робітники у Великобританії носили комірці синього кольору, на відміну від «білокомірцевих» службовців («*white-collar criminal*» – «*шахрай*») тощо, з числа службовців або осіб, що займають високу суспільну позицію) (Richards). Подібні терміни можуть не бути реаліями, однак їх не походження вмотивовано певними національними особливостями, як у наведеному вище прикладі.

Щодо лексики термінологічного характеру, то подібні одиниці, «не відриваючись від «термінологічної» семантики, розвивають вторинні, вже власне лексичні значення» (Абабілова, Білокамінська 71; Йебра). Лексика, що прийшла в суспільну мову з термінології, акумулює в собі фонові семантичні частки національно-культурного генезису точно так само, як і звичайні слова. Сьогодні, коли люди все активніше цікавляться політикою, економікою, прагнуть знати закони, багато спеціальних термінів входить до суспільної мови та асимілюється там.

Як відомо, джерелом формування термінологічної інформації є практична творча діяльність людей, суспільно-пізнавальний досвід. Цим визначається соціальна сутність термінологічної інформації, яка концентрує в собі колективну профільно-наукову пам'ять, базовими одиницями якої виступають поняття. Формування нового поняття нерідко пов'язане із новим сприйняттям предмета, який розуміється на базі наявного мовного досвіду. Перекладач повинен вивчити ту область науки і техніки, в якій він працює. Це дає йому можливість домогтися вичерпного розуміння змісту понять, що виражені термінами. Недостатня обізнаність у тій галузі знання, до якої належить текст, що перекладається, «незнання властивостей конкретних предметів дійсності, предмета як такого» призводить до нерозуміння терміна, незважаючи на те, що його форма може бути зрозуміла або навіть знайома перекладачеві. Як відомо, джерелом формування термінологічної інформації є практична творча діяльність людей, суспільно-пізнавальний досвід. Цим визначається соціальна сутність термінологічної інформації, яка концентрує в собі колективну профільно-наукову пам'ять, базовими одиницями якої виступають поняття. Формування нового поняття нерідко

пов'язане із новим сприйняттям предмета, який розуміється на базі наявного мовного досвіду. Перекладач повинен вивчити ту область науки і техніки, в якій він працює. Це дає йому можливість домогтися вичерпного розуміння змісту понять, що виражені термінами.

Література

1. Абабілова Н. М., Білокамінська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2(17). С. 126–128.
2. Алимов В. В. Явление лингвистической интерференции при изучении специального перевода: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2008. 24 с.
3. Бондар Л. А. Механізми перекладу англійських термінів-новоутворень українською мовою. *Філологічні студії*. 2011. Вип. 6. С. 81–87.
4. Борисова Л. И. Ложные друзья переводчика. Общенаучная лексика: учеб. пособ. Москва: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2009. 212 с.
5. Влахов С. Н. Непереводимое в переводе: учеб. пособ. Москва: Международные отношения, 2008. 342 с.
6. Гвишиани Н. Б. Язык научного общения. Вопросы методологии: монография. Москва: Высшая школа, 2010. 280 с.
7. Гільченко Р. О. Загальні аспекти нормалізації авіаційних термінів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2002. Вип. 2. С. 75–84.
8. Дубичинский В. В. Лексические параллели: учеб. пособ. Харьков: Харьковское лексикографическое о-во, 2009. 155 с.
9. Звегинцев В. А. Семиолингвистические универсалии. *Язык и человек*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2007. С. 93–104.
10. Зражевская Т. А. Трудности перевода общественно-политического текста с английского языка на русский: учеб. пособ. Москва: Высшая школа, 2006. 239 с.
11. Йебра В. Г. Изучение языков и перевод. *Язык. Поэтика. Перевод*. Москва: МГЛУ, 2006. № 426. С. 66–75.
12. Казимира З., Казимира І. Англійська мова та комп'ютерні системи: взаємна мотивація до вивчення. *Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього текстів та питання лінгвометодики*. Вісник ДУ «ЛПІ». Львів, 1998. № 355. С. 55–61.
13. Кияк Т. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 3–5.
14. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: посібник для студентів перекладацьких факультетів. Київ: Інкос, 2002. 320 с.
15. Ковтун О. В. Особливості перекладу англійських авіаційних термінів українською мовою. *Матеріали III міжн. наук.-практ. конф. «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції»* (2–3 квітня 2010 р.). Київ: АграрМедіа-Груп, 2010. С. 182–186.
16. Корбут О. Г. До проблеми труднощів перекладу технічних термінів у студентів машинобудівних спеціальностей. *Advanced Education*. 2014. Вип. 1. С. 36–41.
17. Кучман І. Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій. *Вісник Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка*. 2005. Вип. 10. С. 25–32.
18. Марчук Ю. Н. Проблемы машинного перевода: учеб. пособ. Москва: Наука, 2008. 232 с.
19. Нелюбин Л. Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект): учеб. пособ. Москва: Изд-во МГОУ, 2005. 153 с.
20. Ощепкова В. В. О национально-культурном своеобразии лексики австралийского варианта английского языка. *Лингвистика и преподавание языка*. Москва: МОПИ, 2008. С. 136–147.

21. Рябцева Н. К. Перевод как специальная речевая деятельность. *Проблемы перевода текстов разных типов*. Москва: Ин-т языкознания, 2007. С. 22–35.
22. Смірнова Т. В. Лексичні прийоми перекладу термінологічних одиниць транспортної галузі (Нац. авіаційний ун-т, м. Київ). URL: <http://er.nau.edu.ua>
23. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы: учеб. пособ. Москва: Высш. школа, 2009. 396 с.
24. Шахова Н. И. Вопросы обучения пониманию слов в процессе чтения. *Лингвистика и методика преподавания иностранного языка*. Москва: Наука, 2006. С. 124–128.
25. Givon N. Mind, code and context. *Essays in pragmatics*: Hilsdale, New Jersey. London, 1989. 263 p.
26. Richards J. C. The study of learner English. *Error analysis (perspectives on second language acquisition)*: Longman Group Ltd., 2007. P. 3–5.

References

1. Ababilova, N., Bilokaminska, V. “Osoblyvosti perekladu terminiv ukrainskoiu movoiu. (Peculiarities of translating Ukrainian terms)”. *Molodyi vchenyi (Young scientist)*. 2 (17) (2015): 126–128. Print.
2. Alimov, V. “Yavleniye lingvisticheskoy interferentsii pri izuchenii spetsialnogo perevoda (*The phenomenon of linguistic interference in the study of special translation*)”. Diss. Moskva, 2008. Abstract. Print.
3. Bondar, L. “Mekhanizmy perekladu anhliiskyykh terminiv-novoutvoren ukrainskoiu movoiu. (Mechanisms of translating English innovative terms into Ukrainian)”. *Filolohichni studii (Philological Studies)*. 6 (2011): 81–87. Print.
4. Borisova, L. *Lozhnyye druzia perevodchika. Obshchenauchnaya leksika (Translator’s false friends. General scientific vocabulary)*. Moskva: NVI-TEZAURUS, 2009. Print.
5. Vlahov, S. *Neperevodimoye v perevode (Untranslatable in translation)*. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 2008. Print.
6. Gvishiani, N. *Yazyk nauchnogo obshcheniya. Voprosy metodologii (The language of scientific communication. Methodological issues)*. Moskva: Vysshaya shkola, 2010. Print.
7. Hilchenko, R. “Zahalni aspekty normalizatsii aviatsiinykh terminiv (General aspects of normalization of aviation terms)”. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh (Humanitarian education in technical higher educational institutions)*. 2 (2002): 75–84. Print.
8. Dubichinskiy, V. *Leksicheskiye paralleli (Lexical parallels)*. Kharkov: Kharkovskoye leksikograficheskoye o-vo, 2009. Print.
9. Zvegintsev, V. “Semiolingvisticheskiye universalii (Semi-linguistic universals)”. *Yazyk i chelovek (Language and man)*. (2007): 93–104. Print.
10. Zrazhevskaya, T. *Trudnosti perevoda obshchestvenno-politicheskogo teksta s angliyskogo yazyka na russkiy (Difficulties of translating a socio-political text from English into Russian)*. Moskva: Vysshaya shkola, 2006. Print.
11. Yebra, V. “Izucheniye yazykov i perevod (Language learning and translation)”. *Yazyk. Poetika. Perevod (Language. Poetics. Translation)*. (2006): 66–75. Print.
12. Kazymyra, Z., Kazymyra I. “Anhliiska mova ta kompiuterni systemy: vzaiemna motyvatsiia do vyvchennia (English language and computer systems: mutual motivation to study)”. *Problemy lnhvistyky naukovo-tekhnichnoho i khudozhnoho tekstiv ta pytannia lnhvometodyky. Visnyk DU “LP” (Problems of linguistics of scientific-technical and artistic texts and issues of linguo-methodology. Bulletin of the State Enterprise “LP”)*. (1998): 55–61. Print.
13. Kyiak, T. “Funktsii ta pereklad terminiv u fakhovykh tekstakh (Functions and translation of terms in professional texts)”. *Visnyk nats. un-tu “Lvivska politehnika”. Seriiia “Problemy ukrainskoi terminolohii” (Bulletin of the nat. Lviv Polytechnic University. Series “Problems of Ukrainian terminology”)*. 620 (2008): 3–5. Print.

14. Kovalenko, A. *Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu (General course of scientific and technical translation)*. Kyiv: Inkos, 2002. Print.
15. Kovtun, O. "Osoblyvosti perekladu anhliiskyykh aviatsiinykh terminiv ukrainskoiu movoiu (Peculiarities of translating English aviation terms into Ukrainian)". *Materialy III mizhn. nauk.-prakt. konf. "Sotsiokulturni ta etnolinhvistychni problemy haluzevoho perekladu v paradyhmi yevrointehratsii" (2–3 kvitnia 2010 r.) (Materials III int. scientific-practical conf. "Socio-cultural and ethnolinguistic problems of field translation in the paradigm of European integration" (April 2–3, 2010))*. (2010): 182–186. Print.
16. Korbut, O. «Do problemy trudnoshchiv perekladu tekhnichnykh terminiv u studentiv mashynobudivnykh spetsialnostei (To the problem of difficulties in translating technical terms for students of machine-building specialties)". *Advanced Education*. 1 (2014): 36–41. Print.
17. Kuchman, I. "Pereklad anhliiskyykh terminiv u haluzi kompiuternykh tekhnolohii (Translation of English terms in the field of computer technology)". *Visnyk Zhytomyr. derzh. un-tu imeni Ivana Franka (Bulletin of Zhytomyr. state Ivan Franko University)*. 10 (2005): 25–32. Print.
18. Marchuk, Yu. *Problemy mashinnogo perevoda (Machine translation problems)*. Moskva: Nauka, 2008. Print.
19. Nelyubin, J. *Vvedeniye v tekhniku perevoda (kognitivnyy teoretiko-pragmaticheskiy aspekt) (Introduction to translation technique (cognitive pragmatic and theoretical aspect))*. Moskva: Izd-vo MGOU, 2005. Print.
20. Oshchepkova, V. "O natsionalno-kulturnom svoyeobrazii leksiki avstraliyskogo varianta angliyskogo yazyka (On the national and cultural originality of the vocabulary of the Australian version of the English language)". *Lingvistika i prepodavaniye yazyka (Linguistics and language teaching)*. Moskva: MOPI, 2008. Print.
21. Ryabtseva, N. "Perevod kak spetsialnaya rechevaya deyatel'nost (Translation as a special speech activity)". *Problemy perevoda tekstov raznykh tipov (Translation problems of different types of texts)*. Moskva: In-t yazykoznavaniya, 2007. Print.
22. Smirnova, T. *Leksychni pryomy perekladu terminolohichnykh odynyts transportnoi haluzi (Nats. aviatsiinyi un-t, m. Kyiv). (Lexical means of translating terminological units of transport sphere (National Aviation University, m. Kiev))*. URL: <http://er/nau/edu/ua>
23. Fedorov, A. *Osnovy obshchei teoryi perevoda. Linyvystycheskiye problem (Foundations of the general theory of translation. Linguistic problems)*. Moskva: Vyssh. shkola, 2009. Print.
24. Shakhova, N. "Voprosy obucheniya ponimaniyu slov v protsesse chteniya (Issues of teaching comprehension of words in the process of reading)". *Lingvistika i metodika prepodavaniya inostrannogo yazyka (Linguistics and methods of teaching a foreign language)*. Moskva: Nauka, 2006. Print.
25. Givon, N. *Mind, code and context. Essays in pragmatics*: Hillsdale, New Jersey. London, 1989. 263 p.
26. Richards, J. C. *The study of learner English. Error analysis (perspectives on second language acquisition)*: Longman Group Ltd., 2007. P. 3–5.

SOME ASPECTS OF ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY TRANSLATION

Anna Ageicheva

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Rozhenko Inesa

Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology, Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The present article focuses on the general overview on the major aspects in technical translation. It considers certain characteristic features of technical language: terminology, including eponyms and multi-word terms, acronyms and abbreviations, affixation, word compounding, the doublet phenomenon, polysemy and synonymy.

Purpose: to describe in general the translation for lay-readers and for professional audiences (expert-expert texts).

Results: Attention is paid to qualifications of technical translators, verification and review. Translation activity is a decisive factor in spreading knowledge, practical experience and new discoveries in the field of medicine and pharmacology. It is also the most important issue in providing healthcare services to foreigners or minorities. Translators of technical texts face a great number of difficulties. They include technical terminology, lexical equivalence of medical texts, readability, quality issues. Technical translation concerns a number of subject areas, including other fields of specialty. Translation is a crucial factor in disseminating knowledge and new discoveries in the technical field globally. Technical translation does not concern a single genre or a homogenous discourse. The translated texts include popularizations, such as textbooks for technical students, popular science book, but also research papers, conference proceedings, case studies, discharge summaries, reports and relatively simple texts: information leaflets, consent forms, brochures.

Discussion: The demand for technical translation is extremely high. Translators of technical texts face a number of challenges, some of which are the subject of research. They include terminology, lexical equivalence of texts, readability, quality issues. This article offers a general overview of the major issues in technical translation. Technical translation is considered to be one of the most complicated and is the most expensive in its cost in the practice of translation bureaus not only in Ukraine but throughout the world, and rightly so, it has its own peculiar features and can cause serious difficulties for a translator.

Keywords: scientific and technical terminology, grammatic transformations, language interference, interferent, “translator’s false friend”.

Vitae. Anna Ageicheva is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of Faculty of Humanities, Associate Professor of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include translations studies, terminological studies, linguocultural studies, English language teaching.

Correspondence: ageicheva@ukr.net

Vitae. Inesa Rozhenko is a Lecturer of Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology at Ukrainian Medical Stomatological Academy. Her areas of research interests include translations studies, terminological studies, ESP teaching.

Correspondence: euacademy@ukr.net

Надійшла до редакції 01 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Тетяна Кушнірова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9426-7184>

Максим Домаренко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1930-7312>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.12

УДК 81'255.4:81'373.2]:001.946

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ У ВІДЕОГРІ «DOTA 2»

У статті ґрунтовно і всебічно аналізуються власні назви у локалізації відеоігри «Dota 2», а саме переклад онімів з англійської мови українською. Власні назви розглядаються як філологічна категорія, простежуються особливості використання власних назв у відеоіграх, їхні генеза та функції, досліджуються перекладацькі трансформації під час перекладу онімів у відеоігри, зокрема назв локацій, імен головних героїв тощо. У статті зроблено висновок про доцільність перекладацьких трансформацій у грі, що впливає на якість програмного продукту. У роботі продемонстровано різні способи перекладу власних назв, увага зацієнтована на адекватності перекладу відеоігри українською мовою та адаптованості локалізації для українського ринку.

Ключові слова: Dota 2, локалізація, відеоігра, власні назви, транскрибування, транслітерація.

Наразі все очевиднішими у сучасному світі стають тенденції до глобалізації. Один із аспектів цього процесу – необхідність створення локалізацій програмних продуктів, зокрема й відеоігор, різними мовами світу. Особливі труднощі під час створення таких локалізацій викликають власні назви, які відбивають колорит певної культури і репрезентують новий об'єкт. У статті ця проблема презентується на прикладі відеоігор («Dota 2»), які, порівняно з іншими видами розважального контенту, зародилися недавно, у другій половині ХХ століття, а тому мають значний потенціал для проведення подальших досліджень. Це і визначає **актуальність** нашого дослідження.

На сьогодні досить складно знайти наукові праці, присвячені проблемі перекладу власних назв у різних жанрах ігрового контенту. Дещо важчим є пошук таких праць, які стосуються відеоігор. Зокрема дослідниця А. В. Домніна на конкретних прикладах доволі вдало демонструє важливість адекватного перекладу власних імен. Цікавими є дослідження А. Р. Рюкової та Е. А. Філімонової, де проаналізовано російськомовну локалізацію відеоігри «The Elder Scrolls V: Skyrim» для виявлення найбільш частотних способів перекладу власних назв. Науковиці дійшли висновку, що перекладачі мали за мету «збереження оригінальної форми і звучання певних лексичних одиниць» (Рюкова, Філімонова 971–972).

Хоча у перекладознавстві уже і є наукові розвідки, що стосуються цієї проблеми, проте на матеріалі відеоігри «Dota 2» ще не було здійснено досліджень у сучасній філологічній науці. Унікальною нашу роботу робить той факт, що локалізації відеоігор українською мовою є явищем рідкісним (через економічну невиправданість), тому таких праць досить мало. Однак, індустрія відеоігор зростає значними темпами, тому дослідження перекладу англомовних власних

назв українською мовою є своєчасним і затребуваним явищем. Отже, метою нашої статті є аналіз способів перекладу власних назв в локалізації відеогри «Dota 2» та дослідження якості наявного продукту.

На сьогодні індустрія відеоігор за своєю популярністю впевнено займає домінуючі позиції. Лише за 2019 рік світовий об'єм ігрового ринку склав більш ніж 120 млрд доларів («2019 Year in review»). Наприклад, у США, одного з лідерів у цій галузі, на момент 2018 року 65 % дорослих людей грали у відеоігри, а у 75 % сімей є хоча б одна людина, яка грає у відеоігри («2019 Essential Facts»).

Відеогра «Dota 2» є продовженням відеогри «Dota» (2003 рік), яка була користувачською модифікацією для стратегії в реальному часі «Warcraft III: Reign of Chaos» і її доповнення, «Warcraft III: The Frozen Throne». «Dota 2» стала доступною для бета-тестування у 2011 році і «вийшла» на ринок у 2013 році. У гри беруть участь дві команди по 5 гравців, кожний контролює свого персонажа, який з часом розвивається, отримує нові навички та купує або знаходить певні предмети. Метою гри є знищення ключової споруди супротивника. Робота над україномовною локалізацією гри була розпочата у 2013 році, і за три роки декількома десятками волонтерів було перекладено більш ніж 450 000 слів. Повністю переклад був завершений у 2016 році (за винятком нових оновлень гри, які необхідно перекладати після їхнього виходу). (Завершено українську локалізацію Dota 2).

Існує певна різниця між локалізацією і її перекладом. *Локалізація* – це лінгвістична та культурна адаптація цифрового контенту до вимог та особливостей закордонного ринку, а також надання послуг і технологій для управління багатомовністю у цифровому глобальному інформаційному потоці (Schäler 157). Саме на цьому етапі відеогра підлаштовується під культурні особливості та законодавчі вимоги певного ринку, щоб цільова аудиторія отримала враження, що гра була створена саме для них.

Переклад є однією зі складових частин локалізації (іншими є адаптація шрифтів; забезпечення правильного для певної мови відбиття дати, одиниць вимірів; створення нових текстур для перекладу графічних написів тощо) і стає лише структурним складником наповнення контенту.

Під час перекладу надзвичайно важливою є правильність перекладу власних назв, які необхідно передати належним чином, що може викликати помітні складнощі. Загалом, власна назва або ж онім – це «слово, словосполучення чи речення, яке служить для виділення іменованого ним об'єкта серед інших об'єктів, його індивідуалізації та ідентифікації» (Подольская 91). Кожен онім несе в собі дані стосовно особливостей названого об'єкта чи явища; моменту історії, коли він виник; етносу, який його вигадав; мови, в якій він зародився тощо.

У суспільстві загалом і у відеоіграх зокрема оніми виконують роль певних маркерів. Вони несуть лаконічний опис певного персонажа, місця, явища тощо. Добре підібрана власна назва стає важливим інструментом у руках автора і може допомогти розкрити всю суть і характер героя ще до того, як гравець з ним познайомиться ближче.

У локалізаціях відеогри «Dota 2» за допомогою методу суцільної вибірки були проаналізовані імена всіх ігрових персонажів. Необхідно зазначити, що в україномовній версії відеогри на екрані вибору персонажів можна побачити англійські назви. Проте, якщо зайти на сторінку певного персонажа, то там, в розділі їхнього опису і навичок ми і можемо побачити українські версії їхніх імен. Нами були проаналізовані використані способи перекладу імен персонажів на адекватність.

Перший спосіб перекладу, що використовувався під час передачі власних назв, це **транскрипція** – передача звуків мови системою знаків, відмінних від прийнятих в цій мові письмових одиниць (Гиляревский 13). Метою цього методу є не стільки точна передача звуків мови оригіналу, скільки точне дотримання взаємно однозначної відповідності між фонемами оригіналу і їхніми графічними відповідниками мови перекладу. У «Dota 2» наразі існує 119 ігрових героїв, водночас метод транскрибування був використаний у третині з них (33 зі 119).

Наприклад, *Tiny* – *Тайні*, *Earthshaker* – *Ершеєйкер*, *Meepo* – *Міно*, *Weaver* – *Вівер*, *Vane* – *Бейн*, *Necrophos* – *Некрофос* та ін.

Очевидним плюсом такого перекладу є можливість зберегти звучання імен мови оригіналу і, у такий спосіб, передати його колорит. Проте, тут криється і небезпека. Кожне із зазначених вище імен є промовистим і несе в собі інформацію про персонажа. Наприклад, ім'я героя *Tiny* з англійської можна буквально перекласти як *крихітний*. Тут вбачається гра смислів. Цей герой розпочинає гру у вигляді невеликого людиноподібного уламка каменю і з часом та отриманими навичками він змінюється, збільшується аж до велетенських розмірів. Цей момент і обігрується в його імені, але ніяк не передається під час перекладу. Подібні випадки втрати смислів є константними і для більшості інших персонажів, чий імена були перекладені у такий спосіб.

Часом у процесі перекладу імен за допомогою транскрибування (2/33) лексеми у словосполученнях передавалися за допомогою калькування: *Faceless Void* – *Безликий Войд*, *Nyx Assassin* – *Убивця Нікс*, що додавало додаткових ознак персонажу.

Другим способом перекладу онімів у відеоіграх є **транслітерація** – передача тексту, написаного за допомогою однієї алфавітної системи, засобами іншої алфавітної системи [Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов 470]. Її перевагою є можливість передачі письмової форми слова мови оригіналу з мінімальними викривленнями. Цей метод був популярним у XVIII–XIX століттях, коли знайомство з носіями іноземної культури було складнішим, ніж зараз, а тому замінювалося на прочитання літератури. Примітно, що подеколи під час перекладу якогось імені могла бути використана водночас і транслітерація, і транскрибування (*Sven* – *Свен*, *Riki* – *Рікі*, *Mirana* – *Мірана* тощо). До транслітерації перекладачі звернулися у 18 випадках. Для прикладу можемо навести: *Io* – *Іо*, *Razor* – *Разор*, *Pugna* – *Пугна*, *Gyrocopter* – *Гірокоптер*, *Slardar* – *Слардар* та інші.

Третім способом перекладу власних назв є **калькування**, тобто буквальный переклад іншомовного слова або частини слова. Таким прийомом перекладачі скористалися під час перекладу 50 імен героїв, тобто більш ніж будь-яким

іншим способом перекладу. Це можна пояснити промовистістю імен персонажів гри, які найчастіше доносять до гравця певну інформацію про героя, описують його особливість, обігрують його зовнішність, дотичні до його історії тощо. Для адекватного перекладу імені такі моменти повинні бути передані.

Як приклади вдалого використання калькування можна назвати такі власні назви: *Silencer* – *Знемовлювач*, *Lifestealer* – *Життєкрад*, *Night Stalker* – *Нічний Мисливець*, *Spirit Breaker* – *Винищувач духів*, *Wraith King* – *Король-дух*, *Crystal Maiden* – *Кришталева Діва*, *Dark Seer* – *Темний Провидець*, *Dark Willow* – *Темна Верба*, *Bristleback* – *Голкостин* та ін.

На прикладі перекладу кількох власних назв можна зрозуміти, яка саме інформація про оригінального персонажа була збережена під час перекладу. Кожен із героїв «Dota 2» має в своєму арсеналі декілька заклинань, які він може використовувати. Одна із механік гри – це можливість деяких героїв забороняти іншим використовувати їхні заклинання, називається *Silence*, що було перекладено українською як *Знемовлення*. *Silencer* є персонажем, ім'я якого репрезентує його основну особливість, тому, на нашу думку доцільніше було б іменувати персонажа *Знемовлювач*, на кшталт, англійських *Silence* і *Silencer*.

Ім'я іншого героя, *Lifestealer*, теж пов'язано з його ігровими здібностями. З кожною атакою герой не лише наносить ворогу шкоду, але й лікується у процентному співвідношенні від максимального здоров'я супротивника. Основна сила цього героя полягає у механіці крадіжки життя (що також стосується історії персонажа). Отже, і калькування *Lifestealer* як *Життєкрад*, яке повністю передає всю необхідну інформацію про героя, стає адекватним способом перекладу.

Зафіксовані й випадки поєднання калькування з іншими методами. Наприклад *Faceless Void* було перекладено як *Безликий Войд*, тобто поєднанням калькування і транскрибування, що, на нашу думку, є доцільним.

Цікавим випадком є переклад власної назви *Treant Protector* – *Ент-захисник*. Енти – це істоти з міфології Дж. Р. Р. Толкіна, але в 70-х роках намаганнями копірайтерів використання цього слово в відеоіграх було заборонено. Отже, замість англійського «Ent», почали використовувати «Treant». Цей персонаж є алузією згаданих істот (а саме Древлена з «Володаря Перснів»), тому ім'я в локалізації, за нашим переконанням, йому підходить навіть краще, ніж оригінальне.

На жаль, ми вбачаємо неадекватний переклад у передачі деяких власних назв. Наприклад, *Beastmaster* було передано як *Звіромайстер*, хоча *Повелитель Звірів* в українському перекладі звучало б набагато краще. Ім'я персонажа *Omni-knight* було перекладено як *Лицар*, водночас морфера *Omni-* була випущена. *Sand King*, замість очевидного варіанта *Король Пісків*, був іменований *Царем Пісків*, що додає йому абсолютно зайвого слов'янського колориту. *Outworld Devourer* – персонаж, який, виходячи з його життєпису, є передвісником майбутніх катастроф, має назву *Потойбічний Смертежер*, що не відповідає основній ознаці персонажа. Ім'я героя *Storm Spirit*, який є духом бурі, теж має неадекватний переклад. *Штормовий Дух*, з яким ми маємо справу в українській локалізації, повинен бути *Духом Бурі*, тому зміна частини мови (іменник *storm* прикметником) є помилкою, оскільки це не є, наприклад, рисою характеру. Та-

кий спосіб перекладу не є винятком у цій локалізації (наприклад, *Void Spirit* – *Порожнечий Дух* та *Earth Spirit* – *Земний Дух*). До того ж, поняття «шторм» стоується моря, а з опису персонажа стає ясно, що створювати сильну непогоду він може як мінімум на суші, для чого краще підійде слово «буря». Подібних прикладів є ще достатньо.

Наступним найпопулярнішим способом перекладу власних назв є **транспозиція** або ж принцип етимологічної відповідності. Під час його використання перекладач відшукує власне ім'я з онімічного фонду мови перекладу, яке має спільну етимологію з ім'ям мови оригіналу. Тобто, імена в різних мовах, які мають одне походження, але розрізняються за формою, використовуються для передачі одне одного. Такий спосіб перекладу стає у нагоді під час перекладу історичних, біблійних, міфологічних власних назв.

У цій локалізації ми можемо зустріти 8 таких випадків. «Dota 2» не є сюжетно орієнтованою грою, але мати непогано промальований всесвіт їй це не заважає. У грі вбачається безліч алюзій та ремінісценцій: від давньогрецької міфології (ігрові предмети Рука Мідаса, Дедал та ін.) до художніх світів Г. Лавкрафта (репліки деяких персонажів, предмет Некрономікон тощо). Серед персонажів гри ми можемо зустріти знайомі імена: верховний бог Олімпу *Zeus* – *Зевс*, римський бог війни *Mars* – *Марс*, міфологічний птах, який циклічно перероджується *Phoenix* – *Фенікс*, одна з сестер Горгон *Medusa* – *Медуза*, чий погляд перетворює живих створінь у камінь та інші. Хоча життєпис у персонажів гри є унікальним, однак він перегукується із міфопоетикою оригіналів.

Ще одним способом у нашій класифікації є звернення до **контекстуальної заміни**. Перекладач під час перекладу підбирає для оригінальної власної назви таке слово або словосполучення, яке не є його словниковим відповідником, але підбрано з урахування контексту вживання. Зазвичай, до цього методу звертаються, коли не один із вказаних вище способів не дасть потрібного ефекту.

У локалізації відеогри було знайдено 9 таких випадків. Серед вдалих спроб констатуємо: *Snapfire* – *Запальниця*, *Arc Warden* – *Відколотий уламок*, *Disruptor* – *Буретворець* та ін. Отримані під час перекладу імена героїв вдало відбивають ключові моменти їхньої історії, ігрові здібності тощо, які було закладено у власні назви мови оригіналу.

У локалізації констатуємо невдалі спроби еквівалентного перекладу. Наприклад, *Bounty Hunter*, який номінується *Головорізом* в україномовній версії гри. *Bounty Hunter* – це історичне явище, так називали людей, чиєю професією було за винагороду ловити злочинців-втікачів. Такою є і професія цього героя. Незрозумілим є вибір слова «головоріз», лексема, що презентує зазвичай негативного персонажа, бандита або вбивцю, коли в українській мові є потрібний еквівалент «мисливець за головами», яким і називають людей цієї професії.

Необхідно звернути увагу й на інші власні назви, переклад яких здійснений з неточностями. Імена героїв *Legion Commander*, *Timbersaw*, *Ember Spirit*, *Witch Doctor*, *Warlock* та деяких інших персонажів зовсім не були адаптовані. Абсолютно незрозуміло подібне упущення, оскільки, щонайменше, частину цих імен адаптувати дуже просто. Найменування *Warlock* зустрічається і в інших

відеоіграх і перекладається як *Чорнокнижник*, що повністю відповідає суті цього персонажа. *Legion Commander* має бути *Командиром Легіону*, *Ember Spirit* може номінуватися *Духом Полум'я*, що не було б відхиленням від основного значення. Замість імен, в описі цих персонажів фігурують слова «він», «вона», «герой» або ж речення змінюється у такий спосіб, щоб уникнути необхідності вживання власної назви. Наприклад, «*Timbersaw fires a chain that embeds itself in the first tree it hits, pulling him towards it*» було перекладено як «*Випускає ланцюг, який зачіпляється за перше ліше дерево і притягує до нього героя*». Крім того, подібне уникання згадування імен персонажів є загальною рисою цієї локалізації. Випадки, на кшталт наведеного вище, є доволі частими. Сама суть тексту оригіналу при цьому, зазвичай, доноситься адекватно, але зберігається факт пропущення імені.

З деякими персонажами проблема абсолютно протилежна. На сторінці опису цих героїв ми можемо бачити декілька варіантів їхніх імен. *Underlord* – це і *Підземний лорд*, і *Андерлорд*, а *Viper* – *Вайпер* і *Гадюка*. Звичайно, інтуїтивно зрозуміло, що йдеться про одного і того самого персонажа, але подібне подвоєння імені є неприпустимим під час перекладу.

Окрім зазначених недоліків, є декілька випадків, коли не був дотриманий принцип благозвуччя, тобто отримане ім'я не звучить природно мовою перекладу. Тут варто згадати *Outworld Devourer* – *Потойбічний Смертежер* та *Windranger* – *Вимрогонка*. Ім'я останньої героїні взагалі є застарілим. Це переклад більш раннього *Windrunner*, яке розробники змінили через проблеми з авторськими правами.

Отже, українська локалізація «Dota 2» часом виглядає дещо незакінченою і має свої вагомі недоліки, проте, загалом, виконана на прийнятному рівні. Найпоширенішим способом перекладу власних назв у локалізації було калькування, що пояснюється промовистістю багатьох із них. Значна частина героїв має адекватно перекладені імена, а ті, що під час перекладу дещо спотворені, не наносять грі значної шкоди. Як уже зазначалося, «Dota 2» не є сюжетно орієнтованою грою, тому більшість гравців можуть і не знати, що у кожного із героїв є власна історія і що оніми не є випадковими. Отож, справжнім ігроманам, які ретельно вивчають життєпис кожного персонажа і шукають прихований сенс імені, варто використовувати оригінальну версію гри. Проведений нами аналіз висвітлює питання перекладу власних назв у відеоіграх, оскільки з огляду на розвиток ігрового контенту зростає попит на якісний переклад локалізацій відеоігор українською мовою, що зумовить подальші розробки окресленої нами проблеми.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская Энциклопедия, 1966. 608 с.
2. Гиляревский Р. С. Иностранные имена и названия в русском тексте. Москва: Высшая школа, 1985. 303 с.
3. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1988. 192 с.

4. Рюкова А. Р., Филимонова Е. А. Перевод имён собственных при локализации мультиплатформенных компьютерных игр. *Вестник Башкирского Университета*. 2016. Т. 21. № 4. С. 968–973.
5. 2019 Essential Facts About the Computer and Video Game Industry. URL: theesa.com/wp-content/uploads/2019/05/ESA_Essential_facts_2019_final.pdf (дата звернення: 14.09.2020).
6. 2019 Year In Review Digital Games and Interactive Media. URL: superdataresearch.com/2019-year-in-review/ (дата звернення: 14.09.2020).
7. Завершено українську локалізацію Dota 2. URL: playua.net/zaversheno-ukrayinsku-lokalizatsiyu-dota-2/ (дата звернення: 14.09.2020).
8. Schäler R. «Localization». In: *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Baker M. and Saldanha G. (Eds.), second edition. 2007. P. 157–161.

Список джерел

Dota 2, ver. 7.27. URL: store.steampowered.com/app/570/Dota_2/

References

1. Ahmanova O. S. *Slovar' lingvisticheskikh terminov* (Dictionary of linguistic terms). Moskva: Sovetskaya Enciklopediya, 1966. 608. Print.
2. Gilyarevskij R. S. *Inostrannye imena i nazvaniya v russkom tekste* (Foreign names and titles in Russian text). Moskva: Vysshaya shkola, 1985. 303. Print.
3. Podol'skaya N. V. *Slovar' russkoj onomasticheskoy terminologii* (Dictionary of Russian onomastic terminology). Moskva: Nauka, 1988. 192. Print.
4. Ryukova A. R., Filimonova E. A. *Perevod imyon sobstvennyh pri lokalizatsii mul'tiplatformennyh komp'yuternyh igr* (Translation of proper names when localizing multiplatform computer games). *Vestnik Bashkirskogo Universiteta*. 2016. T. 21. № 4. 968–973. URL: cyberleninka.ru/article/n/perevod-imen-sobstvennyh-pri-lokalizatsii-multiplatformennyh-kompyuternyh-igr/viewer
5. 2019 Essential Facts About the Computer and Video Game Industry. URL: theesa.com/wp-content/uploads/2019/05/ESA_Essential_facts_2019_final.pdf
6. 2019 Year In Review Digital Games and Interactive Media. URL: superdataresearch.com/2019-year-in-review/
7. Zaversheno ukrayins'ku lokalizatsiyu Dota 2. URL: playua.net/zaversheno-ukrayinsku-lokalizatsiyu-dota-2/
8. Schäler R. “Localization”. In: *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Baker M. and Saldanha G. (Eds.), second edition. 2007. 157–161. Print.

List of Sources

Dota 2, ver. 7.27. URL: store.steampowered.com/app/570/Dota_2/

THE TRANSLATION PECULIARITIES OF PROPER NAMES IN A VIDEOGAME «DOTA 2»**Tetiana Kushnirova**

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Maksym Domarenko

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: In our rapidly globalizing world video games require high-quality localization for variety of recipient cultures. Such task may cause different problems. One of them is a translation of proper names into various languages. This article gives an insight into this problem through an analysis of Ukrainian localization of Dota 2, specifically the translation of proper names of its playable characters.

Purpose: is to review and demonstrate methods, which may be used to translate proper names in video games, as well as to show mistakes made by translators performing such task and give an evaluation to the quality of an existing localization.

Results: The analysis presented in this article shows how transcription, transliteration, calquing, transposition and contextual substitution were used to translate proper names of playable characters in Dota 2. Alongside with examples of successful translation, it also demonstrates numerous mistakes such as: loss of important information meant to be conveyed, examples of proper names that violate the principles of euphony, etc.

Discussion: Given analysis sheds some light on methods used to translate proper names and accompanying problems. Nevertheless, more researches should be performed in order to review numerous existing Ukrainian localizations of other games with an end goal to provide the knowledge required to improve future ones.

Keywords: Dota 2, localization, videogame, proper names, transcription, transliteration.

Vitae. Tetiana Kushnirova is a Doctor of Philology, Professor of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include literary theory, literary history, literary translation.

Correspondence: kuta2608@gmail.com

Vitae. Maksym Domarenko is a Master’s student of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. His areas of research interests include linguocultural studies, translation and interpretation studies.

Correspondence: wigglyferm@gmail.com

Надійшла до редакції 02 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 19 жовтня 2020 року.

Світлана Мангура

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7017-7317>

Яна Руденко

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0215-5589>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.13

УДК 811.111'25:622.276

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕРМІНОЛОГІЇ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ)

Розглянуто особливості перекладу англomовних термінів нафтогазової тематики. Увага при цьому звертається на стиль і жанр технічного тексту. Проаналізовано основні труднощі перекладу зазначеної термінології. Проведене авторами дослідження показало, що переклад текстів нафтогазової тематики вимагає спеціальної вузькоспрямованої підготовки, глибоких знань рідної та іноземної мов. У роботі розглянуті приклади слів та словосполучень, що мають у загальномовному плані одне значення, але змінюють його у вузькопрофільному сенсі, особливо в поєднанні з іншими словами.

Ключові слова: термінологія, нафтогазова галузь, перекладач, мова, переклад, спеціальна лексика, знання, особливості.

Актуальність дослідження обумовлено появою все більшої кількості нових термінів, які утворилися завдяки науково-технічному прогресу, що стрімко набирає обертів. Видається цікавим вивчення термінології в нафтогазовій галузі, оскільки нафта і газ вважаються головними енергоносіями в сучасному світі, відіграють важливу роль у торгових відносинах між державами. Ця виробнича сфера динамічно розвивається, що передусім позначається на життєзабезпеченні людини. Крім того, вивчення нафтогазової термінології розширює концептуальний апарат цієї галузі наукового знання.

Будь-який професійний перекладач стикається із необхідністю перекладу спеціальних термінів з певного напрямку або роду діяльності, йому доводиться вирішувати проблему розуміння сенсу таких вузькопрофесійних текстів. Для того щоб здійснити грамотний і найбільш точний переклад, треба знати основну специфіку перекладу термінів. Пропонована робота присвячена допомогти із безлічі значень будь-якого поняття знайти найбільш близький до основного терміна мови перекладу еквівалент в початковій мові.

Науково-технічні тексти виявляють цілий ряд граматичних, лексичних і стилістичних особливостей, що становлять особливу складність для перекладача, оскільки ці тексти розраховані, переважно на певні професійні групи, які опанували специфічні екстралінгвістичні знання, і, отже, вимагають особливо ретельного аналізу.

Багато характеристик науково-технічного стилю наявні як у науково-технічних матеріалах українською, так і англійською мовою.

Проблема перекладу термінології залишається особливо актуальною в наші дні науково-технічного буму, зокрема у сфері технічного перекладу. Правильний

переклад технічних термінів є одним із найважливіших аспектів будь-якого перекладацького проєкту. Сучасні компанії, що працюють на міжнародному рівні, розуміють, що узгодженість термінів лежить в основі розуміння сенсу, і серйозно займаються термінологічною роботою, уточнюючи терміни, які можуть призвести до непорозумінь. Вони розробляють спеціальні термінологічні бази даних, що містять не тільки вузькопрофільну термінологію, специфічну для певної галузі, але і термінологію, яка не є загальноприйнятою (Карабан 125–128).

Останнім часом термінологічна робота здійснюється в широких масштабах, проте донині немає точних відповідей на ряд ключових питань, особливо сті перекладу термінів – одне з них.

Одним із найскладніших напрямів технічного перекладу з погляду вузько-спеціальної термінології є нафтогазова. Нафтогазова галузь є важливою в українській економіці. Від перекладача технічних текстів нафтогазової тематики потрібне розуміння специфіки термінології і в англійському, і в українському варіантах. Він повинен не просто добре знати обидві мови, але і добре розбиратися у предметі. До того ж, нафтогазовий сектор поєднує в собі масу технологій з найрізноманітніших галузей знань, таких як-от інженерна справа, хімія, геологія, страхування, бухгалтерія тощо. Перекладачеві варто бути вдвічі уважнішим і ніколи не легковажити доступними довідковими матеріалами (Каткова 187–190).

Загалом і в англійській, і в українській мовах в усіх текстах цього типу, як зазначає В. Н. Комісаров (Комиссаров 85–87), знаходимо переважне використання науково-технічної термінології. Термінами В. Н. Комісаров називає слова і словосполучення, що позначають специфічні об'єкти і поняття, якими оперують фахівці певної галузі науки чи техніки.

А. А. Реформатський (Реформатский 136) визначає терміни «як однозначні слова, позбавлені експресивності». С. В. Гринева (Гринева-Гринева 29) характеризує термін «як спеціальну номінативну лексичну одиницю (слово або словосполучення) спеціальної мови, прийняту для точного найменування спеціальних понять».

У період бурхливого розвитку науки багато термінів стали проникати в загальнолітературну мову і стали відомі навіть нефаківцям. Як зазначає А. А. Мірошніченко (Мирошніченко 14–15), вони стали називатися загальнонауковими термінами, які використовуються в різних галузях знань і належать науковому стилю мовлення загалом: експеримент, адекватний, еквівалент, прогнозувати, гіпотетичний, прогресувати, реакція тощо.

Мета даної роботи – висвітлити деякі аспекти функціонування лексики в контексті перекладу нафтогазової термінології і способи термінологізації в цій сфері, а також розглянути численні приклади слів, які мають у загальному мовному плані одне значення, але змінюють його у вузькопрофільному сенсі, особливо в поєднанні з іншими словами.

Щоб досягти адекватності під час перекладу термінів, важливо зрозуміти взаємозв'язок терміна і тексту, ба більше, потрібно зрозуміти й ситуацію використання структурних та семантичних типів термінів. Також необхідно знати основні способи перекладу (Сухенко 3–5). Перекладач, перед тим як розпочати

переклад тексту з нафтогазової галузі, повинен отримати необхідні знання про нафтогазову промисловість для більш точного пошуку еквівалента в мові перекладу, вміти вибрати відповідний до ситуації. Дуже важливо звертатися до перекладацьких трансформацій в разі відсутності еквівалента в мові перекладу.

Отже, перекладач нафтогазової галузі потребує детального знання не тільки іноземної мови, а також методів і принципів науково-технічного перекладу, і бути поінформованим про роботу цієї галузі виробництва.

На жаль, еквіваленти термінів не завжди існують, найчастіше в перекладі термінів використовують такі трансформації:

– описовий переклад або експлікація – найзручніший спосіб пояснення незрозумілого терміна, єдиний недолік – громіздкість і багатослівність;

– транслітерація – переклад через відтворення графічної форми за допомогою букв мови перекладу. Але це – рідкісний випадок, саме внаслідок такого способу з'явилися «помилкові друзі» перекладача, такі як *contribution, data, decade, instance, simulation, etc*, що грубо спотворюють зміст тексту;

– калькування – переклад термінів через їхнє точне відтворення засобами української мови, а точніше – дослівний переклад.

Можуть виникнути складнощі і з перекладом звичайних слів, які у підсумку можуть виявитися спеціалізованими термінами:

1) слів з анімалістичним і рослинним значеннями: *wildcat* – пошуково-розвідувальна свердловина; *Christmas tree* – фонтанна арматура (споруда з труб і клапанів, яка встановлюється в гирлі свердловини для регулювання потоку нафти або газу для запобігання викидам);

2) жаргонізмів: *sinker* – нерентабельна нафтова свердловина з прибутком, що швидко падає тощо;

3) слів із певною кольоровою і «смаковою» символікою: *sweet crude oil* – «солодка» нафта з низьким вмістом сірки, менш ніж 0,5 % за масою; *white oil products* – світлі нафтопродукти – бензин, нафта, гас тощо.

Перспективним напрямом дослідження ми вважаємо подальше вивчення прийомів і способів перекладу технічних текстів і виявлення способів утворення нових термінів у нафтогазовій галузі.

Підкреслимо, що один термін може абсолютно по-різному перекладатися залежно від контексту, у нашому разі – галузі. Англійське слово *risers*, яке в повсякденному слововживанні означає «трибуни на стадіоні», в контексті нафтогазового тексту перекладається як «водовіддільна колона (райзер)». Аналогічно, слово *extremities*, в побуті «кінцівки», у нафтогазовій галузі означає довжину трубопроводу. Слово *farm-in* не має ніякого відношення до сільського господарства, а означає «договір про отримання частки участі» в освоєнні і розробці родовища. Також і словосполучення *back-in farm-out* означає «реверсивна суборенда», у рамках якої «пасивна» участь орендодавця «активізується» внаслідок настання певних умов; хоча в словниках загальноновживаної лексики ці слова перекладаються «початок руху з сальто назад» і «орендована ділянка» відповідно. Неважко здогадатися, наскільки важливим є точний переклад технічних термінів, особливо коли йдеться про багатомільйонні контракти (Бреус 3–28).

Наведемо низку прикладів термінів, які в нафтогазовій сфері можуть набувати зовсім інших значень: *CAP* (кепка, шапка) *gas cap*: газова шапка; *batch* (випічка): партія нафти, що прокачується нафтопроводом); *bottom* (дно), *hole* (діра), *letter* (лист): *bottom hole letter contribution*: сума, що сплачується підряднику після досягнення свердловиною певної глибини); *cracked* (розтрісканий, крекінговий): глибока переробка (на відміну від прямогонного), крекінг: є продуктом крекінгу – наприклад, крекінг-газ, крекінг-мазут; *deposit* (депозит): родовище; *scout* (розвідник): особа, наймана нафтовою компанією для збору інформації результатів пошуково-розвідувальних робіт компаній конкурентів; *lifting* (підйом, ліфтинг): видобуток (відбір) нафти та ін. (Хатруков).

Багато елементів бурової установки і супутні їм об'єкти мають назви, пов'язані з назвами тварин, наприклад: *doghouse*, в цьому разі йдеться не про собачу будку (як міг би перекласти непрофесійний перекладач), а про вагончик бурового майстра; майданчик для верхового робітника прийнято називати *monkey board*, хоча мавпи тут, зрозуміло, ні до чого. Термін *mousehole* також може спантеличити недосвідченого перекладача. А він означає «неглибокий отвір під підлогою бурової вишки, в якому тимчасово зберігаються ведуча бурильна труба і стояки труб під час нарощування бурильної колони». А, наприклад, термін *pig* – це, звичайно, не «порося», а так звана «металева паця», яка застосовується для очищення стінок труб, що вставляється всередину трубопроводу і її несе внутрішнім потоком нафти або газу. Щодо «кролика» (*rabbit*), то в нафтогазовому контексті це слово перекладається як «скребок для чищення трубопроводу», «баран» (*ram*) – це «плашка» (запірний елемент противикидного преентора), а «дика кішка» (*wildcat*) – «пошуково-розвідувальна свердловина». Термін *go devil* насправді теж означає звичайний скребок для чищення нафтових трубопроводів. Вираз *graveyard tour* означає нічну зміну на буровій. Нарешті, *thief* – це не злодюжка, а резервуарний пробовідбірник, а термін *stripper* не має ніякого відношення до танцівниці кабаре і перекладається просто як «виснажена свердловина». Останні кілька прикладів є жаргонізмами, які у величезній кількості проникають в будь-яку професійну галузь (Мангура 96–97).

Для визначення терміна «нафта» також існує безліч слів. *Hot oil* (гаряча): нафта, що видобувається з перевищенням обмежень, встановлених владою штату (в США), або вивозиться в інші штати як порушення федеральних правил; *marginal oil* (маргінальний): «критична» нафта, переробка якої необхідна для заповнення пропозиції найбільш дефіцитного нафтопродукту; *new oil* (нова): нафта родовищ, виявлених або введених в експлуатацію після певної дати; *white oil products* (білий): світлі нафтопродукти – бензин, нафта та ін.; *black oil* (чорна): низькосортний мастильний матеріал, який використовується в тих охідних машинах; *sour oil* (кисла): «кисла» нафта з високим вмістом сірки, не менш ніж 0,5 %; *sweet oil* (солодка): «солодка» нафта з низьким вмістом сірки, менш ніж 0,5 %; *stove oil* (піч): рідке паливо, википає за температури у 250–350 градусів; *skunk oil* (скунс, негідник): високосірчиста нафта; *run oil* (бігти): нафта, що перекачується трубопроводом; *preferential oil* (користується перевагою): «преференційна» нафта, що видобувається і купується на пільгових умовах; *rock oil*

(скеля): «гірське масло» – термін, що використовувався для позначення нафти в період становлення нафтової промисловості в другій половині XIX ст.

Неточності у перекладі можуть призвести до серйозних наслідків: псування устаткування, аварій, травм на виробництві. Потрібно неодмінно звертати увагу на багатозначність термінів (Татарінов 85–89).

Наприклад, термін *engine* належить до газової галузі, означає «двигун», «машина». Або *oil* – «мастило», «масло» і «нафта». Через багатозначності термінів виникають труднощі для технічного перекладача.

Також треба пам'ятати: перед початком перекладу текст необхідно повністю зрозуміти, усвідомити його зміст і суть. Спочатку перекладач не є перекладачем, він – лише читач, який повинен зрозуміти текст як *native speaker* (носії мови), тому він повинен знати усі особливості мови, що вивчається (стилістика, лексика, граматики) і знаннями в області певної науки (Сухенко 93).

Водночас цілий ряд особливостей нафтогазових матеріалів українською мовою пов'язаний зі специфічними структурами цієї мови і виділяється завдяки своєрідному використанню таких структур, порівняно з іншими стилями української мови.

Але все ж основні труднощі під час перекладу викликають галузеві терміни, які використовуються в одній галузі знань, або вузькоспеціальні, характерні для будь-якого напрямку певної галузі. Наприклад, в нафтогазовій галузі це: каптаж, дреселювання, коксовик, вертлюг. У цих приватних термінологічних системах концентрується квінтесенція кожної науки, галузі або виду діяльності.

Тексти нафтогазової тематики є одними з найскладніших щодо перекладу вузькоспеціальної лексики, оскільки термінологія підмови видобутку нафти і газу відбиває систему понять, якими оперують її численні галузі. Е. Ш. Думітру у своїй дисертації зазначає, що ядром цієї системи є терміни тематичної групи «Буріння свердловини. Техніка і технологія буріння», а в перехідну і в периферійну зони системи входять терміни інших наук і галузей знань, які є невід'ємною частиною термінології видобутку нафти (так звані запозичені терміни) (Думітру 15).

Тексти нафтогазової тематики є одними з найскладніших щодо перекладу вузькоспеціальної лексики, оскільки термінологія підмови видобутку нафти і газу відбиває систему понять, якими оперують її численні галузі. Наведені приклади говорять про те, наскільки важливим для технічного перекладача є високий рівень професіоналізму, як важливо вивчати спеціальну літературу і якісні довідкові матеріали, які постійно оновлюються, щоб точно перекладати технічні терміни англійської мови.

Отже, під час перекладу текстів нафтогазової тематики можуть виникати такі труднощі:

1. Багатозначність. Тільки опанувавши знання в галузі нафтогазової промисловості, можна вибрати необхідний варіант перекладу терміна серед безлічі інших.

2. Багатокомпонентність. Кожен термін може бути або однокомпонентним, або багатокомпонентним. У процесі роботи з текстом необхідно перевіряти переклад поняття окремо і в поєднанні з сусіднім словом.

3. Незнання термінології українською мовою. Перекладач може знайти відповідний переклад терміна українською мовою, але не знатиме його точного значення. У таких ситуаціях також знадобляться знання в галузі нафтогазової промисловості.

4. Реалії. Назви, їхній переклад необхідно обов'язково перевіряти, оскільки вони здебільшого вже мають свій переклад на різних мовах.

Зазначені у статті труднощі перекладу термінів, роз'яснення, як їх долати, повинні допомогти перекладачеві у досягненні точності, адекватності перекладу, в мінімізації помилок. Для цього треба також звертати увагу на основні способи перекладу, знати специфіку галузі. Загалом нафтогазовий сектор поєднує у собі масу технологій із різних галузей знань, таких як-от інженерна справа, хімія, геологія, страхування, бухгалтерія тощо. Цю термінологію теж потрібно знати. Ба більше, з появою нових технологій, обладнання, напрямів діяльності нафтогазові компанії часто розробляють власну термінологію, у якій також необхідно бути обізнаним.

Література

1. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: учеб. пособ. Москва: УРАО, 2004. 208 с.
2. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение: учеб. пособ. Москва: Издательский центр «Академия», 2008. 307 с.
3. Думитру Е. Ш. Структурно-семантический анализ русской терминологии нефтедобычи: дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2003. 120 с.
4. Ефремов А. А. Когнитивные и структурно-семантические особенности метафорических терминов (на материале терминологии американской нефтегазовой отрасли): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Майкоп, 2013. 28 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: посіб. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.
6. Каткова С. В. Мультимедийные программы обучения иностранным языкам в высшей школе. *Вестник КИГИТ*. 2006. № 1. С. 125–128.
7. Каткова С. В. Формирование навыков самостоятельной работы студентов при обучении профессионально-ориентированному иностранному языку в вузе. *Молодежь и наука: сб. материалов VIII Всерос. научно-технич. конф., посвященной 155-летию со дня рождения К. Э. Циолковского*. 2012. С. 187–190.
8. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. Москва: Высшая школа, 1990. 253 с.
9. Мангура С. І. Деякі особливості перекладу англійської нафтогазової термінології українською мовою. *Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2 квітня 2015*. Полтава, 2015. С. 95–98.
10. Мирошниченко А. А. Деловое общение: учеб.-метод. комплекс. Москва: МИЭМП, 2008. 86 с.
11. Реформатский А. А. Введение в языковедение: учеб. Москва: Аспект-Пресс, 2001. 536 с.
12. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу: посіб. Київ: Вид-во Київ. ун-ту. 2000. 124 с.
13. Татаринов В. А. Теория терминоведения: в 3-х т. Т. 1. Теория термина: история и современное состояние: учеб. Москва: Моск. Лицей, 2000. 311 с.
14. Хатруков Е. М. Англо-русский словарь по нефтяному бизнесу. Москва: «Олимп-Бизнес», 2008. 400 с.

References

1. Breus, E. *Osnovy teorii i praktiki perevoda s russkogo yazyka na anglijskij: (Fundamentals of the theory and practice of translation from Russian into English)*. Moskva: URAO, 2004. Print.
2. Grinev-Grinevich, S. *Terminovedenie (Terminological Studies)*. Moskva: Izdatel'skij centr "Akademiya", 2008. Print.
3. Dumitru, E. "*Strukturno-semanticheskij analiz russkoj terminologii neftedobychi (Structural and Semantic Analysis of Russian Oil Production Terminology)*". Diss. Moskva, 2003. Abstract. Print.
4. Efremov, A. "*Kognitivnye i strukturno-semanticheskie osobennosti metaforicheskikh terminov (na materiale terminologii amerikanskoj neftegazovoj otrasli)*" (*Cognitive and Structural and Semantic Peculiarities of Metaphorical Terms (based on the Terminology of the American Oil and Gas industry)*). Diss. Majkop, 2013. Abstract. Print.
5. Karaban, V. *Pereklad anglijs'koj naukoj i tekhnicheskij literaturi (Translation of English scientific and technical literature)*. Vinnicya: Nova knyha, 2002. Print.
6. Katkova, S. "Mul'timedijnye programmy obucheniya inostrannym yazykam v vysshej shkole (Multimedia Programs for Teaching Foreign Languages in Higher Education)". *Vestnik KIGIT (Bulletin of KIGIT)*. 1 (2006): 125–128. Print.
7. Katkova, S. "Formirovanie navykov samostoyatel'noj raboty studentov pri obuchenii profesional'no-orientirovannomu inostrannomu yazyku v vuze (Formation of Students' Self-study Work Skills in Teaching a Professionally Oriented Foreign Language at the University)". *Molodezh' i nauka: sb. materialov VIII Vseros. nauchno-tekhnich. konf., posvyashchennoj 155-letiyu so dnya rozhdeniya K. E. Ciolkovskogo. (Youth and Science: Materials of the VIII Vseros. Scientific and Technical Conf., dedicated to the 155th Anniversary of the Birth of K. E. Tsiolkovsky)*. (2012): 187–190. Print.
8. Komissarov, V. *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) (Translation Theory (Linguistic Aspects))*. Moskva: Vysshaya shkola, 1990. Print.
9. Mangura, S. "Deyaki osoblivosti perekladu anglo-movnoï naftogazovoï terminologii ukraïns'koyu movoyu (Some Peculiarities of Translating English Oil and Gas Terminology into Ukrainian)". *Innovacijni tekhnologii u konteksti inshomovnoï pidgotovki fahivcya: Materiali II Vseukraïns'koï naukoj-praktichnoï internet-konferencii. 2 kvitnya 2015 (Innovative Technologies in the context of Foreign Language Training: Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. April 2, 2015)*. (2015): 95–98. Print.
10. Miroshnichenko A. *Delovoe obshchenie (Business Communication)*. Moskva: MIEMP, 2008. Print.
11. Reformatskij, A. *Vvedenie v yazykovedenie (Introduction to Linguistics)*. Moskva: Aspekt-Press, 2001. Print.
12. Suhenko, K. *Leksichni problemi perekladu (Lexical Problems of Translation)*. Kiiiv: Vid-vo Kiiiv. un-tu, 2000. Print.
13. Tatarinov, V. *Teoriya terminovedeniya v 3-h t. T. 1. Teoriya termina: istoriya i sovremennoe sostoyanie (Theory of Terminology in 3 Volumes. V. 1. Term theory: History and Current State)*. Moskva: Mosk. Licej, 2000. Print.
14. Hatrukov, E. *Anglo-russkij slovar' po neftyanomu biznesu (The English-Russian Dictionary of the Oil Business)*. Moskva: "Olimp-Biznes", 2008. Print.

PECULIARITIES OF TECHNICAL TERMS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN (ON THE MATERIAL OF OIL AND GAS TERMINOLOGY)

Svitlana Manhura

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Yana Rudenko

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The paper considers examples of words and phrases that have the same meaning in general language, but change it in a narrow sense, especially in combination with other words. The peculiarities of English terms translation of oil and gas industry are considered. Any professional translator is faced with the need to translate special terms. In order to make the most accurate translation, it is necessary to know the specifics of terms translation.

Purpose: to highlight some aspects of the functioning of vocabulary in the context of oil and gas terminology translation.

Results: The examples in the paper show how important a high level of professionalism is for a technical translator, how important it is to study a special literature and reference materials that are constantly updated to accurately translate technical terms from English.

Discussion: The difficulties of terms translation are mentioned in the article, explaining how to overcome them, should help the translator in achieving accuracy, adequacy of translation. For these purposes it is also necessary to pay attention to the main methods of translation, to know the specifics of the industry.

Keywords: terminology, oil and gas industry, translator, language, translation, knowledge, features.

Vitae. Svitlana Manhura is a Lecturer of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include cross-cultural communication and linguistics, translation studies.

Correspondence: svetmangura@gmail.com

Vitae. Yana Rudenko is a Master’s student of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include linguistics and translation studies.

Correspondence: yana.rudenko@oa.edu.ua

Надійшла до редакції 08 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 23 жовтня 2020 року.

РОЗДІЛ III. СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ

Катерина Палій

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1991-2937>

Світлана Астахова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4690-7006>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.14

УДК 821.161.1.09:94(37)]Брюсов

СТАРОДАВНІЙ РИМ У ХУДОЖНЬОМУ ПІЗНАННІ В. БРЮСОВА

У статті розглядається ліричний доробок В. Брюсова, чільне місце приділяється історичним і міфологічним персонажам, яким поет надає сучасного трактування. Простежується вплив історико-літературного контексту на створення героїчних образів. Особлива увага приділяється художнім прийомам та методам у творчому доробку митця. Досліджується художнє бачення В. Брюсова, проблема організації ліричних творів, в яких використовуються історичні образи і події, нерідко міфологізовані, які стали особливою призмою для зображення сучасності. Визначаються художні домінанти образів поета у збірниках і циклах різних років.

Ключові слова: історизм, лірика, мотив, образ, традиція, антологія, поетика, інновація.

Тривалий час, внаслідок ідеологічних обмежень, творчість В. Брюсова не переглядалася. Лише нещодавно дослідники і літературознавці, повернувшись до спадщини поета, почали вивчати його більш об'єктивно і ґрунтовно, але на сьогодні не всі аспекти брьосознавства розкриті повною мірою.

Актуальність наукового дослідження обумовлена необхідністю перегляду поетичного доробку митця з позицій сучасної науки, а також важливістю дослідження індивідуальних відкриттів письменників в парадигмі Срібного століття.

Творчість В. Брюсова була об'єктом вивчення багатьох літературознавців, які внесли вагомий внесок в осмислення поетичного доробку художника. В їхніх працях приділено увагу поетичній мові письменника, класичним традиціям в його ліриці, образній системі творів, праці біографічного характеру В. Брюсова. З огляду на посилення інтересу до художньої літератури Срібного століття збільшився й інтерес до спадщини В. Брюсова, але, як і раніше, наразі про нього немає системних досліджень, а багато проблем його творчості залишаються невирішеними. Ось чому необхідно цілісно розглянути поетичну спадщину письменника в аспекті мотивної організації його лірики з поглядів історичного начала і сучасності.

Мета роботи, яка полягає в тому, щоб виявити особливості образної системи в ліричному доробку поета, передбачає виконання наступних **завдань**: простежити еволюцію історичних мотивів стародавньої культури у творчості В. Брюсова, проаналізувавши збірники і цикли творів на всіх етапах творчості митця; розглянути образну систему та прослідкувати її кореляцію із історичним колоритом і сучасністю; зрозуміти закономірності зміни культур, сенс діянь людства і розвитку історії загалом.

Об'єктом дослідження є лірика В. Брюсова – збірки віршів «Венок» (1904–1905), «Зеркало теней» (1909–1912), «Девятая камена» (1915–1917), «В такие дни» (1919–1920) та інші.

Предметом дослідження – еволюція історичних мотивів та їхнє відбиття у творчості митця, а також індивідуальний стиль поета.

Для реалізації поставленої мети і завдань використовується комплексний підхід, заснований на синтезі різних **методів** і підходів: історико-гносеологічного, порівняльно-історичного, структурного, типологічного, системного.

Історико-гносеологічний метод надав змогу виявити генезис і трансформацію історичних мотивів в ліриці В. Брюсова. Порівняльно-історичний метод сприяв розгляду мотивної організації лірики поета в контексті сучасних йому тенденцій, напрямів і течій. Структурний метод дав можливість встановити особливості мотивної структури творів В. Брюсова, способи вираження мотивів в художньому тексті. Типологічний метод дав змогу виявити мотивно-тематичні комплекси в творчості В. Брюсова, а також вивчити лірику В. Брюсова в контексті парадигми Срібного століття.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у статті вперше комплексно досліджуються історичні і міфологічні персонажі, яким поет надає сучасне трактування, «вдихає в них життя сьогодення». Визначаються основні мотивно-тематичні комплекси в творчості В. Брюсова («еллінізм», «Стародавній Рим», «занепад», «історія та сучасність»), в рамках яких розглядаються семантика, функції і динаміка історичних мотивів письменника (Стародавня Греція, Стародавній Рим). Характеризується образ ліричного героя В. Брюсова і його кореляція із сучасністю і мотивною системою поета.

Теоретична і практична цінність отриманих результатів полягає в уточненні поняття «історизм», а також в розширенні методології дослідження історичного мотиву в ліричному тексті.

Результати дослідження можуть бути використані у процесі викладання історії художньої літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття, а також під час підготовки підручників і навчальних посібників для середніх і вищих навчальних закладів.

Творчість В. Брюсова насичена і різноманітна, варто зазначити, що поет звертається до різних тем, які тісно корелювали із сучасністю. Підтвердженням цього інтересу митця до далекого минулого є цикли віршів «Любимцы веков», «Баллады», «Правда вечная кумиров», «Властительные тени» та інші.

Проте стародавність не відводила поета від реального світу, а швидше наближала до нього, поглиблювала і пояснювала сьогодення. Пожвавлення інтересу до епох перелому, зміни віків і тисячоліть пов'язано із усвідомленням поетом краху цінностей, що йдуть, відчуттям «кінця світу», есхатологічними наляштуваннями і потребою знайти вихід через сферу культури.

В. Брюсов захоплювався силою і мужністю полководців, царів, героїв Стародавнього Риму. Письменник прославляє римських полководців Антонія і Юлія Цезаря, зводячи їх в ідеал сильних осіб, а сучасну владу критикує за те, що вона не здатна забезпечити порядок і мир. Російсько-японська війна призведе-

ла поета до глибокого розчарування, але водночас у ліричного героя В. Брюсова з'являється стимул рухатися вперед, через усі біди і катастрофи. Це і спричинило створення героїчних образів і в розробці героїчних мотивів з історії Стародавнього Риму. В. Брюсов писав Г. І. Чулкову стосовно циклу «Правда вечная кумиров»: «Это античные образы, оживленные, однако, современной душой» (Чулков 324).

Д. Є. Максимов підкреслив, що «идеалом В. Брюсова, претворенным в его лирике, становится напряжение и подъем жизненных сил во всех сферах их возможных проявлений. И самую высшую форму напряжения В. Брюсов видел в героике. Отсюда последовательно реализуемое желание В. Брюсова связать свою поэзию с героическим содержанием древних эпох, и прежде всего с римской и греческой античностью» (Максимов 91). «Античные мифы обладают среди нас и поныне совершенно исключительной живучестью и силой, – зазначив І. Анненський. – Благодаря античным мифам возникала та категория героизма, без которой в нашем творчестве, вероятно, не образовалось бы ни поэмы, ни трагедии, ни романа» [Анненский б].

В. Брюсов описував долі людей стародавніх цивілізацій, в житті цих людей поет шукав сучасність. Водночас він проводив безліч аналогій і зіставляв сучасне життя і сучасний світ зі стародавніми цивілізаціями. Отже, більшість його творів насичена історичними і героїчними образами стародавніх цивілізацій – Антоній, Клеопатра, Юлій Цезар, Сула і багато інших.

Історія римської цивілізації досить складна і неоднозначна. Рим – це держава, його культура, увесь життєвий устрій, а головне – сильні, вольові люди, пристрасні, справедливі, мужні протиставляються В. Брюсовим безвільній інтелігенції, усьому слабкому і нікчемному у громадському ладі царської Росії напередодні Першої світової війни.

Поезія В. Брюсова насичена як грецькою, так і римською тематикою. Якщо грецька тема втілена в більшості ліричних творів, то римська – у більшості прозаїчних, але не виключенням є і деякі ліричні твори, в яких простежуються мотиви, пов'язані з римською культурою і її традиціями. В основному поет зображував епоху Римської імперії в період занепаду культури.

Грецька тема була представлена в поезії письменника не менш широко і монументально, ніж римська, хоча за своїм душевним складом і утворенням В. Брюсов не був «еліністом» і не відчував грецький світ настільки гостро і проникливо, як умів відчувати римську культуру і пов'язану з нею культуру романських народів (Максимов 93).

В. Шервинський зазначає, що «поэзию В. Брюсова насыщают образы античного мира, в частности Рима. Имена римских полководцев, богов, героев, исторических деятелей, римская топонимика неизменно наполняют стихи писателя, особенно в пору его высшего поэтического подъема» (Шервинский 12–13).

У віршах, які присвячені римській тематиці, найбільше вражають масштаби людських пристрастей, що вирували в Стародавньому Римі, класична точність в зображенні «римської душі», акцент на її тверезості і раціоналістичній ясності. Поет неодноразово звертався до античного світу на межі його загибелі,

ця традиція «загибелі античного світу» ставала об'єктом опису в багатьох ліричних творах протягом усієї творчості письменника.

Образи носіїв могутньої пристрасті, геніальних провидців, безсмертних творців виступали, передусім, живим докором прагматичній буржуазній сучасності. Крім того, вони втілювали думки і почуття самого автора. Іноді В. Брюсов перекидав такий «місток» від «вічних кумирів» до самого себе («Антоний», 1905):

«О, дай мне жребий тот же вынуть,
И в час, когда не кончен бой,
Как беглецу, корабль свой кинуть
Вслед за египетской кормой!» [Брюсов 393].

У збірці віршів «Венок» (цикл «Правда вечная кумиров») є твір, присвячений одному із тріумфірів, поділивших після смерті Цезаря управління Римською державою. Вірш, названий ім'ям закоханого в єгипетську царицю Клеопатру, який через кохання до неї знехтував своїм державним боргом. Клеопатра показана нескінченно привабливою жінкою, що зачаровує чоловіків. Герой вірша «Антоний», який готовий загинути заради перемагаючої сили кохання, є прикладом прояву високої пристрасті.

Образ Антонія привертав В. Брюсова ще в юності. Характерним в цьому плані є вірш «Антоний». Він написаний в квітні 1905 року. Для неоромантичної свідомості було характерним схилення перед будь-якою силою, зокрема і перед силою любовної пристрасті. Цей вірш – один із найбільш значних і характерних творів зрілого поета. Сюжет його пов'язаний з подіями Римської імперії 40–30-х років до н. е. Антоній закохався в єгипетську царицю Клеопатру так пристрасно, що в момент битви кинув свій флот і війська і «погнався» за коханою, що відступала зі своїми кораблями під натиском римського війська. Любовна пристрасть Антонія виявилася вищою за вирішальну битву за світове панування.

«Боролись за народ трибуны
И императоры – за власть,
Но ты, прекрасный, вечно юный,
Один алтарь поставил – страсть!
Победный лавр, и скипетр вселенной,
И ратей пролитую кровь
Ты бросил на весы, надменный, –
И перевесила любовь!» [Брюсов 392–393].

«Когда вершились судьбы мира», Антоній проміняв на поцілунок «венец и пурпур триумвира». Ліричний герой заздрить римському герою, при цьому готовий повторити його вчинок:

«О, дай мне жребий тот же вынуть,
И в час, когда не кончен бой,
Как беглецу, корабль свой кинуть
Вслед за египетской кормой!» [Брюсов 392–393].

Людей великих пристрастей, неприборканості в своїх бажаннях, що діють без оглядки, які віддають себе в повну владу великих почуттів, В. Брюсов ста-

вив на одному рівні з людьми, які виокремлюються на державному, історичному поприщі.

С. С. Орлов у статті «В ритмах нынешнего дня» зауважив на тому, що «во многом для него эти «любимцы веков» – персонифицированные идеи страстей человеческих, символы Власти, ненависти, Любви, Злобы, Богатства, Гордости, Славы, Свободы в социальном свете тех лет, в которые вступала Россия, становясь из феодальной капиталистической промышленной державой» [Орлов 208].

Д. Д. Благой зазначив, що в присвячених історичному минулому віршах В. Брюсова можна розрізнити «две серии» образів. Некоторые из исторических деятелей обращают все свои устремления к славе (таков Цезарь, переходящий Рубикон), но на равных правах с ними фигурируют люди, безоглядно жертвующие славой ради любви (таков Антоний, променявший «на поцелуй» «венеч и пурпур триумвира») [Благой 593–594].

В історичній героїці В. Брюсова, безсумнівно, висловилися і типові для модернізму неоромантичні мотиви (зокрема, у вірші «Юлий Цезарь» сильна особистість диктатора торжествує над консулами і сенаторами, які характеризуються автором як «выродки былых времен»). Історична героїка В. Брюсова складна і різноманітна – перелік втілюючих її віршів показує, що поет часто досягав дуже великої філософсько-етичної та історичної висоти.

Ще одним римським полководцем, якого прославляє поет, є Юлій Цезар. У вірші «Юлий Цезарь» (1905) В. Брюсов звеличує римського діяча, він силою зброї змусив ворогів підкоритися його владі. Після поразки, завданої римському війську парфянами в 53 році до н. е., в Римі почалися заворушення. Зіткнулися різні партії, Юлій Цезар не погодився із рішенням сенату і очолив військо, щоб встановити твердий режим єдиновладдя:

«Они кричат: за нами право!
Они клянут: ты бунтовщик,
Ты поднял стяг войны кровавой,
На брата брата ты воздвиг!
Но вы, что сделали вы с Римом,
Вы, консулы, и ты, сенат!
О вашем гнете нестерпимом
И камни улиц говорят!
Вы мне твердите о народе,
Зовете охранять покой...» [Брюсов 427].

Вірш В. Брюсова «Юлий Цезарь» написаний в дусі символізму: через «ту-ман истории» (О. Білий) автор прагнув подати відбиття сучасності. В. Брюсов схилився перед сильною особистістю, яка могла навести порядок в управлінні державою. У Росії після російсько-японської війни і цусімської трагедії почався масовий революційний рух, сприйнятий поетом як хаос. Отже, у вірші «Юлий Цезарь» В. Брюсов стверджує ідею сильної особистості, протиставляючи їй хаос сучасної Росії. Водночас вірш спрямовано проти «выродков былых времен» – консерваторів, дурних і бездарних державних діячів.

В. Брюсов часто проводив паралелі між образами зі стародавнього і сучасного світу, залучаючи в свої вірші імена богів, царів, тріумвірів, полководців, царів та інших сильних особистостей. Поет звертав увагу на сильних героїв, які відзначені не лише в історії, а й високими, людськими якостями. Також у В. Брюсова є вірші, в яких він поетизував образи героїв або міфологічних персонажів, гордих і холодних, злих, шалених, байдужих до людей. Ці образи підіймалися над сучасною міщанською цивілізацією естетично, яскравістю і силою, але, звичайно, не протиставляли їй всю повноту свого духовного змісту.

Історія людей і епох, зокрема Стародавнього Риму, реконструйована в збірці віршів «Сны человечества» (1909–1911).

У цьому збірнику письменник втілює свій задум з приводу вивчення «души человеческой». Він поринає у далеке минуле, вивчаючи поезію первісних людей, поетів східної й античної давнини, поетів середньовіччя, Персії, Китаю, Японії та інших країн. Але найголовніше, про що не забуває В. Брюсов, – це культура, традиції і життя Стародавнього Риму.

Отже, особливістю художнього бачення В. Брюсова було використання історичних образів і подій, нерідко міфологізованих, які стали особливою призмою для зображення сучасності. Античні мотиви є наскрізними у творчості письменника. Вони органічно переплітаються з іншими мотивами (наприклад, зі східними, мотивами скандинавського епосу, біблійними тощо), які належать до мотивно-тематичного комплексу давнини. Відчуваючи духовну кризу сучасності, подрібнення людських пристрастей і надмірний прагматизм співвітчизників, В. Брюсов виявляв великий інтерес до створення сильних і яскравих характерів, які він знаходив у минулому Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Використовуючи прийом «поетичної реконструкції», поет «оживляє» образи Еллади, надаючи їм сучасного звучання (Орфей, Еврідіка, Одісей, Каліпсо, Аріадна, Тезей, Ясон, Медея, Дедал, Ікар та ін.).

Процес успадкування духовних цінностей і народження нових культурних форм поет розглядав на матеріалі історії елліністичної цивілізації. В орбіту її впливу потрапила і значна частина стародавніх держав Заходу і Сходу, серед яких була і Вірменія. Згідно з історико-художньою концепцією В. Брюсова, Вірменія увібрала в себе різні культурні впливи «в синтезі Заходу і Сходу». Ці погляди письменника знайшли втілення в переплетенні різноманітних мотивів давнини в циклі «Армения». Серед них домінують мотиви героїзму, мужності і стійкості вірменського народу. Вірменський герой Тигран Великий в уявленні В. Брюсова зображений освіченим правителем елліністичного типу, відкритим до культурних традицій інших народів. Саме він, за словами художника, надав «армянской мощи» еллінської краси. За словами В. Брюсова, «умирающая Греция передала свое наследие многим другим странам». Мотив відродження еллінізму ідеалів надає гуманістичний сенс багатьом віршам. Поет вірить у відновлення ідеалів Стародавньої Греції в нову епоху, хоча вона і викликала у нього глибоке занепокоєння.

У творчості В. Брюсова створена також велика галерея образів видатних полководців, правителів, історичних діячів з епохи Стародавнього Риму, навко-

ло яких сконцентровані героїко-патріотичні мотиви (захисту держави, громадського обов'язку, мужності і доблесті в боротьбі з ворогами тощо). Зображуючи долі людей тих далеких часів, В. Брюсов шукав аналогії із сучасною йому епохою, порівнюючи навколишню дійсність з величними образами і подіями Стародавнього Риму. Сильні і вольові персонажі з історії культури Стародавнього Риму в художній свідомості В. Брюсова були протиставлені всьому духовно низинному і морально слабкому, громадському хаосу і занепаду на межі ХІХ–ХХ ст. У зображенні історичних діячів і відомих подій В. Брюсов спирався не тільки на документальні джерела, а й на міфи, що втілилися у низці міфологічних мотивів, метою яких було створення ореолу героїки навколо певного образу (Антоній, Клеопатра, Юлій Цезар, Сулла та ін.). Однак поет вдається не тільки до «поэтической реконструкции» історичного колориту, окремих деталей, але і до створення виразного «психологического рисунка» – рухів душі, пристрастей, протиріч персонажів, які ставали, згідно з концепцією художника, доктором бездуховній сучасності. У мотивно-тематичному комплексі «Древний Рим», окрім героїко-патріотичних мотивів (історичних і міфологічних) значну роль відіграють і психологічні мотиви (людські пристрасті, любов на межі життя і смерті, жереб долі, жертвність тощо), як наприклад у вірші «Антоний» та ін. Героїко-патріотичні мотиви часто поєднуються з психологічними, що приводить до ефекту «оживления далеких времен и событий в человеческих образах» (В. Брюсов). Мотиви давньогрецької і давньоримської історії та культури знайшли відбиття не тільки в образах, деталях, мові, але і в жанрово-стильовій організації творів, в яких поет розвивав античні форми (ода, гімн, елегія, антологія та ін.).

Література

1. Анненский И. Ф. Античный миф в современной французской поэзии. Москва: СПб., 1908. 39 с.
2. Благой Д. Д. Валерий Брюсов. *Литературная энциклопедия: в 11-ти т.* Москва, 1930. Т. 1. С. 593–606.
3. Брюсов В. Я. Собрание сочинений: в 7-ми т. Москва: Худож. лит., 1973. Т. 1. 672 с.
4. Брюсов В. Я. Собрание сочинений: в 7-ми т. Москва: Худож. лит., 1973. Т. 2. 496 с.
5. Максимов Д. Е. Русские поэты начала века. Ленинград: Советский писатель, 1986. 400 с.
6. Максимов Д. Е. Поэзия В. Брюсова. Ленинград: Гослитиздат, 1940. 300 с.
7. Орлов С. В. О поэзии В. Брюсова. *Октябрь*. Москва, 1975. № 10. С. 206–213.
8. Плутарх. Сравнительное жизнеописание. Москва, 1963. Т. 2. 348 с.
9. Чулков Г. И. Годы странствий. Москва: «Федерация», 1930. С. 324.
10. Шервинский С. В. Валерий Брюсов. *Литературное наследство*. Москва, 1976. Т. 85. С. 7–22.

References

1. Annenskiy I. F. *Antichnyiy mif v sovremennoy frantsuzskoy poezii (The Ancient myth in modern French poetry)*. М. : SPb., 1908. 39 p.
2. Blagoy D. D. Valeriy Bryusov (Valeriy Bryusov). *Literaturnaya entsiklopediya : v 11 t. (Literary encyclopedia)*. М., 1930. Т. 1. P. 593–606.
3. Bryusov V. Y. *Sobranie sochineniy : v 7 t. (Collection of essays)*. М. : Hudozh. lit., 1973. Т. 1. 672 p.

4. Bryusov V. Y. *Sobranie sochineniy : v 7 t. (Collection of essays)*. M. : Hudozh. lit., 1973. T. 2. 496 p.
5. Maksimov D. E. *Russkie poety nachala veka (Russian poets of the beginning of the century)*. L. : Sovetskiy pisatel, 1986. 400 s.
6. Maksimov D. E. (*Poeziya Bryusov's poetry V. Bryusova*). L. : Goslitizdat, 1940. 300 p.
7. Orlov S. V. O poezii V. Bryusova. Oktyabr (About Bryusov's poetry). *Oktyabr*. M., 1975. № 10. P. 206–213.
8. Plutarh. *Sravnitelnoe zhizneopisanie (Comparative biography)*. M., 1963. T. 2. 348 p.
9. Chulkov G. I. Godyi stranstviy (Years of wandering). M. : "Federatsiya", 1930. P. 324.
10. Shervinskiy S. V. Valeriy Bryusov (Valeriy Bryusov). *Literaturnoe nasledstvo (Literary heritage)*. M., 1976. T. 85. S. 7–22.

ANCIENT ROME IN V. BRYUSOV'S ARTISTIC COGNITION

Katerina Pali

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Svitlana Astakhova

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: In modern literary criticism the researchers actively look through creative heritage of the writer, carry out search of new methods of comprehension of his creativity, and, especially, in studying of historical heritage. There are many unresolved issues that concern the modern literary critic. In this regard, there was a need to review the legacy of the writer, to analyze the lyrical features, to study the critical approaches of researchers and their analysis of the poetics of V. Bryusov, to determine historical and mythological characters and their modern interpretation.

Purpose: to observe the influence of the historical and literary context for creating images of the characters of the writer.

Results: In V. Bryusov's creativity the big gallery of images of outstanding commanders, governors, historical figures round which geroiko-patriotic motives are concentrated (protection of the state, a public debt, courage and valor in fight against enemies, etc.). Representing destinies of people of those far times, V. Bryusov looked for analogies with modern to him an era, comparing surrounding reality to majestic images and events of Ancient Rome. Strong and strong-willed characters from cultural history of Ancient Rome in art consciousness of V. Bryusov were opposed to everything to spiritually low and morally weak, public chaos and decline at a boundary of the XIX–XX centuries. In delineation of historical figures and known events V. Bryusov leaned not only on documentary sources, but also on myths that was embodied in a number of mythological motives which purpose was a creation of an aura of heroics round this or that image (Anthony, Cleopatra, Julius Caesar, Sula, etc.).

Discussion: V. Bryusov had a keen sense of history, therefore, in his lyrics, the concept of "past" is quite powerfully manifested, which is closely related to the concepts of "present" and "future". The writer perceived historical processes through the prism of development and laws of world culture, in the organic connection of images, events and consequences. Therefore, his historical and socio-political motives were projected onto the present, on the search for humanistic ways of developing society.

Keywords: historicism, lyrics, motive, image, tradition, anthology, poetics, innovation.

Vitae. Katerina Pali is a Candidate of Philology, Senior Lecturer of Germanic Philology and Translation Department at National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". Her areas of interests include comparative linguistics, lexicology, history of the English language, cognitive linguistics, stylistics, literary criticism, foreign literature, history of literature.

Correspondence: e.paliy777@gmail.com

Vitae. Svitlana Astakhova is a Lecturer of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of interests include lexicology, theoretical phonetics, stylistics, translation studies, foreign literature, German language teaching.

Correspondence: astahova.svitlana64@gmail.com

Надійшла до редакції 07 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 22 жовтня 2020 року.

Наталія Шерстюк

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2755-9627>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.15

УДК 821.111(73)-32По

МОТИВ БОЖЕВІЛЛЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЧИННИК ХРОНОТОПУ В НОВЕЛІ «СИСТЕМА ДОКТОРА СМОЛЛА І ПРОФЕСОРА ПІРІА» Е. А. ПО

У статті розглядається проблема психічних розладів та аналізуються особливості часо-простору в новелі «Система доктора Смолла і професора Піріа» американського письменника XIX століття Едгара Аллана По. Метою статті є ґрунтовний аналіз художнього хроно-топу як особливого способу впливу на читача та виокремлення особливостей часу і простору в аналізованому творі. Ґрунтовно описується дуальний хронотоп та осмислюється художня реалізація випадків практичної психіатрії. Основним видом хронотопу в «психологічній» новелі є реальний та історичний хронотоп, автор неодноразово акцентує увагу на просторових топосах, зокрема божевільні, що виформовують неповторний авторський стиль.

Ключові слова: Е. По, «Система доктора Смолла і професора Піріа», мотив, хроно-топ, час, простір, наратив, топос, локус, божевілля.

Едгар По (Edgar Allan Poe (1809–1849)) є одним із представників американського романтизму, котрий і нині залишається одним з найпопулярніших письменників. Е. По – зачинатель детективного жанру, який згодом став одним із центральних напрямів у літературі, і перший американський письменник, що почав працювати у жанрі «short story». Його твори читають і перечитують все нові й нові покоління у всьому світі. Творчість великого американського письменника стала надбанням світової культури. З-під пера митця вийшли такі твори, як-от: «Падіння дому Ашерів» (1839), «Провалля і маятник» (1842), «Чорний кіт» (1843), «Серце виказало» та ін.

Дослідники всебічно розглядали творчість митця (Ковалев Ю., Кларк Дж., Меєрс Дж., Дмитрієва Л., Павлова М., Ніколюкін А., Осипова Е. та ін.), однак багато питань ще потребують детального дослідження.

Метою дослідження є ґрунтовний аналіз художнього хронотопу як особливого способу впливу на читача та виокремлення особливостей часу і простору в аналізованому творі.

Цікавим твором, у якому ґрунтовно описується дуальний хронотоп, є новела Едгара Аллана По «Система доктора Смолла і професора Піріа», що є досить коротким і складається із маленьких історій про цікаві випадки практичної психіатрії. У творі йдеться про психіатричну лікарню на півдні Франції, у якій людей лікують за допомогою нестандартних методів. Оповідь у творі ведеться від імені невідомого наратора, котрому закортіло ознайомитися із методами лікування в окремо взятій божевільні, і він за рекомендацією попутника потрапляє у цей заклад, знайомиться із головним лікарем і має змогу поспілкуватися із людьми, котрих зустрічає на своєму шляху.

Художній час і художній простір новели стають найважливішими категоріями внутрішнього світу, що моделюється письменником. Саме просторово-часовий континуум відтворює параметри світу, спроектованого автором, визначаючи специфіку жанру, стилю тощо, а також виконує імагогічну, характерологічну функцію, адже образ у літературі «завжди істотно хронотопічний» (Баттин 235). Хронотоп формує певне уявлення про цілісну картину світу, оскільки художній образ «своїм змістом відтворює просторово-часову картину світу, до того ж в її символіко-ідеологічному, ціннісному аспекті» (Роднянская 1174).

Хронотоп у новелі «Система доктора Смолла і професора Піріа» Е. По є напрочуд важливим, адже саме час і простір відіграють значну роль у творах психологічного типу. Із самого початку час і простір закодовується автором, йдеться про ХІХ століття, події розгортаються у Франції, яка стає для письменника тим екзотичним локусом, де можуть відбуватися події. «During the autumn of 18-, while on a tour through the extreme southern provinces of France, my route led me within a few miles of a certain Maison de Sante or private mad-house» (Poe). Час і простір не деталізується автором, відтворюються будні пересічного безіменного героя, який мандрує півднем Франції. Науковець Л. Є. Кройчик вважає, що визначення місця події на початку оповідання відіграє стандартну роль введення читачів у художній світ твору, виконує роль «стандартних атрибутів» (Кройчик 135). На нашу думку, автор намагається ввести читача у курс подій, що виконує прогностичну функцію, оскільки простір виформовує сюжет і, вужче, героя, котрий є одиницею художнього світу (у цьому оповіданні – це екзотичний для американської літератури топос півдня Франції, звичайний пересічний герой, через призму якого бачаться події). Тобто, побутовий простір уводиться у текст ще із початку оповіді: йтиметься про приватну лікарню для душевнохворих, яка розмітилася у замку, екскурсія оповідача лікарнею, обід у їдальні тощо, що є частиною реального хронотопу.

У новелі зустрічається кілька видів хронотопу, основними із яких є історично-побутовий та особистісний, що виформовує кожен окрему особистість та відтворює індивідуальні зрушення у людській психіці. Для художнього простору новели характерні й готичні мотиви, які стають у творах такого типу константними: описи приміщення, нагнітання атмосфери страху і жаху, таємниця, недосказаність тощо. Особистісний тип хронотопу употужнено психологічними мотивами, які й визначають екзистенцію особистості. Психопатичне божевілля веде у Е. По до розпаду особистості. Один із дослідників, філософ М. Фуко, котрий досліджував явища божевілля у світовому мистецтві (полотна І. Боша, А. Дюрера, П. Брейгеля, твори С. Бранта, Е. Роттердамського та ін.) зазначав, що у гуманістів «безумство обмежується Всесвітнім дискурсом. «Там він стає ... обеззброєним. Це змінює масштаб: народжений у серцях людей, він керує та змінює їхню поведінку. Сформоване у такий спосіб божевілля перетворюється на іронію і належить до «критичної свідомості людини» (Foucault 27). Ключову роль відіграє ефект відсторонення автора і читача, спроба не залучення, а спостереження за чужим. На думку філософа, протистояння трагічного досвіду та критичної свідомості призведе до перемоги останньої, мовний досвід витіснить

візуально-пластичний. Але неявна присутність трагічного досвіду божевілля буде відчуватися під оболонкою критичної свідомості, виведена на поверхню в добу історичних катаклізмів, призводячи до вибуху (Foucault 26–27). На нашу думку, у представленій новелі втілено обидва чинники божевілля, що тісно переплітаються між собою.

У новелі відтворюється реальний локус – психіатрична лікарня, у якій практикується унікальна система лікування. Наратор чув про неї від багатьох паризьких лікарів, тому й намагається потрапити у закритий простір і сам усе побачити. «I had heard, at Paris, that the institution of Monsieur Maillard was managed upon what is vulgarly termed the «system of soothing» – that all punishments were avoided – that even confinement was seldom resorted to – that the patients, while secretly watched, were left much apparent liberty, and that most of them were permitted to roam about the house and grounds in the ordinary apparel of persons in right mind» (Рое). Оповідач потрапляє до лікарні за рекомендацією попутника, котрий був знайомий з головним лікарем, але сам остерігався таких місць, тому туди їхати не захотів. Новела має досить реальний, конкретний простір, з характерною для нього точністю зображення місця й часу перебування в лікарні. Наратор відтворює події з позиції ретроспекції, переповідає, що він бачив і за чим спостерігав у минулому: оповідач «вирушає в минуле, в невідомість, щоб відновити події» (Ковалев 121). Ретроспективність у новелі – категорія не визначена, не достовірна, оскільки кожна людина, з якою познайомився оповідач, не є тією, що здається: хворі здійняли бунт і захопили управління лікарнею, медичний персонал опинився під вартою.

У цій новелі мотиви гри, ірраціональності стають маркерами реального часопростору та проявляються дуально. У творі стирається межа між хворобою та здоровим глуздом, оскільки ці категорії тісно взаємопов'язані. Мотив «хворої / здорової свідомості» є константним у новелах Е. По психологічного різновиду. Божевілля у сюжеті подано у формі гри: це і наявність правил, певної логіки та свободи вибору. Саме за цими параметрами позиціонуються герої: і хворі, і лікарі, кожен одягає власну маску та грає певну роль. Часом незрозуміло, де межа у різних станах свідомості, тому логіка і хаос у новелі тісно переплітаються, вивільняючись у домінуючий принцип особистісного хронотопу – роздвоєння особистості, що породжує туманність та невизначеність.

Реальний час у новелі описується досить побіжно, оскільки в оповіді відсутні явні маркери, які б відтворювали час твору. Персонажі розповідають про себе та власні психічні зрушення у третій особі. «The keepers and kept were soon made to exchange places. Not that exactly either for the madmen had been free, but the keepers were shut up in cells forthwith, and treated, I am sorry to say, in a very cavalier manner» (Рое). Оповідач бачиться хворими як наївний випадковий свідок, що не здатний відрізнити хворих від здорових. Дивним є і той факт, що навіть після повернення хворих у свої палати, після повернення оповідача до звичного життя, він продовжує шукати інформацію про медичні праці доктора Смолла та професора Піріа, які у творі є певними фікціями. «I am forced to acknowledge my ignorance, I replied; but the truth should be held inviolate above all

things. Nevertheless, I feel humbled to the dust, not to be acquainted with the works of these, no doubt, extraordinary men. I will seek out their writings forthwith, and peruse them with deliberate care. Monsieur Maillard, you have really – I must confess it – you have really – made me ashamed of myself!» (Poe). На нашу думку, автор актуалізує проблему божевілья і на рівні оповідача, котрий не здатний відрізнити правду від брехні або вигадки, що тягне за собою неподільність поняття «здоровий глузд / божевілья».

Новела побудована на протиставленні реального та ірреального хронотопів, які, поєднуючись, виформовують складний художній світ творів. Ірреальність проєктується через готичну традицію, характерну для оповіді. Лікарня стає тим загадковим, ірреальним місцем, яке наче й існує насправді, але подається загадково, туманно. Лікарня стає важливим часопросторовим топосом, оскільки це класичне місце розвитку подій у готичному творі, що характеризує героїв та сприяє розвитку сюжету. Топос «замкненої лікарні», містить певну таємницю, яку читачеві потрібно осягнути. Опис лікарні характеризується утаємниченістю: будівля була занедбаною і вселяла певний страх, дорога, що вела до будинку, проходила через сиру гушавину. «It was a fantastic chateau, much dilapidated, and indeed scarcely tenantable through age and neglect. Its aspect inspired me with absolute dread, and, checking my horse, I half resolved to turn back. I soon, however, grew ashamed of my weakness, and proceeded» (Poe). Наратор описує клініку «Maisons de Santé» як незвичайне місце, де лікуються люди освічені та заможні, родичі яких можуть заплатити за лікування. Захопивши владу, ніхто з пацієнтів навіть не спробував втекти, а, навпаки, вони побудували справедливе суспільство та зажили нормальним життям без процедур, де кожен один одного підтримував. Психічно хворими вони не перестали бути, але ніякої шкоди не приносили. Хворий лікар Майяр зміг досить вдало керувати хворими людьми.

Художній простір новели чітко структурований і диференційований письменником на два експліцитно антагоністичні топоси: зовнішній і внутрішній простір. По-перше, це протистояння проглядається на рівні зовнішній світ / внутрішній замкнений світ лікарні, що поєдналися лише через образ оповідача, якого «допускають» до себе хворі заради розваги. Саме оповідачеві дається можливість розгледіти особистісні простори героїв, оскільки вони закриті для загалу, але відкриті для наратора.

Замкнений простір лікарні символізує захищеність героїв від зовнішнього ворожого світу, і прихід невідомої людини в будинок завжди означає «перехід в інший світ» (Гессе 434). Замок, у якому розміщується лікарня, що є у фольклорних джерелах символом неприступності і оселею знатного роду, у новелі символізує таємницю, відстороненість від реального, зовнішнього світу. Отже, не випадково саме з опису лікарні починається новела, і впродовж твору автор неодноразово повертається до змалювання інтер'єру чи екстер'єру замка. Особливо у топосі лікарні виділяється локація «вітальні», одного із затишних місць цього простору: «When he had gone, the superintendent ushered me into a small and exceedingly neat parlor, containing, among other indications of refined taste, many books, drawings, pots of flowers, and musical instruments. A cheerful fire blazed

upon the hearth» (Poe) та їдальні: «At six, dinner was announced; and my host conducted me into a large salle a manger, where a very numerous company were assembled» (Poe). Дослідники наголошують, що образ будинку – це ні що інше, як «просторовий образ душі» (Kendler 557), втілення колективної свідомості людей, які мешкають у ньому, тому не дивно, що із першої своєї зустрічі із мешканцями замка, наратор відчуває змішані почуття, які він не може пояснити.

Простір лікарні у новелі деталізується: ґрунтовно змальовується екстер'єр, перше враження оповідача під час в'їзду до лікарні, детально прописується й інтер'єр, увага акцентується на вікнах у їдальні як маркерах «межі», що були завжди щільно зачиненими, відсутністю килима на підлозі, що є символом затишки в оселі тощо. «The dining-room itself, although perhaps sufficiently comfortable and of good dimensions, had nothing too much of elegance about it. For example, the floor was uncarpeted; The windows, too, were without curtains; the shutters, being shut, were securely fastened with iron bars, applied diagonally, after the fashion of our ordinary shop-shutters. The apartment, I observed, formed, in itself, a wing of the chateau, and thus the windows were on three sides of the parallelogram, the door being at the other. There were no less than ten windows in all» (Poe). Граничний простір межі локалізує в рецепції наратора сакральний простір кімнат лікарні, побутова наповненість яких тісно переплітається із долями персонажів, які опинилися за «межею».

Замкнений простір лікарні протиставлено зовнішньому простору ворожого зовнішнього світу, де одні люди налаштовані негативно щодо інших, несхожих на них. Показово, що попутник оповідача уникає контакту із божевільними, не хоче заїхати до клініки разом із героєм. Дуальність простору представлена і на протиставленні мотивів «розум / божевільня», які у творі тісно переплітаються та подаються через ракурс бачення героя-протагоніста. Ці мотиви найбільш виразно проявляються через випадкових персонажів, з якими обідає головний герой, оскільки не існує показника психічної норми, який би визначав божевільня персонажа. Відкритий фінал новели оголює протиріччя в душі героя, визначає конфлікт та «межу» між реальним та ірреальним хронотопом.

Для художнього простору характерний прийом іронії, за допомогою якого змальовуються пацієнти у лікарні. Вони портретуються гіперболізовано, що створює комічний ефект: гості одягнені у дороге вбрання, однак без смаку, столи «ломалися» від вишуканої їжі, якої б вистачило на значно більшу кількість народу (алюзія на Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель»), навколо хаотично були розставлені свічки у срібних канделябрах, що засліплювали очі. У вітальні грав невеличкий оркестр, який своїми різкими звуками драгував гостя, але приносив задоволення оточуючим. Герой відчуває себе не комфортно у цьому місці, водночас мешканці закладу отримують задоволення від того, що їх оточує.

У просторі досить детально виписана галерея душевнохворих людей. Серед них чоловік, котрий вважав себе англійським чайником і щоранку полірував себе замшею з крейдою, інший бачив себе ослон і відмовлявся їсти звичайну їжу. Його, однак, швидковилікували, годуючи лише чортополохом. Третій вважав себе сиром і ходив із ножем, прохаючи інших відрізати від себе шматок

чок: «We had a patient, once upon a time, who very pertinaciously maintained himself to be a Cordova cheese, and went about, with a knife in his hand, soliciting his friends to try a small slice from the middle of his leg» (Poe). Виписані у новелі персонажі поповнюють когорту «маленьких» людей, проблемами яких у зовнішньому світі нікого не цікавлять. Проте, у цьому замкненому просторі вони почувуються комфортно серед таких, як вони самі.

Константним в оповіді є історичний хронотоп, який проглядається через вікторіанську добу, яка плавно переходить у новий час, коли за допомогою психіатрії можна було вплинути на політичну ситуацію, наприклад, змістити із високих посад небажаних родичів. Це стає новим способом політичних репресій. Наразі дослідники схиляються до думки, що у новелі Е. По зображує давню хворобу – шизофренію, яка була відомою і вивчалася ще у XIX столітті. Е. Альтшулер цитує новели Е. По та наводить додаткові докази того, що шизофренія широко поширилася в Європі на початку XIX століття (Kendler 551).

Отже, у новелі «Система доктора Смолла і професора Пірія» Е. По спостерігаємо кілька типів хронотопу, основними з яких стають реальний та ірреальний. Часом відбувається їхня швидка зміна, оскільки саме головний герой, людина, що постійно перебуває на «межі», під дією нелогічності і хаосу, виформовує то один, то інший часопростір, які змінюються колоподібно та циклічно. Для ірреального часопростору характерні готичні мотиви, мотиви таємниці, гри, ідеального і реального світів, які стають константним у творі та окреслюють ту романтичну традицію, що характерна для творчості Е. По. Проте у творі вимальовується і реальний хронотоп, який втілюється через образ божевільних, постаті яких ґрунтовно виписані, як і їхнє перебування в психлікарні. Детально промальовані певні топоси: лікарні, вітальні, їдальні тощо. Сталими мотивами часопростору стають мотиви роздвоєння, дуальності, дзеркальності, які проявляються через опозицію «божевілля / розум» і визначають екзистенцію особистості.

Література

1. Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет.* Москва: Художественная литература, 1975. С. 234–407.
2. Гессе Г. *Душа ребенка.* Собр. соч.: в 4-х т. Санкт-Петербург, 1994. Т. 1. С. 433–463.
3. Ковалев Ю. В. *Эдгар Аллан По. Новеллист и поэт. Монография.* Ленинград: Худож. лит., 1984. 296 с.
4. Кройчик Л. Е. *Система журналистских жанров. Основы творческой деятельности журналиста.* Санкт-Петербург, 2000. С. 134–138.
5. Роднянская И. Б. *Художественное время и художественное пространство. Литературная энциклопедия терминов и понятий.* Москва: НПК «Интелвак», 2003. С. 772–780.
6. Kendler Kenneth S. Kraepelin and the differential diagnosis of dementia praecox and manic-depressive insanity. *Comprehensive Psychiatry.* Vol. 27, n. 6, 1986. P. 549–558.
7. Foucault M. *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason.* London & New York : Routledge, 2006. 299 p.
8. Poe E. A. *The System of Doctor Tarr and Professor Fether.* In *The Works of Edgar Allan Poe / E. A. Poe.* Retrieved from: https://www.gutenberg.org/files/2150/2150-h/2150-h.htm#link2H_4_0005

References

1. Bahtin, M. M. “Formy vremeni i hronotopa v romane (Forms of time and chronotope in the novel)”. *Voprosy literatury i estetiki: issledovaniya raznykh let (Issues of Literature and Aesthetics)*. Moskva: Hudozhestvennaya literatura, 1975. 234–407. Print.
2. Gesse, G. *Dusha rebenka (The Child’s Soul)*. Sobr. soch.: v 4 t. Sankt-Peterburg, 1994. T. 1. 433–463. Print.
3. Kovalev, Yu. Edgar Allan Po. *Novellist i poet (Novelist and Poet)*. Leningrad: Hudozh. lit., 1984. 296. Print.
4. Krojchik, L. “Sistema zhurnalistskikh zhanrov (The system of journalistic genres)”. *Osnovy tvorcheskoj deyatel’nosti zhurnalista (Fundamentals of the creative activity of a journalist)*. Sankt-Peterburg, 2000. 134–138. Print.
5. Rodnyanskaya, I. “Hudozhestvennoe vremya i hudozhestvennoe prostranstvo (Artistic time and space)”. *Literaturnaya enciklopediya terminov i ponyatij (Literary encyclopedia of terms and concepts)*. Moskva: NPK “Intelvak”, 2003. 772–780. Print.
6. Kendler, Kenneth S. Kraepelin and the differential diagnosis of dementia praecox and manic-depressive insanity. *Comprehensive Psychiatry*. Vol. 27, n. 6, 1986. P. 549–558. Print.
7. Foucault, M. *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. London & New York : Routledge, 2006. 299. Print.
8. Poe, E. The System of Doctor Tarr and Professor Fether. In *The Works of Edgar Allan Poe / E. A. Poe*. Retrieved from: https://www.gutenberg.org/files/2150/2150-h/2150-h.htm#link2H_4_0005 Web. 25 Sep. 2020

MOTIVE OF MADNESS AS AN INTEGRAL FACTOR OF THE CHRONOTOPE IN THE STORY “THE SYSTEM OF DOCTOR TARR AND PROFESSOR FETHER” BY E.A. POE

Nataliia Sherstiuk

Department of Foreign Languages with Latin and Medical Terminology, Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The article deals with the problem of mental disorders and analyzes the spatio-temporal features in the short story by American writer Edgar Allan Poe “The System of Doctor Tarr and Professor Fether”.

Purpose: to provide a detailed analysis of the chronotope as a special way of influencing the reader and highlighting the spatio-temporal features in the short story.

Results: The analysis presented in this article shows the dual chronotope and the artistic realization of cases of practical psychiatry. A real and historical chronotopes are the main part of the psychological short story. A spatial topos forms the unique author’s style. There are no obvious real-time markers in the short story that would reproduce the time of the literary work. The psychological factor is amplified and the signs of personal chronotope are distinguished.

There are motives of play and irrationality which are markers of real space-time and have dual features in the short story. The line between madness and common sense is absent because these ones have connection with each other. The motive “insane mind and healthy consciousness” is important in Edgar Poe’s short stories. Madness is the game’s form: it is the presence of rules, a certain logic and freedom of choice. The short story shows the opposition of the real and the surreal chronotopes, which form the shape of the complex artistic world of literary works. Unreality is projected through the Gothic tradition.

Discussion: Given analysis sheds some light on types of space-time in short story (real, mystical, historical, social). They associate with a deep psychologism, which makes it possible to recreate events and find the right solution to reveal the secret.

Keywords: E. Poe, “The System of Doctor Tarr and Professor Fether”, motive, chronotope, time, space, narrative, topos, locus, madness.

Vitae. Nataliia Sherstiuk is a Lecturer of Department of Foreign Languages with Latin Language and Medical Terminology at Ukrainian Medical Stomatological Academy. Her areas of research interests include world literature, literary studies and critics.

Correspondence: nataliasherstiuk@gmail.com

Надійшла до редакції 29 вересня 2020 року.
Рекомендована до друку 16 жовтня 2020 року.

РОЗДІЛ ІV. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Анна Павельєва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2306-1928>

Аліна Шиян

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-0164>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.16

УДК 811.111'254

ПЕРЕКЛАД НАЗВ ПРЕДМЕТІВ ОДЯГУ У ПОВІСТІ М. В. ГОГОЛЯ «ВЕЧІР НАПЕРЕДОДНІ ІВАНА КУПАЛА» АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються три варіанти перекладу назв предметів українського одягу з повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою, виконані перекладачами Клодом Філдом, Річардом Півером / Ларисою Волохонською та Овідієм Горчаковим. Автори статті доводять, що перекладачі використовували такі способи перекладу, як лексико-граматичні заміни, описовий переклад, метод перекладацьких еквівалентів, методи генералізації, конкретизації та експлікації.

Ключові слова: експлікація, генералізація, конкретизація, калькування, перекладацький еквівалент, описовий переклад, родовидова заміна.

Опис українських реалій є невід'ємною частиною художнього образу України – центрального образу збірок Миколи Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород». Зображення ярмарку у повісті «Сорочинський ярмарок» та українського весілля у «Вечорі напередодні Івана Купала», вечорниць у «Майській ночі, або утоплених», опис Дніпра та битв у «Тарасі Бульбі», страв, які готуються у «Старосвітських поміщиках» та «Повісті про те, як Іван Іванович посварився з Іваном Никифоровичем», є ключовими елементами образу України перших гоголівських циклів і, водночас, найбільш проблематичними епізодами в плані перекладу неблизькоспорідненими мовами. Навіть російськомовному читачеві були відомі не всі малоросійські слова, тож у передмові пасічника Рудого Панька до першої збірки письменника в алфавітному порядку подаються з поясненням назви страв, предметів одягу, побуту, зброї, музичних інструментів та міфологічних істот, які можуть бути незрозумілі читачеві. Отже, переклад цих реалій англійською мовою вимагає від перекладача значного досвіду та неабиякої майстерності.

В плані перекладу творів українського письменника мовою Шекспіра найчастіше розглядаються «Мертві душі» та «Петербурзькі повісті», водночас способи перекладу перших гоголівських збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» майже не досліджувалися. Зокрема, науковці аналізували окремі аспекти перекладу фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя англійською мовою (Грінченко, Павельєва, Шолохова) та переклад реалій у повісті «Сорочинський ярмарок» (Скрипник), проте нам не вдалося знайти досліджень, присвячених аналізу перекладу повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала».

Об'єктом дослідження є назви предметів одягу в повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала», та їхній переклад англійською мовою.

Предметом дослідження є особливості перекладу та механізми функціонування цих лексичних одиниць в автохтонному (оригінальному) і перекладених текстах.

Мета дослідження – проаналізувати особливості перекладу англійською мовою назв предметів одягу в художньому тексті гоголівської повісті «Вечір напередодні Івана Купала».

Поставлена мета вимагає розв'язку таких **дослідницьких завдань**: укласти корпус одиниць, що досліджуються; провести аналіз шляхів та способів, використаних перекладачами Клодом Філдом, Річардом Півером / Ларисою Волохонською та Овідієм Горчаковим під час перекладу повісті М. В. Гоголя та визначити, наскільки точно обрані варіанти перекладу відповідають оригінальному гоголівському тексту.

Фактичним матеріалом дослідження є назви предметів одягу, зібраних лінгвістичним методом суцільної вибірки з повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» та трьох варіантів її перекладу.

Під час наукового дослідження було застосовано наступні **методи**: трансформаційний метод для дослідження усіх можливих трансформацій під час перекладу російських фразеологізмів англійською мовою; порівняльний аналіз – для зіставлення структур обох мов та встановлення їхніх спільних і відмінних рис; контекстуальний метод застосовувався, щоб продемонструвати можливості вибору прийомів перекладу за умови наявності контексту та без нього; метод узагальнення – для визначення загального поняття перекладацьких трансформацій.

Наукова новизна запропонованого дослідження полягає в тому, що особливості передачі назв предметів одягу в повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою в перекладі Клода Філда, Річарда Півера / Лариси Волохонської та Овідія Горчакова раніше не розглядалися.

Теоретична цінність отриманих результатів полягає у внеску в теорію українського перекладознавства, який робиться самостійним дослідженням особливостей перекладу назв предметів одягу у повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані у навчальному процесі у процесі підготовці перекладачів та філологів, а також у подальших наукових дослідженнях гоголезнавців та перекладознавців.

В повісті «Вечір напередодні Івана Купала», основним мотивом якої є боротьба звичайної людини зі злом, зображення українського одягу є важливим художнім прийомом, який використовується автором, по-перше, для «зістарення» художнього часу в повісті – адже всі події зображуються як такі, що відбулися у сиву давнину, а, по-друге, для підкреслення українського колориту в художньому творі і в збірці «Вечори» загалом. Водночас переклад предметів одягу англійською мовою є надзвичайно складним завданням, яке вимагає від перекладача неабиякої майстерності.

Особливої уваги вартий переклад предметів верхнього одягу, що був у вжитку за часів Гетьманщини, описаних письменником у цій повісті. Порівн.: «...если не принимал часто издали собственную положенную в головах свитку за свернувшегося дьявола» (Гоголь 35) / «...and I have often taken my own smock, at a distance, as it lay at the head of the bed, for the Evil One rolled up into a ball!» (Філд 76) / «...if I didn't often mistake my own blouse, from a distance, for a curled-up devil at the head of the bed» (Півер 12) / «...if I did not often take my jacket rolled up by way of pillow for the devil huddling there» (Горчаков 51). Свитка відома україномовному читачеві як назва застарілого чоловічого і жіночого довгого (нижче коліна) верхнього одягу з запахом на лівий бік, зшитого з домотканої тканини, такий собі різновид каптана, що підтверджується авторською приміткою: у передмові пасічника Рудого Панька зазначається, що свитка – це «род полукафтання». Тож, як бачимо, усі три варіанти перекладу *smock, blouse, jacket* (генералізація) не передають точного значення слова «каптан». Півер і Волохонська дотримуються перекладу «*blouse*», а Горчаков – терміна «*jacket*» в усьому художньому творі, водночас К. Філд в іншому епізоді повісті «сіру свитку» подає як «*grey gaberdine*» (Філд 78). Терміном «*gaberdine*» позначають габардин, довгополий каптан з грубого сукна або габардинове пальто, що більш влучно передає значення слова «свитка», адже «*smock*» більше підходить для описів чоловічих блуз та сорочок, аніж верхнього одягу.

У сучасних словниках англійської мови пропонуються такі варіанти слова «свитка», як «*caftan*», «*peasant's overcoat*», «*peasant's russet overcoat resembling a caftan*», які, на наш погляд, могли б бути використані у нових перекладах гоголівської повісті про перемогу зла над добром, а нечисті – над людиною.

Особливий інтерес у плані перекладу англійською мовою представляє опис Петруся Безродного очима дівчат – як би парубок виглядав, якби його гарно вдягнути. Оскільки старий Корж спершу хотів віддати Підорку за багатого ляха, опис одягу Петруся, у якому він би не поступався заможному конкурентові, має особливе значення у контексті твору. Порівн.: «...если бы одеть его в новый жупан, затянуть красным поясом, надеть на голову шапку из чёрных смушек с щегольским синим верхом...» (Гоголь 37) / «...if he only had a new coat, a red sash, a black lambskin cap with a smart blue crown on his head...» (Філд 77–78) / «...if he was dressed in a new coat tied with a red belt, had a black astrakhan hat with a smart blue top put on his head...» (Півер 13) / «...if he put on a new tunic, a black astrakhan cap with a smart blue top to it, girded himself with a red belt...» (Горчаков 54).

«Жупан» – старовинний святковий верхній чоловічий одяг до п'ят, оздоблений хутром і позументом, пошитий із дорогих тканин штофу, парчі або тонкого фабричного сукна, частіше синього або зеленого кольору, що був поширений серед заможного козацтва, міщан та польської шляхти. Як бачимо, у двох перекладах «жупан» замінено на «*coat*» (генералізація), а О. Горчаков передав його англійською як «*tunic*» (експлікація), і цей варіант найближчий за значенням до лексичної одиниці оригіналу. На сьогодні цей предмет одягу прийнято перекладати як «*jerkin*» (warm overcoat worn by Poles and Ukrainians); «*zhupan*»

(warm overcoat worn by Poles and Ukrainians); «*short warm overcoat*» (worn in the past by Poles and Ukrainians).

Червоний пояс перекладено як «*belt*» (2 р.) та «*sash*» – останній варіант більш точний, бо він має значення пояса-кушака, опояски, широкої стрічки, що оберталася навколо талії.

Чорна смушкова шапка – це чоловіча шапка, зроблена зі шкіри ягняти смушково-молочних овець, знята з тварини не пізніше, ніж через 2–4 дні після народження, яку носили заможні козаки та польська шляхта. Як бачимо, в перекладі англійською мовою смушкова шапка перетворилася на «*astrakhan hat*» (шапка з ягняти чи каракулева папаха)/«*astrakhan cap*» (шапка-пиріжок з каракулевого хутра – цей еквівалент, на наш погляд, більше підходить до чоловічих головних уборів кубанських козаків, аніж запорізьких) та «*black lambskin cap*». Перекладачі вдалися до прийому експлікації, але усі три варіанти цілком адекватно передають значення лексичної одиниці оригіналу.

Варті уваги й описи українського жіночого вбрання. Змальовуючи красу Підорки, автор зазначає, що її волосся спадало «...курчавими кудрями на шитий золотом кунтуш» (Гоголь 37). К. Філд вдається до перекладацького прийому модуляції (сислового розвитку) – в його варіанті перекладу волосся спадає не на кунтуш, а на плечі дівчини: «*her hair...falling in curls upon her shoulders*» (Філд 78). Р. Півер та Л. Волохонська перекладають цю фразу за допомогою прийому експлікації: «*her hair...fell in curly locks on her gold-embroidered jacket*» (Півер 13). У подібний спосіб перекладає і Горчаков: «*her hair...fell in rich curls on her gold-embroidered jacket*» (Горчаков 54). У сучасній англійській мові є транскрибована лексична одиниця «*kuntush*» (kind of coat worn by Polish noblemen), яку зараз можна було б використати, перекладаючи Гоголя.

Найбільша кількість цікавих для дослідників-етнографів елементів українського народного вбрання зустрічаються у цій повісті в описі весілля Петруся та Підорки. Порівн.:

Микола Гоголь (оригінал) (Гоголь 41)	Клод Філд (Філд 81)	Річард Півер та Лариса Волохонська (Півер 17)	Овідій Горчаков (Горчаков 62)
«в нарядном головном уборе из желтых, синих и розовых стричек, на верх которых навязывался золотой галун»	“in festive head-dresses of yellow, blue, and pink ribbons, above which they bound gold braid”	“in festive headdresses of yellow, blue, and pink stripes trimmed with gold braid”	“in a smart head-dress of yellow, blue, and pink ribbons, with gold braid tied over it”
«в тонких рубашках, вышитых по всему шву красным шелком и узким мелким серебряными цветочками»	“in thin chemisettes embroidered on all the seams with red silk”	“in fine shirts stitched with red silk and embroidered with little silver flowers”	“in fine smocks embroidered with red silk on every seam and adorned with little silver flowers”
«в сафьянных сапогах на высоких железных подковах»	“in morocco shoes, with high iron heels”	“in Morocco boots with high, iron-shod heels”	“in morocco boots with high heels shod with iron”

Микола Гоголь (оригінал) (Гоголь 41)	Клод Філд (Філд 81)	Річард Півер та Лариса Волохонська (Півер 17)	Овідій Горчаков (Горчаков 62)
«молодиці, с кораблі-ком на голове, которого верх сделан был весь из суктозолотой парчи, с небольшим вырезом на затылке, откуда выглядывал золотой очипок, с двумя выдавшимися, один наперед, другой на-зад, рожками самого мелкого черного смушка»	“the youths – with their ship-shaped caps upon their heads, the crowns of gold brocade, and two horns projecting, one in front and another behind, of the very finest black lambskin”	“young women in tall headdresses, the upper part made all of gold brocade, with a small cutout behind and a golden kerchief peeking from it, with two little peaks of the finest black astrakhan, one pointing backward and the other forward”	“the young wives, in a boat-shaped head-dress, the whole top of which was made of gold brocade with a little slit at the back showing a peep of the gold cap below, with two little horns of the very finest black astrakhan”
«в синих, из лучшего полутабенку, с красными клапанами кунтушах»	“in tunics of the finest blue silk with red borders”	“in blue jackets of the best silk with red flaps”	“in blue coats of the very best silk with red lappet”
«парубки, в высоких козацких шапках, в тонких суконных свитках, затянутых шитыми серебром поясами»	“the lads – in tall Cossack caps, and light cloth gaberdines, girt with silver embroidered belts”	“young lads in tall Cossack hats and fine flannel blouses with silver-embroidered belts”	“the lads, in tall Cossack caps, in fine-cloth jackets girt with silver embroidered belts”

Цікаво, що в цьому уривку О. Горчаков перекладає кунтуш як «coat», хоча раніше, в описі зовнішності Підорки, вжив лексему «*jacket*». Як бачимо, в усіх трьох випадках перекладачі звертаються до лексико-граматичних заміни та використовують калькування (*головний убір – head dress*), функціональні аналоги (*рубашка – smock, chemisette*), описовий переклад (*кораблик – ship-shaped cap / boat-shaped head-dress*). Півер та Волохонська за допомогою описового перекладу передають українські реалії максимально близько до тексту оригіналу, майже не вдаючись до граматичних заміни, зберігаючи, у такий спосіб, авторський колорит повісті.

У процесі перекладу назв предметів одягу перекладачі К. Філд, Р. Півер / Л. Волохонська та О. Горчаков використовували прийоми калькування, генералізації та експлікації, родовидової заміни та використання функціональних аналогів, а Філд та Горчаков – граматичні заміни, яких намагалися уникати Півер та Волохонська. В усіх випадках, за рахунок правильного підбору еквівалентів, денотативний зміст назв предметів одягу переданий правильно, але, подеколи, український колорит зникає за рахунок втрати конотації (більше у Філда та Горчакова). В перспективі було б доречно проаналізувати переклад інших українських реалій в циклі М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки».

Література

1. Nikolai Gogol. *Evenings Near the Village of Dikanka*. Edited by Ovid Gorchakov. Foreign Languages Publishing House. Moscow, 2008. 277 p.
2. Nikolai Gogol. *Short fiction. St. John's Eve*. Translated by Claud Field, Isabel F. Hapgood, Vitezelly and company, and George Tolstoy. Project Gutenberg's Taras Bulba and Other Tales, 2008. 169 p.
3. Pavelieva A. K. The peculiarities of translation of phraseological units in the works by M. V. Gogol into English (as exemplified in the «Ukrainian» stories). *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 164–167.
4. Pevear R., Volokhonsky L. *Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809–1852. Translations into English*. Random House; Reprint edition, 1999. 464 p.
5. Гоголь Н. В. Вечера на хуторе близ Диканьки. Миргород. Харків: Прапор, 1987. 347 с.
6. Грінченко Н. О., Павельєва А. К., Астахова С. А. Методи перекладу фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя англійською мовою (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської). Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні філологічні дослідження: поєднання інноваційних і традиційних підходів», Грузія, Тбілісі, 27–28 квітня 2018 р. : тези доп. Sulkhan-Saba Orbeliani Teaching University. 2018. С. 103–106.
7. Павельєва А. К. Особливості перекладу англійською мовою «демонологічних» фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя (на матеріалі перекладу Річарда Півера та Лариси Волохонської). *Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 21–22 вересня 2018 року*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 101–105.
8. Павельєва А. К. Особливості функціонування ФО з лексемою «devil» в «українських» повістях М. В. Гоголя (в перекладі Р. Півера та Л. Волохонської): частота вживання та основні значення. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: «Філологічні науки». Мовознавство*. Дрогобич, 2018. Вип. 10. С. 86–90.
9. Павельєва А. К. Переклад фразеологізмів, що позначають «нечисту силу» в перших циклах М. В. Гоголя, англійською мовою (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської). *Мова та література у полікультурному просторі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 лютого 2019 р.* Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 45–48.
10. Скрипник А. В. Поэтика «Сорочинской ярмарки» Н. В. Гоголя: национальный колорит и проблемы перевода реалий как маркеров эпохи. *Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin)*. 2018. № 4(193). С. 154–157.
11. Шолохова А. С. Переводы произведений Н. В. Гоголя на английский и немецкий языки как проблема интерпретации: на примере «Вечеров на хуторе близ Диканьки»: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.01 / Рос. гос. гуманитар. ун-т (РГГУ). Москва, 2011. 162 с.

References

1. Nikolai Gogol. *Evenings Near the Village of Dikanka*. Edited by Ovid Gorchakov. Foreign Languages Publishing House. Moscow, 2008. 277. Print.
2. Nikolai Gogol. *Short fiction. St. John's Eve*. Translated by Claud Field, Isabel F. Hapgood, Vitezelly and company, and George Tolstoy. Project Gutenberg's Taras Bulba and Other Tales, 2008. 169. Print.
3. Pavelieva, A. K. The peculiarities of translation of phraseological units in the works by M. V. Gogol into English (as exemplified in the “Ukrainian” stories). *Naukovyi zhurnal “Molodyi vchenyi”* 5.1 (69.1) (2019): 64–167. Print.
4. Pevear R., Volokhonsky L. *Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809–1852. Translations into English*. New York: Random House, 1999. Print.
5. Gogol N. V. *Vechera na hutore bliz Dikanki. Mirgorod. (Evenings on a Farm Near Dikanka. Mirgorod)* Kharkiv. : Prapor, 1987. 347. Print.

6. Hrinchenko N. O., Pavelieva A. K. & Astakhova S. A. Methods of translation phraseological units in “the Ukrainian” tales by N. V. Gogol into English (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni filolohichni doslidzhennia: poiednannia innovatsiinykh i tradytsiinykh pidkhodiv»*. Hruziia, Tbilisi: Sulkhan-Saba Orbeliani Teaching University (2018): 103–106. Print.
7. Pavelieva, A. K. The peculiarities of translation into English of “demonological” phraseological units in “the Ukrainian tales” by M. V. Gogol (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). *Aktualni pytannia filolohichnykh nauk: naukovy diskusii: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia*. Odessa: Pivdenoukrainska orhanizatsiia “Tsentr filolohichnykh doslidzen” (2018): 101–105. Print.
8. Pavelieva, A. K. Peculiarities of functioning of phraseological units with the lexical item “devil” in “the Ukrainian tales” by M. V. Gogol (in the translation of R. Pevear and L. Volokhonsky): usage frequency and basic meanings. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriia: “Filolohichni nauky”*. *Movoznavstvo*. 10 (2018): 86–90. Print.
9. Pavelieva, A. K. Translation of phraseological units that denominate “devildom” in the first cycles by M. V. Gogol, into the English language (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). *Mova ta literatura u polikulturnomu prostori: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Lviv: HO “Naukova filolohichna orhanizatsiia “LOHOS” (2019): 45–48. Print.
10. Skripnik A. V. Poetika “Sorochinskoy yarmarki” N. V. Gogolya: natsionalnyi kolorit i problemy perevoda realiy kak markerov epohi. (Poetics of “Sorochinskaya Yarmarka” by N. V. Gogol: national flavor and problems of translating realities as markers of the era). *Vestnik TGPU (TSPU Bulletin)*. 4 (193) (2018): 154–157. Print.
11. Sholokhova, A. S. *Translations of literary works by N. V. Gogol into the English and German languages as the problem of explanation: by means of an example of “Evenings on a Farm Near Dikanka”*. Doctor’s thesis. Moscow: RSHU, 2011. Print.

TRANSLATION OF CLOTHING ITEMS IN NIKOLAI GOGOL’S SHORT-STORY “ST. JOHN’S EVE” INTO ENGLISH

Anna Pavelieva

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Alina Shiyan

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The description of Ukrainian realias is an integral part of the literary image of Ukraine – the central image of Nikolai Gogol’s collections of short-stories “Evenings on a Farm Near Dikanka” and “Mirhorod”. Even the Russian-speaking reader did not know all the Little Russian words, so in the foreword of the beekeeper Rudy Panko to the first collection of the short-stories, the names of meals, clothing, household items, weapons, musical instruments and mythological creatures, that may be incomprehensible to the reader, were given in alphabetical order with explanation. Therefore, translating these realias into English requires considerable experience and skill from the translator.

Purpose: The purpose of the study is to analyze the peculiarities of translation of clothing items in the literary text of Gogol’s short-story “St. John’s Eve” into English.

Results: The translators of all three variants of the short-story used lexico-grammatical substitutes, loan translation, translational analogues, descriptive translation. Pevear R. and Volokhonsky L with the help of descriptive translation convey Ukrainian realias as close to the text of the original as possible, almost without resorting to grammatical substitutions, thus preserving the author’s atmosphere of the story.

Discussion: When translating clothing items, the translators Pevear R., Volokhonsky L. used the methods of generalization, explication, generic substitution, functional analogues, while Field C. and Gorchakov O. used grammatical replacement, which Pevear R. and Volokhonsky L. tried to avoid.

Keywords: grammatical replacement, loan translation, translational analogue, generalization, explication, generic substitution, functional analogue.

Vitae. Anna Pavelieva is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include literary history, literary theory, linguistics, Germanic philology, translation and interpretation studies.

Correspondence: kunsite.zi@gmail.com

Vitae. Alina Shiyan is a Master’s student of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include Germanic philology, translation and interpretation studies.

Correspondence: alinkashn@gmail.com

Надійшла до редакції 06 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 22 жовтня 2020 року.

РОЗДІЛ V. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Олександр Кальнік

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7579-9863>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.17

УДК 378.141.5

КОРЕКТУВАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

У статті аналізуються форми і методи контролю навчальних досягнень з погляду виявлення їхнього навчального і розвивального потенціалу. Відзначається, що контроль навчальних досягнень у практиці викладання має переважно констатувальний характер, тобто реалізуються насамперед його діагностична та оцінювальна функції. Аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень вказує на те, що усна і письмова форми контролю, контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо забезпечують максимальну реалізацію таких функцій, як-от навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення, оскільки дають можливість не тільки виявити і оцінити рівень навчальних досягнень, а й сприяють формуванню професійної компетенції, активізації пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності студентів.

Ключові слова: *контроль навчальних досягнень, вищий навчальний заклад, особистісно орієнтоване навчання, методи контролю, проєкт, портфоліо.*

Масовий перехід ЗВО до дистанційної освіти з огляду на поширення коронавірусної хвороби COVID-19 гостро поставив проблему контролю і самоконтролю навчальних досягнень студентів ЗВО, зокрема з іноземної мови (ІМ). З іншого боку, однією з основних тенденцій останніх років у вітчизняній системі вищої освіти є перехід до особистісно-орієнтованого навчання, мета якого – розвиток самоосвіти й самореалізації особистості, творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. Це означає, що контроль як невід’ємний компонент процесу навчання має сприяти реалізації таких його функцій, як-от навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення. Відповідно, це вимагає суттєвої корекції шляхів та методів здійснення контролю навчальних досягнень.

У педагогічних дослідженнях (Алексюк А. М., Бочарнікова В. М., Вітвицька С. С., Есаулов А. Ф., Кудяев М. Р., Одерий Л. П., Петрашук О. П., Цехмістрова Г. С. та ін.) традиційно виділяють велику кількість функцій контролю. Найчастіше називають такі: діагностичну, навчальну, виховну, розвиваючу, стимулюючу, оцінювальну, орієнтуючу, функцію управління (коригування). У роботах сучасних науковців (Кудяев, Изотова) контроль поділяється на коректувальний і констатувальний. Такий поділ ґрунтується на твердженні про те, що контрольні процедури повинні забезпечувати не тільки констатацію рівня отриманих студентами знань, умінь і навичок (констатувальний контроль), але і цілеспрямовано реалізовувати навчальну і виховну функції, тобто в процесі виконання контрольних завдань студенти повинні продовжувати навчатися, розвиватися і виховуватися. Звідси коректувальний контроль – це вид контролю, під

час якого якнайповніше реалізуються його навчальна, розвивальна і виховна функції.

Аналіз практики викладання показує, що контроль навчальних досягнень студентів ЗВО має переважно констатувальний характер, тобто реалізуються насамперед його діагностична та оцінювальна функції. Розвиток особистості студентів, активізація їхньої пізнавальної і творчої діяльності, формування соціально-психологічних якостей у процесі контролю в кращому разі ставляться як другорядні завдання, а здебільшого не ставляться взагалі.

Метою дослідження є аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень для виявлення його навчального, розвивального і виховного потенціалу. **Об'єкт** дослідження – методи контролю навчальних досягнень з ІМ у ЗВО. **Предмет** дослідження – виявлення навчального, розвивального і виховного потенціалу таких методів контролю, як проєкти і навчальне портфоліо.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів, адекватних феномену, що досліджується, зокрема метод порівняльного аналізу для зіставлення та порівняння поглядів фахівців на проблему, що вивчається, логічне узагальнення (висновки та рекомендації щодо оптимальної організації контролю навчальних досягнень).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що, на відміну від традиційного погляду, проєкти та портфоліо розглядаються не як методи навчання, а як методи контролю, що сприяють реалізації його навчальної, розвивальної і виховної функцій. **Теоретична і практична цінність** отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення і висновки можуть використовуватися під час підготовки та проведення контролю навчальних досягнень у ЗВО різних рівнів акредитації, проведенні науково-методичних семінарів, для створення навчально-методичних посібників із зазначеної проблеми.

Традиційні для вітчизняних ЗВО методи контролю навчальних досягнень з ІМ (заліки та іспити в усній формі, письмові контрольні роботи) у сучасних дослідженнях (Аванесов, Корсак, «Тестові технології» та ін.) критикуються за невідповідність вимогам до педагогічних вимірювань (об'єктивність, надійність, валідність тощо). Наголошується на необхідності впровадження в навчальний процес інноваційних методів контролю, насамперед тестування. Заразом тестовий метод контролю досить часто розглядається як «безальтернативний» («Тестові технології»).

Водночас, реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання передбачає формування індивідуального сприйняття світу, можливості його творчого вдосконалення, широке використання суб'єктного досвіду в інтерпретації та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов (Якиманская). Одними з найбільш вагомих ознак успішності такого навчання є не просто засвоєння певного обсягу знань, а вміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази. Очевидно, що досягненню цієї мети сприяє насамперед спілкування викладача й студента в безпосередній (усний контроль) чи опосередкованій (письмовий контроль) формі.

Найбільшою перевагою тестового методу контролю є його здатність забезпечити об'єктивність, надійність, валідність і точність педагогічних вимірів. Об'єктивність і надійність досягається зокрема за рахунок обмеження кількості правильних відповідей (насамперед у тестових завданнях закритого типу). Але досить часто навчальний матеріал має дуже обмежену придатність до формалізації. Отже, тести можуть застосовуватися лише в окремих випадках.

Надмірне захоплення тестовими методами перевірки призводить до негативного впливу на навчальний процес. На це вказує досвід застосування цього методу в західних країнах, насамперед США. Не зважаючи на значні фінансові та інтелектуальні інвестиції у розвиток тестування, практика застосування стандартизованих тестів зазнає в цій країні все більшої критики. Аналізуючи вплив стандартизованих тестів на навчальний процес, американські дослідники відзначають, що застосування тестів надає надмірної ваги механічному запам'ятовуванню і відтворенню навчального матеріалу без розуміння його сутності; перетворює учнів на пасивних осіб, яким потрібно лише розпізнавати правильні відповіді і рішення замість того, щоб самостійно їх віднаходити; примушує викладачів навчати тому матеріалу, знання якого буде тестуватися, замість навчати тому, що насправді важливо (Hart). За висловом С. Дж. Пейпа і М. Чошанова, у педагогіці США оголошено «бій тестам», і ведуться інтенсивні пошуки нових альтернативних форм контролю навчальних досягнень (Пейп, Чошанов).

Отже, тестування, а особливо комп'ютерне тестування, здатне забезпечити швидке, об'єктивне, валідне і надійне оцінювання знань учнів, насамперед на рівні відтворення знань. Водночас, застосування контролю з використанням тестів суперечить особистісно орієнтованій, розвитковій спрямованості навчання, не сприяє досягненню навчальних цілей у повному обсязі, потребує значних витрат часу і зусиль на організацію і застосування. Отож, тестування, на наш погляд, може бути не основою, а лише одним із методів контролю навчальних досягнень з ІМ. Поряд з тестами мають використовуватися й інші методи, насамперед ті, що спрямовані на перевірку рівня сформованості професійної компетенції студентів з ІМ, сприяють активізації їхньої пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності.

До інноваційних методів контролю, які відповідають вищезазначеним вимогам, ми зараховуємо насамперед навчальне портфоліо і контроль за допомогою виконання проєктів. Із усього різноманіття сучасних методів ми вибрали саме ці, оскільки, на нашу думку, вони найкраще «вписуються» в традиційну дидактичну систему, не зачіпаючи зміст навчання, визначений нормативними документами, і одночасно певною мірою здатні пом'якшити негативний ефект від недоліків, властивих традиційним методам контролю, і забезпечити перехід до особистісно орієнтованого навчання. З іншого боку, використання проєктів і портфоліо як засобу контролю є інновацією, оскільки вони, переважно, використовуються як засіб навчання.

Розглянемо названі методи більш детально.

Метод *проєктів* – це «організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й використання практичних завдань – проєктів» (Гончаренко, 205).

Аналіз педагогічної літератури (Linn, Gronlund; Полат) дає змогу виділити такі особливості методу проєктів:

- гуманістична спрямованість і орієнтація на дослідницьку та пошукову модель навчання (discovery learning);
- реалізація принципів особистісно орієнтованого підходу (learner-centered approach): орієнтація на учня як на суб'єкта освітнього процесу, врахування його індивідуальних особливостей (рівня навченості, когнітивного стилю, віку, задатків, інтересів тощо); індивідуальний темп роботи над проєктом забезпечує вихід кожного студента на свій рівень розвитку;
- реалізація навчання у співпраці (cooperative learning), соціалізація особистості: студенти можуть працювати самостійно, у парах, у невеликих групах, або ж усією групою, щоб завершити проєкт, обмінюючись ресурсними матеріалами, ідеями та досвідом упродовж виконання проєкту;
- побудова освітнього процесу не відповідно логіки навчального предмета, а відповідно логіки діяльності, що має особистісний сенс для студента, підвищує його мотивацію в навчанні;
- інтеграція вмінь та обробка інформації з різних джерел віддзеркалює життєві практичні завдання, з якими студенти зіткнуться у майбутньому професійному середовищі; глибоке, усвідомлене засвоєння базових знань забезпечується за рахунок універсального їх використання в різних ситуаціях.

Цінність проєктної роботи полягає не лише у кінцевому продукті, але й у процесі руху до кінцевого результату, тому виконання проєктів орієнтується як на процес, так і на результат. Аналіз особливостей виконання проєктної роботи вказує на те, що успішне виконання проєкту означає і досягнення надпредметних цілей, що зрештою є більш важливим, ніж власне досягнення цілей проєкту. Реалізація перевірки результативності навчально-пізнавальної діяльності у вигляді виконання студентами проєктів сприяє формуванню того набору компетентностей, що необхідні для успішності їхньої професійної діяльності, розвитку пізнавальних здібностей і самостійності.

Недоліки цього методу пов'язані з необхідністю формальної оцінки досягнень студентів, що утруднюється складністю визначення критеріїв оцінювання. Наш власний досвід свідчить, що перешкодою у застосуванні цього методу також може бути недостатній рівень сформованості у студентів умінь дослідницької діяльності, відсутність можливості доступу до джерел інформації, зокрема мережі Інтернет.

Оскільки універсального методу контролю, який би відповідав усім сучасним вимогам, на сьогодні не існує, виникає необхідність оптимального поєднання різних методів. На наш погляд, це можливо за умови використання *навчального портфоліо* – колекції робіт, що демонструє зусилля, прогрес і досягнення студента за певний період навчання (протягом вивчення певної теми, семестру, навчального року чи всього періоду навчання – наприклад, творчі письмові роботи чи проєкти). На основі відібраного до портфоліо матеріалу проводиться всебічна кількісна і якісна оцінка експертами (викладачами і студентами) рівня навченості певного студента і подальша корекція процесу навчання. Періодич-

но, після закінчення визначеного терміну, відведеного для створення «досьє», або після завершення певного обсягу робіт з певного розділу програми чи проєкту студент виставляє своє портфоліо на презентацію у групі, на студентській конференції тощо (Пейп, Чошанов, Полат, Hart, Linn, Gronlund).

За допомогою портфоліо можливо забезпечити сумісність і порівнянність навчальних досягнень у системах освіти різних країн. Прикладом цього може бути Європейське Мовне Портфоліо – сукупність документів, що відбивають усі етапи вивчення ІМ за критеріями, розробленими Радою Європи (Common European framework).

На думку фахівців (Пейп, Чошанов, Linn, Gronlund), навчальне портфоліо має такі переваги:

- на відміну від традиційного підходу, який розділяє викладання, навчання і оцінювання, навчальне портфоліо органічно інтегрує ці три компоненти процесу навчання;
- навчальне портфоліо дає змогу об'єднати кількісну і якісну оцінку здібностей учня через аналіз різноманітних продуктів навчально-пізнавальної діяльності;
- заохочується не лише оцінка, а й самооцінка і взаємооцінка учнів, а також їхній самоаналіз та самоконтроль;
- навчальне портфоліо спрямовано на співпрацю викладача і учня для оцінки досягнень, докладених зусиль та прогресу у навчанні;
- навчальне портфоліо є формою безперервної оцінки в процесі безперервної освіти, що зміщує акценти від жорстких факторів традиційної оцінки до гнучких умов оцінки альтернативної;
- навчальне портфоліо легко інтегрується в професійні і службові системи оцінювання, що дає можливість раннього формування професійно значущих умінь учнів.

Звичайно, цей метод також має недоліки. Передусім до них зараховують необхідність систематичної роботи з підвищення кваліфікації викладачів, формування їхньої готовності схвалити і сприйняти цю інновацію. Портфоліо вимагає більше часу для реалізації, аніж традиційні методи перевірки. Серед недоліків називають також високий рівень суб'єктивності оцінки, нечіткість її критеріїв. Водночас відзначається, що навчальні портфоліо дають новий поштовх до вирішення проблеми перевірки результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів, вказують на можливі напрями оновлення традиційної системи контролю і, зрештою, формують нове розуміння самого процесу навчання (Пейп, Чошанов).

Як зазначає одна з авторів концепції особистісно орієнтованого навчання І. С. Якиманская, особистісно орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності (Якиманская). Але студент може брати участь у процесі навчання як суб'єкт діяльності лише тоді, коли він набуває вмінь самостійно ставити мету навчально-пізнавальної діяльності, визначати навчальні завдання для засвоєння змісту освіти і успішно їх вирішувати. Це неможливо без уміння реалізації сту-

дентами самоконтролю. На наш погляд, розвиток самоконтролю як риси особистості студента повинен визначатися як одна з основних цілей в системі особисто орієнтованого навчання у ВЗО. Досягтися ж ця мета має через систематичне застосування самоконтролю як одного з компонентів навчально-пізнавальної діяльності. Саме контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо, за умови його правильної організації, може бути ефективним засобом самоконтролю і взаємоконтролю та, відповідно, засобом формування самоконтролю як риси особистості студента.

Отже, аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень вказує на те, що усна і письмова форми контролю, контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо забезпечують максимальну реалізацію таких функцій, як-от навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення, оскільки дають можливість не тільки виявити і оцінити рівень навчальних досягнень студентів, а й сприяють формуванню професійної компетенції студентів, активізації їхньої пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності студентів. Контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо є ефективним засобом самоконтролю і взаємоконтролю, що є особливо актуальним в умовах широкого застосування дистанційного навчання.

До перспективних напрямів подальших наукових пошуків можна зарахувати індивідуалізацію контролю навчальних досягнень на основі всебічної психологічної діагностики особистості, адаптацію контролю навчальних досягнень з використанням комп'ютерів до потреб учасників навчального процесу, пошук практичних шляхів оптимальної реалізації навчальної, розвивальної і виховної функції контролю у процесі дистанційного навчання тощо.

Література

1. Аванесов В. С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: дисс. ... доктора пед. наук. Санкт-Петербург, 1994. 339 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Изотова Н. В. Корректирующий контроль как фактор повышения качества обучения: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Брянск, 2004. 20 с.
4. Корсак К. Про якість інструментарію оцінювання: співбесіди, іспити, тести. *Директор школи. Україна*. 2001. № 5. С. 84–94.
5. Кудаев М. Р. Корректирующий контроль в учебном процессе: дидактические основы построения и реализации системы: дисс. ... доктора пед. наук. Майкоп, 1998. 431 с.
6. Паращенко Л. І., Леонський В. Д., Леонська Г. І. Тестові технології у навчальному закладі: метод. посіб. Київ: ТОВ «Майстерня книги», 2006. 217 с.
7. Пейп Дж., Чошанов М. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся. *Директор школы*. 2000. № 1. С. 75–82.
8. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2000. № 2. С. 3–10.
9. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. Москва: Сентябрь, 2000. 110 с.
10. Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.
11. Hart D. Authentic assessment. Melno Park, California. 1994. 120 p.
12. Linn R. L., Gronlund N. E. Measurement and assessment in teaching. Upper Saddle River: Merrill, 2000. 574 p.

References

1. Avanesov, Vadim. *Metodologicheskie i teoreticheskie osnovy testovogo pedagogicheskogo kontrolya (Methodological and theoretical foundations of test pedagogical assessment)*. Diss. St Petersburg State U, 1994. Print.
2. *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Print.
3. Hart, Diana. *Authentic assessment*. Melno Park, California. 1994. Print.
4. Honcharenko, Semen. *Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk (Ukrainian pedagogical dictionary)*. Kyiv: Lybid, 1997. Print.
5. Izotova, Nadezhda. *Korrektirujushhij kontrol kak faktor povyshenija kachestva obuchenija (Corrective assessment as a factor in improving the quality of education)*. Diss. Bryansk State U, 2004. Print.
6. Korsak, Kostyantyn. "Pro yakist instrumentariiu otsiniuvannia: spivbesidy, ispyty, testy (On the quality of assessment tools: interviews, exams, tests)". *Dyrektor shkoly. Ukraina (Headmaster. Ukraine)*. 5 (2001): 84–94. Print.
7. Kudaev, Murat. *Korrektirujushhij kontrol v uchebnom processe: didakticheskie osnovy postroeniya i realizacii sistemy (Corrective assessment in the educational process: didactic foundations of building and implementing the system)*. Diss. Adygeya State U, 1998. Print.
8. Linn Robert, Gronlund Norman. *Measurement and assessment in teaching*. Upper Saddle River: Merrill, 2000. Print.
9. Pape, James and Choshanov, Murat. "Uchebnye portfolio – novaja forma kontrolja i ocenki dostizhenij uchashhihsja (Portfolios as a new form of monitoring and evaluating student achievement)". *Dyrektor shkoly (Headmaster)*. 1 (2000): 75–82. Print.
10. Parashchenko, Ludmyla and Leonskyi, Valery. *Testovi tekhnolohii u navchalnomu zakladi (Test technologies in an educational institution)*. Kyiv: TOV Maysternya knygy, 2006. Print.
11. Polat, Evgenia. "Metod proektov na urokah inostrannogo jazyka (Projects at foreign language lessons)". *Inostrannye jazyki v shkole (Foreign languages in school)*. 2 (2000): 3–10. Print.
12. Yakimanskaya, Irina. *Lichnostno orientirovannoe obuchenie v sovremennoj shkole (Personality-oriented learning in a modern school)*. Moscow: Sentyabr, 2000. Print.

CORRECTIVE ASSESSMENT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Oleksandr Kalnik

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: Assessment, as an integral component of teaching, should promote the implementation of its functions such as learning, educational and developmental ones.

Purpose: to analyze the methods of monitoring academic achievement to identify its learning, developmental and educational potential.

Results: The analysis of forms and methods of assessment of educational achievements testifies that oral and written forms of assessment, assessment by means of projects and portfolio provide the realization of such functions as educational, learning, developmental and self-improvement ones. They give the chance not only to reveal and estimate level of educational achievements, but also contribute to the formation of professional competence of students, enhance their cognitive activity, intellectual development, provide an opportunity for creative activity.

Discussion: Assessment through projects and portfolio is an effective means of self-assessment and peer assessment, which is especially relevant in the context of growing use of distance learning.

Keywords: achievement assessment, higher educational institution, personality-oriented education, methods of assessment, project, portfolio.

Vitae. Oleksandr Kalnik is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. His areas of research interests include achievement assessment, personality-oriented education and translation teaching.

Correspondence: alex.kalnik@gmail.com

Надійшла до редакції 08 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 26 жовтня 2020 року.

Юлія Колос

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9931-3178>

Майя Купар

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0016-4801>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.18

УДК [37.01] 316.776:371-024.87

ОРГАНІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Описано основні переваги та труднощі дистанційного навчання, зокрема під час вивчення іноземних мов. Розглянуто види взаємодії за дистанційної форми організації навчання. Проаналізовано поняття суб'єкт-суб'єктної взаємодії, описано методи й передумови її організації під час вивчення іноземної мови у навчальному процесі вищого навчального закладу. Наведено приклади анкет для рефлексії викладача й студента.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктна взаємодія, дистанційне навчання, комунікативний підхід, активне навчання.

Сьогодні людство зіткнулося з безпрецедентним викликом, а саме глобальною пандемією, спричиненою вірусом Covid-19, що докорінно змінює наш світогляд та спосіб життя. Чи не єдиною формою організації навчання за цих умов є дистанційна, що здійснюється за посередництвом інформаційно-комунікаційних технологій. З іншого боку, незважаючи на пандемію, життя не зупинилося, процеси глобалізації та міжнародної комунікації тривають, їхні темпи дедалі пришвидшуються, тому високоякісна підготовка майбутніх фахівців до спілкування іноземними мовами є дуже важливою частиною їхньої професійної компетентності. Хоча дистанційне навчання має чимало безсумнівних переваг, у процесі його підготовки й реалізації виникає чимало труднощів, які можуть стати на заваді успішному завершенню курсу та досягненню цілей навчання. Серед них: відсутність прямого (неопосередкованого) спілкування між учасниками освітнього процесу, труднощі, пов'язані з використанням комп'ютерних технологій, пасивність студентів та недостатня мотивація і саморегуляція навчальної діяльності. Подолання зазначених та інших труднощів сприятиме налагодження взаємодії між учасниками навчального процесу на основах партнерства, співробітництва та взаємного впливу, у якій кожен учасник був би активним та вмотивованим суб'єктом дії.

Проблеми дистанційного навчання висвітлювали Д. Бунік, С. Вайт, С. Гурі-Розенбліт, Т. Маркус, М. Мур, К. Сван, А. Шер, С. Золотухін, І. Ібрагімов, О. Полат, Б. Шуневич, Г. Яценко та ін. Поняття суб'єктності та суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентами досліджували І. Бех, А. Бойко, Л. Пак, В. Сластьонін, С. Шехавцова та ін.

Метою статті є визначити переваги й недоліки дистанційної форми навчання, роль суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі дистанційного навчання інозем-

ним мовам та фактори, що їй сприяють, дослідити інструменти для оцінювання взаємодії у процесі дистанційного навчання.

Об'єктом дослідження є дистанційна форма організації навчання у вищому навчальному закладі, а **предметом** – взаємодія між учасниками навчального процесу під час вивчення іноземної мови за таких умов.

У процесі роботи використовувалися такі **методи**: теоретичний аналіз, синтез, індуктивні та дедуктивні методи, вивчення літератури, бесіди зі студентами.

Наукова новизна, теоретична і практична цінність дослідження полягають в тому, що його результати можуть бути використані під час організації дистанційного навчання у вищих навчальних закладах та у процесі розробки відкритих освітніх ресурсів.

До переваг дистанційного навчання можна зарахувати більш гнучкий розподіл часу, можливість студента суміщати навчання з роботою чи сімейними справами, нівелювання комунікаційних бар'єрів з огляду на те, що спілкування з викладачем відбувається індивідуально, асинхронний у часі режим роботи дає простір для рефлексії й більш ґрунтовного засвоєння навчального матеріалу. Оскільки до всіх матеріалів дистанційного курсу є доступ, студент має можливість переглянути попередні теми, а через те, що спілкування з викладачем та іншими студентами відбувається у письмовій формі – перечитати повідомлення та відтворити у пам'яті хід думок у процесі вивчення певної теми. Окрім цього, дистанційне навчання сприяє підвищенню рівня індивідуалізації навчального процесу, оскільки викладачу доводиться більше спілкуватися окремо з кожним студентом.

Низка дослідників погоджуються, що взаємодія під час дистанційного навчання є ключовим фактором, який впливає не тільки на рівень засвоєння навчального матеріалу, а й на загальний рівень задоволення студента процесом навчання та на успіх такого навчання загалом. Американський дослідник Майкл Мур виділяє три типи взаємодії у процесі дистанційного навчання: студент–навчальний матеріал, студент–викладач та студент–студент. До першого типу науковець зараховує процес розумової взаємодії студента з навчальними матеріалами, у результаті чого відбуваються зміни в розумінні речей, світогляді та когнітивних структурах свідомості студента. Це внутрішня дидактична розмова студента із самим собою в процесі опанування нового матеріалу. Навчальні матеріали можуть бути представлені у текстовому, аудіо- чи відеоформаті або бути реалізованими у комп'ютерній програмі (М. Moore).

Варто зазначити, що оскільки дистанційне навчання студент здійснює значною мірою самостійно, то до навчального матеріалу висуваються високі вимоги, зокрема до їхньої якості, обсягу, змісту та форми представлення. Щоб студент не втратив бажання вивчати курс, потрібно, щоб знання, які він здобуває, були зорієнтовані на практику, щоб він чітко знав, де й коли вони йому знадобляться. Окрім цього, розбиття навчального матеріалу на невеликі за обсягом логічно структуровані фрагменти дає змогу звернути увагу на найважливіші питання та полегшити процес засвоєння знань. Взаємодія студента з навчальним матеріалом передбачає ознайомлення, написання наукової роботи, проходження інтерактивних тестів тощо.

М. Мур зазначає, що функцією викладачів під час дистанційного навчання під час взаємодії студент–викладач є стимулювати та підтримувати інтерес студентів до навчання, сприяти їхній саморегуляції та самомотивації. Викладачі презентують знання або вміння чи моделюють певні відношення й цінності. Після цього вони організують застосування студентами вивченого на практиці. Викладачі організують оцінювання, щоб пересвідчитися, що студенти засвоїли знання, або щоб змінити стратегію викладання навчального матеріалу. І врешті вони надають консультативну допомогу, підтримку та заохочують студентів (M. Moore).

Водночас надзвичайно важливим у дистанційному навчанні є отримання усіма сторонами повноцінного зворотного зв'язку один від одного для аналізу успішності та діагностики труднощів. Своєчасний зворотний зв'язок від інструктора (наприклад, відповіді на коментарі, повідомлення у форумі) позитивно впливають на навчання студентів. Заохочення зворотного зв'язку підвищує рівень задоволення курсом у студентів, а також допомагає підтримувати структурований темп навчання (Thurmond V. A., Wambach K.).

Взаємодія студент–студент – це третя форма взаємодії, що відбувається між двома й більше студентами за присутності викладача чи без нього. Ця надзвичайно цінна форма взаємодії дає можливість студентам не тільки опанувати матеріал, але й розвинути якості лідера й навички роботи в команді. Варто зазначити, що робота студентів у групах не тільки допомагає усунути прогалини в їхніх знаннях, а й має інше важливе значення – соціальна й емоційна підтримка (Haythornthwaite, 2001).

Прикладами взаємодії студент–студент є спільні сайти вікі й аудіоконференції, робота над проектами, розбір конкретних прикладів у групах, взаємне навчання, дебати й дискусії, мозковий штурм, взаємне рецензування письмових робіт тощо. Взаємодія студент–студент забезпечує міцніші знання, створення спільноти, обмін ідеями й розвиток критичного мислення. Хан та Хілл (Han S. Y., Hill S. R.) вважають, що створення відчуття єднання є надзвичайно важливим в інтернет-курсі, оскільки навчання розглядається не як передача знань від викладача до студента, а як процес конструювання пізнання, в якому кожен учасник робить свій внесок і отримує свої вигоди від ідей інших.

На думку науковців (Dan Bouhnik, Tali Marcus), до розробленої М. Муром системи взаємодії варто додати ще один аспект – взаємодію студента із системою, тобто з комп'ютерною технологією, що створює особливе навчальне середовище. Дослідники зауважують, що, впроваджуючи комп'ютерну технологію дистанційного навчання, треба переконатися, що вона буде зрозумілою і не створюватиме додаткового бар'єра. У процесі дослідження (Dan Bouhnik, Tali Marcus) було з'ясовано, що якщо технічні проблеми, із якими стикаються студенти, не вирішувати відразу ж, рівень задоволеності студентів системою електронного навчання знижується. Незрозумілий, незручний користувацький інтерфейс може справити негативний вплив на пошук відповідної інформації та взаємодію з навчальними матеріалами. У дослідженні (Vonderwell S., Zachariah S.) продемонстровано, що студенти, які часто почуваються дезорієнтованими, частіше відчувають когнітивне перевантаження й рідше беруть участь в онлайн-дискусіях.

Основними недоліками дистанційного навчання, що впливають на якість комунікації в навчальному процесі, є: брак прямої взаємодії між студентами та між студентами й викладачем (має місце лише взаємодія опосередкована), відчуття ізольованості, що виникає у студентів під час проходження курсу, втрата невербальних сигналів, відсутність зорового контакту тощо. Сприятливі психологічні умови процесу навчання іноземній мові та подальша активізація діяльності студентів можуть бути досягнуті за рахунок стимулювання активності студента через використання різних типів завдань та використання суб'єкт-суб'єктної моделі спілкування. Вважається, що така модель взаємодії формує у студентів готовність до прийняття аргументів співрозмовника, до взаємодії з ним; вона є по суті діалогічною формою спілкування, у межах якої реалізується розвивальна стратегія (Ковалев 7).

Ознаками суб'єкт-суб'єктної моделі взаємодії під час спілкування є: рівність у стосунках між викладачем і студентом; зосередженість викладача на потребах студентів (перехід від процесу навчання, у центрі якого стоїть викладач, до навчання, у центрі якого знаходиться студент і його потреба у набутті необхідних знань, навичок, компетентностей); вільний обмін досвідом між викладачем і студентами; творчий підхід та експериментування тощо.

У процесі організації взаємодії зі студентами викладач повинен відбирати найпродуктивніші методи навчання, що відбивають особливості взаємодії суб'єктів процесу навчання. До них належать, зокрема, методи активного навчання, комунікативний метод і метод переконання (Рендюк 33).

У деяких дослідженнях наводиться думка студентів про те, що якість інтернет-взаємодії інструктора зі студентом іноді буває навіть кращою, ніж у традиційному навчанні. Вона може проявлятися у формі неформальних повідомлень електронною поштою, у чатах, на форумах, у коментарях чи в більш формальному стилі записаних відео- й аудіоконференцій (Золотухін).

Золотухін С. А. наголошує, що навіть дорослі студенти в процесі дистанційного навчання потребують керівництва й схвалення з боку викладача. Повідомлення від викладача також зменшують психологічну дистанцію між студентами й посилюють відчуття соціальної присутності (Золотухін).

Важко переоцінити важливість встановлення партнерських стосунків та суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час вивчення іноземних мов, де провідним методом є комунікативний. Завдання викладача при цьому – організувати якомога ефективнішу взаємодію між студентами, створити умови, що спонукатимуть їх до рефлексії та обдумування вивченого матеріалу, всебічного його обговорення з одногрупниками. Для організації парної та групової роботи викладач може, зокрема, організувати роботу над проєктами, мозкові штурми, обговорення реальних життєвих ситуацій. Прийдуть на допомогу й новітні комп'ютерні технології, зокрема, у месенджерах можна створити групи для чату в режимі реального часу, інструменти Гугл для спільної роботи над документами та презентаціями в режимі реального часу. Безкоштовні спеціалізовані онлайн-інструменти дають змогу, наприклад, завантажувати відео в мережу та залишати до нього коментарі з прив'язкою до певної часової позначки, створювати схематичні карти понять, записувати відео та аудіо тощо.

Ключовими елементами для здійснення ефективного онлайн-навчання є додавання до курсу таких видів діяльності, які: передбачають активне навчання; охоплюють різні види взаємодії; побудовані у такий спосіб, що наступний вид діяльності засновано на попередньому; передбачають надання зворотного зв'язку за результатами діяльності; надають можливість рефлексії студентам щодо вивченого матеріалу.

Щоб переконатися, що на занятті створено всі умови для активної участі студентів, їхньої позиції як суб'єкта навчального процесу, викладач може оцінити заняття за допомогою анкети, опублікованої у відкритому онлайн-курсі Університету Індіани «Teaching online» («IU – Teaching Online»). Під час вибору методів навчальної діяльності викладачу пропонується відповісти на такі запитання:

1. Чи є завдання автентичним? Відповіді: так – 2 б., частково – 1 б., ні – 0 б.
2. Чи передбачає завдання можливість для активного навчання? Так – 1 б., ні – 0 б.
3. Чи передбачає воно різні типи взаємодії? Так, усі три типи – 3 б., два типи – 2 б., один тип – 1 б., ні – 0 б.
4. Чи ґрунтується завдання на попередній роботі з курсу? Так – 1 б., ні – 0 б.
5. Чи дає цей вид діяльності можливість студентам отримати корисний зворотний зв'язок щодо їхньої роботи? Так, від викладача ТА однокласників – 2 б., так, від викладача АБО однокласників – 1 б., ні – 0 б.
6. Чи заохочує завдання студентів до рефлексії щодо того, що вони вивчають, у який спосіб і для чого? Так – 1 бал, ні – 0 балів. Максимально – 10 балів.

Анкета студента для оцінювання ефективності взаємодії викладача й студента. Пропонувалося давати відповіді за 5-бальною шкалою від «зовсім не погоджуюсь» до «цілком погоджуюсь» (Johnson, Aragon, Shaik, and Palma-Rivas):

1. Викладач заохочував мене брати активну участь в обговореннях.
2. Викладач надавав мені зворотний зв'язок щодо виконаних мною робіт у вигляді коментарів.
3. Я взаємодіяв з викладачем у процесі обговорень під час вивчення курсу.
4. Викладач ставився до мене як до особистості.
5. Періодично викладач повідомляв мені про мої успіхи у вивченні курсу.

Анкета студента для оцінювання ефективності взаємодії студентів (Johnson, Aragon, Shaik, and Palma-Rivas):

1. Я ділився своїм досвідом навчання з іншими студентами.
2. Мені вдалося поспілкуватися з іншими студентами під час вивчення цього курсу.
3. Постійний контакт з одногрупниками допоміг мені закінчити курс успішно.
4. Серед студентів, які вивчали курс, панувала атмосфера єднання.
5. У цьому курсі мене заохочувати працювати в невеликих групах / командах.

Наведені анкети дають змогу викладачу оцінити ефективність розробленого ним дистанційного курсу й задають орієнтир для його удосконалення.

Дистанційне навчання є перспективною формою організації навчального процесу, яка, на нашу думку, буде займати все міцніші позиції на ринку освітніх

послуг. Проте для успішних результатів розробникам дистанційних курсів та викладачам потрібно шукати ефективні комбінації прийомів та форм, повною мірою використовувати потенціал інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтуватися на всі 4 типи взаємодії. Особливу увагу приділяти суб'єкт-суб'єктній взаємодії у режимі студент–викладач та студент–студент, забезпечувати своєчасний зворотний зв'язок, активне навчання, інтерактивність методів. Особливо це стосується навчання іноземним мовам, у якому комунікативна складова має бути наявна повсякчас. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методик дистанційного навчання іноземним мовам із комплексним та системним використанням інтерактивних методів навчання за посередництвом інформаційно-комунікаційних технологій.

Література

1. Золотухин С. А. Типы взаимодействия с обучающимися в компьютерно-опосредованном обучении. *Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал)*, *Modern Research of Social Problems*, № 5 (25), 2013. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tipy-vzaimodeystviya-s-obuchayuschimisya-v-kompyuterno-oposredovannom-obuchenii> (дата звернення: 08.10.2020).
2. Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия. *Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации*: Сб. научных трудов. Москва, 1987. С. 4–16.
3. Рендюк С. П. Суб'єкт-суб'єктна дидактична взаємодія викладача і студентів у навчально-виховному процесі технічних університетів. *Імідж сучасного педагога*, 2016. № 5. С. 32–34.
4. Bouhnik Dan, Marcus Tali. Interaction in distance-learning courses. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 2006. № 57(3). P. 299–305.
5. Han S. Y., Hill S. R. Collaborate to learn, learn to collaborate: Examining the roles of context, community, and cognition in asynchronous discussion. *Journal of Educational Computing Research*, 2007. № 36(1). P. 89–123.
6. Haythornthwaite C. Exploring multiplexity: Social network structures in a computer-supported distance learning class. *Information Society*, 2001. № 17(3). P. 211–226.
7. IU – Teaching Online. Thinking About Learning Activities. URL https://canvas.ucdavis.edu/courses/34528/assignments/3635?module_item_id=4976 (дата звернення: 08.10.2020).
8. Johnson S. D., Aragon S. R., Shaik N. & Palma-Rivas N. Comparative analysis of learner satisfaction and learning outcomes in online and face-to-face learning environments. *Journal of Interactive Learning Research*, 2000. № 11(1). P. 29–49.
9. Moore M. G. Three types of interaction. *The American Journal of Distance Education*, 1989. № 3(2). P. 1–6.
10. Thurmond V. A., Wambach, K. Understanding Interactions in Distance Education: A Review of the Literature. *International Journal of Instructional Technology and Distance Education*, 2004. № 1 (1). URL: http://itdl.org/Journal/Jan_04/article02.htm (дата звернення: 08.10.2020).
11. Vonderwell S., & Zachariah S. Factors that influence participation in online learning. *Journal of Research on Technology in Education*, 2005. № 38(2). P. 213–230.

References

1. Bouhnik Dan, Marcus Tali. Interaction in distance-learning courses. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 2006. 57(3). P. 299–305. Print.
2. Han S. Y., Hill S. R. Collaborate to learn, learn to collaborate: Examining the roles of context, community, and cognition in asynchronous discussion. *Journal of Educational Computing Research*, 2007. 36(1). P. 89–123. Print.

3. Haythornthwaite C. Exploring multiplexity: Social network structures in a computer-supported distance learning class. *Information Society*, 2001. 17(3). P. 211–226. Print.
4. IU – Teaching Online. Thinking About Learning Activities. Web. 08 Oct. 2020.
5. Johnson S. D., Aragon S. R., Shaik N. & Palma-Rivas N. Comparative analysis of learner satisfaction and learning outcomes in online and face-to-face learning environments. *Journal of Interactive Learning Research*, 2000. 11(1), 29–49. Print.
6. Kovalev G. A. Tri paradigmy v psihologii – tri strategii psihologicheskogo vozdejstvija. (Tree paradigms in Psychology – three strategies of psychological influence). *Obshhenie i dialog v praktike obuchenija, vospitanija i psihologicheskoy konsul'tacii (Communication and dialog in practice of teaching, mentoring and psychological consulting)*. Moscow, 1987. 4–16. Print.
7. Moore M. G. Three types of interaction. *The American Journal of Distance Education*, 1989. 3(2). P. 1–6. Print.
8. Rendyuk S. P. Sub'yekt-sub'yektna dydaktychna vzayemodiya vykladacha i studentiv u navchal'no-vykhovnomu protsesi tekhnichnykh universytetiv (Subject-subject didactical interaction of teacher and student in technical universitys' education). *Imidzh suchasnoho pedahoha (Modern pedagogue's image)*, 2016. (5). 32–34. Print.
9. Thurmond V. A., Wambach K. Understanding Interactions in Distance Education: A Review of the Literature. *International Journal of Instructional Technology and Distance Education*, 2004. 1(1). Web. 08 Oct. 2020.
10. Vonderwell S., & Zachariah S. Factors that influence participation in online learning. *Journal of Research on Technology in Education*, 2005. 38(2). P. 213–230. Print.
11. Zolotukhin S. A. Tipy vzaimodejstvija s obuchajushhimisja v komp'juterno-oposredovannom obuchenii. (Forms of students interaction in computer-mediated education). *Sovremennye issledovanija social'nyh problem (Modern Research of Social Problems)*. 2013. 5(25). Web. 08 Oct. 2020.

ORGANIZATION OF SUBJECT-SUBJECT INTERACTION DURING FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE CONTEXT OF DISTANCE LEARNING

Yuliia Kolos

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Maya Kupar

Department of General Linguistics and Foreign Languages, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background:

During the COVID-19 associated quarantine period, distance learning became the only form of education which is carried out by means of information and communication technologies. Although distance learning has many undoubted advantages, there are a lot of difficulties for both teacher and student as well. The main problems are lack of motivation, absence of direct communication especially during foreign language teaching where it is vital, computer-associated problems etc.

Purpose: to determine the advantages and disadvantages of distance learning, the role of subject-subject interaction in the process of distance learning of foreign languages and the factors contributing to it, to analyze tools for assessing interaction and types of educational work in terms of their applicability.

Results: Distance learning is a promising form of educational process organization, which, in our opinion, will occupy an increasingly strong position in the market of educational services. However, to achieve successful results, distance courses developers and instructors should look for effective combinations of techniques and forms, make full use of the potential of information and communication technologies, focus on all 4 types of interaction. They also ought to pay special attention to subject-subject interaction in the mode of teacher-student and student-student relations, provide timely feedback, and utilize interactive learning methods.

Discussion: We see prospects for further research in the development of methods of distance foreign languages teaching with a comprehensive and systematic use of interactive techniques by means of information and communication technologies.

Keywords: subject-subject interaction, distance learning, communicative approach, active learning.

Vitae. Yuliia Kolos is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interest include formation of future translators’ professional competence, use of computer technologies in foreign language teaching.

Correspondence: yulia.kolos@gmail.com

Vitae. Maya Kupa is a Lecturer of Department of General Linguistics and Foreign Languages at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include theory and practice of foreign language teaching, use of computer technologies in education.

Correspondence: maiia.kupa@gmail.com

Надійшла до редакції 01 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 15 жовтня 2020 року.

Наталія Шаркова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2324-4473>

Світлана Шаркова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0413-6960>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.19

УДК 159.923:004

ІНТЕГРУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Задля вдосконалення професійної майстерності та конкурентноспроможності перекладачів технічної літератури в освітньому процесі впроваджується практика ознайомлення студентів із ресурсами та стратегіями роботи з різноманітними інформаційно-комунікаційними технологіями. Авторами проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з цієї теми, подаються результати спостереження та бесіди зі студентами щодо їхнього сформованого досвіду використання новітніх технологій під час перекладу. Надаються практичні рекомендації для розвитку професійної компетенції перекладача.

Ключові слова: переклад технічної літератури, електронні словники, онлайн-словники, програми автоматизованого перекладу, машинний переклад, професійна компетенція перекладача.

Основною характеристикою сучасного світу є надшвидкий розвиток технологій, які впливають на численні аспекти нашого життя. Відповідно до таких змін у нашому суспільстві на сьогодні сформувався помітний попит на фахівців із технічного перекладу, а саме: технічних, наукових текстів, робочої документації, інструкцій із експлуатації обладнання для крупних підприємств тощо. Проте навчання перекладачів технічної літератури не обмежується лише вивченням іноземної мови, а передбачає формування таких основних функцій, як-то: письмова та усна комунікація у певних сферах діяльності; застосування сучасних методів збирання та оброблення інформації; використання глобальних інформаційних мереж, автоматизованих пошукових систем, електронних баз даних, глосаріїв та довідників; проведення наукових досліджень у сфері професійної діяльності (Марченко, Орел).

Використання комп'ютера із сучасним системним та прикладним програмним забезпеченням як основного інструмента перекладача вказує на необхідність формування у студентів інформаційної компетентності, яка передбачає опанування різноманітних комп'ютерних програм та інформаційних засобів. Не лише ознайомлення з офісними програмами, а впевнене користування електронними словниками, САТ-програмами (програмами перекладу за допомогою комп'ютера), онлайн-перекладачами, засобами мережі Інтернет наближає майбутніх фахівців до потреб суспільства та сучасного ринку, підвищує їхню конкурентноспроможність та вдосконалює професійну майстерність.

Питання підготовки перекладачів у ВНЗ обговорювалися у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як-от О. Бондаренко, В. Карабан, О. Ковтун, К. Клауді, В. Комісаров, І. Корунець, К. Кузьміна, Л. Латишев, А. Ольховська, А. Онищук, Л. Поліщук, Б. Рубрехт, Л. Черноватий, Р. Тінслей, А. Шамне, Н. Шостак та ін. Специфіку впровадження комп'ютерних технологій в освітні процеси вивчали О. Арестова, Л. Бабанін, А. Беляєва, Є. Войськунський, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Машбиць, В. Монахов, М. Прадівлянний, І. Підласий, Л. Турбович тощо. Можливості застосування інформаційних технологій у викладанні та вивченні іноземної мови, забезпеченні іншомовного спілкування вивчали А. Агейчева, Т. Брик, В. Грішко-Дунаєвська, Є. Долинський, Л. Романишина, О. Сергєєва, К. Скиба, Д. Супрун та ін. Зрештою, питання формування у перекладачів навичок та вмінь використання інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності ще залишається актуальною справою.

З огляду на це **метою** статті є аналіз сучасних інформаційних технологій, розроблених для професійної діяльності перекладачів, та визначення способів формування практичних навичок ефективного використання зазначених ресурсів майбутніми фахівцями.

Об'єктом дослідження є процес запровадження програмного забезпечення (електронних словників, систем перекладацької пам'яті, програм машинного перекладу) під час підготовки перекладачів технічних текстів. **Предметом** дослідження є шляхи набуття студентами як майбутніми перекладачами, що навчаються в технічному виші, практичного досвіду щодо опанування програмного забезпечення для оптимізації процесу перекладу.

Для досягнення мети нами використовувався комплекс таких **методів** дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з теми, її узагальнення та систематизація; емпіричні спостереження та бесіди зі студентами.

Теоретична і практична цінність дослідження полягає у подальшому розвитку розуміння особливостей запровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) під час формування професійних компетенцій майбутніх перекладачів технічної літератури.

До інформаційних технологій перекладу зараховують загальнолінгвістичні та спеціалізовані словники, встановленні на цифровому пристрої (offline); мережеві (online) спеціалізовані та тлумачні словники; системи автоматизованого перекладу (Computer Aid Translation – CAT); машинний переклад; пошук у мережі Інтернет.

Важливе значення для формування професійної компетенції перекладача, а також підвищення якості і продуктивності перекладацького бізнесу має оперативно-термінологічне забезпечення. Головним інструментом роботи майбутнього перекладача є словник – паперовий чи електронний. Основною функцією останнього є видача за запитом лексично-графічної інформації з будь-якої лексичної одиниці, зокрема її основні морфологічні, лексичні та синтаксичні характеристики. Залежно від форми електронні словники можна поділити на онлайніві, представлені в мережі Інтернет, і словники в електронному вигляді, представ-

лені на компакт-дисках або інших автономних електронних носіях. Варто зазначити, що багато електронних словників для перекладу інтегруються з текстовим редактором MS Word, що позначилося на їхньому широкому поширенні та всезагальному визнанні серед різного профілю фахівців. Зі свого боку онлайн-словники, кількість яких постійно збільшується і вже зараз становить декілька тисяч, розміщені на багатьох доступних сайтах (Долинський, Скиба).

З огляду на необхідність працювати з великими обсягами різної іншомовної літератури, всілякої документації та задля прискорення обробки матеріалу були розроблені специфічні лінгвістичні програми автоматизованого перекладу (Computer Assisted Translation, CAT). CAT-системи – це, пер едусім, програми управління пам'яттю перекладів, які складаються з бази даних сегментів тексту вихідною мовою та їхнє перекодування іншою мовою. Під час обробки нового сегмента тексту він співвідноситься з одиницями перекладу, які збережені в базі даних. Якщо база даних знаходить як наявний подібний фрагмент, програма автоматично використовує його. Якщо запропонований програмою варіант є неточним збігом, перекладач може самостійно його відредагувати. Відповідальність за вибір адекватного формулювання повністю покладається на перекладача. За необхідності новий варіант може бути доданий у базу даних, що сприяє постійному збільшенню обсягу пам'яті перекладу (Морозкіна, Тюкіна).

Здебільшого найкраще CAT-системи працюють із технічними, медичними, юридичними текстами, для яких властива значна кількість повторів і характерна одноманітність термінології та стилю. Додатково вони дають змогу групувати окремі тексти в проєкти для оптимізації процесу перекладу. Водночас значною перевагою використання таких систем є можливість кількох перекладачів працювати над одним проєктом і навіть одним текстом без втрати якості перекладу. Формат тексту та його одноманітність зберігається, водночас процес виконання завдання значно прискорюється за рахунок залучення більшої кількості виконавців та можливості автоматичної підстановки сегментів перекладу (Муштакова). По суті така технологія є особливою формою комунікації, яка дає змогу формувати комунікативні здібності, толерантність, уміння працювати в малих групах, самостійно мислити, прогнозувати результати й робити обґрунтовані висновки (Шіба).

Важливо розрізнати автоматизований (Computer Assisted Translation, CAT) та машинний переклад (Machine Translation, MT). Якщо письмовий переклад здійснюється спеціальною комп'ютерною програмою без участі людини, то це є прикладом MT (так званого «комп'ютерного перекладу»). Такі системи машинного перекладу призначені для різних категорій потенційних користувачів: 1) для широкого загалу («Google Translate», «Systran 7 Home Translator»); 2) для корпоративного користування («Promt NET Professional»); 3) для професійних перекладачів («PT 2008 Professional»); 4) для тих, хто займається перекладом вебсайтів («Inter Tran Web Site Translation Server», «Systran Web Translator»); 5) для тих, хто користується різними портативними пристроями («Promt Mobile», «Speereo Voice Translator»); 6) для тих, хто перекладає усне мовлення («Google Translate for Android», «iOS Translate App») (Шіба).

Відомо, що машинний переклад досі залишається недосконалим. Його результат зазвичай використовується як чорновий варіант майбутнього тексту для подальшого редагування фахівцем, а також як засіб отримання загального уявлення про тему та зміст матеріалу на етапі відсутності кваліфікованої допомоги перекладача.

Особлива роль у формуванні професійних компетенції майбутніх перекладачів технічної літератури належить інтернет-ресурсам, які дають змогу, по-перше, досягти певного рівня іншомовної компетенції в період навчання у ВНЗ, по-друге, удосконалювати здобуті знання, навички й уміння в подальшій професійній діяльності. На сьогодні технологія Web 2.0 відкриває широкі можливості для самостійного засвоєння, накопичення, перетворення знань і дослідження студентом явищ та процесів у тісній груповій взаємодії з експертами та / чи іншими суб'єктами навчання через відвідування освітніх порталів, спілкування у соціальних мережах, ведення блогів та інше.

Є. В. Долинський та К. М. Скиба запропонували власну класифікацію засобів мережі Інтернет, призначених для професійного становлення перекладачів, які розподіляються у такий спосіб:

I. За функціональним призначенням: 1) для знаходження відомостей, літератури, мультимедійної інформації (пошукові системи, бібліотечні каталоги); 2) для передачі, зберігання та розповсюдження інформації (електронна пошта, файлохранилища, файлообмінні сервіси); 3) для спілкування (чати, форуми, месенджери, соціальні мережі, віртуальні середовища); 4) для роботи з текстовою, презентаційною, табличною, графічною та відеоінформацією (офісні онлайн-пакели, Web-орієнтовані графічні редактори, онлайн-відеоредактори); 5) для автоматичного перекладу тексту (додатки розроблені системами Google, iOS); 6) для агрегації інформаційних потоків (агрегатори RSS-новин); 7) для створення інформаційних ресурсів (блог-платформи, онлайн-конструктори сайтів; системи управління контентом, навчанням, навчальним контентом; програмні засоби для генерації електронних підручників та для створення тестів); 8) для спільної роботи (мапи розуму, онлайн-дошки, засоби управління розкладом, засоби командної роботи); 9) для створення баз даних і роботи з ними (хмарні сервіси).

II. За широтою охоплення: 1) часткове – застосування інтернет-технологій здійснюється під час вивчення окремих тем, розділів, модулів курсу, для опрацювання окремих дидактичних завдань; 2) основне – провідне місце у процесі вивчення дисципліни відводиться одній-двом інтернет-технологіям; 3) загальне – навчання, управління освітнім процесом, охоплюючи всі види контролю та моніторинг навчальної діяльності студентів, спираються на застосування засобів мережі Інтернет.

III. За педагогічними завданнями: 1) засоби, що забезпечують базову професійну підготовку (системи контролю знань, гіпертекстові чи гіпермедійні електронні підручники); 2) засоби для практичної підготовки (мультимедійні тренажери, віртуальні лабораторії, програми імітаційного моделювання); 3) допоміжні засоби (енциклопедії, словники, довідники, ігри, мультимедійні навчальні програми); 4) комплексні засоби (освітнє інформаційне середовище, віртуальне на-

вчальне середовище, дистанційні навчальні курси, системи дистанційного навчання).

IV. За типом інформації: 1) засоби для роботи з текстовою інформацією (засоби спільної роботи з текстом, віддаленої роботи з текстом, хмарні текстові редактори); 2) засоби для роботи з візуальною інформацією (фотоколекції, відеоканали, відеоекскурсії, демонстрації та ілюстрації, статичні, динамічні та інтерактивні моделі, схеми, діаграми, онлайн-відеоредактори, системи віртуальної реальності); 3) засоби для роботи з аудіоінформацією (підкастинг, аудіокастинг, онлайн-аудіоредактори, засоби спільної роботи зі звуком); 4) засоби роботи з комбінованою інформацією (соціальні мережі, мультимедійні ресурси, вікі).

Запропонована Національною Металургійною академією України освітня програма не передбачає окремого спецкурсу «Інформаційні технології у професійній діяльності перекладача», проте інформаційна компетенція майбутніх фахівців формується з першого року навчання. Пілотне дослідження, в якому взяли участь 20 студентів, проводилося під час першого семестру четвертого року навчання, оскільки саме на цьому етапі студенти мають належним чином сформовані перекладацькі навички та вміння. Учасники опитування пояснювали:

(1) якими інформаційними технологіями користуються особисто і в якому контексті?

(2) які вбачають переваги і недоліки в роботі з електронними ресурсами?

(3) які прогалини у використанні ІКТ майбутні фахівці б хотіли надолужити?

Під час аналізу результатів виявилось, що всі студенти надають перевагу електронним словникам: вони в них завантажені як мобільні додатки на телефон та на ПК (за наявності). Основним поясненням поставало те, що паперові словники є досить громіздкими. Водночас одного словника недостатньо для роботи професійного перекладача, адже умови ринку вимагають швидкої адаптації до зміни галузі перекладу. Було очевидним, що великими за обсягом паперовими словниками багатьом студентам достатньо складно користуватися, порівняно з прискореним процесом знаходження перекладу слова в електронних словниках. За допомогою останніх можлива демонстрація прикладів уживання лексичної одиниці залежно від контексту, граматичних форм і сталих словосполучень, в яких використовується необхідне для перекладу слово. Окремою перевагою використання електронних словників є розвиток орфографічних та фонетичних умінь. Як зауважували студенти, ці словники завжди є «під рукою».

У результаті опитування виявилось, що найбільш універсальним, якісним та зручним для учасників є словник «Multitran», який, на жаль, не підтримує українську мову, але запроваджує якісний переклад слів із різних галузей науки і техніки. Невеликий відсоток студентів зазначив, що вони користуються онлайн словником Reverso Context, який показує вживання слова у різних контекстах і, залежно від цього, пропонує його переклад. Варто зазначити, що програми перекладу саме українською мовою не достатньо розроблені та впроваджені на сьогодні.

Як виявилось у результаті бесіди зі студентами, всі вони мають досвід використання машинного перекладу і опанували техніки роботи з ними. Для ана-

лізу доцільності використання таких програм і етапів редагування тексту після машинного перекладу була організована дискусія, під час якої ними була підтверджена доцільність використання такого виду перекладу. Зрештою зауважувалося, що вибір програми залежить від характеру тексту.

Опитування також показало, що всі студенти активно користуються пошуком інформації в мережі Інтернет, а саме: Wiki-сайтами, за допомогою яких можливо не тільки знайти необхідний еквівалент багатьох термінів, а також ознайомитися з короткою характеристикою того чи іншого явища, що водночас збагачує знання предмету перекладу (фонові знання).

Виявилось, що дуже обмежена кількість студентів має досвід використання САТ-програм. Пояснюємо це тим, що під час навчання вони працюють із різножанровими текстами, що позбавляє їх можливості активно поповнювати пам'ять перекладів.

У результаті аналізу отриманих даних нами були сформульовані такі **методичні рекомендації**:

1. Беручи до уваги обмежену кількість аудиторних годин та велику кількість програм, які постійно оновлюються, доцільно залучати студентів до порівняння різних програм для формування уявлення про їхнє функціонування. Зокрема, нами було запропоновано підібрати десять термінів (слів або словосполучень) з будь-якої галузі науки рідною мовою та порівняти їх переклад в п'яти на власний вибір електронних словниках. Наступний етап передбачав переклад невеликих технічних текстів за допомогою програм машинного перекладу. Як підсумок, адекватність перекладу та стислий аналіз програмного забезпечення обговорювалися в групах.

2. Для розвитку навичок пошукової роботи в мережі Інтернет корисним вбачається звертати особливу увагу на переклад скорочень, які можуть доволі часто використовуватися або для позначення назв пристроїв, або видів металевих сплавів. Наприклад, розповсюджена за радянських часів практика вживання маркування та назв сплавів (таких як БрО5Ц5С5, БрАЖМц та ін.) було і залишається нетиповим для західних країн. В цьому разі студентам варто задіяти пошукові здібності та окреслити коло ймовірних варіантів перекладу, які поступово мають зіставлятися із загальним контекстом матеріалу (статтею, документацією, доповіддю).

3. Оскільки в технічних текстах використовується велика кількість термінів, які є незвичними і незрозумілими для перекладача без певних фонових знань, доцільно стимулювати студентів не просто перекладати, а вміти пояснювати зміст процесів та приладів, супроводжувати їх схематичними рисунками, ілюстративним матеріалом. Корисні підказки щодо перекладу спеціальної термінології можна знайти і на вебсайтах міжнародних промислових компаній. Перелік широковживаних назв сучасних агрегатів, їхніх комплектуючих, багатий асортимент продукції, вказаний для рекламного ознайомлення потенційних бізнес-партнерів, буде корисним навіть для досвідченого перекладача, який весь час продовжує збагачувати свій словниковий запас.

Для розвитку умінь і навичок порівняльного аналізу майбутніх фахівців варто також привчати порівнювати зміст понять, які помилково можуть звучати однаково українською та англійською, проте мати істотні розбіжності в різних контекстах, наприклад: *technical / engineering, form / shape / mold, detail / part, agglomeration / sintering*. Отже, розвиток перекладацьких навичок виходить за межі автоматичного запиту перекладу в електронній системі, а переходить на творчий шлях пошуку різноманітних варіантів передачі необхідного змісту.

4. Для формування навичок роботи з САТ-програмами пропонувати студентам роботу з модифікованими вихідними текстами, в яких навмисно повторюється один й той самий фрагмент (Ольховська).

5. Треба приділяти особливу увагу розвитку умінь і навичок редагування професійних текстів.

6. Керівникам вишів доцільно загалом оновлювати програмне забезпечення і комп'ютерну техніку.

У підсумку аналізу викладеного матеріалу зауважимо, що в умовах сучасного світу для підвищення продуктивності перекладача та зменшення вартості перекладу особливу увагу варто приділяти формуванню у майбутніх фахівців інформаційної компетенції, критичного мислення, пошукового настрою. Водночас студенти мають розуміти, що перекладацькі технології – лише одна з багатьох, проте невід'ємна складова фахової компетенції. Сучасні технології можуть сприяти вдосконаленню перекладацьких навичок та вмінь, мотивувати фахівців до самонавчання протягом життя.

Перспективу цього пілотного дослідження вбачаємо в поглибленні розуміння особливостей запровадження спеціалізованого програмного забезпечення під час організації навчання студентів-перекладачів.

Література

1. Агейчева А. О. Методи активізації сприйняття дидактичних матеріалів при дистанційному навчанні. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2011. Вип. 28. С. 9–11.
2. Долинський Є. В., Скиба К. М. Інформаційні технології у професійній діяльності перекладача: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2016. 196 с.
3. Марченко О. Г. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування професійних компетенцій майбутніх перекладачів технічної літератури. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Харків, 2014. Вип. 3(40). С. 203–207.
4. Морозкина Е. А., Шакирова Н. Р. Использование информационных технологий для оптимизации процесса перевода. *Вестник Башкирского университета: Филология и Искусствоведение*. Уфа, 2012. №1(1), т. 17. С. 544–546.
5. Муштакова А. С., Шноль К. Э., Торгашева Ю. Г., Валишина С. Р. Информационные технологии как важнейшая составляющая профессиональной подготовки переводчиков. URL: <https://repository.library.voenmeh.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/154/elr00697.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 7.10.2020).
6. Ольховська А. С. Теоретичні передумови розробки курсу «Сучасні перекладацькі технології. Системи автоматизації перекладу». *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця, 2016. № 4. С. 108–114.

7. Сергеева О. В. Використання інформаційних технологій у професійній підготовці перекладачів в університетах Великої Британії. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград, 2016. Вип. 147. С. 121–125.
8. Тюкина Л. А., Пузенко И. Н. Информационные технологии в профессиональной деятельности переводчика. *Профессионально ориентированный перевод: реальность и перспективы*. 2018. Вып. 13. С. 248–255.
9. Шиба А. В. Використання інформаційних технологій у процесі формування професійної компетентності майбутнього перекладача засобами інтерактивних технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2013. Вип. 28(81). С. 356–365.

References

1. Ageycheva, Anna. Metody Aktyvizatsii Spryinyattia Dydaktychnyh Materialiv pry Dystantsiy-nomu Navchanni (Methods Of Stimulating Didactic Material Perception In Terms Of Online Education). *Naukoviy Chasopys NPU im. M. P. Dragomanova. Seriya 5. Pedagogichni Nauky: Realini ta Perspektyvu. (Proceedings of National Pedagogical Drahomanov University. Edition of Educational Sciences: Current Prospects And Future Trends)*. 28 (2011): 9–11. Print.
2. Dolynsky, Yevhen, and Kateryna Skyba. *Informatsiyni Tehnologiyi u Profesiyniy Diyal'nosti Perekladacha: Navchal'ny Posibnyk (Information Technology In Terms of Interpreter's Professional Activity: Coursebook)*. Khmelnytsky: KhNU, 2016. Print.
3. Marchenko, Olga. “Vykorystannya Informatsiyno-Komunikatsiynih Tehnologiy u Protsesi Formuvannya Profesiynih Kompetensiy Maybutnih Perekladachiv Tehnichnoyi Literatury (The Application of Information-Communicative Technology Within the Process of Professional Competence Development of Preservice Interpreters Specialized In Translating Engineering Publications)”. *Zbirnyk Naukovyh Prats Kharkivs'koho Universytetu Povitryanyh Syl (Proceedings of Kharkiv University of Air Force)*. 3 [40] (2014): 203–207. Print.
4. Morozkina, Yevgeniya, and Nailya Shakirova. “Ispol'zovaniye Informatsionnyh Tehnologiy Dlya Optimizatsii Protsessa Perevoda (Information Technology Application For Optimization of Translation Process)”. *Vestnik Bashkirskogo Universiteta: Filologiya I Iskustvovedeniye (Bulletin of Bashkir University: Philology and Art History)*. № 1 [1], Vol. 17. (2012): 544–546. Web. 7 Oct. 2020.
5. Mushtakova, Anastasia, and Kseniya Shnol, Yulianna Torgasheva, Svetlana Valishyna. “Informatsionniye Tehnologii Kak Vazhneyshaya Sostavlyayuschaya Professional'noy Podgotovki Perevodchikov (Information Technology As The Most Important Element Of Translator's Professional Development)”. *Proceedings of Baltic State Technical University “Voenmeh” D. F. Ustinov (2019)*: 249–252. Web. 13–14 Nov. 2018.
6. Olkhovska, Alla. “Teoretychni Peredumovy Rozrobky Kursu «Suchasni Perekladatski Tehnologii. Systemy Avtomatyzatsiyi Perekladu»” (Theoretic Background For the Development Of the Course “Modern Technologies in Translation. Automated Translation Systems”). *Visnyk Vinnyts'koho Politehnichnoho Instytutu (Bulletin of Vinnytsya Polytechnic Institute)*. 4 (2016): 108–114. Print.
7. Serheyeva, Oksana. “Vykorystannya Informatsiynih Tehnologiy U Profesiyniy Pidhotovtsi Perekladachiv V Universytetah Velykoyi Brytaniyi. (The Experience Of British Universities To Apply Information Technology For Interpreter's Professional Development)”. *Naukovi Zapysky. Seriya: Pedagogichni Nauky (Proceedings. Edition of Educational Sciences)*. 147 (2016): 121–125. Print.
8. Tyukina, Lyudmila, and Ivan Puzenko. “Informatsionniye Tehnologii V Professional'noy Deyatel'nosti Perevodchika (Information Technology In Terms of Interpreter's Professional Activity)”. *Professional'no Orientirovanny Perevod: Real'nosti I Perspektivy (Professionally Oriented Translation: Current Prospects And Future Trends)*. 13 (2018): 248–255. Print.

9. Shyba, Alyona. “Vykorystannya Informatyynyh Tehnologiy U Protsesi Formuvannya Profesiynoyi Kompetentnosti Maybutnyoho Perekladacha Zasobamy Interaktyvnyh Tehnologiy (Information Technology Application For Professional Competence Development Of Preservice Interpreter Using Interactive Technologies)”. *Pedagogika Formuvannya Tvorchoyi Osobystosti U Vyschii Zahal'niy Shkolah (Pedagogy of Developing Creative Personality In Terms Of Secondary And Tertiary Education)*. 28 [81] (2013): 356–365. Print.

INFORMATION TECHNOLOGY INTEGRATION INTO COURSE DEVELOPMENT FOR TECHNICAL TRANSLATORS' TRAINING

Nataliya Sharkova

Department of Translation and Foreign Languages, National Metallurgical Academy of Ukraine, Dnipro, Ukraine

Svitlana Sharkova

Laboratory of the Psychology of Studying named after I. O. Synytsya, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: The challenges of the modern world with its advances in technology and fast-paced life highlight the need for constant professional development in different areas. Nowadays, one of popular university majors is technical translation. Various Ukrainian and foreign scientists, educators have focused on the improvement of courses for preservice interpreters.

Purpose: The purpose of this article is to review modern tendencies in ICT development which can be applied in terms of translators' skill training.

Results: Comparison of machine-readable and online dictionaries, machine and computer aid translation has set the perspectives of pilot research study which involved 20 fourth-year students of National Metallurgical Academy of Ukraine. The participants analyzed the advantages and disadvantages of different e-resources, programs, devices.

Discussions: The complexity of the issue regarding information technology integration into educational process for technical translators' training needs to be researched more to reflect the latest information and changes. Active learning approach can help to transform students' skills from mechanical (just inputting words into the system) into creative ones (investigating the best options of combining words, definitions, illustrations) to make the training process more effective.

Keywords: technical translation, machine-readable dictionaries, online dictionaries, computer aid translation, machine translation, professional competences of translators.

Vitae. Nataliia Sharkova is a Candidate of Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Translation and Foreign Languages at National Metallurgical Academy of Ukraine. Her research interests include psychological principles of foreign language teaching management; the use of ICT in educational environment; teaching foreign language in Technical Universities.

Correspondence: nataliia.sharkova@metal.nmetau.edu.ua

Vitae. Svitlana Sharkova is a Candidate of Psychology, Associate Professor, Postdoctoral researcher at G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Laboratory of the Psychology of Studying named after I. O. Synytsya. Her research interests include psychological principles of designing foreign language online courses, peculiarities of foreign language motivation development, psychological aspects of EFL teaching management in multicultural groups at university level.

Correspondence: svitlana.sharkova@metal.nmetau.edu.ua

Надійшла до редакції 02 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 23 жовтня 2020 року.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Агейчева Анна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан гуманітарного факультету, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: перекладознавство, термінологічні дослідження, лінгвокраїнознавство, навчання іноземній (англійській) мові та перекладу.

Астахова Світлана Анатоліївна – викладач кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лексикологія, теоретична фонетика, стилістика, перекладознавство, зарубіжна література, викладання іноземної (німецької) мови.

Балацька Олена Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: дискурсологія, прагмалінгвістика, когнітивна лінгвістика.

Безугла Лілія Ростиславівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лінгвопрагматика, когнітивна лінгвістика, порівняльно-історичне мовознавство, лінгвопоетика, дискурсологія.

Беляєва Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: педагогіка вищої школи, теорія комунікації, якість освіти, лінгводидактика, термінознавство, латинська мова.

Болотнікова Алла Петрівна – кандидат філологічних наук, завідувачка кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: функціональна лінгвістика, лінгвістика тексту, лінгвопрагматика.

Воробйова Оксана Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: словотвірна семантика, зіставне мовознавство, порівняльна лексикологія, перекладознавство, лінгвокраїнознавство.

Галаур Світлана Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: функційна лінгвістика, лінгвістика тексту, лінгвопрагматика.

Гунченко Юлія Вікторівна – старший викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: перекладознавство, термінологічні студії, лінгвопрагматика.

Дмитренко Олена Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лексикологія, теоретична граматики, лінгвокраїнознавство, інноваційні методики викладання іноземної (німецької) мови.

Домаренко Максим – магістрант спеціальності 035 Філологія Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теоретичні та практичні аспекти галузевого перекладу, лінгвокраїнознавство, світова література.

Кальнік Олександр Петрович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: контроль навчальних досягнень, особистісно-орієнтоване навчання, викладання іноземної (англійської) мови та перекладу.

Колос Юлія Зіновіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: формування професійної компетенції майбутніх перекладачів, використання інформаційних технологій у навчанні іноземним мовам та перекладу.

Костенко Вікторія Геннадіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: професійна іншомовна комунікація, академічна грамотність та академічне письмо, дослідження професійного дискурсу стоматології, медичної термінології, викладання англійської мови для спеціальних цілей.

Кохан Сергій – магістрант спеціальності 035 Філологія Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лексикологія, лінгвокраїнознавство, перекладознавство.

Купар Майя Сергіївна – викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теорія та практика викладання іноземних мов, використання інформаційних технологій у навчанні іноземним мовам та перекладу.

Кушнірова Тетяна Віталіївна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теорія літератури, історія літератури, історія перекладу, переклад художньої літератури, теоретичні та практичні аспекти галузевого перекладу.

Лазебник Ангеліна – студентка спеціальності 035 Філологія Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лексикологія, словотвірна семантика, перекладознавство.

Мангура Світлана Іванівна – викладач кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лінгвопрагматика, теорія і практика галузевого перекладу, навчання іноземній мові та перекладу.

Москаленко Марина Володимирівна – викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: когнітивна лінгвістика, сучасні методики викладання іноземних мов, перекладознавство.

Павельєва Анна Костянтинівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: історія літератури, теорія літератури, світова література, германська філологія, теорія і практика перекладу.

Палій Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теорія літератури, художній переклад, лексикологія, стилістика, перекладознавство, зарубіжна література.

Прийма Лада Юріївна – аспірантка кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (спеціальність 035 Філологія), викладач кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: лексикологія, адаптація англіцизмів, медична термінологія, когнітивна лінгвістика, методика викладання англійської мови.

Роженко Інеса Віталіївна – викладач кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: перекладознавство, термінологічні дослідження, викладання англійської мови для спеціальних цілей.

Руденко Яна – магістрантка спеціальності 035 Філологія Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теоретичні та практичні аспекти галузевого перекладу, зіставне мовознавство.

Сідак Олеся Олександрівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: дискурсологія, лінгвопрагматика, когнітивна лінгвістика, семантичний синтаксис.

Сологор Ірина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: термінознавство, професійна комунікація у сфері медицини (німецька, англійська та латинська мови), лінгвістика тексту, лінгводидактика.

Федоренко Юлія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теорія і практика навчання іноземним мовам, загальне мовознавство, теорія і практика перекладу.

Чернишов Віктор Володимирович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: філософія мови, когнітивна лінгвістика, зіставне мовознавство, прикладна лінгвістика, теорія перекладу, філософія, теологія, релігієзнавство.

Шаркова Наталія Федорівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу та іноземних мов Національної металургійної академії України (м. Дніпро, Україна).

Коло наукових зацікавлень: психологічні основи організації навчання іноземним мовам, запровадження ІКТ в освітній простір, викладання іноземних мов у технічному ЗВО.

Шаркова Світлана Федорівна – кандидат психологічних наук, доцент, докторант Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія психології навчання ім. І. О. Синиці (м. Київ, Україна).

Коло наукових зацікавлень: психологічні засади моделювання дистанційних навчальних курсів з іноземної мови, особливості розвитку мотивації опанування іноземних мов, психологічні особливості організації навчання іноземної мови в полікультурних за складом групах.

Шерстюк Наталія Олександрівна – викладач кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: літературознавство, світова література.

Шиян Аліна – магістрантка спеціальності 035 Філологія Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: теоретичні та практичні аспекти галузевого перекладу, художній переклад, світова література.

Якубенко Ірина В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава, Україна).

Коло наукових зацікавлень: синтаксис німецької мови, лінгвістика тексту, комунікативна лінгвістика, лінгвостилістика, лінгвопрагматика, психолінгвістика.

ВІДОМОСТІ ПРО РЕЦЕНЗЕНТІВ

Безугла Лілія, доктор філологічних наук, професор (м. Харків, Україна)

Білецька Олена, кандидат філологічних наук (м. Вінниця, Україна)

Воробйова Оксана, кандидат філологічних наук, доцент (м. Полтава, Україна)

Залужна Ольга, кандидат філологічних наук (м. Вінниця, Україна)

Карасенко Олена, кандидат філологічних наук, доцент (м. Франфурт-на-Майні, Німеччина)

Кобзар Олена, доктор філологічних наук, доцент (м. Полтава, Україна)

Костенко Вікторія, кандидат філологічних наук, доцент (м. Полтава, Україна)

Кушнірова Тетяна, доктор філологічних наук, доцент (м. Полтава, Україна)

Ленська Світлана, доктор філологічних наук, доцент (м. Полтава, Україна)

Лисанець Юлія, кандидат філологічних наук, доцент (м. Полтава, Україна)

Любецька Вікторія, кандидат філологічних наук (м. Одеса, Україна)

Оленяк Мар'яна, кандидат філологічних наук, доцент (м. Вінниця, Україна)

Пірошенко Світлана, кандидат філологічних наук (м. Хмельницький, Україна)

Лінгвістичні студії Linguistic Studies

«Лінгвістичні студії Linguistic Studies» (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серії КВ № 22549-12449ПР від 20.02.2017 року) – **реферований міжнародний** збірник наукових праць, започаткований у 1994 році в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса. До Редакційної ради та Редакційної колегії збірника входять високоавторитетні дослідники з провідних наукових установ та вишів різних країн. Видання містить оригінальні авторські наукові дослідження теоретичного і прикладного спрямування з різних проблем сучасного мовознавства, зокрема, з актуальних проблем теорії мови, дериватології, еволюції морфологічних та синтаксичних категорій, зіставно-типологічного вивчення мов та лінгвістики тексту, дискурсивних студій та дискурс-аналізу, особливостей функційної семантики лексичних та фразеологічних одиниць, площини прикладної лінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, ономастики та історії мов тощо.

Збірник наукових праць «Лінгвістичні студії Linguistic Studies» **внесено до переліку наукових видань України**, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук («Перелік № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. 1999. № 4; «Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. 2009. № 12; затверджено постановою президії ВАК України від 18.11.2009 р. № 1 05/5; Наказ № 515 МОН України від 16.05.2016 р.).

Збірник наукових праць «Лінгвістичні студії Linguistic Studies» **включено до категорії «Б» переліку наукових фахових видань України** зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України №409 від 17.03.2020 р.

Кожна стаття видання й видання загалом містять DOI.

Інформація про міжнародну реєстрацію збірника

- Genamics JournalSeek (за підтримки OCLC як частини the WorldCat Knowledge Base)
- the WorldCat Knowledge Base
- ULRICHSWEB™ Global Serials Directory
- Google Scholar
- Index Copernicus International (ICV 2012: 5.58; ICV 2013: 6.14; ICV 2014: 68.32; ICV 2015: 55.40; ICV 2016: 65.30)
- ResearchBib
- Polska Bibliografia Naukowa (Polish Scholarly Bibliography)
- Electronic Journals Library EZB (Regensburg, Germany)
- Реферативна база даних «Україніка наукова»
- Український реферативний журнал «Джерело»
- ERIH PLUS (The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences)

Linhvistychni Studiyi Linguistic Studies

Linhvistychni Studiyi Linguistic Studies (Certificate of State Registration of Print Media KB № 22549-12449IP on 20.02.2017) is a **peer-reviewed international** collection of scientific papers founded in 1994 at Vasylyi Stus Donetsk National University. Both Editorial Council and Editorial Board include highly qualified experts and researchers from leading academic institutions and universities from different countries. The collection contains original scientific theoretical and applied studies on various issues of modern linguistics, particularly, on the current issues of the theory of language, derivative studies, evolution of morphological and syntactic categories, topical issues of comparative-typological study of languages and text linguistics, discourse studies, and discourse analysis, the features of functional semantics of lexical and phraseological units, the areas of applied linguistics, sociolinguistics, ethnolinguistics, onomastics, and history of languages, and others.

The collection of scientific papers *Linhvistychni Studiyi Linguistic Studies* **is included into the Index of Specialized Scientific Journals of Ukraine**, in which outcomes of the dissertations for obtaining the scientific degrees of Doctor and PhD can be published (“The Index № 1 of Specialized Scientific Journals of Ukraine, in which Outcomes of the Dissertation for Obtaining the Scientific Degrees of Doctor and PhD can be Published” // Bulletin of HAC of Ukraine. 1999. № 4; “The Index of Specialized Scientific Journals of Ukraine, in which Outcomes of the Dissertation for Obtaining the Scientific Degrees of Doctor and PhD can be Published” // Bulletin of HAC of Ukraine. 2009. № 12; approved by the Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine on 18.11.2009 № 1 05/5; Decree № 515 of MES of Ukraine dated 16.05.2016).

The collection of scientific papers *Linhvistychni Studiyi Linguistic Studies* **is included in category “B” of the list of scientific specialized publications of Ukraine** in the specialty 035 “Philology” on the basis of the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №409 from 17.03.2020.

Each Article Publication and Publication generally contain DOI.

Abstracting / Indexing Information

- Genamics JournalSeek (with support of OCLC as a part of the WorldCat Knowledge Base)
- the WorldCat Knowledge Base
- ULRICHSWEB™ Global Serials Directory
- Google Scholar
- Index Copernicus International (ICV 2012: 5.58; ICV 2013: 6.14; ICV 2014: 68.32; ICV 2015: 55.40; ICV 2016: 65.30)
- ResearchBib
- Polska Bibliografia Naukowa (Polish Scholarly Bibliography)
- Electronic Journals Library EZB (Regensburg, Germany)
- Реферативна база даних «Україніка наукова»
- Український реферативний журнал «Джерело»
- ERIH PLUS (The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences)

Наукове видання

**ЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ
LINGUISTIC STUDIES**

МІЖНАРОДНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 40: у 2-х т.
Том 2

Головний редактор – Жанна Краснобаєва-Чорна
Вебрерактор – Ілля Данилюк
Технічний редактор – Олена Гомон

Затверджено до друку Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 4 від 30 жовтня 2020 р.).

Підписано до друку 09.11.2020.
Формат 60×90/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 21,15
Наклад 300 прим. Замовлення № 34

Адреса Редакційної колегії:
Кафедра загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна, 21021